

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА

**«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
НА УНІВЕРСАЛЬНОМУ
ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ»**

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
21 листопада 2025 р.*

**Дніпро
2025**

УДК 341.1/8

Організатори конференції: Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

Склад редакційної групи:

Перепьолкін С. М., Легка О. В.,
Лабенська Л. Л., Стрижак І. В.,
Філяніна Л. А.

Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях:
матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро,
21 листопада 2025 р.); укладач: канд. юрид. наук, доц. Л. А. Філяніна Дніпро:
Університет митної справи та фінансів; 2025. 270 с.

ISBN 978-966-328-256-5

Друкується в авторській редакції

Збірник містить напрацювання учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, у якій взяли участь науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти України, здобувачі вищої освіти, а також інші фахівці та практики. Тематика представлених доповідей охоплює широкий спектр актуальних проблем у сфері захисту прав людини: забезпечення прав і свобод у мирний час та в умовах збройних конфліктів, гарантування прав уразливих категорій населення, особливості тлумачення та реалізації поняття «міжнародні стандарти прав людини», а також інші ключові аспекти сучасної правозахисної проблематики.

Матеріали збірника становлять цінну базу для науково-педагогічних працівників під час підготовки занять із теорії держави і права, конституційного права, міжнародного публічного права, міжнародного захисту прав людини, права Європейського Союзу та суміжних дисциплін. Вони також можуть бути використані при розробці навчальних посібників, підручників та методичних матеріалів. Для здобувачів вищої освіти збірник стане корисним джерелом при опрацюванні відповідних тем навчальних курсів.

Оргкомітет не несе відповідальності за зміст та автентичність тез, опублікованих у збірнику. Всі матеріали подано в авторській редакції та виражають персональну позицію учасника конференції.

© УМСФ, 2025

© Колектив авторів, 2025

ЗМІСТ

Веселов Микола Юрійович, Кравченко Максим Романович. ВИКЛИКИ СИСТЕМІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	9
Гавриленко Олександр Анатолійович. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ВІЙСЬКОВО-КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ АВСТРІЇ XVI – XIX СТОЛІТТЯ	12
Кучук Андрій Миколайович. ІМПЛАНТИ ЯК ФАКТОР НЕОБХІДНОСТІ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТУ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ	15
Мушенюк Віктор Васильович, Пилипенко Вікторія Русланівна. СУЧАСНІ СВІТОВІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІАЦІЙНИМИ ВІДХОДАМИ	17
Пекарчук Володимир Михайлович. ПРАВА ЛЮДИНИ ПОЗА ТЕКСТОМ ЗАКОНУ: ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ЯК НАСЛІДОК ЇХНЬОГО ІСНУВАННЯ	20
Сироїд Тетяна Леонідівна. ПРАВОВА ОСНОВА ГУМАНІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ...	22
Шамраєва Валентина Михайлівна. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕВОЛЮЦІЙ У XVIII – XIX СТ.	25
Бездєнєжна Дарина Олександрівна. АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА МОЛОДІ НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	27
Воєводін Ігор Сергійович. ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ УРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ У СВІТЛІ КОНСУЛЬТАТИВНОГО ВИСНОВКУ МІЖАМЕРИКАНСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ № 32 .	30
Гайдар Марина Вікторівна. МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВА НА ЖИТТЯ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА РОЛЬ ЄСПЛ ...	33
Гришина Наталія Вікторівна. КЛАСИФІКАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	35
Зубенко Ганна Вікторівна. ПРАВО НА ОБ'ЄДНАННЯ У ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ .	38
Іваньков Ігор Володимирович, Іваньков Олег Ігорович. ОСОБЛИВОСТІ ТРИМАННЯ У ТАБОРАХ ДЛЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ	41
Іващенко Віта Олександрівна. ДО ПИТАННЯ ПРО ЮРИСДИКЦІЮ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	44
Коросташова Ірина Миколаївна. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДЕМОКРАТІЯ: ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ	47

Красногор Олександр Володимирович. КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВІ ПРОЦЕДУРИ ОХОРОНИ ПРАВ ЛЮДИНИ МІНІСТЕРСТВОМ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: НАПРЯМКИ ТА СТАДІЇ ...	50
Лабенська Лілія Леонідівна, Візер Анастасія Євгеніївна. МЕХАНІЗМ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ У ПРАВІ ЄС: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПРАКТИКА	53
Логовський Ігор Миколайович. НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК СКЛАДОВА ЗАХИСТУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ	57
Озель Віталіна Іванівна. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	59
Передерій Олександр Сергійович. ПРАВА ОСОБИ ЯК ПРІОРИТЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МІЖДЕРЖАВНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	61
Плотнікова Катерина Олексіївна. ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА, А ТАКОЖ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ..	63
Реньов Євген Владиславович. ЩОДО ПРАКТИКИ ЄСПЛ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА РОМСЬКИХ ДІТЕЙ НА ОСВІТУ	66
Сахно Артем Петрович. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПЕНСІЮ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ: СУДОВА ПРАКТИКА ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	68
Сорокіна Світлана Вікторівна. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СПОЖИВАЧІВ НА ІНФОРМОВАНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	71
Стащак Анжела, Кривенко Олександр, Хижняк Володимир, Шинкарьов Юрій. ПРАВО ЛЮДИНИ НА МАЙНО І ПРОТИСТОЯННЯ КОРУПЦІЇ ТА РЕЙДЕРСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	73
Токар Наталія Володимирівна. ЗАХИСТ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	74
Філяніна Людмила Анатоліївна. ТІНІ ВІЙНИ: ПРАВА ЦИВІЛЬНИХ ПІД ОКУПАЦІЄЮ	78
Фомін Павло Вікторович. СТАТУС ЮРИДИЧНОГО ПРЕДСТАВНИКА ПОТЕРПІЛОГО У ПРОВАДЖЕННЯХ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	80
Фоміна Ліна Олександрівна. ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВА НА ЖИТЛО У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ З СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ	82
Щербак Геннадій Ростиславович, Коваль Христина Михайлівна. МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН І РАДИ ЄВРОПИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	86

Гльоза Вадим Володимирович. ВИКЛИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВІЙН: ВІД УНІВЕРСАЛЬНИХ КОНВЕНЦІЙ ДО РЕГІОНАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ	88
Дьякова Альбіна Андріївна. РОЛЬ ПРИНЦИПІВ У ФОРМУВАННІ СТРУКТУРИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ	91
Іваній Владислав Ігорович. АНТИКОРУПЦІЙНІ БАР'ЄРИ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ РИЗИКАМ В УКРАЇНІ ТА КОНТИНЕНТАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДЕРЖАВАХ	93
Кононенко Максим Олексійович. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ НОРМ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ	95
Перепьолкін Данило Сергійович. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	99
Самко Антон Миколайович. РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	102
Турутя Захар Олегович. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ «СПОСОБУ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ» В АСПЕКТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ ...	105
Анасенко Катерина Володимирівна. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	107
Андрушак Х. І. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ У СТАНОВЛЕННІ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА	110
Байбарза Дар'я Віталіївна. СПОСОБИ ТА ПОРЯДОК ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ	112
Бараненко Богдан Євгенович. ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ТА ПРАВО ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ НА ДОСТОВІРНУ ІНФОРМАЦІЮ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ...	115
Берковська Кароліна Вікторівна. THE PROHIBITION OF TORTURE AND ILL-TREATMENT IN NON-INTERNATIONAL ARMED CONFLICTS	117
Біла Вікторія Миколаївна. РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ТЛУМАЧЕННІ ПРАВА НА ЖИТТЯ	119
Біла Вікторія Миколаївна. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ: АНАЛІЗ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РОСІЇ В УКРАЇНІ	121
Біліченко Марія Віталіївна. REALISATION OF THE RIGHT OF PEOPLES TO SELF-DETERMINATION IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY INTERNATIONAL CONFLICTS	124

Бочаров Владислав Артемович. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	127
Везнюк Д. Р., Щербак Г. Р. ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МЕЖІ ДОЗВОЛЕНОГО ТА ПРОБЛЕМА ЦЕНЗУРИ	131
Вішняков Артем Віталійович. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ІЗ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ	133
Голуб Ганна Анатоліївна. ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ (2022–2025 рр.)	136
Губа Назарій Олександрович. ГЕНЕЗИС ТА РОЗВИТОК ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ (1991–2025 рр.)	139
Гуменюк Юлія Григорівна. ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ ТА ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ФОРМА АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ	142
Демідова Діана. PROBLEMS OF PROVIDING OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS ARE IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW	144
Золотаренко Валерія Борисівна. УКРАЇНА ЯК ПРАВОВА ДЕРЖАВА: КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	146
Зубко Кристина. ІНФОРМОВАНА ЗГОДА ЯК ГАРАНТІЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ У ПОСТМОРТАЛЬНІЙ РЕПРОДУКЦІЇ ..	148
Івченко С. М. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ	151
Кавунова Єлизавета Віталіївна. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	154
Коваленко Марія Олександрівна. РИМСЬКИЙ СТАТУТ І ЗАХИСТ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ .	156
Короляничук Ірина Валеріївна. ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ ЯК ЗАСІБ ЗАОХОЧЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ...	160
Костюк Катерина Володимирівна. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	163
Котляров Іван Володимирович. МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ	165
Кравчук Вікторія Михайлівна. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОПОМОГУ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	167
Круглій Олексій Володимирович. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	171
Кучук Денис Геннадійович. ДОКТРИНА НЕОБХІДНОСТІ VS ПРАВОВЛАДДЯ	174

Лабун Вікторія Сергіївна. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДВОКАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	177
Леоненко Валерія Сергіївна. РАТИФІКАЦІЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ УКРАЇНОЮ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ	180
Лістунова Анастасія Олександрівна. ЗАХИСТ ПРАВ ДИСКРИМІНОВАНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ	183
Лубська Марія Олександрівна. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ	186
Марченко Анастасія Олександрівна. МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	189
Масяк Влада Миколаївна. БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	192
Озійчук Тетяна Сергіївна. ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР ЯК ОСНОВНА ПРИЧИНА НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	195
Олійник Михайло Юрійович. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	198
Онищенко Володимир. CURRENT ISSUES OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE DURING THE ARMED CONFLICT	201
Осіпова Поліна Олександрівна. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ПРОТИДІЯ КІБЕРПРОПАГАНДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ	204
Очеретна Крістіна Ігорівна. МІЖНАРОДНІ ГУМАНІТАРНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	206
Паливода Сніжана Володимирівна, Забєділіна Анастасія Ігорівна. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ІНТЕГРАЦІЇ ТА ЗАХИСТ КОЛЕКТИВНИХ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: ДИЛЕМА ПРАВОВОГО СТАТУСУ УГОРСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ	208
Паутов Денис Сергійович. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ...	211
Петруновська Дар'я. ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ	214
Погрибенник Роксолана Ігорівна. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ	217
Попелишко Софія Олександрівна. ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ООН ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	220
Пугач Влада Дем'янівна. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СВІТЛІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ № 16	223

Рогова Валерія Сергіївна. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИСКРИМІНОВАНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	225
Рошошка Єлизавета Андріївна. PROTECTION OF THE RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW	228
Рудик Валерія Денисівна. FROM STRASBOURG TO UKRAINE: PRACTICAL AND THEORETICAL REFLECTIONS ON COMMUNICATING THE VALUES OF THE ECHR AMONG YOUTH ..	232
Сенюк Олександра Олександрівна. СКОРОЧЕНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС ...	234
Соломон Анжеліка Юріївна. GENDER-BASED VIOLENCE IN THE DIGITAL SPACE	237
Степченко Софія Владиславівна. РАТИФІКАЦІЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МКС УКРАЇНОЮ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ	240
Тіхонов Анатолій Миколайович. РОЛЬ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА У ЗБОРІ ДОКАЗІВ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ КОМПЕНСАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ	243
Толстюк Микита Олегович. RESTRICTION OF HUMAN RIGHTS UNDER MARTIAL LAW: PERMISSIBLE LIMITS ACCORDING TO INTERNATIONAL LAW	246
Туровська Альбіна Павлівна. RATIFICATION OF THE ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT BY UKRAINE ..	248
Ушаков Нікіта Ігорович. ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ	250
Фесенко Дар'я Сергіївна. ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ	253
Филимонова Ксенія Віталіївна. ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ОКУПАЦІЮ, ЧЕРЕЗ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	257
Четвертак Марія Василівна. СТАТУС ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ	259
Чорна Діана Олександрівна. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС МАСОВИХ ДЕПОРТАЦІЙ	262
Шаповал Анастасія Сергіївна. ПИТАННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ, ВИНЕСЕНИХ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ	264
Ярова Руслана Олександрівна. ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	268

Веселов Микола Юрійович,
професор кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту
Державного університету економіки і технологій,
д.ю.н., професор

Кравченко Максим Романович,
студент магістратури Навчально-наукового юридичного інституту
Державного університету економіки і технологій

ВИКЛИКИ СИСТЕМІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабної війни система безоплатної правничої допомоги (далі – БПД) опинилася перед новими, безпрецедентними викликами. Військові дії, масове переміщення населення, зростання кількості правових проблем і запитів на захист порушених прав українців суттєво змінили як масштаби, так і зміст роботи центрів БПД. У цих умовах особливо важливим стало збереження доступності правничої допомоги для найвразливіших категорій населення та підтримання належного рівня її якості. Аналіз сучасного стану системи дозволяє краще зрозуміти, як воєнні події вплинули на її функціонування, і які саме аспекти потребують першочергового вдосконалення.

Одним із ключових викликів для надання безоплатної правничої допомоги в умовах воєнного стану стало перевантаження цієї системи через різке зростання попиту на послуги. Війна зумовила суттєве збільшення кількості звернень громадян, зокрема внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від воєнних злочинів, а також осіб, які потребують правового супроводу під час отримання компенсацій чи оформлення соціальних гарантій та пільг. У 2024 році система надання безоплатної правничої допомоги забезпечила понад 1 млн правничих послуг, що включали як первинну, так і вторинну допомогу [1, с. 4]. Того ж року було видано 111 147 доручень про призначення адвоката, що на 5,5 % більше, ніж у 2023 році (105 391) [1, с. 29]. Юристи опрацювали 101 374 онлайн звернення, що втричі перевищує показники попереднього року [1, с. 20].

Паралельно із зростанням навантаження система стикається з браком фахівців та ресурсів. Втрата кадрів через мобілізацію, еміграцію та низький рівень оплати праці фахівців надання БПД, а також обмеженість матеріально-технічної бази суттєво знижують спроможність системи забезпечувати належний рівень правничих послуг. Як зазначається у дослідженнях, перевантаженість системи БПД пов'язана із різким збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб та скороченням кількості правників через виїзд за кордон [2, с. 54]. Крім того, у 2024 році спостерігалися затримки фінансування, зокрема щодо оренди приміщень і транспортного забезпечення [2, с. 122–124].

Не менш важливим є психологічне та фінансове навантаження на працівників системи БПД. Війна створила умови підвищеного стресу,

пов'язаного з ризиками для життя, тривогою за рідних і необхідністю постійно працювати з клієнтами, які перебувають у тяжкому психоемоційному стані [2, с. 99]. Фахівці з надання БПД зараз часто вимушені вислуховувати «психотравматичні» історії, що спричиняє їх емоційне вигорання, посилене низькою фінансовою мотивацією, відсутністю кар'єрного зростання та надмірним навантаженням [2, с. 124]. Подібне перевантаження зараз відчують не лише фахівці системи надання БПД, а й інші представники правозахисних і правоохоронних інституцій, наприклад, органи, що розслідують порушення прав людини, зокрема ДБР, діяльність якого супроводжується затримками та нерегулярними виїздами [3].

Ще однією проблемою стала нерівномірність доступу до правничих послуг та поява нових бар'єрів. У прифронтових, сільських і тимчасово окупованих районах можливості отримати допомогу залишаються обмеженими. За результатами соціологічних досліджень, 13 % громадян відзначили погіршення доступу до правничої допомоги через фізичні бар'єри [2, с. 42], тоді як 30 % заявили, що не отримували правової допомоги, хоча потребували її [2, с. 40]. Значно зріс попит на правничі послуги у військових, волонтерів та членів їхніх сімей (включаючи родини загиблих військовослужбовців), однак частина представників цих категорій громадян не завжди володіє інформацією щодо механізмів отримання БПД, що зумовлює потребу у додаткових роз'ясненнях і просвітницьких заходах [4].

Відзначається і нерівномірність надання безоплатної вторинної правничої допомоги (далі – БВПД) залежно від регіону. У 2024 році було прийнято понад 58,3 тис. наказів про надання цього виду правничої допомоги [1, с. 23]. Найвищі показники зафіксовано у Тернопільській, Житомирській областях та місті Києві, тоді як найменші – у Донецькій, Херсонській та Закарпатській областях [1, с. 24–25]. Очевидним поясненням цього дисбалансу є вимушений відтік населення з прифронтових регіонів до більш безпечних західних областей України. Водночас, слід наголосити, що центри з надання БПД в цих областях продовжують функціонувати за довоєнним штатним розкладом, що не може не вплинути ані на перевантаження працівників цих органів, ані на якість надання відповідних послуг. Окремою проблемою є недостатній доступ до своєчасної допомоги у кримінальних провадженнях. Через стислий час на призначення адвоката (іноді 1–2 години до проведення слідчих дій), необхідність залучення у позаробочий час або у вихідні, а також несвоєчасне скерування органами досудового розслідування забезпечення захисту часто має формальний характер [5, с. 52].

За наведених обставин, у їх сукупності, погіршення якості правничих послуг є закономірним наслідком і одночасно викликом системі надання БПД. Збільшення навантаження та нестача спеціалістів призвели до зниження якості консультацій та супроводу справ. Майже третина опитаних осіб, які звернулися по таку допомогу (29 %) відзначила зниження якості послуг, скаржачись на затримки відповідей та неоперативність гарячих ліній, брак підготовки адвокатів та професіоналізму інших фахівців права (юрист-

консультів) [2, с. 73]. На кінець 2024 року у Реєстрі адвокатів, залучених до системи БВПД, налічувалося 9 047 осіб [1, с. 22], що не забезпечує належне покриття потреб у спеціалізованих напрямках.

Особливу складність становить недостатня спеціалізація адвокатів у військових справах та у захисті неповнолітніх. Незважаючи на проведення понад 130 навчальних заходів у 2024 році для підвищення кваліфікації правників системи БПД [1, с. 45], відсутність єдиних стандартів спеціалізованого навчання зберігається [6, с. 14]. Це знижує ефективність правового захисту, особливо у кримінальних провадженнях за участю дітей.

Крім того, система БПД стикається з дефіцитом міждисциплінарної підтримки – зокрема, психологів, що стає дедалі актуальнішим в умовах триваючої війни. Кількість психологів у відповідному реєстрі є недостатньою, що не дозволяє задовольнити всі запити клієнтів [5, с. 31]. Водночас механізм оплати послуг психолога у випадках відкладення судових засідань не врегульований, що негативно впливає на їхню мотивацію до участі у справах [5, с. 39].

Окрему увагу заслуговують випадки перешкоджання діяльності адвокатів і представників системи надання БПД для такої категорії осіб як військовозобов'язані. Під час документування порушень, зокрема у територіальних центрах комплектування, траплялися випадки недопуску правозахисників до осіб, що утримуються не відомо на яких підставах. Як повідомив Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, представникові у Волинській області було відмовлено у спілкуванні з утримуваним особою, що є грубим порушенням правових гарантій [7]. І такий приклад на сьогодні є непоодиноким випадком. Попри подальше звернення до прокуратури та Державного бюро розслідувань, факти перешкоджання роботі представників Омбудсмена, так само як і адвокатів залишаються непоодинокими [7].

Отже, у ході дослідження було встановлено, що умови воєнного стану продемонстрували як стійкість, так і вразливість системи БПД в Україні. Попри значне навантаження, нестачу ресурсів та кадрові втрати, в цілому система продовжує виконувати свою соціальну та правову місію. Водночас наявні проблеми – від нерівномірного доступу до правничих послуг до недостатньої спеціалізації фахівців-правників, – потребують системних рішень на рівні державної політики. Подальше зміцнення спроможності системи БПД можливе лише за умови стабільного фінансування, розширення кадрового потенціалу, розвитку спеціалізованих програм підготовки та впровадження міждисциплінарної підтримки для клієнтів і працівників.

Бібліографічні посилання:

1. Річний звіт системи надання безоплатної правничої допомоги. Київ : Безоплатна правнича допомога, 2024. 70 с. URL: <https://surl.li/xelblz> (дата звернення: 10.10.2025).

2. Доступність правової допомоги в контексті воєнного стану. Комплексне дослідження / Зайцева-Чіпак Н., Миронович Д., Химович О., Щутяк С. Київ : Український центр вивчення громадської думки «Соціоінформ», 2023. URL: <https://surl.li/slsttc> (дата звернення: 10.10.2025).

3. Омбудсмен Дмитро Лубінець: «Незаконні затримання та побиття від представників ТЦК стали новим вірусним трендом, який не зупинити без жорсткої реакції держави». *Судово-юридична газета*: 26 березня 2025. URL: <https://surl.li/uyuufhm> (дата звернення: 10.10.2025).

4. Захист прав військових: безоплатна правнича допомога. *Урядовий портал* : 21 лютого 2025 року. URL: <https://surl.lu/jpmnqn> (дата звернення: 10.10.2025).

5. Безоплатна правнича допомога дітям: доступ до дружнього правосуддя : Інформаційно-аналітичний звіт за 2022–2024 роки. Київ : Безоплатна правнича допомога, ОБСЄ, 2025. 64 с. URL: <https://surl.li/qqnoar> (дата звернення: 10.10.2025).

6. Аналіз системи правосуддя щодо неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом, в Україні: звіт за результатами дослідження. Т. Бугаєць, Д. Кобзін, Б. Неткова, Н. Пашко, А. Черноусов, С. Щербань за заг. ред. О. Калашник. Київ : 2023. 108 с. URL: <https://surl.li/geyxhp> (дата звернення: 10.10.2025).

7. Гучний скандал із ТЦК на Волині: коментар Омбудсмана України щодо протиправних дії та блокування роботи Представника. *Веб-сайт Омбудсман України*: 19.12.2024. URL: <https://surl.li/ibdywc> (дата звернення: 10.10.2025).

Гавриленко Олександр Анатолійович,
професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного Університету імені В. Н. Каразіна,
д.ю.н., професор

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ВІЙСЬКОВО-КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ АВСТРІЇ XVI –XIX СТОЛІТТЯ

Дослідження правового становища військовослужбовців у військово-кримінальному законодавстві Австрії доби Нового часу має важливе значення для розуміння еволюції усієї європейської військово-правової системи адже військове право Австрійської монархії XVI–XIX століть відображало загальноєвропейські тенденції становлення державності, централізації влади та дисциплінарної організації армій. У цій сфері поєднувалися традиції римського права, середньовічного звичаєвого права та ідеї абсолютизму, які визначали не лише каральну систему, але й морально-етичні засади військової служби. Вивчення цього питання є актуальним і в сучасних умовах, оскільки історичний досвід австрійського військового законодавства демонструє трансформацію прав людини у Збройних силах –

від абсолютного підпорядкування монарху до поступового утвердження правового статусу військовослужбовця як суб'єкта права.

У XVI–XVII ст. основу європейського військового права становили три ключові джерела: «Кароліна» Карла V (1532) [1; 2, с. 361–371], артикули ландскнехтів Священної Римської імперії та шведські військові статuti Густава Адольфа (1621) [3]. Вони визначили типові риси військово-кримінальної системи Нового часу – широкі дискреційні повноваження командирів, поєднання тілесних і ганебних покарань, а також трактування злочину як посягання не лише на порядок, але й на «честь імператора» та «Божу волю».

Початки австрійського військового кримінального законодавства пов'язані з діяльністю імператора Максиміліана I Габсбурга (1508–1519), який затвердив перший військовий артикул для ландскнехтів. Документ мав переважно звичаєвий характер, не містив системи покарань і лише окреслював межі дисциплінарної влади командирів. Судді наділялися правом самостійно визначати покарання залежно від тяжкості вчинку, що спричиняло значну довільність у застосуванні норм. Артикули Максиміліана II (1570) вже чітко розмежовували військові та загальні злочини. У цьому кодексі простежується вплив Кароліни, що виявлялося в класифікації злочинів, посиленні на принцип *talio* («відплата рівним»), а також у суворому каральному спрямуванні. Основною метою покарання залишалося залякування, тоді як ідея виправлення винного була повністю відсутня. Це відображало характер абсолютистської влади Габсбургів, для якої військова дисципліна була елементом політичного контролю над армією.

У XVII столітті на австрійське військове законодавство почали впливати шведські військові артикули короля Густава II Адольфа (1621), які містили більш гуманістичні положення. Вони розглядали покарання не лише як засіб відплати, а й як акт морального очищення та відновлення «божественного порядку». Однак в Австрії ці ідеї були сприйняті лише частково. Нові кодекси – артикули Фердинанда III (1642) та Леопольда I (1665) – наслідували шведську модель зовнішньо, але зберігали жорстку систему тортур і публічних страт. Це свідчить про прагнення монархії підтримати авторитет через демонстрацію суворої дисципліни.

В ранній період (XVI–XVII ст.) основними видами покарань були смертна кара та різноманітні тілесні кари. Серед найпоширеніших: страта через повішення, розстріл або колесування – за зраду, дезертирство, непокору; биття палками, шпіврути, батоги – за дрібні дисциплінарні проступки; відрубання руки, вуха або носа – як символічне відплата за «зневагу честі»; клеймування розпеченим залізом – для маркування «ганебних» злочинців; виставлення біля стовпа ганьби (*Schandpfahl*) – як форма публічного осуду. Ці покарання виконувалися на плацу або перед строем, аби продемонструвати непохитність військової дисципліни. Військова каральна система була інструментом контролю не лише над солдатом, а й над суспільством, показуючи силу імператорської влади.

Епоха Марії Терезії (1740–1780) і Йосифа II (1780–1790) принесла до австрійського військового права істотні зміни. Прийняття *Constitutio Criminalis Theresiana* (1768) [4] знаменувало крок до систематизації кримінально-правових норм. Тілесні кари поступово доповнювалися або замінювалися арештами різного ступеня суворості: *Hausarrest* (домашній арешт) – застосовувався до офіцерів за незначні порушення щодо честі чи за службову недбалість. *Arrest beim Profos* – короткостроковий арешт при варті, часто поєднаний із обмеженням раціону. *Stockhausarrest* – утримання у військовій в'язниці (гауптвахті) з мінімальним харчуванням (хліб і вода). *Kerkerhaft* – тривале ув'язнення у фортеці або підземеллі; для офіцерів передбачалося ізольоване утримання. *Dienstentlassung* – звільнення з військової служби з позбавленням пенсії й честі. Водночас залишалися «класичні» дисциплінарні засоби – публічне вибачення, стояння на колінах перед командиром, носіння «каменя ганьби», «дереv'яний кінь». Такі покарання мали символічний характер і були спрямовані на моральне приниження винного, щоб відновити порушену честь частини. У реформаторських проектах Йосифа II простежується вплив ідей Просвітництва, зокрема праць Ч. Беккарія. Зростає значення внутрішньої дисципліни, морального контролю й честі офіцера.

Особливістю австрійського військового права цього часу було станове розмежування відповідальності. Офіцери користувалися привілеєм уникати тілесних кар; замість цього до них застосовували арешт або звільнення з честю. Нижчі чини (солдати, унтер-офіцери) підлягали всім видам тілесних покарань, включно зі шпiцрутенами. Рекрути та найманці іноземного походження каралися суворіше, ніж піддані Габсбургів, що підкреслювало етнополітичний аспект військової юстиції [5]. Ця соціальна нерівність у сфері кримінальної відповідальності відображала феодально-станову структуру суспільства. Військова честь ототожнювалася з дворянським походженням, а тому тілесне покарання для офіцера вважалося немислимим, тоді як для рядового – звичним і виправданим засобом виховання.

З прийняттям австрійського військового карного кодексу – *Militärstrafgesetz für das Kaiserthum Oesterreich* (1855) [6] відбувається зміщення акценту з помсти на дисципліну, а каральна система починає виконувати функцію регулювання [7], а не терору. Військовослужбовець поступово визнається суб'єктом, який має як обов'язки, так і певні права, зокрема на честь, справедливий суд та апеляцію.

Отже, військово-кримінальне законодавство Австрії доби Нового часу пройшло шлях від архаїчної каральної системи до раціонально-дисциплінарної моделі, у якій військовослужбовець поступово визнавався не лише об'єктом державної влади, а й суб'єктом із певними правами. Цей процес став складовою ширшої європейської еволюції права, що поєднувала принципи суворої дисципліни з поступовим утвердженням ідеї людської гідності.

Бібліографічні посилання:

1. Lexicon juris criminalis; oder, Kurtzgefaster auszug des in peinlichen und andern strafbaren fällen üblichen rechts; aus denen gemeinen beschriebenen und sächsischen rechten, insonderheit käyser Carlsdes Vten peinlichen hals-gerichts-ordnung. Leipzig, Zu finden in Teubners buchladen, 1733. URL: https://archive.org/details/bub_gb_bsA8AAAAYAAJ/page/166/mode/2up
2. Кароліна (Витяги). *Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія-практикум: навч. посіб.* / авт. кол.: І. А. Логвиненко, Ю. О. Загуменна, О. А. Гавриленко та ін.; за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2023. С. 361-371.
3. Code of Articles of King Gustavus Adolphus of Sweden (1621). URL: https://andyreiter.com/wp-content/uploads/military-justice/se/Laws%20and%20Decrees/Sweden%20-%201621%20-%20Code%20of%20Articles%20of%20King%20Gustavus%20Adolphus.pdf?utm_source=chatgpt.com
4. Constitutio Criminalis Theresiana. Wien: Johann Thomas von Trattner, 1769. URL: <https://archive.org/details/ConstitutioCriminalisTheresiana-1768>
5. Бойко І. Й. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 pp.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 59. С. 71–79.
6. Militär-Strafgesetz über Verbrechen und Vergehen vom 15. Jänner 1855 für das Kaiserthum Oesterreich. URL: https://archive.org/download/bub_gb_Dg_AQAAMAAJ/bub_gb_Dg_AQAAMAAJ.pdf
7. Шуп'яна М. Ю. Кодифікація австрійського кримінального законодавства у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37, ч. 1. С. 47–50.

Кучук Андрій Миколайович,

професор кафедри права та публічного управління Сумського
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
д.ю.н., професор

ІМПЛАНТИ ЯК ФАКТОР НЕОБХІДНОСТІ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТУ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ

Сучасні досягнення медичних та біотехнологічних наук, зокрема розвиток імплантології, ставлять перед правознавством нові виклики щодо розуміння і забезпечення людських прав. Імпланти, які можуть бути як функціональними (наприклад, кардіостимулятори, кохлеарні імпланти), так і когнітивними чи нейроінтерфейсними (наприклад, електронні чипи для контролю рухів або обробки інформації), трансформують традиційне уявлення про фізичну та психічну автономію людини.

Наголошу, що важливість переосмислення концепту людських прав у контексті імплантів є особливо актуальною для України, оскільки й нині триває війна і значна кількість громадян зазнає поранень, що потребують медичних та протезно-імплантологічних втручань. Забезпечення права на

фізичну та психічну автономію, доступ до сучасних медичних технологій і захист персональних даних пацієнтів набуває критичного значення для збереження гідності та якості життя поранених. У цьому контексті питання державного регулювання, рівного доступу до імплантів та гарантування безпеки їх застосування стають не лише медичним або технологічним, а й правовим пріоритетом національного значення.

Окреслю окремі аспекти впливу імплантів на сприйняття змісту людських прав.

Перш за все, впровадження імплантів змінює зміст права на недоторканність особи та особисту автономію. Традиційно цей принцип передбачає захист фізичного тіла від зовнішнього втручання без згоди суб'єкта. Однак у контексті медичних та когнітивних імплантів межа між добровільним втручанням і можливим примусовим контролем стає розмитою. З'являється питання: чи може держава або приватні структури через технологічні засоби впливати на психічні процеси людини, і чи це не створює нову форму порушення людських прав?

У перспективі означене може призвести до появи нових форм залежності людини від технологічних систем, коли фізичне чи когнітивне функціонування стає можливим лише за умови технічного втручання. Такі зміни потребують розширеного тлумачення поняття автономії, що має охоплювати не лише свободу від примусу, а й гарантії технологічної самодостатності особи.

По-друге, імпланти ставлять під сумнів традиційне розуміння права на приватність та особисті дані. Нейроінтерфейси та інші технологічні пристрої здатні збирати, передавати і аналізувати біометричну інформацію в реальному часі. Означене потребує перегляду правового захисту персональних даних, адже сучасні нормативні межі часто не охоплюють потенціал таких технологій щодо впливу на особистість.

Йдеться не лише про захист інформації, а й про запобігання можливості маніпуляцій свідомістю або поведінкою людини через зовнішній доступ до її нейронних процесів. Таким чином, право на приватність набуває нового виміру – воно має охоплювати недоторканність внутрішнього психічного простору особи, який у цифрову епоху може стати об'єктом стороннього впливу.

Третім аспектом є питання рівності та недискримінації. Доступ до імплантів та супровідних технологій може стати джерелом соціальної нерівності: одні групи населення отримують переваги в здоров'ї, когнітивних функціях або продуктивності, тоді як інші залишаються поза технологічним прогресом. Означене вимагає переосмислення соціального виміру людських прав і необхідності забезпечення рівного доступу до біотехнологій.

Якщо технологічна «модернізація» людини стане привілеєм окремих соціальних груп, це призведе до формування нової стратифікації – між «покращеними» та «непокращеними» людьми. Така перспектива кидає виклик ідеї людської рівності як основоположному принципу правовладдя, оскільки біотехнологічна перевага може трансформувати соціальну та

політичну нерівність у фізіологічну. Отже, питання рівності в епоху біотехнологій потребує не лише правових, а й етичних гарантій недопущення «біологічного розшарування» людства.

Нарешті, імпланти змінюють традиційний підхід до правових обов'язків держави. В умовах, коли технології інтегруються у фізіологію та когнітивні функції людини, державне регулювання має гарантувати не лише захист від втручання, але й безпечне використання, доступність та етичність цих технологій. Тобто зобов'язання держави поширюються на створення умов для збереження людської автономії в технологічно модифікованому середовищі.

Держава має формувати нормативні стандарти, які б запобігали монополізації технологій приватними корпораціями та забезпечували прозорість процедур їх сертифікації. Крім того, вона повинна встановлювати баланс між стимулюванням інновацій і захистом гідності людини, щоб технологічний прогрес не став засобом підпорядкування особистості економічним або політичним інтересам. У цьому контексті право на захист від зловживань у сфері біотехнологій постає як нова форма гарантії людських прав у XXI столітті.

Отже, імпланти виступають каталізатором необхідності переосмислення концепту людських прав. Вони підкреслюють потребу в інтеграції технологічного та біоетичного виміру в традиційні правові категорії, а також у розробці нових механізмів захисту автономії, приватності та рівності людини в умовах стрімкого розвитку медичних і когнітивних технологій.

Мушенко Віктор Васильович,

завідувач кафедри теорії права, приватного права, міжнародного права

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права

Київського міжнародного університету, д.ю.н., професор

Пилипенко Вікторія Русланівна,

студентка Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та

права Київського міжнародного університету

СУЧАСНІ СВІТОВІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ПОВОДЖЕННЯ З РАДІАЦІЙНИМИ ВІДХОДАМИ

Наявна в Україні сучасна наукова доктрина поводження з радіаційними відходами охоплює різноманітні аспекти, включаючи правові, екологічні, технологічні та соціальні елементи. В цілому вважається прийнятним застосування програмно-цільового підходу до регулювання суспільних відносин у цілому та, зокрема, при регулюванні загальних проблем природоохоронного характеру, серед яких актуальним залишається питання поводження з радіоактивними відходами. Проведені авторські дослідження дають підстави погодитися з тією позицією, що в сучасних умовах одним із найбільш ефективних механізмів управління та сталого розвитку галузей, регіонів та держави в цілому стає програмно-цільовий підхід.

На нашу думку, правове регулювання відносин поводження з радіаційними відходами на засадах програмування сприяє більш точному досягненню цілей в умовах обмеженості ресурсів у державі у період глобальних викликів відкритого протистояння ворожій збройній агресії, характеризується втіленням новітніх підходів та реалізацією інновацій, більш оперативному розв'язанню проблем, що виникають в обумовлений період часу.

Крім того, до формування та реалізації програм найчастіше залучаються науковці галузі екологічного права, серед яких доцільно виділити Єрмоленка В.М., Зуєва В.А., Краснову М.В., Петлюка Ю.С., а також провідні фахівці-практики екологічної галузі, що додатково забезпечує якісне та оперативне досягнення поставлених цілей та завдань.

Метою даного дослідження є викладення результатів аналізу концептуального правового регулювання поводження з відпрацьованим ядерним паливом у світі та визначення пріоритетів для нашої держави.

Отже, країни з розвинутою ядерною енергетикою (США, Велика Британія, ФРН, Франція) дотримуються різних концепцій поводження з відпрацьованим ядерним паливом (надалі – ВЯП) та радіоактивними відходами (надалі – РАВ):

- стабілізація – спеціальна переробка ВЯП з подальшою фіксацією радіонуклідів у нерозчинних матрицях, пристосованих для тривалого зберігання. Такі принципи поводження з РАВ прийняті у Великобританії, Франції та Японії.

- захоронення – якщо ВЯП не піддається обробці й відповідно всі високорадіоактивні ізотопи залишаються в ньому. У цьому випадку поводження з ВЯП аналогічне технології поводження з високоактивними відходами (щодо ВЯП таке остаточне видалення називається «прямим» остаточним захороненням). При цьому передбачена певна витримка ВЯП і його подальше поховання в глибоких геологічних формаціях. Такий шлях розглядають США, Фінляндія, Швеція.

- відкладене рішення – довгострокове зберігання ВЯП, що дозволяє прийняти рішення про їх подальше використання через певний час у разі позитивних передумов (наявність ефективних технологій, економічні фактори). Такий шлях обрали Аргентина, Данія, Іспанія, Канада, Литва, Німеччина, Норвегія, Південна Корея, Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія, Хорватія. Україна також прийняла рішення про такий шлях поводження з ВЯП [1].

Можливим також є переробка ВЯП для видобутку з нього компонентів і речовин, використання яких економічно доцільне. Однак для цього необхідна відповідна інфраструктура виробничих потужностей і відповідні кошти.

Виходячи з викладеного, видно, що проблема адміністративно-правових основ стратегії поводження з відпрацьованим ядерним паливом АЕС і високоактивними відходами залишається остаточно не вирішеною. Багато фахівців вважають, що ВЯП не можна розглядати в якості радіоактивних відходів, а слід використовувати в майбутньому як енергетичну сировину для реакторів інших типів, які поки не знаходять комерційного застосування.

У даний час у світі досить гостро стоїть проблема вибору місць поховання РАВ. Всесвітня організація з питань ядерної енергії (Global Nuclear Energy Partnership) проаналізувала ряд можливостей:

- захоронення РАВ на дні океану;
- переміщення їх в космос;
- вивезення на віддалені безлюдні острови;
- будівництво могильників у крижаних товщах Гренландії;
- будівництво підземних сховищ в стабільних геологічних формаціях [2].

Досвід Норвегії та Швеції вказує на доцільність захоронення РАВ в могильниках геологічного типу (в корінних скельних породах або «стабільних геологічних формаціях») є найбільш небезпечний, економічний та такий, що дозволяє повернутися до переробки відходів у перспективі.

Отже, поводження з радіоактивними відходами є глобальною проблемою, тому на міжнародному рівні встановлюються надійні заходи правового регулювання подолання даної проблематики. У першу чергу, звернемо увагу на інституційну складову – створення міжнародних організацій: 1) Міжнародна комісія з радіологічного захисту (ICRP), 2) МАГАТЕ.

Звернемо увагу на адміністративно-правові основи функціонування Міжнародної комісії з радіологічного захисту (ICRP), яка створена для захисту людей, тварин і навколишнього середовища від несприятливих наслідків радіаційного опромінення. У свою чергу, МАГАТЕ була заснована з метою сприяння ядерному співробітництву і заохочення чистого, стабільного і мирного використання ядерних технологій.

Слід зазначити, що програмні правові документи МАГАТЕ та ICRP визначають низку стратегічних стандартів, які повинні бути виконані перед будівництвом об'єктів, а також основні принципи безпеки, пов'язані з радіацією та радіоактивними матеріалами. Ці стандарти є критично важливим компонентом глобальної законодавчої бази та застосовуються в різних секторах, де утворюються радіоактивні відходи.

Звернемо окрему увагу на той факт, що рекомендації МАГАТЕ забезпечують екологічну та громадську безпеку від ядерних технологій та радіоактивних відходів за допомогою фундаментальних принципів та вимог безпеки. Ці рекомендації поширюються на зберігання твердих, рідких і газоподібних радіоактивних відходів у різних сферах, включаючи об'єкти утворення, обробки та кондиціонування відходів. Він включає пріоритети уряду, регулюючих органів, операторів та систем управління, а також загальні питання безпеки сховищ відходів, проектування та управління малими та великими майданчиками зберігання радіоактивних відходів, готовність до надзвичайних ситуацій, а також пакування відходів [3].

Отже, програмно-цільовий підхід повинен більш активно застосовуватися безпосередньо до управління радіоактивними відходами. Нормативно-правові принципи його формування можуть бути використані для покращення міжнародної співпраці та розвитку національних програм щодо: 1) встановлення конкретних цілей безпечного зберігання

радіоактивних відходів; 2) ефективного використання ресурсів шляхом оптимізації використання бюджетних коштів для проектів пов'язаних з радіоактивними відходами. Крім того, потребує активізації та оновлення нормативно-правова база співпраці між країнами та міжнародними організаціями для підвищення ефективності заходів щодо забезпечення екологічної безпеки при зберіганні радіоактивних відходів.

Бібліографічні посилання:

1. Мерзляк А. В., Віхорт Ю. В. Програмно-цільовий підхід до реалізації екологічної політики України. *Право і державне управління*. 2020. №4. С. 262–269. URL : http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2020/39.pdf.

2. THE GLOBAL NUCLEAR ENERGY PARTNERSHIP: Greater Energy Security in a Cleaner, Safer World. URL: <https://www.energy.gov/sites/prod/files/edg/media/GNEPfactsheet.pdf/>

3. Радіоактивні відходи ядерно-паливного циклу. Книга 5. Електроенергетика та охорона навколишнього середовища. Функціонування енергетики в сучасному світі. URL: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-5/part-3/section-3/3-3-3-5>.

Пекарчук Володимир Михайлович,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права, міжнародного права
Пенітенціарної академії України, д.іст.н., професор

ПРАВА ЛЮДИНИ ПОЗА ТЕКСТОМ ЗАКОНУ:

ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ЯК НАСЛІДОК ЇХНЬОГО ІСНУВАННЯ

У сучасному світі, коли глобальні виклики – від збройних конфліктів і міграційних криз до пандемій та цифрової трансформації – дедалі частіше ставлять під сумнів фундаментальні принципи правового порядку, вивчення прав людини як феномена, що існує поза межами позитивного законодавства, набуває виняткової актуальності. Проблематика, винесена у назву цієї роботи, акцентує увагу на філософсько-правовій природі прав людини як невід'ємних атрибутів людської гідності, що впливають з універсальних етичних імперативів, а не з волі законодавця. Такий підхід, корені якого сягають ідей природного права Джона Локка та Іммануїла Канта, дозволяє переосмислити роль держави не як джерела прав, а як гаранта їхньої реалізації, що покликаний діяти внаслідок самого факту існування цих прав.

Актуальність дослідження зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, в умовах гібридних війн і авторитарних тенденцій (наприклад, системних порушень у низці країн Латинської Америки) традиційні правові механізми, закріплені в конституціях і міжнародних договорах, виявляють свою обмежену ефективність. Права людини, як стверджує сучасна доктрина, не є конструктами закону, а передумовою для його легітимності, що накладає на державу імперативний обов'язок активного захисту, навіть за відсутності формальних норм [1, с. 234–261]. Дослідження цієї теми сприяє

теоретичному обґрунтуванню превентивних стратегій, спрямованих на запобігання «розмивання» правопорядку.

По-друге, глобальна криза прав людини, зафіксована звітами Amnesty International та Human Rights Watch за 2023–2024 роки, підкреслює необхідність перегляду державного суверенітету через призму універсалізму. Держава, як носій монополії на примус, несе відповідальність за забезпечення прав не лише як пасивного незабороняючого суб'єкта, а як активного творця умов для їхньої реалізації – від доступу до правосуддя до протидії дискримінації в цифровому просторі. Вивчення наслідків існування прав поза текстом закону дозволяє розробити моделі «позитивних обов'язків» держави, що інтегрують етичні норми в юридичну практику, як це спостерігається в прецедентній юриспруденції Європейського суду з прав людини (наприклад, у справі «Осман проти Великої Британії», 1998 [2]).

Нарешті, в академічному та практичному вимірах тема є важливою для формування інтердисциплінарного дискурсу, що поєднує юриспруденцію, філософію та політологію. У контексті сталого розвитку (Цілі ООН до 2030 року) таке дослідження сприяє посиленню глобальної солідарності, де обов'язок держави стає не лише юридичним, а й моральним імперативом. Відтак, аналіз прав людини як онтологічної реальності за межами закону не тільки збагачує теоретичний апарат, але й пропонує інструменти для реформування державних інститутів, спрямованих на захист людської гідності в еру невизначеності.

Права людини, як фундаментальні атрибути людської гідності, існують онтологічно – поза межами позитивного законодавства, що випливає з філософії природного права (Дж. Локк, І. Кант). Вони не є дарованою державою нормою, а універсальним імперативом, що предиктує правовий порядок: свобода, рівність і гідність є передумовою легітимності будь-якого закону.

Обов'язок держави виникає не з тексту конституції чи договору, а з самого факту існування цих прав. Держава, як монополіст примусу, перетворюється з джерела прав на їхнього гаранта: вона зобов'язана не лише утримуватися від порушень (негативні обов'язки), але й активно створювати умови для реалізації прав (позитивні обов'язки). Означене включає превентивний захист від загроз (наприклад, від дискримінації чи насильства), забезпечення доступу до ресурсів (освіта, охорона здоров'я) та інтеграцію етичних норм у політику.

У практиці це проявляється в прецедентах Європейського суду з прав людини, відповідно до змісту яких держава несе відповідальність за системні помилки у діяльності з забезпечення прав людини, навіть без прямої норми. Існування прав поза законом накладає на державу морально-юридичний тягар: ігнорування їх ослаблює суверенітет, тоді як визнання посилює легітимність, сприяючи глобальній солідарності та сталому розвитку.

Отже, аналіз прав людини як онтологічної реальності поза межами позитивного законодавства підкреслює їхню роль як універсального імперативу, що трансформує державу з джерела прав у їхнього активного гаранта, зобов'язаного до позитивних дій для забезпечення людської гідності.

Теоретичне обґрунтування цієї парадигми, спираючись на традиції природного права та сучасну доктрину, збагачує правознавство, дозволяючи переосмислити суверенітет як відповідальність перед етичними нормами, а не абсолютну владу. У практичному вимірі таке дослідження пропонує інструменти для розробки превентивних стратегій і реформ державних інститутів, протидіючи кризам правопорядку в умовах глобальних викликів. Зрештою, визнання обов'язку держави як наслідку існування прав людини сприяє формуванню інтердисциплінарного дискурсу, що посилює глобальну солідарність і наближає світ до принципів сталого розвитку, де гідність індивіда стає основою легітимного порядку.

Бібліографічні посилання:

1. Кучук А.М. Основи теорії правового поліцентризму: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.
2. Case of Osman v. the United Kingdom. (87/1997/871/1083). 28 October 1998. URL <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58257>

Сироїд Тетяна Леонідівна,

завідувач кафедри міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, д.ю.н., професор

ПРАВОВА ОСНОВА ГУМАНІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА

За останні десятиліття збройні конфлікти затьмарили життя мільйонів цивільних осіб. Серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини є поширеними в багатьох збройних конфліктах. Згідно з даними Управління ООН з прав людини, кількість смертей серед цивільного населення в конфліктах у світі зросла на 40% у 2024 році. Результати також свідчать про поширену та посилюючу дискримінацію і постійні смертельні напади на правозахисників [1].

Багато сучасних збройних конфліктів відбуваються в густонаселених, тісно взаємопов'язаних районах, де навіть обмежені бойові дії можуть мати далекосяжні гуманітарні наслідки. Життєво важлива інфраструктура та служби життєзабезпечення часто виявляються пошкодженими або знищеними, внаслідок чого значна кількість цивільного населення, мирних жителів гостро потребує життєво важливої допомоги. Крім того, такі військові стратегії, як облога, блокада, оточення, ембарго та інші примусові економічні заходи, непропорційно позначаються на цивільному населенні, посилюючи його страждання та потребу в гуманітарній допомозі [2].

Така допомога надходить від Міжнародного Комітету Червоного Хреста (далі – МКЧХ) – неупередженої, нейтральної і незалежної організації створеної з метою захисту життя і гідності людей, які постраждали від збройних конфліктів та інших ситуацій насильства, і надання їм допомоги. Пропагуючи і зміцнюючи гуманітарне право й універсальні гуманітарні принципи, МКЧХ прагне до того, щоб запобігти стражданню людей.

Діяльність Організації ґрунтується на положеннях «Женевського права», складовою якого є чотири конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р.: 1) Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; 2) Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; 3) Конвенція про поводження з військовополоненими; 4) Конвенція про захист цивільного населення під час війни і Додаткові протоколи до них від 8 червня 1977 р.: Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, Додатковий протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру і Додатковий протокол III до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми від 08 грудня 2005 р. Зазначені нормативно-правові акти являють собою систему правил, спрямованих на захист прав людини під час збройних конфліктів. Їх дотримання є обов'язковим у разі будь-якого збройного конфлікту міжнародного чи неміжнародного характеру (с. 121–122) [3].

У своїй гуманітарній діяльності МКЧХ керується також Основоположними принципами, проголошеними на Двадцятій Міжнародній конференції Червоного Хреста (Відень, Австрія, 1965 р.) [4]. Сім основоположних принципів – гуманність, неупередженість, нейтралітет, незалежність, добровільність, єдність та універсальність є етичною, операційною та інституційною основою роботи МКЧХ, як і всього Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. Вони є основою гуманітарної діяльності з надання допомоги нужденним під час збройних конфліктів, стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій. Дотримання цих принципів забезпечує виключно гуманітарний характер роботи.

Мандат МКЧХ полягає в наданні гуманітарної допомоги людям, які постраждали від збройних конфліктів та інших форм насильства, а також у сприянні ухваленню законів, що захищають жертв війни. Згідно мандату МКЧХ виконує певні важливі завдання, наприклад, його співробітники відвідують військовополонених, відновлюють сімейні зв'язки, забезпечують сумлінне застосування міжнародного гуманітарного права та діють як нейтральний посередник між воюючими сторонами.

Мандат Організації затверджено Статутом МКЧХ (прийнятий 21 грудня 2017 року, чинний з 1 січня 2018 року зі змінами і доповненнями від 5 лютого 2025 року) згідно якого МКЧХ є асоціацією, діяльність якої визначається статтею 60 і наступними статтями Цивільного кодексу Швейцарії. Для виконання гуманітарного мандату, а також цілей і завдань МКЧХ наділено статусом, аналогічним статусу міжнародної організації. За Організацією визнано міжнародну правосуб'єктність при здійсненні її діяльності [5].

Для належного виконання свого мандату МКЧХ укладає угоду про статус (угода про штаб-квартиру) з владою країн, де працює Організація. Ця юридична угода надає співробітникам певний юридичний захист, щоб вони могли ефективно виконувати свою роботу відповідно до Основоположних

принципів. Угодами передбачається імунітет від судового процесу та захист приміщень, документів і даних від доступу. Важливим аспектом захисту є імунітет від свідчень, що означає, що МКЧХ та його співробітники звільнені від надання свідчень або доказів у судових процесах.

Зазвичай в угоді про статус містяться конкретні привілеї, які допомагають МКЧХ ефективно виконувати операції. Наприклад, угода зазвичай включає звільнення від митних зборів, імпорتنих та експортних мит і зборів під час відправлення гуманітарних вантажів з однієї країни до іншої. Це має вирішальне значення для швидкого реагування на нагальні гуманітарні потреби на місцях.

Ще один привілей стосується прав повітряного руху та звільнення від зборів за проліт повітряною територією держав та посадки. МКЧХ часто експлуатує власні літаки, а не використовує комерційні чи урядові літаки чи літаки інших міжнародних організацій. Це означає, що співробітники МКЧХ можуть здійснювати свою діяльність, коли інші літаки недоступні, а також гарантує, що МКЧХ сприймається як справді нейтральний та незалежний гуманітарний орган. Звідси випливає необхідність надання державами відповідних прав повітряного руху та звільнення від будь-яких зборів за посадку або проліт.

Організація має привілеї та імунітети у 106 країнах, надані у переважній більшості випадків на підставі угод про статус. Наприклад, МКЧХ має привілеї та імунітети в Бельгії, Франції, Швейцарії, Австралії, Південної Кореї, Південної Африки, США та ін. [6].

Невід'ємною правовою основою діяльності МКЧХ є також офіційні рішення (резолуції) Міжнародної конференції Червоного Хреста – унікального форуму, що сприяє проведенню гуманітарних дебатів між урядами, політиками та складовими Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та надихає їх на них. Окрім офіційних рішень, учасники також беруть на себе зобов'язання у формі обіцянок. Вони можуть бути зроблені індивідуально або спільно кількома учасниками, вони є важливим інструментом для втілення результатів Конференції в дії на рівні країн [7].

Висновок: Співробітники МКЧХ працюють на передовій і в громадах, зруйнованих насильством і потрясіннями, надаючи медичну допомогу, возз'єднуючи сім'ї, відвідуючи ув'язнених, відновлюючи системи водопостачання та нагадуючи всім сторонам, що безпека цивільних осіб повинна поважатися за будь-яких обставин. Ця робота, безперечно ґрунтується на положеннях «Женевського права», Статуті МКЧХ, Основоположних принципах, рішеннях Міжнародної конференції Червоного Хреста, якими вони керуються в гуманітарній діяльності, а також на фаховості, самовідданості та досвіді співробітників Організації.

Натомість важливим є сприяння держав діяльності МКЧХ. Сьогодні як ніколи важливо, щоб держави забезпечували гуманітарний доступ до тих, хто її потребує, відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом. Ці норми регламентовано Женевськими конвенціями і Додатковими протоколами до них, вони містять низку положень, що стосуються надання гуманітарного доступу (наприклад, статті 23, 55 ЖК IV, статті 69–70

Додаткового протоколу I, стаття 18(2) Додаткового протоколу II та ін.). Виконання державами взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення захисту гуманітарного персоналу, транспорту та вантажів гуманітарної допомоги сприятиме дотриманню принципу гуманізму в умовах конфліктів міжнародного і неміжнародного характеру, а також виконанню місії міжнародних гуманітарних організацій, в тому числі і Міжнародним Комітетом Червоного Хреста.

Список використаних джерел:

1. UN data shows surge in civilian deaths in conflict globally, highlights pervasive discrimination. URL: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/06/un-data-shows-surge-civilian-deaths-conflict-globally-highlights-pervasive> (дата звернення 10.11.2025).
2. Humanitarian Action and IHL <https://casebook.icrc.org/highlight/humanitarian-action-and-ihl> (дата звернення 02.11.2025).
3. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посібник для підготовки до зовн. незалеж. оцінювання: за заг. ред. Т.Л. Сироїд. 6-те вид., перероблене і доповнене. Харків: Право. 2024. 502 с. ISBN 978-617-8448-42-4
4. The Fundamental Principles of the Red Cross and Red Crescent. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0513.pdf (дата звернення 05.11.2025).
5. Statutes of the International Committee of the Red CROSS. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/2025-09/A2046_ICRC_Statutes_05.02.2025_en.pdf
6. (дата звернення 10.11.2025).
7. Status update: The ICRC's legal standing explained. URL: <https://www.icrc.org/en/document/status-update-icrcs-legal-standing-explained> (дата звернення 08.11.2025).
8. International Conference. URL: <https://www.icrc.org/en/international-conference> (дата звернення 09.11.2025).

Шамраєва Валентина Михайлівна,

професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
доктор політичних наук, професор

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ: ЕВОЛЮЦІЯ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕВОЛЮЦІЙ У XVIII – XIX ст.

Правовий статус особи є визначальною категорією у системі сучасного правового порядку. Дана категорія зазнала значної еволюції у процесі свого становлення та розвитку. Актуальність дослідження правового статусу особи у період від класичної доби до сьогодення зумовлена низкою ключових чинників, які віддзеркалюють фундаментальні зміни у міжнародному праві та у розумінні ролі окремої особи у суспільних відносинах в цілому. По-перше, це процеси еволюції суб'єктів права. Вестфальський мир 1648 р. заклав основи сучасної системи міжнародних відносин, головними суб'єктами якої

стали суверенні держави. Особа в цей період розглядалася переважно через ознаку підданства певному монарху, але почалися процеси які привели до переходу від цієї моделі до сучасної, де людина визнається самостійним суб'єктом міжнародного права, наділеним невід'ємними правами та свободами, що захищаються на міжнародному рівні. І саме процес такої еволюції заслуговує на особливу увагу істориків міжнародного права, задля більшого розуміння сучасних проблем у сфері захисту прав людини.

По-друге, такий аналіз дозволяє простежити становлення системи визнання та захисту прав людини, спочатку на національному, потім на міжнародному рівні та поступове формування міжнародних стандартів прав людини, що стало визначальною характеристикою XX ст. Вивчення цього шляху дає змогу зрозуміти витoki сучасних концепцій універсальності, неподільності та взаємозалежності прав людини. По-третє, дослідження окреслених питань показує, як змінювалося співвідношення між національним законодавством і міжнародними зобов'язаннями держав у сфері захисту прав людини.

Переходячи до аналізу окресленої проблематики слід відзначити, що Європейські революції стали каталізатором переходу від природно-правових доктрин до позитивного конституціоналізму, утвердивши правовий статус особи як фундамент державного устрою. Ідейні витoki нової концепції прав людини сягають філософії Джона Локка, Шарля Монтеск'є, Жан-Жака Руссо, які вбачали у людині носія природних і невід'ємних прав.

Локк у праці «Два трактати про правління» писав: «Людина за природою є вільною, рівною і незалежною, і ніхто не може підкорити її владі іншого без її згоди» [3]. А Ж. Руссо у «Суспільному договорі» (1762) підкреслював, що воля народу є джерелом суверенітету, а права індивіда походять від природного стану людини [2]. Саме ці положення і стали інтелектуальною основою правових революційних актів другої половини XVIII ст.

Французька революція 1789 р. стала вирішальним етапом у кодифікації правового статусу особи. Прийняття «Декларації прав людини і громадянина» (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, 1789) [1] закріпило принципи, які визначили напрямки новацій у сфері європейського права захисту прав людини на наступні історичні періоди.

До найважливіших проголошених Декларацією принципів відносять: рівність усіх громадян перед законом (ст. 1); суверенітет нації (ст. 3); недоторканність власності, свобода слова, релігії й особистої недоторканності (ст. 11, 17); заборона довільних арештів та покарань (ст. 7, 8).

Декларація прав людини і громадянина 1789 р. вперше заклала універсалістську модель правового статусу особи, де громадянин виступав саме носієм невід'ємних прав, незалежно від походження чи станової приналежності.

Саме Декларація стала основою для конституційних актів держав Європи XVIII – XIX ст., зокрема, Конституції 1791 р. у Франції (проголосила принцип народного суверенітету), Бельгійської конституції 1831 р. (закріпила свободу

релігії, зібрань і рівність громадян); Пруського конституційного акта 1850 р. (визнав особисту свободу і захист власності як базові права громадян).

Революції 1848 р., відомі як «Весна народів», спричинили масове прийняття ліберальних конституцій у Німеччині, Італії, Австрії, Данії, які остаточно закріпили у європейському правовому полі захист основних прав людини. 1849 р. у Франкфурті було проголошено Німецьку імперську конституцію, яка закріплювала свободу слова, друку, зборів і рівність перед законом. Аналогічним за змістом був і Статут Сардинського королівства (1848), який згодом став основою майбутньої Конституції Італії.

Революції 1848 р. поставили питання соціальних прав - права на працю, освіту, соціальний захист. Це означало розширення правового статусу особи від громадянських до соціально-економічних прав. Наприклад, французька «Конституція Другої республіки» (1848) вперше закріпила право на працю як конституційне.

Саме європейські революції XIX ст. поклали початок формування соціальної держави в європейському правовому мисленні. Під впливом революцій виникла нова концепція громадянства, заснована на природному праві, рівності та народному суверенітеті. Еволюція правового статусу особи у період XVIII – XIX ст. – це перехід від станових і привілейованих систем до універсальних і демократичних стандартів, які лягли в основу сучасних європейських правових систем.

Бібліографічні посилання:

1. Декларації прав людини і громадянина (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen) 1789. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/> (дата звернення: 07.11.2025)

2. Руссо. Жан-Жак Про суспільну угоду, або принципи політичного права. К., 2001. 349 с.

3. Locke J. Two Treatises of Government. London, 1823. URL: <https://www.yorku.ca/comminel/courses/3025pdf/Locke.pdf> (дата звернення: 07.11.2025)

Бездєнєжна Дарина Олександрівна,

викладач кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Науковий керівник: Кагановська Тетяна Євгеніївна,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА МОЛОДІ НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на працю є базовим соціально-економічним правом, гарантованим як Конституцією України, так і міжнародно-правовими актами. Забезпечення цього права для молоді – однієї з найбільш уразливих категорій на ринку праці — є критичним у сучасних умовах повномасштабної збройної агресії

проти України. Молоді громадяни стикаються з труднощами першого працевлаштування, нестачею досвіду, віковою дискримінацією, а також додатковими бар'єрами, спричиненими війною: переміщенням, втратою доступу до освіти, розривом соціальних зв'язків.

Метою аналізу є з'ясування ефективності чинних адміністративно-правових механізмів щодо працевлаштування молоді в Україні в умовах збройного конфлікту та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо їх вдосконалення.

На міжнародному рівні зобов'язання України щодо забезпечення молоді права на працю ґрунтуються на положеннях Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права [2], Європейської соціальної хартії (переглянутої) [5], а також на актах Міжнародної організації праці, зокрема Рекомендації № 205 щодо сприяння зайнятості молоді в умовах нестабільності та конфлікту [4]. Зміст цих документів передбачає обов'язок держави-учасниці створювати умови для рівного доступу молоді до гідної, стабільної та продуктивної праці, включаючи механізми підтримки у періоди соціально-економічної нестабільності та збройних конфліктів.

На національному рівні ключову роль у реалізації політики зайнятості відіграє Державна служба зайнятості України (ДСЗ), яка реалізує низку програм, зокрема: сприяння першому працевлаштуванню, стажування, перекваліфікація, підтримка молодіжного підприємництва [1]. З початком повномасштабної війни ДСЗ адаптувала частину програм до нових умов — з'явилися програми безкоштовного онлайн-навчання, стимулювання роботодавців до прийому на роботу молоді шляхом надання компенсацій, стажування для ВПО-молоді, грантові програми на відкриття власної справи (особливо для молодих ветеранів та переселенців). Проте їх ефективність залишається недостатньою.

За даними ДСЗ, на 1 серпня 2023 року з-поміж 112,3 тис. зареєстрованих безробітних, майже 24 тис. становить молодь до 35 років. Рівень безробіття серед молоді до 25 років сягнув 19,1 %, що вдвічі перевищує загальний показник. Ці дані свідчать про обмежений доступ молоді до інституційної підтримки. Крім того, проблемами залишаються складність процедур, фрагментарна цифрова інфраструктура, нестача персоналізованих рішень для окремих груп (ВПО, ветеранів, випускників) [3].

Окрему увагу слід приділити стереотипним уявленням роботодавців щодо професійної незрілості молоді та відсутності у них досвіду. Для держави ж залучення молодих людей до трудової активності є не просто соціальним завданням, а стратегічною інвестицією у післявоєнне відновлення країни. Відтак, формування проактивної політики, яка стимулює роботодавців, підтримує самозайнятість та руйнує бар'єри для працевлаштування молоді, має бути у центрі державного управління в найближчій перспективі.

Таким чином, адміністративно-правовий механізм реалізації права молоді на працю в умовах воєнного стану потребує модернізації з урахуванням сучасних викликів. Насамперед, важливо здійснити цифрову трансформацію сфери послуг зайнятості, створивши єдину платформу, орієнтовану на молодь, яка забезпечуватиме зручний доступ до вакансій, навчання та державних програм підтримки.

Доцільним є закріплення особливого статусу молоді, постраждалої від війни, як пріоритетної групи підтримки, із відповідними гарантіями щодо участі у програмах працевлаштування, перекваліфікації та підприємництва. Водночас необхідно передбачити механізми стимулювання роботодавців до створення робочих місць для молодих фахівців, зокрема через податкові пільги та компенсаційні програми.

Реалізація таких підходів потребує ефективної взаємодії між Державною службою зайнятості, органами місцевого самоврядування, закладами освіти та молодіжними організаціями. Спільним завданням має стати створення мережі локальних центрів зайнятості за принципом «єдиного вікна», здатної оперативно реагувати на потреби молоді.

Залучення молодих громадян до економічного життя слід розглядати як стратегічну інвестицію у відновлення країни, формування людського капіталу та забезпечення соціальної стабільності в післявоєнний період.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2013 № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 24. Ст. 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

3. Молодь України: виклики та адаптація в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичні матеріали до державної доповіді про становище молоді в Україні / В.О. Радкевич, М.А. Пригодій, Т.М. Герлянд, О.А. Тітова, В.А. Кручек, О.В. Лапа, Д.О. Закатнов, Л.А. Лупаренко. Київ: Інституту професійної освіти НАПН України, 2025. – 37 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744908/1/Youth%20of%20Ukraine%20%28IAM%29_2025.pdf

4. Рекомендація МОП № 205 щодо зайнятості та гідної праці для миру та стійкості / Міжнародна організація праці. Женева, 2017. URL: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:3330503:NO;

5. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

Воєводін Ігор Сергійович,
старший викладач кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
доктор філософії з міжнародного права

**ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ УРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ
У СВІТЛІ КОНСУЛЬТАТИВНОГО ВИСНОВКУ
МІЖАМЕРИКАНСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ № 32**

Зміна клімату та загальне погіршення стану довкілля розглядаються як прямі загрози реалізації основоположних прав людини, що вимагає активної реакції з боку міжнародних механізмів їхнього захисту. Ключову роль у формуванні нормативних стандартів і зобов'язань держав у відповідь на екологічні кризи відіграють регіональні системи захисту прав людини, зокрема міжамериканська.

Так, у 2023 р. міністри закордонних справ Чилі та Колумбії звернулися до Міжамериканського суду з прав людини (далі – МАСПЛ) з проханням надати консультативний висновок щодо обсягу зобов'язань держав стосовно реагування на кліматичну надзвичайну ситуацію згідно з міжнародним правом прав людини та, зокрема, згідно з Американською конвенцією з прав людини 1969 р. Окремо в запиті містилося прохання щодо роз'яснення обсягу зобов'язань стосовно вразливих категорій осіб, а також прямо наголошувалося на необхідності враховувати різноманіття нинішніх поколінь, диференційований географічний вплив і права майбутніх поколінь, які впливають з міжнародного права прав людини, в контексті зміни клімату [1].

Результатом дворічного опрацювання МАСПЛ зазначених питань став Консультативний висновок № 32 (АО-32/25) від 29.05.2025 р. – найпрогресивніший документ, присвячений впливу зміни клімату на права людини, який був виданий міжнародною судовою інституцією. У ньому зазначено, яких дій вимагає Американська конвенція з прав людини від урядів у відповідь на посилення кліматичних наслідків і зростання нерівності, а також визначено орієнтири щодо правових засад кліматичних дій і відповідальності [2].

У своєму рішенні Суд спирається на свій попередній Консультативний висновок ОС № 23 2017 р. (ОС-23/17), у якому зазначалося, що порушення прав, спричинені деградацією навколишнього середовища, по-різному впливають на різні групи (п. 55) [3]. У новому документі Суд сформулював розширені зобов'язання держав у межах регіональної системи захисту прав людини щодо особливо вразливих груп в контексті кліматичних загроз.

В означеному контексті найважливішим положенням Консультативного висновку № 32 є теза про те, що державні заходи у відповідь на кліматичну надзвичайну ситуацію мають передбачати диференційований захист, який би враховував конкретні контексти та вразливість регіонів і населення (пп. 595–596). Згідно з позицією Суду, зміна клімату створює надзвичайні та дедалі серйозніші ризики для прав людини певних груп населення, чия вразливість

посилюється внаслідок поєднання інтерсекційних і структурних чинників дискримінації (п. 594). Такими групами визначаються: 1) діти; 2) корінні та племінні народи, громади африканського походження та громади селян-фермерів; 3) жінки, люди з інвалідністю, люди похилого віку та ін. Означений перелік не є вичерпним (п. 596). Диференційований захист є необхідним для гарантування реальної рівності у користуванні правами в умовах надзвичайної кліматичної ситуації, що породжує нові форми вразливості, які держави мають виявляти й долати за допомогою спеціальних заходів (п. 629). Хоча такі заходи повинні бути визначені у відповідь на конкретні ризики, виявлені кожною державою, Суд зазначає існування певних спільних ситуацій вразливості, в яких принцип рівності та заборона дискримінації передбачають конкретні зобов'язання (п. 596) [4].

Так, щодо дітей та підлітків Суд вважає, що держави, окрім іншого, повинні забезпечити цій групі доступ до комплексних медичних послуг, які враховують вплив зміни клімату на здоров'я дітей (п. 599). Крім того, держави мають гарантувати дотримання демократичних і процесуальних прав дітей і підлітків (пп. 602, 604).

Також МАСПЛ визнає, що зміна клімату непропорційно шкодить корінним та племінним громадам, особам африканського походження, селянам-фермерам та рибалкам через їхню залежність від вразливих екосистем. Держави повинні забезпечити їхню участь у прийнятті рішень щодо клімату, захищати їхні території та засоби існування, а також гарантувати вільну, попередню та усвідомлену згоду на будь-які проєкти, що їх стосуються. Вони також зобов'язані забезпечити ефективний доступ до правосуддя, правової допомоги та культурно прийнятних механізмів інформації й консультацій (пп. 605–615).

Суд також пов'язав інтерсекційність із ширшим обов'язком щодо недискримінації. Кліматичні заходи не повинні відтворювати чи поглиблювати структурні нерівності (п. 614). Держави повинні забезпечити захист жінок, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та небінарних осіб під час стихійних лих, пов'язаних із кліматом, шляхом організації безпечної евакуації, доступу до належного харчування, житла, медичної допомоги та надзвичайних служб, які відповідають їхнім потребам. Вони також зобов'язані запобігати, розслідувати та карати насильство за ознакою статі, забезпечувати недискримінаційне та інклюзивне медичне обслуговування та створювати безпечні простори в тимчасових притулках. Крім того, держави повинні враховувати множинні форми вразливості, як-от бідність і соціальна ізоляція, щоб гарантувати ефективний захист і реальну рівність для всіх цих груп (пп. 614–618).

Практика МАСПЛ мала значний вплив у Латинській Америці та Карибському регіоні, зокрема через розвиток національної судової та конституційної практики. Консультативний висновок № 17 щодо прав людини та довкілля заклав доктринальну основу для Висновку № 32 і вже

був процитований такими органами, як Комітет ООН з прав дитини у справі «Саккі та ін. проти Аргентини та ін.» (Sacchi, et al. v. Argentina, et al.). Очікується, що Консультативний висновок № 32 продовжить цю траєкторію взаємного збагачення правових систем і, ймовірно, стане орієнтиром для майбутнього Консультативного висновку Африканського суду з прав людини і народів щодо зобов'язань держав у контексті зміни клімату, зокрема в частині щодо захисту прав вразливих категорій осіб [5].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що Консультативний висновок МАСПЛ № 32 формує орієнтоване на справедливість бачення кліматичного врядування з акцентом на права людини – таке, що розглядає кліматичні дії як інструмент реалізації, а не підриву, рівності. У цьому підході врахування фактору вразливості становить обов'язкову нормативну вимогу, яку держави мають інтегрувати на всіх етапах формування кліматичної політики.

Бібліографічні посилання:

1. Request for an advisory opinion on the Climate Emergency and Human Rights submitted to the Inter-American Court of Human Rights by the Republic of Colombia and the Republic of Chile. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/soc_1_2023_en.pdf (дата звернення: 09.11.2025).

2. A Blueprint for Rights-Based Climate Action: The Inter-American Court of Human Rights' Advisory Opinion on the Climate Emergency. URL: <https://verfassungsblog.de/inter-american-court-of-human-rights-advisory-opinion-climate/> (дата звернення: 09.11.2025).

3. Inter-American Court of Human Rights Advisory Opinion OC-23/17 of November 15, 2017 Requested by the Republic of Colombia. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_23_ing.pdf (дата звернення: 09.10.2025).

4. Inter-American Court of Human Rights Advisory Opinion AO-32/25 of May 29, 2025 Requested by the Republic of Chile and the Republic of Colombia URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_32_en.pdf (дата звернення: 09.11.2025).

5. The Inter-American Court of Human Rights' Advisory Opinion on the Climate Emergency: A Global South Contribution to Climate Governance. URL: <https://www.ejiltalk.org/the-inter-american-court-of-human-rights-advisory-opinion-on-the-climate-emergency-a-global-south-contribution-to-climate-governance/> (дата звернення: 09.10.2025).

Гайдар Марина Вікторівна,
викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Шуміло Олексій Михайлович, професор кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, канд. юрид. наук, професор

МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВА НА ЖИТТЯ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА РОЛЬ ЄСПЛ

Право на життя є однією з основоположних цінностей міжнародного правопорядку, яка закріплена у статті 3 Загальної декларації прав людини 1948 року, статті 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року та статті 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. В умовах збройних конфліктів, зокрема агресії російської федерації проти України, забезпечення цього права набуває особливої актуальності, оскільки саме життя цивільного населення та військовослужбовців стає об'єктом масових і системних порушень. Зважаючи на це, міжнародно-правові механізми контролю за дотриманням права на життя відіграють ключову роль у забезпеченні відповідальності держав та осіб, винних у його порушеннях.

Право на життя є непорушним навіть у період війни, проте застосування норм міжнародного гуманітарного права допускає певні винятки, що пов'язані з воєнними діями. Стаття 2 ЄКПЛ передбачає, що позбавлення життя не розглядається як порушення, якщо воно є результатом «абсолютно необхідного застосування сили» у законних випадках, зокрема для захисту від насильства або для придушення заколоту [1].

У міжнародному гуманітарному праві це право деталізується у нормах Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколах до них 1977 року, які встановлюють обмеження щодо засобів і методів ведення війни та зобов'язують сторони конфлікту забезпечити захист цивільних осіб. Таким чином, співвідношення МГП і міжнародного права прав людини у контексті збройного конфлікту є ключовим для визначення обсягу обов'язків держави щодо захисту життя.

Власне система міжнародного контролю у сфері права на життя включає декілька взаємопов'язаних механізмів. В першу чергу, слід згадати про Європейський суд з прав людини, оскільки він є основним інституційним органом Ради Європи, що забезпечує дотримання державами-учасницями зобов'язань за ЄКПЛ. В контексті розгляду заяв, в яких заявники скаржаться на порушення статті 2, Суд формує практику, що визначає стандарти ефективного розслідування, відповідальності за позбавлення життя та превентивні обов'язки держави. Наступним елементом механізму є Комітет ООН з прав людини, який

здійснює моніторинг виконання Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та розглядає індивідуальні скарги про порушення статті 6 Пакту. Третьою складовою є Міжнародний кримінальний суд, до повноважень якого входить переслідування осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів, зокрема незаконних вбивств цивільних осіб, що прямо порушують право на життя. Крім того, важливим елементом контролю була діяльність Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, яка фіксувала факти порушень прав людини і гуманітарного права, надаючи документальну основу для подальших розслідувань у міжнародних інституціях.

Аналіз практики ЄСПЛ у цій сфері відіграє ключову роль для поступового формування нового підходу до тлумачення права на життя у контексті міжнародних збройних конфліктів. Збройна агресія РФ проти України з 2014 року спричинила численні порушення статті 2 ЄКПЛ. Серед знакових рішень і проваджень згадаємо про такі:

1. «Україна та Нідерланди проти Росії» (заяви №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22). Справа охоплює чотири міждержавні заяви, а саме: «Україна проти Росії» (№ 8019/16), «Україна проти Росії» (№ 43800/14), «Нідерланди проти Росії» (№ 28525/20) та «Україна проти Росії» (№ 11055/22). Справу було порушено у зв'язку з воєнним конфліктом, який розпочався на сході України у 2014 році після появи в Донецькій і Луганській областях проросійських збройних формувань і набув особливої інтенсивності після повномасштабного вторгнення. Вона також охоплювала питання щодо збиття 17 липня 2014 року літака рейсу МН17 над територією сходу України, унаслідок чого загинули всі пасажери та члени екіпажу, більшість із яких були громадянами Нідерландів. Україна заявила про численні порушення прав людини з боку російської федерації, а Королівство Нідерландів звинуватило у порушенні положень Конвенції у зв'язку зі знищенням рейсу МН17 [2].

2. «Україна проти Росії (щодо Криму)» (заяви №№ 20958/14 та 38334/18). Суд визнав прийнятними скарги України про існування адміністративної практики російської федерації стосовно насильницьких зникнень та відсутності ефективного розслідування у цьому зв'язку. Крім того, Суд дійшов висновку, що в період з 2014 по 2018 роки на території Автономної Республіки Крим було зафіксовано 43 випадки насильницьких зникнень. При цьому він встановив, що більшістю жертв стали проукраїнські активісти, журналісти та представники кримськотатарського народу, яких об'єднувало те, що вони розглядалися як противники подій, що відбувалися на півострові в той час. Суд зазначив, що ці викрадення мали системний характер і використовувалися як інструмент залякування та переслідування таких осіб у межах реалізації загальної стратегії держави-відповідача, спрямованої на придушення будь-яких проявів опозиції окупації Криму [3].

Україна активно використовує міжнародно-правові інструменти для документування та оскарження порушень права на життя, зокрема: подання міждержавних заяв проти Росії до ЄСПЛ; ратифікацію Римського статуту

МКС (у частині визнання юрисдикції Суду щодо подій після 2014 року); співпрацю з Комісією ООН з розслідування порушень прав людини та з Офісом Верховного комісара ООН з прав людини. Ця взаємодія дозволяє забезпечити міжнародну відповідальність за грубі порушення, сприяє формуванню доказової бази для майбутніх судових процесів та посиленню національного механізму розслідування воєнних злочинів.

Попри активність міжнародних інституцій, ефективність захисту права на життя у збройних конфліктах залишається обмеженою через певні політичні перешкоди у виконанні рішень ЄСПЛ і МКС, складність збору доказів у зоні бойових дій, обмежений мандат місії спостереження. Водночас війна в Україні спричинила переосмислення підходів до контролю за дотриманням права на життя, зокрема у контексті державної відповідальності за дії на окупованих територіях та поза власною юрисдикцією.

Отже, досвід України засвідчує важливість поєднання механізмів міжнародного гуманітарного права, прав людини та міжнародного кримінального правосуддя для забезпечення ефективного контролю за дотриманням права на життя під час збройних конфліктів. ЄСПЛ відіграє ключову роль у формуванні стандартів розслідування та відповідальності за порушення цього права, тоді як інші інституції, як-от ООН і МКС – доповнюють його діяльність, створюючи цілісну систему міжнародного захисту.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Справа «Україна та Нідерланди проти Росії» (заяви №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-244292%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-244292%22]})
3. Справа «Україна проти Росії (щодо Криму)» (заяви №№ 20958/14 та 38334/18). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-235139%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-235139%22]})

Гришина Наталія Вікторівна,

завідувачка кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
к.ю.н., доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Венеціанська комісія у своїх рекомендаціях, зокрема в документі «Rule of Law Checklist» (2016), пропонує класифікувати принципи адміністративного права за їх ціннісною спрямованістю, виділяючи принципи, орієнтовані на захист прав людини, принципи, спрямовані на забезпечення ефективності адміністрації, і принципи, що сприяють демократичному врядуванню.

До першої категорії належать принципи справедливого розгляду та ефективного правового захисту. Друга категорія включає принципи законності та пропорційності, які забезпечують належне функціонування адміністрації. Третя категорія охоплює принципи прозорості та участі громадян, які відображають демократичні цінності. Венеціанська комісія наголошує, що принципи адміністративного права мають відповідати цінностям демократичного суспільства, закріпленим у Європейській конвенції з прав людини та Хартії основних прав ЄС. Ця класифікація базується на аналізі практики країн-членів ЄС і рекомендаціях щодо реформування адміністративного права [1].

Дослідження, проведене для Європейського Парламенту (The General Principles of EU Administrative Procedural Law), класифікує принципи на вступні, внутрішні та суттєві. Вступні принципи пояснюють значення принципів, внутрішні (верховенство права, добре адміністрування) регулюють організацію адміністрації, а суттєві (законність, пропорційність, справедливий розгляд) захищають права громадян [2].

Проект ReNEUAL пропонує систематизацію принципів адміністративного права, зосереджених на забезпеченні законності діяльності публічної адміністрації. До них належать принципи законності, верховенства права, юридичної певності, відповідності закону, обов'язку виконання закону, законності адміністративних актів, законності та дискреції, а також законності та угод. Ця класифікація ґрунтується на рекомендаціях Ради Європи, зокрема Recommendation CM/Rec (2007)7, та практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які підкреслюють законність як основу адміністративного права. ReNEUAL використовує порівняльний аналіз правових систем країн-членів для створення універсальних принципів [3].

У праві ЄС принцип ефективного правового захисту фундаментальний і має квазіконституційний статус. Він закріплений у ст. 19(1) Договору про Європейський Союз, яка зобов'язує держави-члени забезпечувати ефективні засоби правового захисту в сферах, що охоплюються правом Союзу, та ст. 47 Хартії основних прав ЄС, яка гарантує право на ефективний засіб правового захисту та справедливий судовий розгляд. Судова практика Європейського суду юстиції (ЄСЮ) та Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) відіграла ключову роль у формуванні цього принципу, спираючись на спільні конституційні традиції держав-членів. Наприклад, у справах Impact (C-286/06) та Pontin (C-63/08) ЄСЮ підкреслив обов'язок держав забезпечувати судовий захист прав, наданих правом ЄС. Отже, принцип ефективного правового захисту став інструментом гармонізації адміністративного права в ЄС, забезпечуючи єдині стандарти захисту прав [4].

У національних правових системах Європи принцип ефективного правового захисту, хоча й не завжди прямо закріплений у конституціях, є невід'ємною частиною концепції правової держави (Rechtsstaat, État de droit, Rule of Law). Він реалізується через різноманітні правові механізми, такі як конституційні гарантії, адміністративні процедури та судовий контроль.

Незважаючи на історичні та інституційні відмінності між правовими системами країн, такими як французьке *droit administratif*, німецьке *Verwaltungsrecht* чи англійське адміністративне право, усі вони визнають необхідність захисту прав і законних інтересів від протиправних дій держави. Принцип має два основні елементи: суб'єктивний, спрямований на захист прав і законних інтересів окремих осіб, та об'єктивний – забезпечує законність правового порядку. Суб'єктивний елемент реалізується через право осіб оскаржувати адміністративні акти, тоді як об'єктивний елемент сприяє зовнішньому контролю за діяльністю публічних органів, підтримуючи загальну законність [5].

У сфері адміністративного права принцип ефективного правового захисту охоплює як адміністративні процедури, так і судовий контроль. Адміністративні процедури є формалізованими процесами ухвалення рішень, які повинні забезпечувати участь заінтересованих осіб, прозорість і дотримання законності. Вони мають подвійну мету: захист прав і законних інтересів осіб та реалізацію публічних інтересів через ефективне управління. Судовий контроль, у свою чергу, є ключовим інструментом для перевірки законності адміністративних актів і відновлення порушених прав. Він передбачає можливість оскарження адміністративних рішень у судах, які мають повноваження скасовувати незаконні акти або зобов'язувати адміністрацію до певних дій [6].

Принцип ефективного правового захисту є невід'ємною складовою європейського адміністративного права, що забезпечує захист прав і законних інтересів осіб від протиправних дій публічної адміністрації. Його значення полягає у створенні дієвих механізмів для оскарження адміністративних актів і забезпечення справедливості. У праві ЄС цей принцип має квазіконституційний статус, будучи закріпленим у ключових нормативних актах і розвиненим через судову практику. У національних правових системах він є частиною концепції правової держави, реалізуючись через адміністративні процедури та судовий контроль.

Проведений аналіз систематизації принципів адміністративного права, розроблених європейськими вченими та дослідницькими проектами, свідчить про багатогранність і складність адміністративного права Європейського Союзу як наднаціональної правової системи, яка динамічно розвивається. Кожна з розглянутих класифікацій пропонує власний підхід до розуміння системи принципів європейського адміністративного права, і це врешті решт сприяє їх комплексному осмисленню та глибшому розумінні.

Бібліографічні посилання:

1. Venice Commission. (2016). *Rule of Law Checklist*. Strasbourg: Council of Europe. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e)
2. The General Principles of EU Administrative Procedural Law. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_IDA%282015%29519224

3. The Pan-European General Principles on Legality of Administration (compiled by Ulrich Stelkens). URL: <https://www.renewal.eu/projects-and-publications/renewal-2-0?view=article&id=21&catid=2>

4. Conceptualising the principle of effective legal protection in administrative law Zoltán Szente. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/id/d3d1ebf5-4cd5-4ead-b8ce-762f4a2ee6e7/9781317019244.pdf>

5. Conceptualising the principle of effective legal protection in administrative law Zoltán Szente. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/id/d3d1ebf5-4cd5-4ead-b8ce-762f4a2ee6e7/9781317019244.pdf>

6. Conceptualising the principle of effective legal protection in administrative law Zoltán Szente. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/id/d3d1ebf5-4cd5-4ead-b8ce-762f4a2ee6e7/9781317019244.pdf>

Зубенко Ганна Вікторівна,

завідувач кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
к.ю.н., доцент

ПРАВО НА ОБ'ЄДНАННЯ У ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Професійні спілки, як і будь-які інші громадські формування в Україні, є важливим елементом громадянського суспільства та однією з найефективніших можливостей взаємодії держави і суспільства в сфері реалізації соціально-економічних прав і свобод людини і громадянина.

В Україні право на об'єднання у професійні спілки закріплене ч. 3 ст. 36 Конституції України, відповідно до якої «громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. ... Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України» [1].

Право на об'єднання (участь) у професійних спілках є загальновизнаним правом й у більшості зарубіжних країн. Зокрема, закріплення цього права на конституційному рівні є характерним для Бразилії (ст. 8), Іспанії (ст. 28), Італії (ст. ст. 18, 39), Польщі (ст. 59), Португалії (ст. 55), ФРН (п. 3 ст. 9), Франції та інших країн. Так, відповідно до Преамбули Конституції Французької Республіки 1946 року, кожна людина може захищати свої права та інтереси за допомогою профспілкової організації і долучитися до профспілки за своїм вибором [2, с. 71]. Згідно зі ст. 28 Конституції Іспанії кожен має право на свободу об'єднання у професійні спілки. Закон може обмежити це право або передбачити виключення в його здійсненні відносно Збройних Сил, а також військових або інших відомств, підпорядкованих військовій дисципліні. Закон визначає також особливості в здійсненні цього права щодо державних службовців ... [3]. Стаття 59 Конституції Польщі гарантує свободу об'єднання у професійні спілки, соціально-професійні організації землевласників, а також в організації роботодавців [4, с. 27].

За змістом право на об'єднання у професійні спілки можна охарактеризувати як передбачену Конституцією, міжнародними договорами та законами України можливість добровільно створювати професійні спілки, входити до їх складу, за винятком обмежень, встановлених законом, виходити зі складу профспілок та брати участь у їх діяльності.

Щодо визначення категорій суб'єктів реалізації права на об'єднання у професійні спілки, то відповідно до ст. 6 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати профспілки, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі профспілок. Іноземні громадяни та особи без громадянства не можуть створювати профспілки, але можуть вступати до профспілок, якщо це передбачено їх статутами (ст. 6) [5]. Крім того, ст. 7 вищезазначеного закону більш детально визначає категорії суб'єктів реалізації права на участь у професійних спілках.

Таким чином, згідно з вітчизняним законодавством, право створювати професійні спілки мають громадян України, іноземці та особи без громадянства наділені лише правом вступу до професійних спілок, і то лише у тому разі, коли це право передбачено статутом відповідної професійної спілки. Враховуючи вищезазначене, цілком імовірна ситуація, коли іноземець чи особа без громадянства, реалізуючи право на працю, не може вступити до первинної організації профспілки, оскільки її статут передбачає право на членство в ній лише щодо громадян України. Вважаємо, що це положення суперечить ч. 1 ст. 26 Конституції України, яка встановлює національний правовий режим правового статусу іноземців в Україні в передбачає, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1].

Крім того, в цьому питанні положення ст. 6 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» також не відповідає міжнародно-правовим стандартам, відповідно до яких, право на об'єднання у професійні спілки закріплюється за кожною людиною, та практиці закріплення цього права в більшості європейських країн.

Зокрема, ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, закріплюючи право на свободу асоціації, надає кожній людині можливість об'єднуватися з іншими особами за своїм політичними, професійними та іншим інтересами [6]. Згідно зі ст. 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити: а) право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації. [7]. Відповідно ст. 11 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів [8].

Конституційне законодавство переважної більшості держав також визнає право на об'єднання в професійні спілки як «право кожного». Зокрема, Органічний Закон Іспанії «Про свободу профспілок» зазначає, що всі працівники мають право вільно об'єднуватися в профспілки для просування та захисту своїх економічних і соціальних інтересів [9]. Відповідно до ст. 7 Закону Республіки Молдова «Про професійні спілки» громадяни Республіки Молдова, а також іноземні громадяни та особи без громадянства, які перебувають на законних підставах на її території, мають право за своїм вибором створювати профспілки або вступати до них відповідно до їх статутів без попереднього отримання дозволу публічних властей [10]. У ст. 1 Закону Литовської Республіки встановлюється: «Фізичні особи, які мають робочий правовий статус і дієздатність, мають право вільно створювати і вступати до профспілок на державному, галузевому або територіальному рівні та брати участь у їх діяльності ... Засновниками профспілки можуть бути громадяни Литовської Республіки та іноземці, які мають право на працю і здатні працювати» [11].

У зв'язку з вищезазначеним вважаємо, що ст. 6 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» потребує змін в контексті закріплення права на створення професійних спілок та членства в них як громадян України, так і іноземців та осіб без громадянства, за умови, якщо вони перебувають в Україні на законних підставах. Також, враховуючи положення ст. 188 Кодексу законів про працю України (вік, з якого допускається прийняття на роботу), вважаємо за доцільне встановити на законодавчому рівні вік, з якого особа може бути засновником професійної спілки (18 років) та її членом (14 років).

Такі зміни відповідатимуть міжнародним стандартам та практиці більшості європейських країн щодо нормативно-правового закріплення та визначення суб'єктів реалізації цього конституційного права.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 29.10.2025).
2. Конституції зарубіжних країн: навчальний посібник ; за заг. ред. В.О. Серьогіна. Х. : ФІНН. 2009. 664 с.
3. Конституції країн світу: Італійська Республіка, Держава-Місто Ватикан, Королівство Іспанія, Португальська Республіка ; О.В. Коротюк, О.В. Лавринович. К. : ОВК, 2021. 320 с.
4. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал. К.: Москаленко О.М., 2018. 84 с.

5. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. URL : zakon.rada.gov.ua/go/1045-14 (дата звернення : 29.10.2025).

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043 (дата звернення : 30.10.2025).

7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення : 30.10.2025).

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004 (дата звернення : 30.10.2025).

9. Ley Orgánica 11/1985, de 2 de agosto, de Libertad Sindical. URL : <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-16660> (дата звернення : 31.10.2025).

10. Про професійні спілки : Закон Республіки Молдова від 7 липня 2000 року. URL : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108413&lang=ro (дата звернення : 31.10.2025).

11. The Republic of Lithuania professional unions the law. URL : <https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/29913/LTU-29913.pdf> (дата звернення : 31.10.2025).

Іваньков Ігор Володимирович,

доцент кафедри кримінального права та правосуддя Національного університету «Чернігівська Політехніка», к.ю.н., доцент

Іваньков Олег Ігорович,

доцент кафедри правових дисциплін Національної академії Національної гвардії України, к.ю.н.

ОСОБЛИВОСТІ ТРИМАННЯ У ТАБОРАХ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ

Тема умов тримання військовополонених є надзвичайно актуальною в умовах воєнного стану в Україні, де військовополонені країни-агресора стали додатковою категорією осіб, яких стало необхідно утримувати у місцях несвободи. Аналіз умов їхнього тримання в Україні у порівнянні з іншими країнами, а також розгляд специфіки діяльності кримінально-виконавчої системи в умовах війни дозволяють зробити важливі висновки щодо важливості дотримання прав людини та вимог міжнародного гуманітарного права.

З початком збройної агресії росії проти України система виконання покарань в Україні зіткнулася з новими викликами. Крім традиційних завдань, пов'язаних із утриманням засуджених та ув'язнених, органи й установи виконання кримінальних покарань отримали нову функцію – утримання військовополонених. З метою дотримання норм гуманітарного права і міжнародних зобов'язань, уряд України ухвалив низку нормативних

актів, серед яких постанову Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених», що врегулювала основні питання тримання військовополонених, зокрема: загальні засади створення та функціонування таборів; організацію заходів приймання військовополонених до таборів; харчування військовополонених; матеріально-побутове і медичне забезпечення військовополонених; залучення військовополонених до виконання робіт тощо [1]. В Україні на базі виправних установ були створені 5 спеціалізованих установ для утримання військовополонених, зокрема державна установа «Табір для утримання військовополонених “Захід-1», розташована на Заході України, що відкрилася у 2022 р. [2]

Проблема утримання військовополонених постала в умовах нестабільної ситуації, коли росією в основному блокується процес обміну полоненими. Внаслідок цього виникла потреба створювати додаткові місця для тримання військових. Частина полонених утримується в дільницях виправних колоній мінімального рівня безпеки, що обумовлено обмеженими ресурсами і терміновими потребами. Незважаючи на це, Україна намагається забезпечити належні умови для утримання військовополонених відповідно до міжнародних стандартів. Зокрема, відповідно до ст 15 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. забезпечуються безоплатне їх утримання, а також безоплатна медична допомога, якої вимагає їхній стан здоров'я [3].

В Україні дотримання прав і гуманного поводження з військовополоненими здійснюється відповідно до міжнародних стандартів, зокрема норм міжнародного гуманітарного права. Основні умови утримання військовополонених передбачають забезпечення належного рівня харчування, санітарно-гігієнічного догляду, медичного обслуговування, можливості трудової діяльності, а також суворе дотримання вимог поводження за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового становища чи будь-якими іншими аналогічними критеріями, а також безумовної заборони насилля над життям та особистістю, зокрема всіх видів вбивств, завдання каліцтва, жорстокого поводження й тортур тощо [3].

Харчування військовополонених є регулярним, збалансованим і відповідає необхідним стандартам щодо калорійності та поживної цінності. Важливим є врахування культурних і релігійних особливостей полонених, що дозволяє дотримуватися відповідних традицій у раціоні. Окрім цього, забезпечується постійний доступ до чистої питної води. Санітарно-гігієнічні умови утримання відповідають міжнародним нормам і передбачають доступ до засобів особистої гігієни, регулярну зміну одягу, постільної білизни та наявність санітарних приміщень. Полонені мають можливість підтримувати чистоту, що сприяє збереженню їхнього здоров'я та запобіганню поширенню захворювань. У приміщеннях, де вони утримуються, забезпечується належний температурний режим та вентиляція. Медичне обслуговування

військовополонених включає надання своєчасної медичної допомоги, лікування захворювань і травм, профілактику інфекційних хвороб та доступ до необхідних медикаментів. Медичний персонал діє відповідно до міжнародних стандартів, а регулярні медичні огляди допомагають запобігати серйозним проблемам зі здоров'ям.

Військовополонені залучаються до праці за умови, що вона не пов'язана з військовими операціями та не суперечить їхнім моральним переконанням. Робота як правило відповідає фізичним можливостям полонених і включає сільськогосподарські роботи, виробничі процеси, ремонтні або господарські завдання. Така діяльність не лише сприяє економічному забезпеченню таборів, а й допомагає підтримувати психологічну рівновагу полонених, відволікаючи їх від стресових ситуацій.

Україна суворо дотримується положень міжнародного гуманітарного права, включаючи заборону жорстокого поводження з військовополоненими. Будь-які форми катувань, фізичного чи психологічного насильства, приниження гідності або нелюдського ставлення є категорично забороненими. Полонені захищені від актів репресій та дискримінації, а відповідні державні органи й міжнародні організації здійснюють контроль за дотриманням їхніх прав.

Важливою також є можливість військовополонених підтримувати зв'язок із зовнішнім світом. Вони мають право надсилати та отримувати листи, отримувати передачі з необхідними речами, а також бути поінформованими про свій правовий статус. Контроль за дотриманням їхніх прав здійснюють незалежні міжнародні організації, зокрема Міжнародний комітет Червоного Хреста, що перевіряють умови тримання та надають гуманітарну допомогу.

Порівняно з іншими країнами, зокрема росією, яка має численні порушення прав військовополонених (катування, знущання, відсутність медичної допомоги), Україна демонструє значно більшу прихильність до міжнародних норм. У росії були зафіксовані численні випадки порушення Женевської конвенції, зокрема через жорстоке поводження з військовополоненими, що включає примусову працю, насильницькі методи допитів та фізичне насильство.

У країнах НАТО, зокрема у США, система утримання військовополонених також зазвичай відповідає міжнародним стандартам, але варто зазначити, що в під час воєн в Іраку та Афганістані були зафіксовані випадки порушення прав військовополонених, зокрема в тюрмі Абу-Грейб, що стали широко відомими [4].

Україна продовжує активно працювати над забезпеченням належних умов для утримання військовополонених, навіть в умовах війни. Незважаючи на труднощі з обміном полоненими, нестабільність у процесі створенні нових установ та забезпеченні необхідними ресурсами, наша держава продовжує наслідувати основним міжнародним стандартам щодо поводження з

військовополоненими та активно співпрацювати з міжнародними організаціями, що забезпечують незалежний моніторинг умов тримання полонених [2].

Бібліографічні посилання:

1. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text) (дата звернення: 11.10.2025).

2. Репортаж із табору російських військовополонених. 04.02.2025. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3956131-poloneni-z-rosarmii-ukrainski-likari-vratuvali-meni-nogu-akso-pisla-obminu-v-rf-viznaut-pridatnim-pidu-vouvati-znovu.html?fbclid=IwY2xjawNy15ZleHRuA2Flb_QIxMABicmlkETFscnhOOERNU1FPZDhkRzB1AR7WwkwTxE5y2-G12Acq5mKNzt94ocfkScpVqO_VsNWzF5yKeyYUVKN82ZtoIA_aem_25d-MYRW_EliJ9YpQsxf5g (дата звернення: 7.10.2025).

3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р.: Конвенція ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 7.10.2025).

4. AR 15-6 Investigation of the Abu Ghraib Detention Facility and 205th Military Intelligence Brigade [Fay Report]. 2004; 95. Available at: URL: [http:// fl1.findlaw.com/news.findlaw.com/hdocs/docs/dod/fay82504rpt.pdf](http://fl1.findlaw.com/news.findlaw.com/hdocs/docs/dod/fay82504rpt.pdf) Accessed October 16, 2025.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології та інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ЮРИСДИКЦІЮ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Прикрі події XX та XXI століть, зокрема світові та локальні війни, збройні міжнаціональні конфлікти зумовили активізацію дослідження питань міжнародних злочинів. Такі суспільно небезпечні діяння заподіюють колосальну шкоду і призводять до цілої низки порушень прав людини.

Разом з тим, що особи, які вчиняють міжнародні злочини повинні нести кримінальну відповідальність. Тому вчені та практичні працівники наголошували про необхідність створення Міжнародного кримінального суду, який мав би здійснювати юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства, а також доповнював національні системи кримінального правосуддя. Важливим при цьому є належне та фундаментальне дослідження правового становища Міжнародного кримінального суду, юрисдикції, визначення місця в системі судових органів.

Сама ідея створення міжнародного органу кримінальної юстиції виникла на початку XX століття. Міжнародний кримінальний суд мав бути наділений юрисдикцією над особами, які вчиняють міжнародні злочини.

В 1982 році Комісія міжнародного права Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) після довгої перерви поновила роботу над проектом Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства. При цьому проводилася думка, що без створення Міжнародного кримінального суду прийняття цього документа буде неможливим і недоцільним.

Більшість держав вважали за необхідне заснувати орган міжнародної юрисдикції. Тому в 1989 році Генеральна Асамблея ООН запропонувала Комісії міжнародного права розглянути питання про створення Міжнародного кримінального суду з юрисдикцією над особами, які вчинили злочини проти миру та безпеки людства. З цією метою була створена робоча група, яка прийняла рішення про підготовку Статуту Міжнародного кримінального суду у вигляді багатостороннього договору.

В 1994 році проект вказаного документа приймається Комісією міжнародного права. Резолюцією від 15 грудня 1996 р. Генеральна Асамблея ООН постановила провести у 1998 році дипломатичну конференцію повноважних представників, яка б завершила розробку і прийняття правового документа про заснування Міжнародного кримінального суду.

Дипломатична конференція проходила в штаб-квартирі Продовольчої і сільськогосподарської ООН в Римі. 17 липня 1998 р. переважною більшістю голосів було схвалено Римський статут Міжнародного кримінального суду [1], в якому визначені міжнародні злочини, склад Суду та порядок роботи, форми і способи його взаємодії з державами.

Місцезнаходженням Суду є Гаага (Нідерланди).

Складається Міжнародний кримінальний суд із Президії суду, Апеляційного і Судового відділів, Відділу досудового провадження, Офісу Прокурора і Секретаріату.

До складу Суду входять 18 суддів. Свої функції вони виконують на постійній основі і знаходяться в розпорядженні Суду з початку строку їх повноважень. Судді, які входять до складу Президії, виконують свої функції на постійній основі з моменту їх обрання.

Міжнародний кримінальний суд здійснює юрисдикцію щодо осіб, які несуть відповідальність за найбільш тяжкі злочини. Римський Статут у ч. 1 ст. 5 закріпив юрисдикцію Міжнародного кримінального суду стосовно таких злочинів: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; d) злочин агресії.

Згідно зі ст. 6 Статуту «геноцид» означає будь-яке з таких діянь, які вчинено з наміром знищити повністю або часткового будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку. Звернемо увагу, зазначене поняття геноциду відповідає положенням Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року [2].

«Злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням такого нападу. Серед таких злочинів: вбивство; винищення; оборнення в рабство; депортація або насильницьке переміщення населення; ув'язнення

або інше істотне позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права; катування; зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства; переслідування будь-якої групи або спільноти, яку можна виокремити, з політичних, расових, національних, етнічних, культурних, релігійних, гендерних мотивів, або за іншими ознаками, що загально визнані неприйнятними згідно з міжнародним правом, у поєднанні з будь-яким діянням, зазначеним вище, чи будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду; насильницьке зникнення осіб; злочин апартеїду; інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю.

Відповідно до ч. 1. ст. 8 Римського Статуту Суд має юрисдикцію стосовно воєнних злочинів, зокрема у випадках, коли їх вчинено в рамках плану чи політики або в рамках широкомасштабного вчинення таких злочинів.

До воєнних злочинів належить більше 50 складів, які порушують Женевські конвенції 1949 року, закони та звичаї війни і можуть бути вчинені під час збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру. До таких злочинів віднесено: умисне вбивство; катування чи нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти; умисне спричинення сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю; незаконне, безглузде та великомасштабне знищення і присвоєння майна, не викликане воєнною необхідністю; примушування військовополоненого чи іншої особи, що охороняється, до служби у збройних силах ворожої держави; захоплення заручників; умисні напади на цивільне населення як таке чи окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях; напад на незахищені і, які не є воєнними цілями, міста, села, помешкання чи будови або їх обстріл із застосуванням будь-яких засобів; умисне нанесення ударів по будівлях, призначених для релігії, освіти, мистецтва, науки чи благодійності, історичних пам'ятниках, шпиталях та місцях скупчення хворих і поранених, за умови, що вони не є воєнними цілями; інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в установлених рамках міжнародного права.

Суд здійснюватиме юрисдикцію стосовно злочину агресії, як тільки буде прийнято положення, що містить визначення цього злочину та встановлює умови юрисдикції стосовно цього злочину.

На міжнародному рівні є пропозиції віднести до юрисдикції Суду також міжнародний тероризм.

Тривожною сучасною тенденцією є збільшення кількості злочинів, що визнаються міжнародними, адже вони зазвичай призводять до тяжких, незворотних наслідків.

Зазначимо, що Міжнародний кримінальний суд наділений юрисдикцією лише щодо злочинів, які вчинені після вступу в законну силу Статуту. Якщо

держава стає учасником Статуту після його вступу в силу, Суд може здійснювати свою юрисдикцію лише щодо злочинів, вчинених після дати вступу в силу Статуту Міжнародного кримінального суду для цієї держави, якщо вона не зробить відповідної заяви.

Між тим, у липні 2002 р. Статут Міжнародного кримінального суду набрав чинності. Важливо, Україна ратифікувала Римський Статут Міжнародного кримінального суду із заявами і поправками до нього Законом від 21 серпня 2024 р. [3].

Безумовно, проблеми діяльності Міжнародного кримінального суду потребують подальшого дослідження. Головне, щоб згаданий міжнародний орган кримінальної юстиції слугував зміцненню міжнародної співпраці між державами, надавав можливість притягувати до відповідальності винних осіб, сприяв захисту прав людини.

Бібліографічні посилання:

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду: Статут від 17 лип. 1998 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

2. Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: Конвенція від 09 груд. 1948 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.

3. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон від 21 серп. 2024 р. № 3909-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>.

Коросташова Ірина Миколаївна,

доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДЕМОКРАТІЯ: ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ

Попри виклики війни, Україна продовжує багаторічну системну багаторівневу роботу щодо приєднання до Європейського Союзу (далі – ЄС).

На початку листопада 2025 року Європейська Комісія опублікувала Звіт в межах Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року (далі- Звіт ЄК 2025), в рамках якого представлений Звіт по Україні з оцінками реформ по всіх переговорних розділах та загальним станом підготовки країни для приєднання до ЄС. В якому, Єврокомісія підтвердила, що Україна виконала всі передумови для відкриття перемовин з ЄС по Кластеру 1, 2 та 6.

У цьогорічному Звіті, в межах Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС» Єврокомісія відзначила прогрес у сфері юстиції, свободи та безпеки, а також підвищила оцінку реформи публічного управління, фінансового контролю та відповідності економічним критеріям. У межах Кластера 2

«Внутрішній ринок» отримано вищу оцінку за свободою пересування працівників та рівень підготовки у сфері захисту прав споживачів і охорони здоров'я. Позитивно відзначено відновлення ринкового нагляду та перехід до секторного контролю за європейськими стандартами. У сфері зовнішніх відносин (Кластер 6) Україна традиційно демонструє високу узгодженість із політикою ЄС. Єврокомісія зафіксувала хороший прогрес у розділі 31, що охоплює спільну зовнішню та безпекову політику. Україна забезпечила 99% відповідності позиціям ЄС у сфері зовнішньої політики та санкційної практики, підтримавши 79 із 80 декларацій зовнішньої політики ЄС.

Серед наступних кроків – виконання рекомендацій Єврокомісії, представлених у Звіті 2025 року, а також дорожніх карт із питань верховенства права, реформи державного управління, функціонування демократичних інституцій і Плану заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України [1].

Отже, по трьом кластерам Україна досягла впевнених успіхів, але на шляху до євроінтеграції попереду ще багато роботи. Зокрема, серед наступних кроків Європейська Комісія визначила роботу з питань: верховенства права, функціонування демократичних інституцій та захисту прав певної категорії громадян.

Визначальними для розуміння важливості визначених Європейською Комісією кроків України в євроінтеграційному поступі є звернення до норм засновницьких договорів ЄС де визначено місце і значення верховенства права, прав людини та демократії для Європейської Спільноти. Так, згідно із ст. 2 «Договору про Європейський Союз»: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків» [2].

Отже, у Звіті ЄК 2025 йдеться про те, що попереду системна робота над тими питаннями, що на договірних засадах віднесено до фундаментальних цінностей Європейської Спільноти.

Визначення змісту поняття «цінність» надано одним із авторів «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» професором Л. Ц. Ваховським, а саме: «Найбільш поширеними у наукових дослідженнях є розуміння цінності, як значущості предметів і явищ навколишнього світу для людини, їх здатності задовольняти її матеріальні й духовні потреби. При цьому цінність як значущість виявляється в момент взаємодії суб'єкта та об'єкта. Інший варіант визначення передбачає розгляд цінностей у якості вищих суспільних ідеалів. З цієї точки зору цінність вже є не засіб, а мета, належне, те що повинно бути. З потребами людей цінності-ідеали пов'язані лише генетично. Прибічники третього підходу об'єднують два попередні й розглядають цінність як значущість і ідеал одночасно» [3, с. 13]. Отже, зміст поняття «цінності» є двоскладовим, оскільки йдеться про значущість і ідеал, якими є верховенство права, права людини та демократія за засновницькими договорами ЄС.

З огляду на євроінтеграційні процеси України також слід звернути увагу на те, що згідно із ч. 5 ст. 3 «Договору про Європейський Союз»: «У своїх відносинах зі світом Союз підтримує та поширює свої цінності та інтереси, сприяє захисту своїх громадян» [2], а згідно із ч. 2 ст. 21 вищевказаного Договору: «Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб: (а) гарантувати свої цінності, основоположні інтереси, безпеку, незалежність та цілісність Союзу [2]. Отже, забезпечення та захист цінностей ЄС, якими є верховенство права, права людини та демократія, по суті є запорукою безпеки, незалежності та цілісності Європейської Спільноти, її фундаментом, що об'єднує країни-члени ЄС в політичну та економічну Європейську Спільноту і забезпечує її функціонування.

Основні цінності, перелік яких закріплено в засновницьких договорах ЄС (права людини, демократія, верховенство права), являють собою стандарт, що містить найбільш значущі для демократичного суспільства складові у механізмі функціонування ЄС та країн-членів Спільноти у відносинах та взаємозв'язку: публічна влада – громадянське суспільство та \або публічна влада – людина» [4, с. 65].

Підсумовуючи, слід зазначити, що фундаментальні цінності ЄС (верховенство права, права людини та демократія) є багатовимірними правовими категоріями, що міцно пов'язані між собою і не існують окремо. Кожна з цих цінностей забезпечується і реалізується завдяки іншій і лише завдяки триєдності цих цінностей у правовому механізмі ЄС.

Тому, розуміння, сприйняття та захист фундаментальних цінностей ЄС, не лише науковою спільнотою, але й широким колом правників, публічних службовців різних спеціальностей, пересічних громадян й громадянським суспільством в цілому – є однією з важливих передумов успішної інтеграції України до Європейської Спільноти.

Бібліографічні посилання:

1. Єврокомісія представила Звіт щодо прогресу України в межах Пакета розширення 2025 – найкраща оцінка за три роки: Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. 04 листопада 2025 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yevrokomisiia-predstavyla-zvit-shchodo-prohresu-ukrainy-v-mezhakh-paketa-rozshyrennia-2025-naikrashcha-otsinka-za-try-roky>

2. Консолідована версія Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу: Консолідована версія Договору про функціонування Європейського Союзу – Протоколи – Додатки – Декларації, додані до Заключного акту Міжурядової конференції, яка прийняла Договір Лісабонська угода, підписана 13 грудня 2007р. Офіційний журнал (Офіційний вісник ЄС) С. 326, 26/10/2012 С.0001 – 0390.

3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. / за заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.

4. Коросташова І.М., Макушев П.В. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ЗАСНОВНИЦЬКІ ЦІННОСТІ, ПРАВОВІ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ТРАДИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ. Юридичний науковий електронний журнал №12/2024. С.64–69. DOI. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/12>.

Красногор Олександр Володимирович,
кандидат юридичних наук, приватний нотаріус, м. Чернігів

КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВІ ПРОЦЕДУРИ ОХОРОНИ ПРАВ ЛЮДИНИ МІНІСТЕРСТВОМ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: НАПРЯМКИ ТА СТАДІЇ

У сучасних умовах трансформації державного управління адміністративно-процедурна форма реалізації повноважень органів виконавчої влади виступає пріоритетним та концептуально значущим інструментом. Її застосування дозволяє інституційно закріпити межі взаємовідносин між державою, представленою органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, і суб'єктами приватного права – фізичними та юридичними особами, які здійснюють реалізацію своїх прав і законних інтересів.

Особливе значення в процедурно-правовому забезпеченні державного управління, на думку О. О. Маркової, має адміністративно-процедурна регламентація контрольно-наглядових відносин, які виникають між органами виконавчої влади та фізичними, юридичними особами і здійснюються в межах процедури, спрямованої на попередження, виявлення порушень обов'язкових вимог законодавства, а також шкоди, заподіяної внаслідок такого порушення [1, с. 64].

У порівнянні з іншими адміністративними процедурами, контрольно-наглядові відрізняються найвищим ступенем імперативності, тобто найбільше виражають владний вплив держави у цій сфері, що зумовлено можливістю застосування юридичних санкцій до порушників відповідних легальних режимів у межах реалізації зазначених процедур [2, с. 207].

Сучасні демократичні держави наділяють особливим статусом запроваджені ними механізми контролю й нагляду, які спрямовуються на забезпечення у всіх сферах суспільних відносин верховенства права, особливо в питаннях охорони та захисту прав людини і громадянина її інституціями. Міністерство юстиції України, будучи головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику [3], наділене широкими контрольно-наглядовими повноваженнями, що безпосередньо впливають на реалізацію та охорону прав і свобод громадян. Їх значення полягає у забезпеченні законності функціонування органів влади та їх посадових осіб в ході провадження адміністративних процедур, запобіганні порушенням прав та інтересів суб'єктів звернення за адміністративною послугою та приведенні національної системи правозахисту у відповідність до європейських

стандартів. Комплексність формування та реалізації контрольно-наглядових процедур головного органу у системі центральних органів виконавчої влади сприяє підвищенню рівня довіри суспільства до державних інституцій і сприяє розвитку України як демократичної, правової та соціальної держави.

Контрольно-наглядова діяльність є однією з функцій держави, має складну правову природу, оскільки поєднує в собі корегування певної діяльності з метою функціонування підконтрольного об'єкта в межах правового поля з максимальною ефективністю, а також виявлення порушень певного процесу (діяльності) та притягнення винних до відповідальності [4, с. 8–9].

За мету контрольно-наглядових процедур Міністерства юстиції України у процесі реалізації державної політики у сфері охорони прав людини ставиться передусім, забезпечення інтересів і цінностей, що перебувають під охороною держави. Вторинним завданням виступає аналіз фактичного стану справ у відповідних процесах, його співвіднесення із визначеними цілями та, у разі необхідності, застосування корегувальних заходів з метою приведення підконтрольного об'єкта у відповідність до встановлених вимог. Найбільш ефективною вважається така організація контрольно-наглядової процедури, яка дозволяє своєчасно виявляти та усувати першопричини можливих порушень.

До основних напрямків контрольно-наглядових процедур Міністерства юстиції України у сфері охорони прав людини можна віднести:

1. Державна реєстрація нормативно-правових актів органів виконавчої влади. Забезпечує відповідність підзаконних актів Конституції, законам України та міжнародним договорам у сфері прав людини, запобігаючи прийняттю актів, що порушують права громадян.

2. Контроль у сфері виконання покарань і пробації. Забезпечує нагляд за дотриманням прав людини в пенітенціарних установах, перевіряє умови тримання осіб, застосування дисциплінарних заходів, а також координує заходи щодо приведення системи виконання покарань у відповідність до європейських стандартів.

3. Нагляд у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, речових прав і юридичних осіб. Забезпечується законність дій реєстраторів, захист права власності, корпоративних прав, а також права громадян на доступність адміністративних послуг.

4. Забезпечення функціонування системи безоплатної правової допомоги. Контролює якість надання правових послуг та гарантує право на захист для вразливих категорій населення, зокрема малозабезпечених осіб, дітей, учасників бойових дій.

5. Контроль за діяльністю органів та осіб у сфері примусового виконання рішень. Нагляд за роботою державних і приватних виконавців спрямований на гарантування права на справедливий суд через ефективне виконання рішень судів.

6. Міжнародно-правовий контроль. Координує виконання рішень Європейського суду з прав людини, а також здійснює моніторинг

імплементатії міжнародних стандартів у сфері прав людини до національного законодавства.

Така форма реалізації повноважень Міністерства юстиції України як контрольно-наглядова процедура у сфері охорони прав людини проходить ряд стадій. Стадії контрольно-наглядової процедури в цілому збігаються зі стадіями дозвільної процедури, однак ключова відмінність полягає у суб'єкті ініціювання. Якщо в дозвільних процедурах ініціатором здебільшого виступає заявник – фізична чи юридична особа, то у контрольно-наглядових процедурах ініціатива завжди належить суб'єкту владних повноважень, зокрема Міністерству юстиції України. Специфікою таких процедур є те, що обов'язок зі збору, аналізу та оцінки інформації покладається на посадову особу контрольно-наглядового органу, яка повинна забезпечити встановлення об'єктивної істини, належним чином обґрунтувати та довести сформовані висновки. Якість і обґрунтованість рішення, прийнятого за результатами контрольних заходів, визначається способами отримання інформації, рівнем її достовірності та об'єктивності, а також формою її фіксації – у відповідних актах і рішеннях.

У загальному вигляді зміст контрольно-наглядової процедури зводиться до наступного: планування контролю, аналізу ризиків; спостереження за функціонуванням підконтрольних суб'єктів, отримання об'єктивної інформації про виконання ними правил, дотримання норм тощо; аналізу інформації, зібраної під час спостереження, встановлення закономірностей, виявлення тенденцій, розробки прогнозів; прийняття законів про попередження порушення вимог закону; облік конкретних порушень, виявлених причин і умов; припинення протиправної діяльності з метою недопущення шкідливих наслідків, нових порушень [5, с. 176].

Поетапний характер контрольно-наглядових процедур Міністерства юстиції України забезпечує послідовність і об'єктивність їх реалізації. У загальному вигляді вони включають такі основні стадії:

1. Ініціювання процедури. Завжди здійснюється суб'єктом владних повноважень – Міністерством юстиції або його територіальними органами, підставами є нормативно закріплені повноваження, планові чи позапланові заходи контролю, звернення громадян або результати моніторингу.

2. Підготовка та планування контрольного заходу, включає в себе визначення об'єкта контролю та його правового статусу; формування завдань і методів перевірки; встановлення строків і відповідальних посадових осіб.

3. Збір та аналіз інформації, включає в себе отримання документів, пояснень, матеріалів, необхідних для оцінки діяльності підконтрольного суб'єкта; використання методів співставлення фактичного стану з установленими правовими нормами й цілями державної політики.

4. Оцінка результатів і формування висновків. Має на меті встановлення фактів дотримання чи порушення законодавства; визначення причин і умов виявлених порушень; обґрунтування висновків та формулювання пропозицій щодо усунення недоліків.

5. Прийняття рішення та оформлення результатів. Результати контролю відображаються у відповідних актах, довідках, приписах чи рішеннях; документ має офіційний характер і виступає юридичною підставою для подальших дій.

6. Застосування заходів реагування. У разі виявлення порушень відбувається винесення приписів, накладення санкцій, ініціювання дисциплінарної чи адміністративної відповідальності. У випадку відсутності порушень підтверджується правомірності діяльності підконтрольного суб'єкта.

7. Подальший моніторинг і контроль виконання рішень, що включає в себе відстеження виконання приписів та усунення порушень а також проведення повторних перевірок у разі необхідності.

Бібліографічні посилання:

1. Маркова О.О. Адміністративна процедура контролю (нагляду). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 49. С. 64–68. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc49/16.pdf>

2. Гаркуша Л. С. Контрольно-наглядова процедура. Журнал східноєвропейського права. 2019. № 6. С. 205–210.

3. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України. Постанова Кабінету Міністрів України, від 02.07.2014 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>

4. Дубовий Є.О. Адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності правоохоронних органів у сфері обігу підакцизних товарів : автореф. дис. канд. юрид. наук 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. 24 с.

5. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. та ін. Адміністративна процедура: навч. посіб. Харків: Право, 2019. 206 с.

Лабенська Лілія Леонідівна,

доцент кафедри міжнародного права

Університету митної справи та фінансів к.ю.н., доцент

Візер Анастасія Євгеніївна,

здобувачка вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та міжнародно правових відносин

Університету митної справи та фінансів

МЕХАНІЗМ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ У ПРАВІ ЄС: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПРАКТИКА

Сучасні міжнародні відносини характеризуються діями для підтримання міжнародного миру, безпеки та дотримання прав людини. Однією із категорій дій виступають санкції, що являють собою інструмент в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики для підтримки міжнародного права, запобігання міжнародним кризам, підтримки врегулювання

конфліктів, боротьби з тероризмом та боротьби із розповсюдженням зброї, також санкції проти колишніх посадовців та чиновників. Для Європейського Союзу (далі – ЄС) використання санкцій здійснюється для реалізації своїх зовнішньополітичних цілей, для зміцнення демократії та верховенства права, а також для підтримки третіх країн.

Важливим питанням при розгляді санкцій є їх правове підґрунтя. Запровадження санкцій: стаття 75 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС), Рада ЄС спільно з Європейським Парламентом можуть ухвалювати регламенти, які встановлюють рамки для запровадження адміністративних заходів щодо руху капіталу та платежів. Прикладом можуть виступати заходи із заморожування банківських рахунків, фінансових активів або економічних прибутків, що належать фізичним чи юридичним особам, групам або недержавним установам. Відповідно до ст. 215 ДФЄС вказує, що якщо рішення, ухвалене відповідно до Глави 2 Розділу V Договору про Європейський Союз, передбачає припинення або обмеження, частково або повністю, економічних та фінансових відносин з однією, більше або третіми країнами. Рада, діючи кваліфікованою більшістю за спільною пропозицією Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки та Комісії, ухвалює необхідні заходи. Рада інформує про це Європейський Парламент. Якщо це передбачено рішенням, ухваленим відповідно до Глави 2 Розділу V Договору про Європейський Союз, Рада може ухвалити обмежувальні заходи щодо фізичних або юридичних осіб та груп або недержавних організацій згідно з процедурою, зазначеною у частині один. Акти, зазначені у цій статті, містять необхідні положення про правові гарантії [3]. ДФЄС регламентує правову основу для запровадження санкцій, встановлюючи розширений набір зовнішньополітичних інструментів ЄС, метою яких є надання ЄС можливості реагувати на серйозні порушення та зловживання правами людини в усьому світі. Однак, стаття 75 ДФЄС стосується реалізації внутрішньої політики ЄС, тоді як ст. 215 ДФЄС регулює відносини у сфері зовнішньої політики ЄС. На основі цих статей можна встановити основну мету даних обмежувальних заходів, а саме запобігання та протидія тероризму, який становить загрозу безпеки ЄС, а також для міжнародної безпеки.

Варто зауважити, що ЄС виконує всі санкції, прийняті Радою Безпеки ООН для підтримки або відновлення міжнародного миру та безпеки, адже всі держави – члени ЄС одночасно є членами ООН, а тому зобов'язані виконувати рішення Ради Безпеки ООН щодо санкцій проти держав та осіб. ДФЄС містить статті 75 та 215, котрі регулюють санкції, що накладаються щодо простору свободи, безпеки та правосуддя та відповідно санкції в рамках спільної зовнішньої політики і політичної безпеки. Переважно застосовується стаття 215 ДФЄС, адже вона надає можливість накладати санкції щодо фізичних і юридичних осіб без територіальних обмежень, тобто

дана стаття передбачає правову основу для впровадження індивідуальних санкцій у межах спільної зовнішньої та безпекової політики. У свою чергу, стаття 75ДФЄС передбачає можливість ухвалення спільного регламенту Європейським Парламентом і Радою, який би встановлював рамки для адміністративних заходів щодо руху капіталу та платежів, дана стаття обмежується внутрішньою безпекою ЄС і спрямована, насамперед, на боротьбу з тероризмом, а не на реалізацію зовнішньополітичних цілей [1]. Як наслідок, через різні положення щодо зовнішнього та внутрішнього направлення санкцій виникає конфлікт повноважень, між Європейським парламентом та Радою ЄС і Європейською Комісією, що спричиняє колізійні норми та потребує детального опрацювання.

Санкції ЄС працюють краще та ефективніше, коли їх впроваджує більшість учасників, тобто створення найширші коаліції країн для узгодження своїх заходів. У випадку, якщо цілі зовнішньої політики збігаються, ЄС координує прийняття нових санкцій з односторонніми – третіми державами [5].

Прикладом сучасної практики застосування санкцій ЄС є рішення від 27 травня 2024 року, ініціатором якого була Чехія, яким було запроваджено обмежувальні заходи проти колишнього народного депутата України Віктора Медведчука. Підставою такого рішення є створення ним у Празі медіакомпанії Voice of Europe, діяльність якої включала поширення проросійської пропаганди та вплив на перебіг передвиборчого процесу в державах – членах ЄС, а також характеризувалася підтримкою проросійських політичних сил у Європейському Парламенті. Іншою особою, котра потрапила під санкції ЄС, є Артем Марчевський, колишній генеральний продюсер телеканалу «112 Україна» та учасник діяльності зазначеного медіапроєкту. Обоє осіб внесено до санкційного списку, що передбачає заборону на в'їзд і транзит через територію всіх держав-членів ЄС [2].

Слід зазначити, що цей приклад є одним із багатьох санкцій, які ЄС запроваджує проти РФ. На даний час, вже близько 18 пакетів масштабних та безпрецедентних санкцій по РФ було застосовано, як відповідь на агресію останньої проти України, що почалася 24.02.2022 р, та незаконну анексію Донецької, Луганської, Запорізької і Херсонської областей. Санкційні заходи доповнюють чинні заходи, запровадженні проти РФ з 2014 р після анексії Криму та Севастополя та невиконання Мінських угод [2].

Нещодавно було анонсовано про 19-тий пакет санкцій ЄС проти РФ. Як зазначається, санкції застосовуються до 47 фізичних та 15 юридичних осіб, відповідальних за дестабілізаційні дії РФ за кордоном, що полягає в замороженні їх активів, щодо фізичних осіб то їм заборонено в'їзд і транзит через територію ЄС. Додатковий пакет санкцій ЄС проти РФ, пов'язаний в першу чергу з тим, що діяльність РФ продовжує мати гібридний характер, - втручання в інформаційний простір ЄС та країн – партнерів кібератаками, тобто все це спричиняє загрозу міжнародному правопорядку [4].

Отже, можна говорити, що механізм застосування санкції ЄС є однією з провідних ідей реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики. Правову основу застосування санкцій становить стаття 75 та 215 ДФЄС, котрі передбачають нормативне закріплення для ухвалення зовнішньополітичних та внутрішніх обмежувальних заходів. Санкції ЄС – є мирним та правовим засобом впливу, що спрямований на забезпечення міжнародного миру, стабільності та дотримання прав людини. Практика останніх років свідчить про посилення ролі санкцій як ефективного інструменту реагування на порушення міжнародного права. Прикладом є запровадження ЄС обмежувальних заходів проти РФ та діячів, котрі мають відношення до РФ у бік України, тобто своїми діями створюють небезпеку на міжнародній арені (тобто санкційні пакети проти РФ у відповідь на збройну агресію проти України). Санкції ЄС є дієвим інструментом для підтримання міжнародного правопорядку, що поєднує правові механізми, політичну єдність та принципи верховенства права для захисту демократичних цінностей і безпеки як у межах Союзу, так і за ними.

Бібліографічні посилання:

1. Абдуллаєв Р. Правове регулювання санкцій у праві Європейського Союзу: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії. Одеса, 2022. 210 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c41a1ebc-8cbf-4cfc-887a-818683b1209a/content> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Гнітій А.О., Антонов А.О., Шатоха Є.О. Механізми забезпечення виконання санкцій (обмежувальних заходів) Європейського Союзу. *Форум права*. 2024. Т. 2, № 79. С. 96–104. URL: https://forumprava.pp.ua/files/096-104-2024-2-FP-Hnitiy,Antonov,Shatoha_10.pdf (дата звернення: 29.10.2025).
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір Європ. Союзу від 07.02.1992 : станом на 30 берез. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 29.10.2025).
4. 19-й пакет санкцій ЄС проти росії: спрямований проти російської енергетики, банків у третіх країнах та криптопровайдерів - Новини - European integration portal. *European integration portal*. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/19-j-paket-sanktsij-yes-proty-rosiyi-spryamovanyj-proty-rosijskoyi-energetyky-bankiv-u-treth-krayinah-ta-kryptoprovajderiv/> (дата звернення: 31.10.2025).
5. European Union sanctions. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-union-sanctions_en#101031 (date of access: 29.10.2025).

Логовський Ігор Миколайович,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичної філософії
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця, к. і. н., доцент

НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК СКЛАДОВА ЗАХИСТУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Наявність в політичній площині України різних політичних партій є загальновизнаною ознакою її демократичного шляху розвитку. Згідно з Конституцією України: «Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування» (1, стаття 71). Разом з тим, згідно з Виборчим кодексом, виключне право висування кандидатів у народні депутати будь-якого рівня мають лише політичні партії (2, стаття 154). Тому захист сталої демократії в Україні передбачає, на наш погляд, постійний громадський моніторинг законодавства щодо політичних партій з метою виявлення та усунення недоліків, що виникають в процесі його розробки та прийняття. Наприклад, на нашу думку, є колізія між частиною 1 статті 154 Виборчого кодексу: «Право висування кандидатів у депутати реалізується виборцями через партії у порядку, передбаченому цим Кодексом» та частиною 5 цієї ж статті: «Партія може висунути кандидатом у депутати особу, яка є членом цієї партії, або безпартійну особу, яка відповідно до статті 134 цього Кодексу має право бути обраною депутатом» (2, стаття 154, ч. 1, ч. 5). Якщо партія висуває на вибори кандидата, що не є членом партії, то яку вона несе стосовно нього політичну, або якусь іншу відповідальність? Ця норма відкриває перед керівництвом партій можливість для зловживань. З іншого боку, безпартійна особа не може бути самовисуванцем без партійних посередників, які, за фактом, мають монополію на висування кандидатів у народні депутати. На наш погляд, ця колізія носить антидемократичний характер: в одному випадку – обмежуючи рівний доступ громадян до виборчого процесу, в іншому – не встановлюючи ніякої відповідальності партії за кандидата в депутати, що не пов'язаний з нею інституційно чи ідеологічно. У підсумку – колізія статті 154 Виборчого кодексу України потребує якнайшвидшого законодавчого врегулювання. Ми вважаємо, що справжня демократія передбачає участь у виборчому процесі позапартійних незалежних кандидатів-самовисуванців.

Ми вважаємо, що для захисту процедурної демократії необхідним є врегулювання ще однієї складової українського партійного законодавства. Так, стаття 10 чинного Закону України «Про політичні партії в Україні» встановлює, що після утворення партії на установчому з'їзді, конференції, зборах, це рішення «має бути підтримано підписами не менше 10 тисяч громадян України, які відповідно до Конституції України мають право голосу на виборах,

зібраними не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей України, міст Києва і Севастополя та не менш як у двох третинах районів Автономної Республіки Крим» (3, стаття 10 (в редакції Закону № 835-VIII від 26.11.2015)). Стосовно цих 10 тисяч громадян більше ніяких обмежень чи вимог в законах не існує. А на 01.01.2024 року в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань Міністерства юстиції України було зареєстровано 377(!) політичних партій (4). Згідно з чинним законом, створення всіх 377 партій формально може бути підтримано одними і тими ж десятима тисячами українських громадян. Враховуючи традиції підкупу виборців, різного роду «професійних» мітингувальників та протестувальників, а також неконтрольований обіг персональних баз даних в нашій державі – така постановка питання не здається нам безглуздою чи недоречною. Ми вважаємо, що захист демократії вимагає дотримання чітких та однозначних виборчих процедур, аби максимально унеможливити політичні маніпуляції. Тому наша пропозиція полягає в тому, щоб законодавчо (з відповідними змінами до Закону України «Про політичні партії в Україні» заборонити громадянам України, які підписами підтримали певну політичну партію, після її створення, протягом трьох років підтримувати підписами створення будь-якої іншої партії. Відповідні позначки ми пропонуємо фіксувати у Державному реєстрі виборців. Оскільки розпорядником Державного реєстру виборців є Центральна виборча комісія, то контроль повинна здійснювати Служба розпорядника Державного реєстру виборців (Відповідно до частини 4 статті 33 Закону України «Про Центральну виборчу комісію») (5, стаття 33, ч. 4).

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Виборчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
3. Закон України «Про політичні партії в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
- Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mayzhe-150-politychnyh-partiy-ne-podaly-zvity-za-i-kvartal-2025-roku/>
4. Міністерство юстиції України. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. URL: <https://usr.minjust.gov.ua/content/free-search>
5. Закон України «Про Центральну виборчу комісію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text>
6. Державний реєстр виборців. URL: https://www.drv.gov.ua/portal/cm?option=ext_organ_ved&prejim=1&pmn_id=119

Озель Віталіна Іванівна,
в. о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Свобода думки і слова належать до каталогу основоположних прав людини, що гарантовані та захищені нормами національного та міжнародного права. Рівень реалізації цих прав поряд із заборонаю цензури є мірилом демократії. Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська конвенція з прав людини, ЄКПЛ) гарантує свободу вираження поглядів, включаючи свободу одержувати і передавати інформацію та ідеї. Однак у період війни може бути запроваджене обмеження цих свобод з метою запобігання поширенню пропаганди, дезінформації або іншої інформації, яка може зашкодити національним інтересам, деморалізувати населення або військових, або сприяти ворожим силам. Тим більше, що у ч. 2 ст. 10 ЄКПЛ визначено, що здійснення цих свобод пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки [1].

В свою чергу, Конституція України у статті 64 містить перелік абсолютних прав ч свобод людини, які не підлягають обмеженню в період введення особливого юридичного стану, такого як воєнний стан або надзвичайний стан. У цьому переліку немає статті 34, що гарантує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Навпаки, ч. 3 ст. 34 містить пряме застереження співзвучне згаданій визе нормі ЄКПЛ, що здійснення цих прав може бути обмежене законом.

Із введенням в Україні воєнного стану 24 лютого 2022 року набули чинності заходи, передбачені ст. 8 Закону України від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», що напряду пов'язані з обмеженням прав і свобод людини. Сутність обмежень прав людини полягає в забезпеченні легітимного втручання держави у приватну автономію індивіда для забезпечення загального блага при цьому дії держави повинні бути виключно на правових засадах, з дотриманням принципу пропорційності та переслідувати легітимну мету на правових засадах [2, с. 77].

Таким чином, в умовах війни уповноваженими органами може бути запроваджена цензура, вводиться заборона діяльності політичних партій, заборона ідеологій і поглядів, які становлять загрозу національній безпеці. Так само можливим є встановлення обмеження на діяльність релігійних груп або осіб. Це можуть бути заходи, спрямовані на запобігання радикалізації,

екстремізму або діяльності, яка може бути використана для підризу державної влади чи підтримки ворога.

З переліку заходів воєнного стану, передбачених статтею 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», спрямованими як прямо так опосередковано на обмеження свободи думки і слова та впровадження цензури, можуть бути наступні: забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, адже саме на таких заходах люди мають змогу вільно виражати свої політичні та соціально-громадські погляди; регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа; використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі; у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку.

У період з початку введення воєнного стану Верховною Радою України було прийнято низку Законів, спрямованих на здійснення контролю за ідеологічними, політичними та іншими поглядами, протидію сприяння ворогу: - Закон України «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» від 03.05.2022 р. № 2243-IX; Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22.05.2022 р. № 2265-IX; Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» від 21.03.2023 р. № 3005-IX.

Таким чином, контроль інформаційного простору в умовах воєнного стану є невід'ємною та дуже важливою складовою реалізації заходів національної безпеки. Дійсно без введення обмежень прав людини на свободу слова та вираження своїх поглядів неможливо ефективно протидіяти ворогу, який одним з видів своєї зброї використовує дезінформацію та пропаганду.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289

2. Гарантії прав і свобод людини в Україні у контексті сучасних викликів : монографія. /Бурдоносова М.А., Заяць Н.В., Озель В.І. Київ: Алерта, 2025. 122 с.

Передерій Олександр Сергійович,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
кандидат юридичних наук, доцент

**ПРАВА ОСОБИ ЯК ПРІОРИТЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У МІЖДЕРЖАВНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

За період з 2016 по 2025 рр. ЄС, як ніякій іншій державі або міждержавному утворенню, вдалося, як справедливо зазначають Л. Товкун та М. Леонович, за відносно невеликий проміжок часу органічно поєднати міжнародні принципи, регламенти, етичні стандарти та національне законодавство окремих європейських країн при створенні нормативних засад використання ШІ за умови пріоритетності захисту персональних даних і конфіденційності при використанні систем високих інформаційних технологій [1, с. 279]. Так, з 2017 р. за дорученням Європейського Парламенту, Європейська Комісія розпочала розробку модельних правил використання ШІ у галузі робототехніки. Результатом цього стала Резолюція Європейського Парламенту від 16 лютого 2017 року з рекомендаціями Комісії з норм цивільного права щодо робототехніки 2015/2103(INL) [2]. Зазначений документ визначив базові принципи розвитку ШІ для використання у цивільних сферах життя держав-членів ЄС (визначення уніфікованої термінології для автономних систем, розумних автономних роботів та їх підкатегорій), запровадження спеціального алгоритму реєстрації роботів на внутрішньому ринку ЄС спеціалізованою інституцією – Агентством ЄС з робототехніки та штучного інтелекту, активізація розвитку технології роботів як інструменту доповнення людських можливостей, створення реальних умов для ефективного постійного людського контролю над інтелектуальними машинами, впровадження ефективного нагляду за ринком ШІ, надання державної допомоги малим і середнім підприємствам і стартапам у секторі робототехніки та ШІ.

Пізніше, навесні 2018 р. 25 держав-членів ЄС підписали Декларацію про співпрацю в галузі штучного інтелекту (Declaration of cooperation on Artificial Intelligence) [3]. Магістральна ідея декларації полягає у створенні організаційно-правових засад впровадження ШІ у ринок праці, систему європейської освіти і науки, процеси професійної кваліфікації та перекваліфікації громадян держав ЄС, оновлення юридичної основи використання ШІ. У 2019 р. на рівні ЄС було прийнято Рекомендації з етики для надійного штучного інтелекту (Ethics guidelines for trustworthy AI) (визначено необхідність законних алгоритмів безпечного використання ШІ). Роком пізніше, у 2020 р. схвалено та опубліковано Європейською Комісією Білу книгу зі штучного інтелекту (закріплено численні заходи та варіанти майбутньої нормативної бази ЄС для ШІ з урахуванням суспільної думки). У цьому ж році прийнято Пропозицію щодо Регламенту Європейського

Парламенту та Ради про встановлення гармонізованих правил щодо штучного інтелекту («Акт про штучний інтелект»). Цим документом, зокрема пропонувалося правила законодавчого регулювання використання ШІ залежно від зон ризику з урахуванням універсальних правових цінностей ЄС. У цьому ж році Комітетом Міністрів Ради Європи 8 квітня 2020 року прийнято Рекомендацію Cm/rec (2020)1 державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини [4, с. 7]

Одним із найвагоміших досягнень ЄС у створенні правових засад використання ШІ є запровадження Регламенту ЄС про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних (далі – GDPR (General Data Protection Regulation)). Регламент визначає правила зберігання персональних даних громадян країн-членів ЄС та розрахований на суб'єктів будь-якої країни, які обробляють дані резидентів держав-членів ЄС [6]. Привертає увагу те, що GDPR гарантує забезпечення права останніх контролювати свої дані та посилювати вимоги до обробників таких даних включаючи технології штучного інтелекту. Практика втілення GDPR у державах ЄС довела, що зазначений акт є потужним правовим інструментом обмеження «інформаційних апетитів» транснаціональних цифрових корпорацій. Так, для прикладу Ірландська комісія із захисту даних (DPC) у 2024 р. оштрафувала компанію соціальних мереж Meta на суму €251 мільйон за недотримання регламенту ЄС про конфіденційність даних; регулятор ЄС з питань конфіденційності також штрафував Meta на \$101,5 млн за неналежне зберігання паролів деяких користувачів без шифрування, а також на €797 мільйонів за зловживання на користь Facebook Marketplace [5].

У 2024 р. ЄС прийняв Акт про штучний інтелект («Artificial Intelligence Act»), який розроблявся кілька років [6]. Зазначений документ встановив правові засади забезпечення захисту основних прав, демократії, верховенства права та екологічної стійкості від високоризикового штучного інтелекту, одночасно стимулюючи інновації та перетворюючи Європу на лідера в цій галузі. Правила встановлюють зобов'язання для суб'єктів застосування штучного інтелекту на основі його потенційних ризиків та рівня впливу дотримуватися, перш за все, прав особи.

Слід зазначити, що системної, планової роботи щодо формування законодавства про використання ШІ в Україні тривалий час не велося і активність сьогодення залишається низькою. Система державного управління, національна економіка і, врешті, суспільство в цілому об'єктивно втрачає від цього. Беручи до уваги зростання ролі ШІ в усіх процесах життєдіяльності суспільства, а особливо – посилення ролі високих технологій в економічних процесах і забезпечення обороноздатності, надзвичайно важливим є оновлення державної концепції розвитку ШІ з деталізацією пріоритетів нормативного урегулювання цих процесів, встановленням чітких строків цього, очікуваних критеріїв ефективності, відповідальних суб'єктів. Первинним пріоритетом має бути створення умов для повноцінної реалізації прав і свобод громадян України.

Список використаної літератури:

1. Товкун Л. В., Леонович М. Ю. Правове регулювання штучного інтелекту: міжнародний досвід та перспективи впровадження для України. Юридичний електронний науковий журнал. 2024. № 12. С. 278–282. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://lsej.org.ua/12_2024/64.pdf
2. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html#title1
3. EU Member States sign up to cooperate on Artificial Intelligence. *Shaping Europe's digital future*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/eu-member-states-sign-cooperate-artificial-intelligence>
4. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства у сфері використання технологій штучного інтелекту (стан та перспективи розвитку законодавства ЄС та інших держав світу). *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32500.pdf>
5. Перепечко І. Meta оштрафували на €251 мільйон за витік даних із Facebook: Повідомлення від 17 грудня 2024 р. *Інтернет-сайт «Бабель»*. URL: <https://babel.ua/news/113693-meta-oshtrafuvali-na-251-milyon-za-vitik-danih-iz-facebook>
6. Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law. *News European Parliament*. 13-03-2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law>

Плотнікова Катерина Олексіївна,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА, А ТАКОЖ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У складній військовій та військово-політичній обстановці навколо України, яка була пов'язана з російськими збройними нападами, які вперше зазнали України з моменту незалежності, питання оборони та захисту прав людини і громадянина є одними із головних пріоритетів у необхідних діях державного управління та громадянського суспільства, що вимагає посиленої уваги з боку науковців.

Однак це ускладнюється не лише через фактичні воєнні дії та значні фінансові витрати, але й необхідністю соціально-економічних реформ, включаючи певні реформи. За цих обставин виконання конституційних функцій для захисту України, захисту прав людини і громадянина, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та існування ефективної оборонної системи стають пріоритетними, що є основною умовою гарантування територіальної цілісності та національному суверенітету. У той

же час, історичний досвід вимагає соціальних процесів у законодавчому регулюванні та науковій підтримці в галузі оборони.

Активний розвиток суспільних відносин у сфері захисту, зумовлений російською військовою агресією й фактичним веденням бойових дій, потребує впровадження оборонних реформ відповідно до стандартів Північноатлантичного альянсу, правове регулювання й закріплення нормами адміністративного права та дослідження теоретико-правових і практичних питань адміністративно-правового забезпечення сфери оборони держави.

Як вже було зазначено, забезпечення прав людини та оборони держави ускладнюються не лише через фактичні воєнні дії та значні фінансові витрати, але й необхідністю соціально-економічних реформ, включаючи реформи оборони. За цих обставин виконання конституційних функцій для захисту України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та існування ефективної оборонної системи стають пріоритетними, що є основною умовою гарантування територіальної цілісності та національному суверенітету.

Повномасштабна російська збройна агресія у лютому 2022 року вплинула на усі без винятку сфери життя держави та суспільства. Зокрема, це було продемонстровано в розумінні взаємозв'язку між індивідуальними потребами та національними інтересами у галузі державної та військової безпеки.

В контексті правового режиму воєнного стану співвідношення між адміністративно-правовим регулюванням та адміністративно-правовим забезпеченням стало практичним. Збільшення розсуду органів публічної влади та їх посадових осіб, посилення сфери обов'язків громадян, використання нових юридичних інструментів для української реальності, особливо, у сфері мобілізації, зростання значущості й обсягу застосування засобів примусу, поява нових суб'єктів, які наділені спеціальною компетенцією – військових адміністрацій, та інші чинники спричиняють трансформацію повноважень органів публічної влади й переосмислення мети адміністративно-правового забезпечення та адміністративно-правового регулювання.

М. М. Прохоренко вважає правове забезпечення сукупністю організаційно-правових заходів, пов'язаних з нормативним врегулюванням, правильним застосуванням та забезпеченням виконання правових норм для забезпечення законності в роботі органу державної влади. Науковець вказує, що зміст правового забезпечення включає заходи стосовно: нормативного врегулювання – сукупності заходів, що стосуються прийняття, зміни або скасування актів уповноваженими суб'єктами відповідно до встановленого порядку; нормативного застосування – державна та організаційна діяльність уповноважених органів та посадових осіб, що здійснюється у процесуальному порядку у зв'язку з прийняттям індивідуальних правових рішень; реалізації норм – дотримання, виконання та використання правових стандартів суб'єктами у практичній діяльності [2, с. 251–254].

Правове забезпечення також вважається постійною діяльністю суб'єктів права, у межах їхньої компетенції, щодо створення правових умов усіма

законними засобами для закріплення, реалізації, гарантування, захисту та відстоювання прав і свобод окремих осіб та їх груп [3, с. 11–13].

Означене дає змогу зробити висновок, що правове забезпечення – це послідовна діяльність уповноважених державою органів у питаннях правового врегулювання суспільних відносин, їх реалізації, охорони та захисту для забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів правовідносин [4, с. 53].

За умов воєнного стану, за умови збалансованого впровадження, адміністративно-правове регулювання та адміністративно-правове забезпечення підсилюють одне одного, забезпечуючи максимальне накопичення людських, економічних, науково-освітніх, технічних та технологічних ресурсів для ефективного відбиття збройної агресії противника та максимальне забезпечення захисту прав людини.

Відповідно до Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу, оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройних Сил України (ст. 17). Крім того, захист Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України є обов'язком громадян України (ст. 65).

Отже, адміністративно-правове забезпечення оборони держави та захист прав людини і громадянина, є систематичною діяльністю суб'єктів, що регламентована адміністративно-правовими нормами, насамперед, діяльність суб'єктів публічного управління, з приводу адміністративно-правового регулювання, реалізації, охорони й захисту суспільних відносин у сфері оборони, гарантування прав і законних інтересів усіх суб'єктів правовідносин, що має на меті створення належних умов для оборони держави в ході збройної агресії.

Список використаних джерел:

1. Карпенко М. І. Правове забезпечення діяльності військ (сил): сьогодення та шляхи удосконалення. Право військової сфери. Київ, 2007. № 1. С. 16–18

2. Прохоренко М. М. Правове забезпечення: теоретико-правовий аналіз. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 листоп. 2016 р.). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2016. 363 с.

3. Костюченко О. Є. Визначення поняття «правове забезпечення». Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. 2015. № 1 (68). С. 11–16

4. Пашинський В. Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони держави: визначення поняття та структури. Основні напрями розвитку системи публічного адміністрування: колективна монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 104 с.

5. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. Наше право. 2014. № 4. С. 46–50

Реньов Євген Владиславович,
доцент кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, к.ю.н.

ЩОДО ПРАКТИКИ ЄСПЛ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА РОМСЬКИХ ДІТЕЙ НА ОСВІТУ

Право на освіту, закріплене у статті 2 Протоколу №1 до Європейської конвенції з прав людини, становить одну з ключових гарантій розвитку особистості. Саме освіта відкриває людині шлях до самореалізації та є важливим інструментом подолання соціальної нерівності та бідності.

Міжнародно-правові засади права на освіту формувалися поступово. Їх витоки – у Женевській декларації прав дитини 1924 року, що ще за часів Ліги націй проголосила обов'язок людства забезпечити кожній дитині умови для розвитку [1]. Згодом стаття 26 Загальної декларації прав людини 1948 року закріпила право кожного на освіту, наголосивши на обов'язковості початкової [2, с. 9]. Ці принципи були розвинуті у Декларації прав дитини 1959 року та Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права 1966 року. Найповніше зміст цього права визначено у Конвенції про права дитини 1989 року, яка, окрім безплатної й обов'язкової початкової освіти, встановлює обов'язок держав-членів забезпечити доступність середньої та вищої, а також виховання поваги до прав людини, культурної самобутності, мови та ін. [3].

Попри широку міжнародно-правову рамку, ромські діти залишаються однією з найбільш уразливих категорій у Європі. Вони часто стикаються з нерівним ставленням, сегрегацією у навчальних закладах, соціальною ізоляцією та обмеженим доступом до якісної освіти. Ці явища мають системний характер і потребують не лише декларативних заяв, а й активних дій з боку держав на національному рівні. Важливу роль у цьому процесі відіграє Європейський суд з прав людини, чиї рішення мають обов'язковий характер для держав-членів Ради Європи.

Доцільно розпочати з базової справи – *D.H. and Others v. the Czech Republic* (2007), у якій Велика палата ЄСПЛ констатувала системну дискримінацію ромських дітей у доступі до освіти через їх масове направлення до спеціальних шкіл на підставі психологічних тестів [4]. Суд не тільки визнав порушення статті 14 Європейської конвенції з прав людини (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 2 Протоколу № 1 (право на освіту), але й сформував орієнтири у розумінні непрямой дискримінації в освіті.

Посилання на це судове рішення є й у справі *Elmazova and Others v. North Macedonia* (2022) – щодо фактичної сегрегації ромських дітей в системі початкової освіти Північної Македонії [5]. В громадах, що розглядалися Судом, в одній школі 83,5% учнів становили ромські діти, тоді як у сусідніх – понад 95% учнів були етнічні македонці. Суд вбачав у етнічній гомогенності дискримінацію, а державу – винною у невжитті заходів щодо корекції дискримінаційного дисбалансу.

У 2023 було прийняте рішення у справі *Szolcsan v. Hungary*, в якому було підкреслено схожі проблеми сегрегації ромських дітей у державній освітній системі Угорщини [6]. Заявник – ромського походження – навчався у початковій школі, яка мала неналежні матеріально-технічні умови та обмежені освітні можливості, а також складалася переважно з ромських учнів (хоча у цій громаді роми складали лише 4% від усього населення). Йому було відмовлено у можливості перейти до іншої школи з формальних причин – оскільки він не проживав в районі її обслуговування. Така підстава протирічила факту того, що 27 дітей з його містечка там навчалися.

Суд дійшов висновку, що різниця в ставленні до заявника не мала об'єктивного виправдання, а держава не вжила належних заходів для усунення сегрегації. Посилаючись на попередню практику, ЄСПЛ наголосив, що навчання ромських дітей у відокремлених класах без ефективних коригуючих дій є несумісним із зобов'язанням держави забезпечувати недискримінаційний доступ до освіти. Унаслідок цього Угорщину було визнано винною у порушенні статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 2 Протоколу № 1.

Слід відзначити й справу *Salay v. Slovakia* (2025), яка є найновішим етапом у розвитку відповідної судової практики [7]. Заявника, за результатами психологічного тестування, проведеного словацькою мовою, було направлено спочатку до підготовчого («нульового»), а потім до спеціального класу для дітей з «легкою розумовою відсталістю», де більшість учнів становили роми (наприклад, у 2008–2009 навчальному році близько 86 % учнів у спеціальних класах становили діти ромського походження). Суд визнав, що таке тестування не відображало реальних здібностей дитини, а наявні статистичні дані, обставини справи та історичний контекст свідчать про існування непрямої дискримінації. Відповідальність за неї несе держава, оскільки вже тривалий час має проблему з надмірним представленням ромських дітей у спеціальних школах та не забезпечила належних запобіжних гарантій (зокрема шляхом проведення об'єктивного тестування, яке враховує мультикультурне середовище).

Таким чином, наведені рішення останніх років, у яких було визнано порушення заборони дискримінації та права на освіту у державах-членах Ради Європи, підтверджують наявність проблеми освітньої дискримінації ромських дітей у Європі. Важливо, що практика ЄСПЛ демонструє поступове розширення розуміння змісту права на освіту – від формального доступу до вимоги забезпечити реальну рівність освітніх можливостей. І тому держави мають не закривати очі на фактичну ізоляцію ромських дітей у середовищі з пониженими стандартами, а розуміти свої позитивні зобов'язання щодо усунення таких структурних бар'єрів.

Бібліографічні посилання:

1. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. Humanium. URL: <https://www.humanium.org/en/text-2/> (date of access: 01.1.2025).
2. Universal Declaration of Human Rights. United Nations Publications, 2018. 14 p.

3. The Convention on the Rights of the Child. United Nations Essential Documents Series. UN: Department of Global Communications, 2019. 82 p.

4. Case of D.H. and Others v. the Czech Republic. European Court of Human Rights. 57325/00, 13 November 2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256> (date of access: 01.11.2025).

5. Case of Elmazova and Others v. North Macedonia. European Court of Human Rights. 11811/20; 13550/20, 13 December 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-221503> (date of access: 01.11.2025).

6. Case of Szolcsan v. Hungary. European Court of Human Rights. 24408/16, 30 March 2023. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-223709> (date of access: 01.11.2025).

7. Case of Salay v. Slovakia. European Court of Human Rights. 29359/22, 27 February 2025. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-241985> (date of access: 01.11.2025).

Сахно Артем Петрович,

завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПЕНСІЮ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ: СУДОВА ПРАКТИКА ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У контексті триваючих реформ у системі пенсійного забезпечення України особливого значення набуває питання належного процесуального захисту прав осіб, звільнених зі служби в правоохоронних органах. Масові звернення до судів різних інстанцій через несвоєчасне або неповне призначення та виплату пенсій свідчать про наявність глибоких системних проблем як у законодавчому регулюванні, так і в правозастосовній практиці [1; 2]. Відсутність узгодженості у судових рішеннях, різні підходи до тлумачення норм матеріального та процесуального права з боку органів виконавчої влади й судової системи створюють ситуацію правової невизначеності для колишніх працівників силових відомств. Це зумовлює необхідність глибокого наукового аналізу судової практики та пошуку оптимальних шляхів удосконалення нормативної бази для забезпечення єдності правозастосування.

Однією з ключових проблем у сфері пенсійного забезпечення колишніх працівників правоохоронних органів України є визначення належної юрисдикції та правової природи спорів, що виникають у зв'язку з нарахуванням або виплатою пенсій. Так, у справі № 340/2133/19 Верховний Суд у складі Касаційного адміністративного суду визначив, що спори щодо

стягнення недоотриманих пенсійних виплат належать до адміністративної юрисдикції, оскільки Пенсійний фонд України виступає суб'єктом владних повноважень і реалізує управлінські функції [3]. Такий підхід сприяє правовій визначеності та уніфікації судової практики, що підвищує ефективність захисту соціальних прав громадян.

Одним із найбільш дискусійних питань залишається дотримання процесуальних строків звернення до суду. Судова практика демонструє різні підходи до оцінки поважності причин їх пропуску. Зокрема, у справі № К/9901/12560/18 суд визнав можливим поновлення строку за наявності об'єктивних обставин – змін законодавства, хвороби чи неналежних роз'яснень з боку органів влади. Водночас непоодинокими є випадки, коли суди відмовляють у задоволенні позовів, посилаючись на пропущення строків, попри приписи частини третьої статті 51 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [4], згідно з якими перерахунок пенсії у разі бездіяльності відповідних органів має проводитися з дати виникнення права – без будь-яких часових обмежень.

Не менш важливим є питання розподілу обов'язку доказування. Як зазначено у рішеннях у справах № 404/4736/17 та № 2-а/404/27/18, саме орган Пенсійного фонду зобов'язаний довести правомірність своїх дій або бездіяльності, оскільки він володіє усією необхідною інформацією та документами [5]. Це узгоджується з частиною другою статті 77 Кодексу адміністративного судочинства України [6], відповідно до якої обов'язок доведення правомірності рішень суб'єкта владних повноважень покладається саме на нього. Такий підхід сприяє забезпеченню балансу сторін у процесі та реалізації принципу змагальності.

Актуальною залишається і проблема невиконання судових рішень. У справі № 404/8137/13-а встановлено, що попри набуття рішенням законної сили, його виконання затягувалося під приводом браку фінансування [7]. Подібна практика суперечить статті 129-1 Конституції України [8], яка гарантує обов'язковість виконання судових рішень. У справі № 340/10275/21 суди розглядали питання зміни способу та порядку виконання рішення про перерахунок пенсії відповідно до частини третьої статті 378 КАС України (редакція від 19 грудня 2024 р.) [9], яка передбачає можливість примусового стягнення у випадку бездіяльності суб'єкта владних повноважень протягом двох місяців після набрання рішенням законної сили. Суд апеляційної інстанції визнав такі вимоги обґрунтованими, що підтверджує тенденцію до посилення ролі суду як гаранта ефективного захисту соціальних прав.

Для забезпечення єдності правозастосування вкрай необхідною є стандартизація судової аргументації у справах про пенсійне забезпечення колишніх працівників силових структур. Єдина логічна структура судових рішень – з чітким викладом обставин справи, посиланням на норми права, аналізом доказів і вмотивованими висновками – сприятиме підвищенню

передбачуваності судової практики та зміцненню довіри громадян до судової системи.

Висновки. Проблеми застосування процесуального законодавства у справах щодо пенсійного забезпечення осіб, звільнених із правоохоронних органів України, мають системний характер і потребують комплексного підходу до їх вирішення. Судова практика свідчить, що ефективний захист прав осіб, звільнених зі служби в правоохоронних органах можливий лише за умов узгодженості судових рішень, своєчасного виконання ухвалених актів та послідовного застосування принципу верховенства права. Подальше вдосконалення процесуального законодавства має бути спрямоване на підвищення доступності правосуддя, розширення судових механізмів контролю за виконанням рішень і встановлення чіткої відповідальності органів влади за порушення прав пенсіонерів силових структур.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09 лип. 2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49-51. Ст. 376.

2. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серп. 2017 р. № 704. Офіційний вісник України. 2017. № 73. Ст. 2213.

3. Постанова Верховного Суду від 25 берез. 2021 р. у справі № 340/2133/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>.

4. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09 квіт. 1992 р. № 2262-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 29. Ст. 399.

5. Постанова Верховного Суду від 17 верес. 2020 р. у справі № 404/4736/17 ; Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 22 трав. 2018 р. у справі № 2-а/404/27/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>.

6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

7. Постанова Кіровоградського окружного адміністративного суду від 11 квіт. 2019 р. у справі № 404/8137/13-а. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>.

8. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

9. Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 18 січ. 2025 р. у справі № 340/10275/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>.

Сорокіна Світлана Вікторівна,
доцент кафедри торгівлі, готельно-ресторанної та митної справи
Державного біотехнологічного університету,
канд. техн. наук, доцент

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СПОЖИВАЧІВ НА ІНФОРМОВАНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гарантоване споживачам право на отримання достовірної, повної та своєчасної інформації про товари, роботи та послуги є одним із базових елементів правового регулювання у сфері захисту прав споживачів. Це положення чітко закріплено у статті 15 Закону України «Про захист прав споживачів» № 1023-XII [1], яка гарантує кожному споживачеві право на інформованість щодо характеристик продукції, умов її використання, походження, якості, безпечності, а також щодо виробника чи продавця. Водночас, забезпечення цього права нерозривно пов'язане з реалізацією конституційного права громадян на доступ до інформації, визначеного статтями 32–34 Конституції України та законами «Про інформацію» і «Про доступ до публічної інформації».

Під час функціонування режиму воєнного стану механізми реалізації права споживачів на інформованість зазнають суттєвого впливу з боку факторів безпекового характеру. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану» [2] передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод громадян, серед яких є й право на отримання та поширення інформації. Це обмеження зумовлене необхідністю захисту національної безпеки, протидії інформаційним диверсіям та дезінформаційним кампаніям, спрямованим проти держави й споживачів як соціальної групи. Водночас, у межах законодавчих обмежень держава має забезпечити реалізацію базового споживчого права – права бути поінформованим. Ідеться передусім про доступ споживачів до перевіреної інформації про наявність товарів першої необхідності, умови їх постачання, ціноутворення, якість та безпечність продукції, особливо в умовах дефіциту чи логістичних обмежень. Належне функціонування інформаційних каналів (офіційних сайтів органів влади, електронних сервісів контролю цін, публічних баз даних виробників) є важливою умовою запобігання порушенням споживчих прав і маніпуляціям на ринку.

Запровадження воєнного стану зумовило зростання кількості випадків поширення неправдивої інформації про товари, продовольчі запаси, умови торгівлі, ціни чи походження продукції. Такі дії мають ознаки недобросовісної підприємницької практики, що суперечить положенням статей 19 і 20 Закону № 1023-XII. Російська федерація веде активну інформаційну війну, спрямовану також й на споживчий сектор через дезінформацію про якість українських товарів, дефіцит або підвищення цін. У таких умов органи державного контролю за ринком та

Держпродспоживслужба зобов'язані посилювати моніторинг інформаційного простору та оперативно спростовувати фейкові повідомлення, що можуть вводити споживачів в оману. Кардинальною проблемою в період воєнного стану є забезпечення балансу між безпековими обмеженнями та прозорістю інформації для споживачів. З одного боку, обмеження доступу до певних категорій даних – наприклад, щодо логістичних маршрутів або місць зберігання продукції – виправдані міркуваннями національної безпеки. З іншого боку недостатня відкритість або відсутність офіційних роз'яснень може призвести до панічних настроїв, зниження довіри до держави та появи «тіньових» каналів розповсюдження товарів сумнівного походження [3]. Варто зазначити, що захист права споживача на інформованість в умовах війни потребує модернізації правових механізмів. Необхідним є посилення цифрових каналів комунікації між державними інституціями, бізнесом та споживачами: створення єдиних електронних реєстрів перевірених постачальників, онлайн-платформ для відстеження походження продукції, інтеграція сервісів електронної комерції з базами даних сертифікатів відповідності [4]. Такі інструменти не лише підвищують рівень прозорості ринку, а й забезпечують правову визначеність у сфері споживчих відносин. Окремої уваги також заслуговує питання правової відповідальності суб'єктів господарювання за ненадання або приховування інформації про товари та послуги в період воєнного стану. Відповідно до статті 23 Закону № 1023-XII, за такі порушення передбачені штрафні санкції, включно з вилученням недобросовісно розповсюдженої продукції з ринку. Практика 2022–2024 рр. засвідчує, що значна частина скарг споживачів у цей період стосувалася саме відсутності достовірної інформації про походження товарів, особливо харчових продуктів, медикаментів та пального.

Таким чином, право споживача на інформованість є не лише елементом свободи інформації, а й важливою гарантією безпеки громадян в умовах воєнного стану. Ефективний захист цього права передбачає забезпечення відкритого доступу до перевіреної, правдиво поданої інформації про товари та послуги, формування культури відповідальної комунікації бізнесу з населенням та запровадження дієвих механізмів державного контролю. Водночас реалізація цього завдання потребує гармонійного поєднання вимог безпеки держави та фундаментальних принципів споживчого права.

Бібліографічні посилання:

1. Про захист прав споживачів : Закон України №1023-XII від 12.05.1991 р. (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 7.11.25).
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478/2025#Text> (дата звернення: 7.11.25).

3. Русакевич А. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану в аспекті захисту інформаційних прав громадян. *Law. State. Technology*, № 2. 2025. С. 80-84. URL: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-2-14>.

4. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, № 1. 2022. С.150–155. URL: <https://doi.org/10.32782/392257>.

Стащак Анжела,

доцент кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Кривенко Олександр,

доцент кафедри судової медицини, медичного правознавства ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса Харківського національного медичного університету

Хижняк Володимир,

доцент кафедри судової медицини, медичного правознавства ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса Харківського національного медичного університету

Шинкарьов Юрій,

завідувач кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ПРАВО ЛЮДИНИ НА МАЙНО І ПРОТИСТОЯННЯ КОРУПЦІЇ ТА РЕЙДЕРСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сучасна війна в Україні спричинила не лише гуманітарну, а й глибоку правову кризу, у якій особливо вразливим стає право людини на майно. Масове переміщення осіб, руйнування інфраструктури та ослаблення інституційної спроможності держави створили сприятливе середовище для корупційних практик і рейдерства. Ці явища підривають реалізацію фундаментальних прав – права власності, права на справедливий суд, права на ефективний засіб юридичного захисту, гарантованих Конституцією України, Європейською конвенцією з прав людини та практикою ЄСПЛ.

Відсутність законодавчо визначеного поняття рейдерства у Кримінальному кодексі України спричиняє непослідовність судової практики та ускладнює притягнення винних до відповідальності. Фактична безкарність корпоративних захоплень підриває довіру до судової системи й суперечить принципу верховенства права, який є наріжним каменем захисту прав людини.

У контексті воєнного стану зменшення ефективності роботи судів та органів юстиції обмежує доступ громадян до правосуддя. Це призводить до зростання “тіньового” перерозподілу власності – від земельних ділянок до об’єктів охорони здоров’я, де корупційні схеми безпосередньо загрожують реалізації соціально-економічних прав. У медичній сфері рейдерські дії спричиняють втрату інвестицій і погіршення доступу пацієнтів до лікувальних та реабілітаційних послуг.

Міжнародний досвід – практика держав ЄС, рекомендації GRECO та ОЕСР – доводить, що ефективний захист права власності потребує прозорих

реєстрів, цифрових механізмів моніторингу та незалежного судового контролю. Закон України № 2255-IX (2022 р.) є кроком до європейських стандартів, проте його застосування залишається вибірковим. Тому пріоритетним завданням має бути:

- законодавче закріплення поняття рейдерства як окремого складу злочину;
- створення незалежного органу моніторингу майнових прав у період воєнного стану;
- розширення цифрових реєстрів із використанням технологій штучного інтелекту та блокчейну для запобігання фальсифікаціям;
- забезпечення швидкого та ефективного судового захисту потерпілих.

Таким чином, протидія рейдерству й корупції набуває безпосереднього праволюдського змісту – це не лише боротьба з економічними злочинами, а й утвердження гідності, безпеки та соціальної справедливості громадян. Посилення інституційного та цифрового контролю за майновими правами є необхідною умовою євроінтеграції України та відновлення верховенства права у післявоєнний період.

Бібліографічні посилання:

Закон України № 2255-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів протидії рейдерству» від 12.05.2022 р.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024. — <https://www.transparency.org>

GRECO. Fifth Evaluation Round: Ukraine Evaluation Report. — Council of Europe, 2021.

WHO. Preventing Corruption in the Health Sector: A Practical Guide. Geneva: WHO, 2019.

Токар Наталія Володимирівна,

суддя Чечелівського районного суду міста Дніпра, к.ю.н.

ЗАХИСТ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дотримання прав і свобод людини є пріоритетним завданням кожної демократичної держави. Безумовно, у сучасному світі людина є найвищою соціальною цінністю, а основним завданням держави стає закріплення на законодавчому рівні прав і свобод та забезпечення їх реалізації [1].

Одним із основоположних та невід’ємних прав людини, яке потребує особливого захисту в сучасному світі, є конституційне право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції [2].

Право на таємницю кореспонденції є фундаментальним для кожної людини та зумовлено особливостями його міжнародно-правової регламентації, зокрема:

- статтею 12 Загальної декларації прав людини передбачено, що ніхто не може зазнавати свавільного втручання до його особистого і сімейного життя, свавільного посягання на недоторканість його житла, таємниці його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань;

- в частині 1 статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції;

- частиною 1 статті 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права встановлено, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканість його житла або таємниці його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію [3].

На національному рівні статтею 31 Конституції України визначено, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції [4]. Згадані положення Основного закону відповідають міжнародній регламентації. Це право сформульовано таким чином, що завданням держави є забезпечення недоторканості цього права з боку інших осіб та державних органів і передбачає заборону для будь-кого без згоди особи знайомитися з її кореспонденцією, прослуховувати її телефонні розмови тощо, а також розголошувати їх зміст або сам факт такої кореспонденції [5].

В умовах воєнного стану мають місце окремі обмеження прав і свобод людини, проте, вони є чітко регламентованими на законодавчому рівні і передбачають лише потенційну можливість обмеження певних прав і свобод. Такі обмеження передбачені законодавством кожної країни про особливі правові режими і зазвичай вводяться в дію лише в умовах введення режиму воєнного стану. Кожна країна у своєму законодавстві висвітлює перелік прав і свобод людини, які можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. Серед переліку потенційно обмежених в умовах воєнного стану є одне з основоположних прав людини – право на таємницю кореспонденції [6].

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», в Україні введено воєнний стан. Цим Указом тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, передбачена можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, в тому числі, і визначених ст. 31 Конституції України [7].

Вважається, що будь-яке обмеження прав і свобод людини – це звуження обсягу цих прав і свобод, а також чинники, що унеможливають чи ускладнюють реалізацію особою своїх прав і свобод. Це певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного права [8, с. 223].

Статтею 64 Конституції України гарантується, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених цією Конституцією [4]. Отже, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і

свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Серед визначеного переліку прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть в умовах надзвичайного або воєнного стану, відсутнє гарантоване статтею 31 Основного Закону України право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Відповідно, за певних умов це право людини може зазнавати обмежень [9].

Вказані норми Конституції України відповідають нормам статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою передбачено, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Це стосується і можливості під час війни відступати від зобов'язання, викладеного в статті 8 Конвенції, не втручатись в приватне і сімейне життя, до житла і кореспонденції особи [9].

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» визначено поняття воєнного стану, це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [10].

Проте воєнний стан означає не самі обмеження прав і свобод людини, а лише можливість такого обмеження та тимчасового відступу від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Відповідно, не слід розцінювати введення воєнного стану як автоматичне обмеження прав і свобод людини, які можуть обмежуватись згідно з чинним законодавством України [8, с. 229].

Застосовуючи будь-які обмеження прав і свобод людини, кожна країна керується положеннями статті 29 Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [11].

Що стосується норм Конституції України, перелік прав і свобод людини і громадянина, які не можуть бути обмеженими в умовах воєнного стану, є вичерпним. Відповідно, усі інші права і свободи, передбачені Основним Законом,

можуть зазнавати обмежень за умов введення воєнного стану [8, с. 224–225]. Таким правом, яке дозволено обмежувати в умовах воєнного стану, є право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Отже, введення воєнного стану є підставою застосування обмеження прав людини на таємницю кореспонденції.

Наявність прогалин в чинному законодавстві в частині обмеження права людини на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану, може призвести до незаконного та необґрунтованого їх обмеження, а тому, для захисту гарантованого Конституцією України права на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану необхідно як на законодавчому рівні так і в Конституції України закріпити чіткий перелік тих прав, які можуть бути обмежені в умовах воєнного стану за для удосконалення та необхідності приведення національного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Аліна Левченко. Забезпечення права на таємницю кореспонденції в умовах надзвичайного стану: закордонний досвід для України. Knowledge, Education, Law, Management 2020 № 4 (32), vol. 1. С. 189–194. URL: <https://kelmczasopisma.com/viewpdf/1463>

2. Левченко А. В. Гарантії забезпечення конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Держава і право. Випуск 86. С. 87. URL: <https://derzhava-i-pravo.com.ua/articles/86-86.pdf>

3. Токар Н. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на таємницю кореспонденції і телефонних розмов: дис. на здобуття наук. ступ. кандидата юрид. наук: 12.00.07; 081/Київ. Нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2017. 264 с.

4. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Пендюра С. М., Сьох К. Я. Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в умовах воєнних дій в Україні. С. 54. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a432849-8a45-4135-b529-6b0ad3225815/content>

6. Аліна Левченко. Обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану: українські реалії та закордонний досвід. Baltic Journal of Legal and Social Sciences, 2022 No. 2. С.116–121. URL: <https://scispace.com/pdf/limitation-of-the-right-to-the-secret-of-correspondence-15s962n4.pdf>

7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Указ затверджено Законом № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>

8. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2. С. 222–230.

9. Левченко А. В. Можливість втручання у право на таємницю кореспонденції як спосіб отримання доказів у період воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. С. 411–416. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/05/68.pdf>

10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250.

11. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 28.09.2025).

Філяніна Людмила Анатоліївна,

доцент кафедри міжнародного права

Університету митної справи та фінансів, к.ю.н., доцент

ТІНІ ВІЙНИ: ПРАВА ЦИВІЛЬНИХ ПІД ОКУПАЦІЄЮ

У контексті сучасного міжнародного правопорядку особливого значення набуває дотримання норм Статуту ООН 1945 р., Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів 1977 р. до них, Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 р., а також Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. Документально підтверджені факти воєнних злочинів, злочинів проти людяності та ймовірних актів геноциду відображено у звітах системи ООН (зокрема Моніторингової місії ООН з прав людини – OHCHR), ОБСЄ, Міжнародного комітету червоного хреста та у рішеннях МКС.

Збройна агресія російської федерації проти України, розпочата ще у 2014 р, стала каталізатором наймасштабніших порушень прав людини на європейському континенті з часів Другої світової війни. Масштаб задокументованих злочинів свідчить про їх системний характер, що може вказувати на державну політику агресора. Особливо вразливою групою стали цивільні, яких рф незаконно затримує, інтернує та утримує як на тимчасово окупованих територіях так і на території росії.

В останньому звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини (OHCHR) від 23 вересня 2025 «Treatment of civilians deprived of their liberty in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine» задокументовано багаточисельні факти порушень прав цивільних, які були затримані або інтерновані внаслідок міжнародного збройного конфлікту[1]. Даний звіт ґрунтується на аналізі судових рішень, практик на окупованих територіях та на території рф. OHCHR 2025 р. фіксує системну практику тортур, позасудових страт, насильницьких зникнень та інших тяжких порушень міжнародного гуманітарного та міжнародного прав людини. У документі підкреслено, що багато таких дій мають організований, структурний й повторюваний характер, що може свідчити як про воєнні злочини, так і про злочини проти людяності.

OHCHR встановила, що рф проводить масштабні затримання та інтернування цивільних осіб, застосовуючи на окупованих територіях російське кримінальне законодавство, а не законодавство України, чинне до моменту окупації. Відповідно до ст.64 Женевської конвенції про захист цивільного

населення під час війни 1949 р., окупаційна влада зобов'язана залишити у дії кримінальне законодавство окупованої держави, за винятком випадків, коли його застосування становить загрозу безпеці окупаційної держави [2].

Також у доповіді наведені численні свідчення цивільних і військовополонених, які зазнали різного виду катувань і знущань із боку представників держави-агресора. Понад 92 % із 216 звільнених цивільних осіб, опитаних з червня 2023 року, надали послідовні та детальні свідчення про катування або жорстоке поводження під час перебування у місцях несвободи; 101 опитана особа повідомила про те, що стала свідком катування чи жорстокого поводження з іншими затриманими. Задokumentовано 90 випадків позасудових страт та 38 смертей в наслідок тортур, ненадання або неналежного медичного забезпечення чи поганих умов утримання. Такі дії мали системний характер і були поширені незалежно від місця несвободи, що черговий раз підтверджує організований та структурний характер порушень.

Жорстоке поводження, катування, тортури та сексуальне насильство заборонені Міжнародною конвенцією проти катувань 1984 р., Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. та інші міжнародними та національними нормами цивілізованих держав. Хоча російська конституція формально забороняє катування, насильство та принизливе поводження але такі дії досі не криміналізовані як окремий злочин у Кримінальному кодексі рф. У 2023–2024 р. російський парламент ухвалив закони, що значно послабили можливість притягнення до кримінальної відповідальності військовослужбовців та осіб інших осіб за грубі порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини [2, п. 73–74].

Також звертається увага, що значна частина затриманих цивільних осіб опинилася поза ефективним захистом закону: довільні затримання, відсутність правових підстав або документального оформлення. Такі дії можуть бути кваліфіковано як насильницьке зникнення, що є злочином проти людяності або окремим серйозним міжнародним правопорушенням залежно від контексту й наміру.

Виявлені міжнародні порушення скоєні росією демонструють недосконалість міжнародної системи забезпечення безпеки і правопорядку, створюють небезпечні прецеденти для інших конфліктів та підривають ефективність міжнародного права. Разом з тим, зібрані беззаперечні докази масштабних і системних злочинів проти цивільного населення дозволяють кваліфікувати дії рф як злочини проти людяності та воєнні злочини, встановлюючи відповідальність не тільки держави-агресора, а й індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, причетних до цих злочинів.

Список використаних джерел:

1. Treatment of civilians deprived of their liberty in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ohchr.org/sites/default>

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

Фомін Павло Вікторович,

доцент кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
доктор філософії

СТАТУС ЮРИДИЧНОГО ПРЕДСТАВНИКА ПОТЕРПІЛОГО У ПРОВАДЖЕННЯХ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

В умовах триваючої агресії та вчинення чисельних міжнародних злочинів на території України, питання захисту прав потерпілих набуває особливої уваги. Розслідування Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) ситуації в Україні актуалізує необхідність розуміння процедур цього Суду пов'язаних із захистом прав потерпілих. На відміну від попередніх міжнародних трибуналів *ad hoc* (Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії, Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді), де роль потерпілого була здебільшого обмежена статусом свідка, Римський Статут надає потерпілим значно активнішу процесуальну роль. Ключовим механізмом ефективної реалізації цієї ролі є інститут юридичного представника потерпілих.

Традиційна міжнародна кримінальна юстиція, зокрема в судах *ad hoc*, будувалася на опозиції сторони обвинувачення та захисту. Статус потерпілого в цих системах був невід'ємною частиною сторони обвинувачення, який не міг виступати самостійним учасником цих відносин. Натомість Римський Статут запровадив тристоронню модель процесу, де потерпілі, діючи самостійно чи через свого представника, стають самостійними та активними учасниками провадження. Цей представник діє незалежно як від Прокурора, так і від Захисту, представляючи виключно «особисті інтереси» потерпілих.

Основою прав потерпілих у МКС є частина 3 статті 68 Римського Статуту, яка дозволяє їм, на стадіях провадження, які Суд вважатиме такими, що для цього підходять, висловлювати свої думки та побоювання, коли зачіпаються їхні особисті інтереси (ст. 68 (3) [1]. Це право зазвичай реалізується через юридичного представника, який у провадженнях Суду має статус адвоката (англ. *counsel*) (ст. 1 Кодексу професійної поведінки адвоката) [2].

Потерпілі мають право вільно обирати свого представника. Однак, з огляду на потенційно велику кількість потерпілих, Палата (Суд) може звернутися до них з проханням обрати спільного представника для забезпечення ефективності процесу. Якщо згоди не досягнуто, Палата (Суд) може доручити Секретарю обрати такого представника. Важливо, що потерпілі, які не мають необхідних коштів, можуть отримати від Секретаріату фінансову допомогу для оплати послуг представника (правило 90 Правил

процедури і доказування (далі – ППД)) [3]. Представник потерпілих повинен відповідати тим самим високим кваліфікаційним вимогам, що й адвокат захисту: мати підтверджену компетентність у галузі міжнародного або кримінального права, щонайменше десять років відповідного досвіду та володіти однією з робочих мов Суду (прав. 22, 90 ППД; положення 67 Регламенту Суду) [3; 4].

Представник має право бути присутнім та брати участь у слуханнях, виступати зі вступними та заключними заявами, а також своєчасно отримувати від Секретаря повідомлення про хід провадження та відповідні документи (прав. 91, 92 ППД) [3]. Водночас, право представника потерпілих ставити запитання свідкам, експертам або обвинуваченому є обмеженим: він повинен подати спеціальне клопотання, а Палата приймає рішення, враховуючи права обвинуваченого та інтереси справедливого і швидкого розгляду (прав. 91 ППД) [3]. Ключовим є те, що ці обмеження на допит не застосовуються під час слухань, присвячених виключно питанням відшкодування (репарацій) (прав. 91(4) ППД) [3].

Представники потерпілих підпорядковуються Кодексу професійної поведінки адвокатів. Це вимагає від них діяти незалежно, добросовісно та неухильно дотримуватися професійної таємниці (ст. 5, 8) [2]. Особливої ваги набуває управління конфліктом інтересів, особливо при представництві великої групи потерпілих; адвокат зобов'язаний інформувати клієнтів про «потенційні колізії інтересів у межах даної групи» (ст. 16) [2]. Кодекс також встановлює суворі заборони на отримання будь-якої додаткової винагороди (окрім оплати через систему правової допомоги Суду) та на будь-яку неналежну поведінку стосовно клієнта, вимагаючи враховувати «особливі потреби» жертв насильства, дітей чи людей похилого віку (ст. 9, 22) [2].

Для підтримки роботи представників та потерпілих у структурі Суду існують спеціалізовані підрозділи. Регламент Суду передбачає заснування Секції участі потерпілих та відшкодування. Цей підрозділ діє під керівництвом Секретаря і відповідає за надання допомоги потерпілим та групам потерпілих, управління їхніми заявами про участь та відшкодування, а також за оцінку ризиків безпеки (положення 86 Регламенту Суду; розділ 3, секц. 2 Регламенту Секретаріату Суду) [4; 5].

Також Регламентом Суду врегульовано питання щодо Офісу громадського захисника для потерпілих. Цей офіс підпорядковується Секретаріату лише в адміністративних цілях, але у своїй основній роботі функціонує як незалежний офіс. Його завдання включають надання юридичної підтримки та консультацій іншим представникам потерпілих, а також безпосереднє представництво потерпілих у провадженні, якщо це призначено Судом. Потерпілі, які не мають необхідних коштів, можуть отримати від Секретаріату фінансову допомогу для оплати послуг свого представника (положення 81 Регламенту Суду) [4].

Отже, інститут юридичного представника є важливим процесуальним механізмом, який дозволяє потерпілому ефективно реалізувати права,

передбачені Статутом Міжнародного кримінального суду. Потерпілий може представляти себе самостійно, разом з тим система МКС пропонує низку безкоштовних альтернатив. Представник виступає як незалежна професійна фігура, до якої пред'являються такі ж високі кваліфікаційні вимоги, як і до захисника обвинуваченого, зокрема він діє у межах суворих етичних стандартів добросовісності й незалежності.

Завдяки наданню реальних процесуальних інструментів – таких як право висловлювати думки та допитувати свідків на стадії репарацій, а також завдяки інституційній підтримці через Секцію участі потерпілих та відшкодування й Офіс громадського захисника для потерпілих – гарантується, що потерпілий через свого представника може бути активною стороною у процесі відновлення справедливості.

Список використаних джерел:

1. Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Code of Professional Conduct for counsel ICC-ASP/4/Res.1. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/COPCEng.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Rules of Procedure and Evidence. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-09/RulesProcedureEvidenceEng-2024.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).
4. Regulations of the Court ICC-BD/01-05-16. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-10/2024-10-15-regulations-of-the-court-eng.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).
5. Regulations of the Registry ICC-BD/03-03-13. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-09/RegulationsRegistryENG-2024.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).

Фоміна Ліна Олександрівна,

доцент кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВА НА ЖИТЛО У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ З СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ

Право на житло, яке має фундаментальне значення, є не просто економічною чи соціальною потребою, а – основою людської гідності та необхідною умовою для реалізації багатьох інших прав людини. Означене право закріплено в низці статей Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 року (далі – Хартія 1996 р.) (ст.ст. 15, 16, 31 тощо), а також детально розглянуто в практиці Європейського комітету з соціальних прав (далі – ЄКСП, Комітет).

Зокрема, відповідно до статті 31 Хартії 1996 р. з метою забезпечення ефективного здійснення права на житло Сторони зобов'язуються вживати заходів, спрямованих на: 1. сприяння доступові до житла належного рівня; 2. запобігання бездомності та її скорочення з метою її поступової ліквідації; 3. встановлення на житло цін, доступних для малозабезпечених осіб [1].

Слід зазначити, що стандарти соціального житла неодноразово розглядалися ЄКСП через застосування критерію «достатності» (англ. «adequacy» test) [2, с. 8].

Відповідно до Пояснювального звіту до Європейської соціальної хартії (переглянутої) під житлом «достатнього рівня» мається на увазі житло, яке відповідає прийнятним стандартам з точки зору вимог до здоров'я. Компетентні органи кожної держави на національному рівні вирішують питання про відповідні стандарти житла [3, с. 13].

Поняття «достатнє житло» застосовується не лише до нового будівництва, а й до існуючого житлового фонду, а також до орендованого та власного житла. «Достатнє житло» означає: 1. житло, яке є безпечним з санітарної та медичної точки зору, тобто має всі основні зручності, такі як водопостачання, опалення, вивіз сміття, каналізація, електропостачання тощо, і в якому контролюються конкретні небезпеки, такі як наявність свинцю або азбесту; 2. житло, яке не є переповненим, розмір якого має відповідати кількості осіб та складу сім'ї, що проживає в ньому; 3. житло з гарантованим правом власності, підкріпленням законом [2, с. 8].

Крім того, ЄКСП також спирається на поняття «достатності» з юриспруденції Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який визначив сім критеріїв, а саме: правове забезпечення проживання; наявність послуг, матеріалів, можливостей та інфраструктури; доступність з точки зору витрат; придатність до проживання; доступність; місцезнаходження; адекватність з точки зору культури [4, с. 459].

Між тим, варто акцентувати, що у своїй практиці (International Movement ATD Fourth World v. France) ЄКСП вказав на те, що фактичне формулювання статті 31 Хартії 1996 р. не може тлумачитися як таке, що накладає на держави зобов'язання щодо досягнення «результатів». Права, визнані в Хартії, повинні мати практичну та ефективну, а не суто теоретичну форму. Це означає, що для того, щоб ситуація відповідала вимогам договору, держави-учасниці повинні: а. прийняти необхідні правові, фінансові та оперативні засоби для забезпечення стабільного прогресу в досягненні цілей, визначених Хартією; б. вести змістовну статистику щодо потреб, ресурсів і результатів; с. проводити регулярні огляди впливу прийнятих стратегій; d. встановити графік і не відкладати на невизначений термін досягнення цілей кожного етапу; е. приділяти пильну увагу впливу прийнятих політик на кожну з категорій зацікавлених осіб, особливо на найбільш вразливі [5].

Частина 2 статті 31 Хартії 1996 р. стосується запобігання і скорочення бездомності. Зокрема, зменшення бездомності передбачає вжиття таких

заходів, як надання негайного притулку та догляду бездомним особам, а також заходів, спрямованих на допомогу таким особам у подоланні їхніх труднощів та запобігання поверненню до бездомності. Це вимагає від держав-учасниць запровадження житлової політики для всіх незахищених груп населення з метою забезпечення доступу до соціального житла та житлових субсидій. Стаття 31 (2) також зобов'язує держави-учасниці встановити процедурні гарантії для обмеження ризику виселення – навіть у випадках незаконного проживання [2, с. 5–6].

Так, ЄКСП зазначив, що незаконне проживання на території або в житлі може бути підставою для виселення незаконних мешканців. Однак критерії незаконного проживання не повинні бути надмірно широкими, а виселення має регулюватися процедурними правилами, які достатньо захищають права відповідних осіб, і повинно здійснюватися відповідно до цих правил [6, с. 203; 7].

У тих випадках, коли виселення все ж відбувається, воно має здійснюватися в умовах, що поважають гідність відповідних осіб. Закон повинен забороняти виселення, що здійснюються вночі або в зимовий період. Коли виселення виправдане суспільним інтересом, органи влади повинні вжити заходів для переселення або фінансової допомоги відповідним особам [8].

Крім того, відповідно до статті 31 (2) Хартії 1996 р. бездомним особам має бути надано притулок як екстрене рішення. Задля забезпечення поваги до гідності осіб, яким надано притулок, останні мають відповідати стандартам охорони здоров'я, безпеки та гігієни і, зокрема, бути обладнані основними зручностями. Разом з тим, тимчасове житло не повинно підлягати тим самим вимогам щодо придатності, які висуваються до постійних форм стандартного житла, якщо дотримано мінімальні вимоги [2, с. 6].

Частина 3 статті 31 Хартії 1996 р. передбачає, що з метою забезпечення ефективного здійснення права на житло Сторони зобов'язуються вживати заходів, спрямованих на те, щоб ціна житла була доступною для осіб, які не мають достатніх коштів.

Так, особам з обмеженими ресурсами має бути забезпечено достатню кількість доступного житла. При цьому, як зазначає Комітет, житло є доступним, якщо сім'я може дозволити собі оплатити початкові витрати (напр., аванс за оренду), поточну оренду та/або інші витрати, пов'язані з житлом (наприклад, комунальні послуги, витрати на утримання та управління), на довгостроковій основі, при цьому зберігаючи мінімальний рівень життя відповідно до стандартів, визначених суспільством, в якому проживає сім'я [6, с. 205; 9].

У зв'язку з цим, держави-учасниці мають: вживати відповідних заходів для забезпечення житлом, зокрема соціальним житлом; вживати заходів для забезпечення того, щоб періоди очікування на виділення житла не були надмірними; у разі надмірних періодів очікування мають бути доступні судові або інші засоби правового захисту; всі передбачені права повинні бути гарантовані без дискримінації [6, с. 205].

Отже, стаття 31 Європейської соціальної хартії 1996 р. містить три елементи права на житло: сприяння доступу до житла належної якості, запобігання та зменшення бездомності з метою її поступового ліквідування, а також забезпечення доступності цін на житло для осіб, які не мають достатніх ресурсів. Важливу роль у забезпеченні означеного права відіграє Європейський комітет з соціальних прав, який здійснює моніторингову функцію шляхом прийняття «висновків» щодо національних звітів держав та формує сталу практику з цього питання.

Список використаних джерел:

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#n309 (дата звернення: 08.11.2025).
2. Report on the right to housing in the light of European standards and European good practices / prepared by Mr Padraic Kenna, Council of Europe consultant, professor of the University of Galway, Ireland. 2024. URL: <https://rm.coe.int/right-to-housing-en/1680b1fa8d> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Explanatory Report to the European Social Charter (Revised), Strasbourg, 3.V.1996. URL: <https://rm.coe.int/16800ccde4> (дата звернення: 08.11.2025).
4. Фоміна Л.О. Щодо питання розуміння права на достатнє житло: міжнародно-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 457–461. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.84> (дата звернення: 08.11.2025).
5. Decision on the merits: International Movement ATD Fourth World v. France, Collective Complaint No. 33/2006. URL: [https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:\[%22escpublicationdate%20descending%22\],%22escdcidentifier%22:\[%22cc-33-2006-dmerits-en%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:[%22escpublicationdate%20descending%22],%22escdcidentifier%22:[%22cc-33-2006-dmerits-en%22]}) (дата звернення: 08.11.2025).
6. Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights. Council of Europe, 2022. 214 р. URL: <https://rm.coe.int/digest-ecsr-prems-106522-web-en/1680a95dbd> (дата звернення: 08.11.2025).
7. Decision on the merits: European Roma Rights Centre v. Greece, Collective Complaint No. 15/2003. URL: [https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:\[%22escpublicationdate%20descending%22\],%22escdcidentifier%22:\[%22cc-15-2003-dmerits-en%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:[%22escpublicationdate%20descending%22],%22escdcidentifier%22:[%22cc-15-2003-dmerits-en%22]}) (дата звернення: 08.11.2025).
8. European Committee of Social Rights Conclusions 2003 - Sweden - Article 31-2. URL: [https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:\[%22escpublicationdate%20descending%22\],%22escdcidentifier%22:\[%222003/def/SWE/31/2/EN%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:[%22escpublicationdate%20descending%22],%22escdcidentifier%22:[%222003/def/SWE/31/2/EN%22]}) (дата звернення: 08.11.2025).
9. European Committee of Social Rights Conclusions 2003 - Sweden – Article 31-3. URL: [https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:\[%22escpublicationdate%20descending%22\],%22escdcidentifier%22:\[%222003/def/SWE/31/3/EN%22\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{%22sort%22:[%22escpublicationdate%20descending%22],%22escdcidentifier%22:[%222003/def/SWE/31/3/EN%22]}) (дата звернення: 08.11.2025).

Щербак Геннадій Ростиславович,
асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету
Коваль Христина Михайлівна,
студентка бакалаврату
Державного торговельно-економічного університету

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН І РАДИ ЄВРОПИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Захист прав людини залишається одним із ключових викликів для України в умовах повномасштабної війни. Внаслідок російської збройної агресії суттєво зросли загрози основним правам і свободам людей, що потребує активного залучення міжнародних інструментів для їх забезпечення. Механізми системи ООН та Ради Європи сприяють додатковій підтримці громадян України та стимулюють процес інтеграції країни до європейського правового простору.

Механізм універсального захисту прав людини, який діє в рамках ООН, охоплює всі країни цієї організації. Він складається зі статутних органів, що діють на основі Статуту ООН, та договірних органів, створених на основі міжнародних конвенцій. Ці структури відповідають за контроль виконанням міжнародних стандартів у сфері прав людини. [1].

Рада з прав людини ООН, утворена у 2006 році на основі Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 60/251, відіграє ключову роль у захисті прав людини на глобальному рівні. Її діяльність охоплює моніторинг, проведення спеціальних сесій та універсальний періодичний огляд. У контексті російської агресії проти України, Рада підтримує розслідування порушень прав людини та створення незалежних міжнародних комісій [2].

Верховний комісар з прав людини координує діяльність ООН у цій сфері, здійснює моніторинг дотримання стандартів і надає технічну допомогу державам-членам. Крім того, його повноваження передбачають підготовку доповідей про стан прав людини у світі, аналіз випадків порушень та сприяння адаптації міжнародних стандартів до національних реалій.

Договірні органи засновані на положеннях міжнародних договорів та конвенцій. До них належать профільні комітети з прав людини, комітети проти катувань, комітети з ліквідації дискримінації тощо [1].

Міжнародні договори ООН є фундаментом договірних механізмів захисту прав людини, що накладають обов'язкові зобов'язання на держави, які їх ратифікували. Їхня значущість полягає у встановленні універсальних стандартів у сфері прав людини, забезпеченні інституційного контролю за їх дотриманням і наданні окремим особам можливості звертатися до міжнародних органів у випадку порушення їхніх прав.

Одним із ключових документів, що забезпечує базові права людини, є Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року. Він гарантує такі фундаментальні права, як право на життя, свободу,

справедливий судовий розгляд і свободу совісті. За дотриманням положень цього пакту слідкує Комітет з прав людини, який оцінює звіти держав-учасниць та розглядає індивідуальні звернення [3].

Не менш важливим документом є Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарань 1984 року. Вона передбачає абсолютну заборону катувань та покладає на держави-учасниці обов'язок вживати заходів для запобігання таким практикам, проводити ефективні розслідування і притягати винних до відповідальності. Виконання цієї Конвенції координує Комітет проти катувань, який аналізує звіти держав-учасниць і розглядає індивідуальні звернення щодо порушень [4].

Європейська конвенція про захист прав людини й свобод, ухвалена у 1950 році, є фундаментальним документом регіонального рівні, призначеним для охорони прав людини в Європі. Вона гарантує базові права та свободи, зокрема право на життя, заборона катувань, право на свободу та особисту недоторканність, справедливий судовий розгляд і захист приватного та сімейного життя [5].

Контроль за виконанням положень Конвенції покладено на Європейський суд з прав людини. Цей орган розглядає як індивідуальні, так і міждержавні скарги, ухвалюючи рішення, які є обов'язковими для виконання державами-учасницями.

Для України, яка приєдналася до Конвенції у 1997 році, цей документ відіграє важливу роль у приведенні національного законодавства у відповідність до європейських стандартів. Він також є важливим механізмом захисту громадянських прав, особливо в контексті збройного конфлікту та тимчасової окупації окремих територій.

Європейський суд з прав людини є основним органом Ради Європи, відповідальним за забезпечення дотримання прав і свобод, передбачених Європейською конвенцією з прав людини. Звернутися до Суду можуть громадяни, які вважають, що їхні права було порушено, але лише після використання всіх національних засобів правового захисту. ЄСПЛ займається розглядом як індивідуальних, так і міждержавних скарг, і його рішення є обов'язковими для держав-учасниць. Ці рішення мають як відновлювальний, так і запобіжний характер [6].

Європейський суд з прав людини не є єдиним органом у межах Ради Європи, що займається контролем за дотриманням прав людини. Важливу роль відіграє також Комісар Ради Європи з прав людини, який здійснює моніторинг стану справ у країнах-членах та підтримує імплементацію європейських стандартів. Це особливо актуально для України, оскільки така діяльність сприяє документуванню порушень і вдосконаленню законодавчої бази.

Співпраця України з ООН та Радою Європи відіграє важливу роль у захисті прав людини в умовах війни та на шляху євроінтеграції. Механізми цих організацій забезпечують міжнародний контроль за дотриманням прав громадян,

фіксують випадки порушень, сприяють проведенню незалежних розслідувань та пропонують рекомендації для вдосконалення національного законодавства.

Подальше використання міжнародних механізмів захисту прав людини, запроваджених ООН і Радою Європи, створює можливості для гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Ці механізми підтримують процес систематичного моніторингу, розробки рекомендацій та проведення реформ, що сприяють зміцненню верховенства права і поступовій інтеграції України в європейський правовий простір.

Активне залучення цих механізмів важливе в умовах збройного конфлікту і післявоєнного відновлення. Вони дозволяють документувати порушення, захищати права постраждалих та стимулювати адаптацію міжнародних стандартів до українського права. Співпраця з міжнародними інституціями не тільки посилює захист прав людини, але й сприяє системному розвитку правової системи України та укріпленню демократичних принципів.

Бібліографічні посилання:

1. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/home>

2. Генеральна Асамблея ООН. (2006, 15 березня). Резолюція 60/251 «Рада з прав людини». URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/60/251>

3. Верховна Рада України. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. (закон України № 995_043). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

4. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Конвенція; ООН від 10.12.1984 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_085

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ): Конвенція; Рада Європи, 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004

6. Європейський суд з прав людини. HUDOC – База даних рішень та постанов Європейського суду з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22documentcollectionid2%22%22%22>

Гльоза Вадим Володимирович,
аспірант Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

ВИКЛИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВІЙН: ВІД УНІВЕРСАЛЬНИХ КОНВЕНЦІЙ ДО РЕГІОНАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ

У сучасному світі гібридні війни, що поєднують традиційні військові дії з кібератаками, інформаційними маніпуляціями, економічним тиском та пропагандою, стали домінуючою формою конфліктів. Згідно з даними НАТО «гібридні методи ведення війни, такі як пропаганда, обман, саботаж та інші

невійськові тактики, вже давно використовуються для дестабілізації супротивників. Новим у нападах, що спостерігалися останніми роками, є їхня швидкість, масштаб та інтенсивність, чому сприяють швидкі технологічні зміни та глобальна взаємопов'язаність» [1].

Водночас актуальність дослідження цієї теми зумовлена не лише масштабами кризи, але й системними прогалинами в механізмах захисту прав людини, які традиційно орієнтовані на класичні війни, а не на багатопланові гібридні сценарії.

По-перше, глобальні виклики гібридних війн радикально трансформують правову сферу. Універсальні конвенції, такі як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966) чи Женевські конвенції (1949), забезпечують фундаментальні стандарти, але їх застосування ускладнене через асиметричність конфліктів. Наприклад, кібератаки на цивільну інфраструктуру, призводять до непрямих порушень права на життя та здоров'я, які не завжди підпадають під чіткі норми Міжнародного гуманітарного права.

Дослідження показують (звіт Human Rights Watch, 2023), що часто серед жертв гібридних конфліктів – цивільні особи (після того, як українські війська змусили відступити російські сили з Бучі, ООН було встановлено, що щонайменше 70 цивільних осіб стали жертвами позасудових страт та вбивств, що є військовим злочином [2]), але механізми Організації Об'єднаних Націй, попри резолюції Ради Безпеки (наприклад, Res. 2341 про протидію тероризму [3]), часто виявляються неефективними через відсутність інструментів реального примусу, що створює вакуум, за якого універсальні норми залишаються декларативними, а не ефективними.

По-друге, регіональні ініціативи набувають критичного значення як засіб зв'язку між глобальними стандартами та локальними реаліями. В Європі Європейський суд з прав людини у справах на кшталт *Georgia v. Russia (II)* (2021) визнав гібридні методи агресії як порушення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що стимулювало розвиток регіональних протоколів, таких як Рамкова конвенція Ради Європи про кібербезпеку. У Африканському союзі Африканська хартія прав людини та народів (1981) адаптується для протидії гібридним загрозам у Сахелі, де поєднуються етнічні конфлікти з дезінформацією. Так, на сайті НАТО відзначається, що російська гібридна війна проти Заходу не обмежується лише Європою. Приклад Сирії доводить, що ця агресія має ширші географічні межі. Росія активно використовує подібну тактику і в Африці для підризу впливу Заходу на цьому ресурсному континенті. Зокрема, у Сахелі російська держава поширює свою присутність, експлуатуючи погіршення відносин між місцевими країнами та Заходом і розпалюючи антизахідні настрої. Таким державам, як Малі та ПАР, росія надає безпекову та дипломатичну допомогу, а також сприяє інформаційним операціям. Це подвійний удар: розбудова глобального впливу росії та одночасне підризу західних інтересів. Для російської держави ці цілі нерозривно пов'язані [4].

Нарешті, актуальність дослідження посилюється геополітичним контекстом, зокрема повномасштабним вторгненням росії в Україну з 2022 р., яке стало еталонним прикладом гібридної війни з елементами дезінформації, кібервійни та воєнних злочинів. Різноманітні звіти щодо цього повномасштабного вторгнення вказують на значну кількість порушень прав людини в цьому конфлікті, підкреслюючи потребу в інтегративних підходах [5].

Наголошу, що дослідження цієї теми не лише заповнює теоретичні прогалини в міжнародному праві, але й має практичне значення: воно може слугувати основою для розробки нових протоколів (наприклад, оновлення Гаазьких конвенцій) та рекомендацій для держав, неурядових громадських організацій та міжнародних організацій. У час, коли гібридні загрози еволюціонують (зростання AI в пропаганді), ігнорування цієї теми ризикує підірвати фундаментальну цінність прав людини як універсального імперативу.

Таким чином, гібридні війни, поєднуючи військові та невійськові методи, радикально трансформують механізми захисту прав людини, роблячи традиційні універсальні конвенції недостатньо ефективними через асиметричність конфліктів і відсутність інструментів примусу. Регіональні ініціативи, такі як рішення Європейського суду з прав людини чи адаптація Африканської хартії в Сахелі, слугують «містком» між глобальними стандартами та локальними реаліями, дозволяючи оперативно реагувати на дезінформацію, етнічні конфлікти та кібератаки. Повномасштабне вторгнення росії в Україну з 2022 року слугує еталонним прикладом гібридної агресії, де системні порушення прав людини підкреслюють нагальну потребу в інтегративних підходах для протидії воєнним злочинам і пропаганді. У еру еволюціонуючих загроз, включаючи AI в інформаційних операціях, ігнорування викликів гібридних війн загрожує фундаментальним цінностям прав людини, тому пріоритетне вивчення теми є фактором глобальної стійкості.

Бібліографічні посилання:

1. NATO. Countering hybrid threats. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm
2. Human Rights Watch. World Report 2023. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2023>
3. Resolution 2341 (2017) / adopted by the Security Council at its 7882nd meeting, on 13 February 2017. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/858856?v=pdf&ln=en>
4. NATO. Гібридна війна Росії проти Заходу. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2024/04/26/index.html>
5. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. All Reports. URL: <https://ukraine.ohchr.org/en/reports>

Дьякова Альбіна Андріївна,
аспірантка кафедри конституційного і муніципального права
юридичного факультету Харківського Національного університету
ім. В. Н. Каразіна

Науковий керівник: Григоренко Євген Іванович,
кандидат юридичних наук доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

РОЛЬ ПРИНЦИПІВ У ФОРМУВАННІ СТРУКТУРИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ

Конституційно-правове становище засуджених не може обійтись без реалізації принципів. Принципи не належать безпосередньо до структури конституційно правового статусу засуджених, проте перебувають в механізмі правового регулювання, а також визначають ключові контури забезпечення сталості такої правової конструкції як конституційно правовий статус.

Як зазначає А. М. Шульга, принципи права визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин [2, с. 325], у тому числі у сфері регулювання реалізації прав, свобод та обов'язків засуджених. Таким чином можна стверджувати, що принципи закріплюються у межах правових норм та здійснюють правове регулювання. Разом із тим, будучи різновидом спеціалізованих правових норм, принципи права не мають на меті встановлення чітких правил поведінки, однозначних моделей правового регулювання, чіткого встановлення прав і обов'язків.

Натомість вони передбачають максимально високий ступінь узагальнення, формулювання ключових стрижневих ідей, які мають фундаментальний та системо утворюючий характер та впливають на правову систему в цілому та його окремі структурні компоненти.

Ми вважаємо, що правові принципи стосовно конституційно-правового статусу засуджених на вказану конструкцію впливають двома шляхами, перший - через унормування та вплив на правотворчість.

Так, принципи, будучи нормативно значущими ідеями, визначають контури майбутнього правового регулювання, з точки зору базових засадничих концептуальних настанов, таких як гуманізм, взаємна відповідальність людини та держави, досягнення цілей реалізації пенітенціарної правової політики, верховенства права тощо.

Наприклад, взагалі немає законопроекту, який би стосувався тієї чи іншої сфери, до чого ми повинні звернутися? Ми повинні звернутися до базових принципів права або напрацювання правової доктрини.

Принципи права визначають ці контури. Вони не вказують конкретної дії або визначення законопроекту. Вони говорять про наявність гуманізму, людиноцентризму, взаємовідповідальності. Ці принципи перебувають в основі реалізації і будування пенітенціарної політики, пенітенціарної

правової політики, оскільки пенітенціарна система повинна максимально спиратися на правові принципи і досягати ключових засад.

Проблема в тому, що відбувається достатньо багато різних реформ, внесення змін до законодавства. Не вистачає стратегії, у тому числі у вигляді принципів права. Принципи права виступають основою для державного стратегіювання в аспекті реалізації і пенітенціарної правової політики, і взагалі функціонування і організації держави життєдіяльності суспільства і т. д.

Принципи виступають інтегруючим аспектом.

Говоримо про аспект правотворчості (нешаблонна діяльність, яка спрямована на формування нормативних моделей, яких не було до цього, а фундаментом для написання таких проєктів, моделей, законів, як раз і виступають принципи права).

Питання в тому, що державну пенітенціарну політику відірвати від реалізації інших видів політик, реформувань, інших функцій держави неможливо. Кожна сфера реалізації, наприклад економічна, політична, культурна в тому подібні. Всі ці сфери повинні базуватися на забезпеченні законності та правопорядку. Якщо буде високий рівень деліквентності, а особливо високий рівень злочинності, то безперечно всі ці сфери можуть бути паралізовані або неналежним чином функціонувати. І покарання займає в цьому аспекті суттєве значення. Так воно безперечно відіграє допоміжну роль, але це не зовсім так. Річ у тім, що сама наявність покарання, справедливого, розумного відіграє суттєву роль. Наскільки якісно буде проходити відбування покарання. Тобто особа вчиняє злочин, потрапляє в межі пенітенціарної системи і там вона наділяється відповідним конституційно-правовим статусом, з відповідними правами, свободами, законними інтересами, обов'язками. Вона починає процес відбування покарання і наскільки конституційно-правовий статус гарантовано, настільки буде і досягнута відповідна мета покарання, а значить всі інші сфери державного життя будуть належним чином функціонувати.

Принципи реалізуються в аспекті правореалізації (правозастосування).

Так, відповідно до ч. 2 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу, законодавство має завдання пов'язані з визначенням принципів правового статусу засуджених, гарантій захисту їх прав, свобод, законних інтересів та обов'язків [1].

У зв'язку з цим Кримінально-виконавчий кодекс закріплює принципи кримінально-виконавчого законодавства, а також принципи виконання і відбування покарань.

Зокрема, кримінально-виконавче законодавство ґрунтується на принципах невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з

виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань.

Отже, кримінально-виконавче законодавство повинно базуватися, в першу чергу, на принципі верховенство права, яке буде гарантувати належне наповнення подальше удосконалення законодавства шляхом наповнення конституційно-правового статусу засуджених сучасними інтерпретаціями прав людини. Сучасні інтерпретації, тобто права людини не стоять на місці, вони змінюються. Принцип верховенства права є каналом імплантації(запровадження) законодавства сучасних людиноцентристських стандартів.

Список використаної літератури:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004.
2. Шульга А.М. Теорія держави і права. Навчальний посібник: книга-конспект. Х.: Майдан, 2025. 676 с.

Іваній Владислав Ігорович,

аспірант Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Науковий керівник: Кучук Андрій Миколайович,
професор кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, д.ю.н., професор

АНТИКОРУПЦІЙНІ БАР'ЄРИ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ РИЗИКАМ В УКРАЇНІ ТА КОНТИНЕНТАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДЕРЖАВАХ

У сучасних умовах глобалізації та посилення інтеграційних процесів, корупція залишається однією з ключових загроз для стабільності державних інститутів, економічного зростання та соціальної справедливості. Згідно з індексом сприйняття корупції Transparency International за 2024 рік, Україна набрала 35/100 балів, зайнявши 105-ту позицію у світовому рейтингу, що свідчить про системні виклики в сфері публічного адміністрування, попри значні реформи, започатковані після Революції Гідності 2014 року [1].

Водночас держави континентального права, такі як Німеччина, Франція та Італія, демонструють вищий рівень ефективності антикорупційних механізмів завдяки розвиненій правовій культурі, інституційній стійкості та превентивним стратегіям, що базуються на принципах верховенства права та прозорості.

Загалом актуальність дослідження піднятої проблематики зумовлена необхідністю комплексного аналізу цих механізмів у контексті геополітичних трансформацій, зокрема повномасштабної агресії російської держави проти України з 2022 року, яка загострила корупційні ризики в умовах тривалого воєнного стану.

Наголосимо, що дослідження набуває особливого значення в межах євроінтеграційних прагнень України, закріплених у Угоді про асоціацію з Європейським Союзом (2014 р.), де антикорупційна політика є одним із ключових критеріїв для набуття членства.

Порівняльний підхід до українського досвіду та практик континентально-правових юрисдикцій дозволяє не лише виявити прогалини в національному законодавстві (наприклад, у сфері електронного врядування та контролю за публічними закупівлями), але й запропонувати адаптовані моделі запобігання ризикам, такі як інтеграція цифрових інструментів моніторингу чи посилення незалежності антикорупційних органів.

З наукової перспективи, тема сприяє розвитку компаративістики в адміністративному праві, збагачуючи теоретичний дискурс про превентивні бар'єри як інструмент стійкості публічного сектору. Водночас, практична цінність полягає в наданні рекомендацій для політиків, державних службовців та міжнародних організацій, спрямованих на мінімізацію корупційних загроз, що, в свою чергу, посилює довіру суспільства до інститутів влади та сприяє сталому розвитку.

Антикорупційні бар'єри у публічному секторі можна визначити як комплекс превентивних, репресивних та моніторингових інструментів, спрямованих на мінімізацію ризиків зловживання владою. Згідно з концепцією «трикутника корупції» (потреби, можливості, відсутність відповідальності) [2], запобігання ризикам передбачає втручання на кожному рівні: зменшення потреб через прозорість фінансування, обмеження можливостей за допомогою інституційних контролів та посилення відповідальності через незалежні органи тощо.

У контексті континентального права, що характеризується кодексною системою та сильним впливом римського права, антикорупційні механізми інтегровані в адміністративне законодавство, де акцент робиться на принципах легітимності та пропорційності (наприклад, ст. 5 Директиви ЄС 2017/1371 [3]). В Україні, як державі перехідного типу з елементами континентальної традиції, бар'єри формуються під впливом євроінтеграції, але стикаються з викликами пострадянської спадщини та воєнних реалій.

Держави континентального права, інтегровані в правову систему ЄС, демонструють ефективні антикорупційні бар'єри, орієнтовані на превенцію через інституційну стійкість та культурні норми.

Порівнюючи Україну з континентально-правовими державами, виявляються як подібності, так і відмінності. Спільними є акцент на цифровізації (ProZorro vs. e-Government у Німеччині – «електронний уряд допомагає зменшити бюрократію та модернізувати державне управління, роблячи Німеччину більш привабливим місцем для ведення бізнесу» [4]) та спеціалізованих органах. Однак Україна характеризується нижчим рівнем інституційної незалежності та вищими геополітичними ризиками, що контрастує з стабільністю ЄС-країн.

Виклики для України включають фрагментацію законодавства та низьку імплементацію, тоді як континентальні моделі демонструють кращу горизонтальну координацію. Порівняльний підхід дозволяє адаптувати успішні практики: наприклад, німецьку модель децентралізованого аудиту для місцевих органів в Україні.

Дослідження підтверджує, що антикорупційні бар'єри є ключовим елементом стійкості публічного сектору, де превенція переважає репресію. В Україні механізми еволюціонують, але потребують посилення незалежності та інтеграції з ЄС-стандартами, тоді як континентально-правові держави слугують еталоном системності.

Бібліографічні посилання:

1. Антикорупція на паузі. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024. URL <https://cpi.ti-ukraine.org/>
2. MCDC Countering Hybrid Warfare Project. Information note, March 2019. 'A Deadlier Peril': The Role of Corruption in Hybrid Warfare. URL https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/795222/20190318-MCDC_CHW_Info_note_7.pdf
3. Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text
4. E-government. URL <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/administrative-reform/e-government/e-government.html>

Кононенко Максим Олексійович,

аспірант кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник: Сироїд Тетяна Леонідівна,
завідувач кафедри міжнародного і європейського права Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна,
д.ю.н., професор

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ НОРМ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Одним із ключових понять сучасного міжнародного права є міжнародна правосуб'єктність міжнародних організацій, яка, зокрема, втілюється у їхній спроможності бути суб'єктами міжнародно-правової відповідальності – як за порушення ними міжнародних зобов'язань, що випливають з установчих договорів (статутних документів) чи укладених контрактів, так і за вчинення позадоговірних міжнародно-протиправних діянь у різних сферах, включаючи сферу прав людини [1, с. 139–140].

Водночас кваліфікація діяння міжнародної організації саме як порушення прав людини і забезпечення її відповідальності, відновлення порушеного права та відшкодування шкоди залишаються вкрай делікатними завданнями. Це зумовлено, по-перше, невизначеністю застосовного права, по-друге, недосконалістю або навіть відсутністю процедур захисту порушених прав і механізмів оскарження, а також, по-третє, привілеями та імунітетами, які міжнародні організації систематично використовують не лише для захисту своєї інституційної незалежності, а й для посилення власної безпеки.

З позиції позитивістського підходу кваліфікувати те чи інше протиправне діяння як порушення прав людини можливо лише відносно певної системи норм – універсального, регіонального чи національного рівня, спрямованих на забезпечення прав і свобод людини. Проте міжнародні організації, у силу своєї міжнародної правосуб'єктності, а ріогі не підпорядковані жодній системі національного права з її каталогом захищених прав та усталеними інструментами їх забезпечення. Вони не пов'язані також і нормами міжнародного права прав людини, які мають переважно конвенційний характер [2, р. 66]. Наразі практиці невідомі випадки, коли б міжнародна організація стала стороною міжнародно-правового акта у галузі захисту прав людини, зобов'язавшись дотримуватися не лише матеріального, але й процесуального права. Без чітких процедур односторонні заяви міжнародних організацій щодо дотримання таких актів або спроби запровадити внутрішні норми захисту залишаються надзвичайно еkleктичними та малоефективними [3, р. 106–107].

Що стосується процедур захисту прав чи механізмів оскарження, то основною перешкодою для їх застосування залишаються привілеї та імунітети, якими засновники наділяють міжнародні організації для забезпечення їхнього належного функціонування. Юрисдикційний імунітет фактично унеможлиблює притягнення міжнародних організацій до відповідальності за порушення прав людини у національних судах та адміністративних органах держав. З іншого боку, у сучасному міжнародному праві не існує судового органу з універсальною юрисдикцією, який міг би в обов'язковому порядку розглядати позови проти міжнародних організацій у зв'язку з порушенням ними норм у сфері прав людини. Альтернативні механізми – посередництво, примирення, арбітраж – можуть застосовуватися лише за згодою сторін, проте ані вони, ані створені самими організаціями внутрішні процедури (арбітражі, адміністративні трибунали, комісії з розгляду претензій тощо) не охоплюють усіх можливих випадків порушень прав людини, які можуть бути поставлені у вину міжнародним організаціям [4, р. 1122–1124].

У доктрині міжнародного права точиться дискусія щодо шляхів виходу з цієї ситуації. Частина дослідників пропонує підпорядкувати міжнародні організації тим самим нормам у галузі прав людини, яким підпорядковуються держави [3, р 118]; інші – виступають за обмеження функціонального імунітету перед національними судами у випадках, коли порушення прав

людини залишаються без розгляду у внутрішньому праві організації [3, р. 106]. Також висуваються пропозиції надати правам людини статус норм *jus cogens* або перетворити їх на індивідуальні суб'єктивні права кожної особи з метою надання їм дії *erga omnes* [2, р. 89–90; 5, р. 81–82]. Проте щодо остаточного розв'язання цієї проблеми більшість правників схиляється до того, щоб розглядати її крізь призму інституту врегулювання спорів.

Логіка полягає в тому, що п. 3 ст. 2 Статуту ООН дуже чітко вказує на обов'язок суб'єктів міжнародного права, включаючи міжнародні організації, вирішувати спори мирними засобами [6]. Це зобов'язання *jus cogens*, насамперед, стосується публічно-правових (міжнародних) спорів, сторонами яких виступають міжнародні організації, але воно задає важливу концептуальну рамку: спори повинні вирішуватись мирними засобами, і жоден спір не повинен залишатися без розгляду.

Щодо приватно-правових спорів за участю міжнародних організацій, то ця рамка доповнюється принципом заборони відмови у правосудді (*prohibition of denial of justice*) – загальним принципом права, який означає, що кожна особа має право на ефективний, неупереджений і своєчасний розгляд своєї справи, а суб'єкт міжнародного права, який здійснює публічні владні функції, зобов'язаний забезпечити такий розгляд [7, р. 57–73]. У застосуванні до міжнародних організацій цей принцип означає обов'язок передбачати належні засоби врегулювання приватно-правових спорів, стороною яких можуть бути вони самі або їхні працівники, які користуються імунітетом, не знятим вищою посадовою особою організації [2, р. 88].

У такій інтерпретації принцип заборони відмови у правосудді часто знаходить договірно-правове закріплення, зокрема, у договорах про штаб-квартири або про привілеї та імунітети міжнародних організацій. Класичним прикладом вважається ст. 29 Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй від 14 грудня 1946 року, яка встановлює, що Організація «повинна передбачити належні способи врегулювання» договірних чи інших «спорів приватного характеру», стороною яких вона може бути, а також спорів, «у яких може бути залучений посадовець Організації, який в силу свого офіційного становища користується імунітетом, якщо цей імунітет не було знято Генеральним секретарем» [8, р. 529].

У Консультативному висновку від 29 квітня 1999 року у справі «Спір щодо імунітету від юрисдикції спеціального доповідача Комісії з прав людини» Міжнародний суд ООН наголосив, що вирішення таких спорів зазвичай не належить до компетенції національних судів через імунітет організації, а має здійснюватися за допомогою механізмів, створених відповідно до цього положення. Суд також зазначив, що організація може «нести відповідальність за шкідливі наслідки» дій, учинених нею або її персоналом «під час виконання своїх службових обов'язків». Такий підхід свідчить, що обов'язок створювати механізми врегулювання спорів має ширше застосування, ніж це передбачено у статті 29 Конвенції, і поширюється на будь-яку діяльність організації, що завдає шкоди, незалежно

від того, чи порушено конкретне право, і навіть від того, чи йдеться про право людини або інше суб'єктивне право [9, р. 88–89].

Принцип заборони відмови у правосудді як загальний принцип права дозволяє подолати як проблему визначення застосовного права, так і обмеження, створені привілеями та імунітетами міжнародних організацій. Він вимагає, щоб будь-яка міжнародна організація, яка здійснює владні чи адміністративні функції та впливає на права фізичних або юридичних осіб, забезпечила цим особам доступ до засобів врегулювання спорів. Якщо ж такі механізми відсутні, організація зобов'язана створити їх – у формі внутрішніх трибуналів, комісій чи інших процедур розгляду скарг. Комбінуючи норми у галузі прав людини та врегулювання спорів, сучасне міжнародне право поступово формує стандарт, за яким наявність імунітету зумовлює зустрічний обов'язок міжнародної організації створювати ефективні механізми врегулювання спорів – еквівалент внутрішніх засобів правового захисту, що гарантують відповідальність, відновлення порушених прав, відшкодування шкоди та дотримання принципу верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Тітов Є.Б. Концепція відповідальності міжнародних організацій. *Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : тези доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квітня 2016 р.)*. Харків: МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. С. 138-141.
2. Schmitt P. Access to justice and international organizations : the case of individual victims of human rights violations. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2017. 416 p.
3. Ascensio H. Le règlement des différends liés à la violation par les organisations internationales des normes relatives aux droits de l'homme. La soumission des organisations internationales aux normes internationales relatives aux droits de l'homme : journée d'études de Strasbourg. 2009. P. 105-127.
4. Lagrange E, Sorel J-M. Droit des organisations internationales. Paris: LGDJ : Lextenso éditions, 2013. 1197 p.
5. Flauss J-F. Immunités des organisations internationales et droit international des droits de l'homme. La soumission des organisations internationales aux normes internationales relatives aux droits de l'homme : journée d'études de Strasbourg. 2009. P. 71-94.
6. United Nations Charter (full text) Charter of the United Nations: Done at the city of San Francisco, June 26, 1945. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Дата звернення : 05.11.2025).
7. Paulsson J. Denial of justice in international law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 279 p.
8. Schmalenbach K. Dispute Settlement (Article VIII Sections 29-30 General Convention), in August Reinisch (ed.), The Conventions on the Privileges and Immunities of the United Nations and its Specialized Agencies: A Commentary. Oxford University Press, 2016. 1026 p.

9. Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1999, para. 66. URL: <https://icj-cij.org/sites/default/files/case-related/100/100-19990429-ADV-01-00-BI.pdf> (Дата звернення : 05.11.2025).

Перепьолкін Данило Сергійович,
аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Термін «неурядова організація» (англ. Non-governmental organization, NGO) увійшов до міжнародно-правового обігу після ухвалення та набуття чинності Статуту ООН. Уперше його було використано під час конференції в Сан-Франциско 1945 р., коли постала необхідність розмежувати статус міжурядових спеціалізованих установ і міжнародних приватних організацій. У зв'язку з цим, відповідно до ст. 71 Статуту ООН Економічна і Соціальна Рада ООН (ЕКОСОР) отримала повноваження встановлювати домовленості з неурядовими організаціями, діяльність яких стосується сфер її компетенції. Попри відсутність у Статуті ООН чіткого юридичного визначення МНУО, це положення створило основу для подальшого розвитку міжнародно-правового статусу недержавних організацій і вироблення їхніх прав та обов'язків у системі ООН [1, с. 1].

Першу спробу нормативного визначення поняття МНУО було здійснено в п. 8 ч. 1 Резолюції ЕКОСОР № 288 (X) від 27 лютого 1950 р., у якій зазначалося, що «будь-яка міжнародна організація, яка не створена міжурядовою угодою, вважається неурядовою організацією для цілей цих домовленостей». Це визначення мало здебільшого формальний характер і не охоплювало таких ключових ознак МНУО, як їхній суб'єктний склад, характер діяльності, рівень інституційної автономії чи обсяг правосуб'єктності [2, с. 25].

Подальша конкретизація поняття була здійснена у п. 7 Резолюції ЕКОСОР № 1296 (XLIV) від 27 травня 1968 р. У цьому положенні було зазначено, що будь-яка міжнародна організація, яка не створена на основі міжурядової угоди, вважається неурядовою організацією для цілей цих домовленостей, включаючи ті організації, які приймають членів, призначених урядовими структурами, за умови, що таке членство не обмежує їхнє право на вільне висловлення власної позиції. Таким чином, було закріплено основоположну ознаку МНУО – їхній недержавний характер та інституційну незалежність, навіть за наявності окремих представників, призначених державами [3, с. 21].

Врешті, найбільш релевантне визначення МНУО було закріплено у Резолюції ЕКОСОР № 1996/31 від 25 липня 1996 р. В документі уперше було розмежовано національні, субрегіональні, регіональні та міжнародні неурядові організації, а також закріплено комплекс ознак, які характеризують

міжнародну організацію як неурядову. Зокрема, у п. 12 ч. 1 Резолюції встановлено, що «Організація повинна мати представницьку структуру та відповідні механізми підзвітності перед своїми членами, які повинні здійснювати ефективний контроль над її політикою та діями шляхом голосування, або в інший спосіб, дотримуючись демократичних та прозорих процесів прийняття рішень. Будь-яка така організація, яка не створена урядовим органом або міжурядовою угодою, вважається неурядовою організацією для цілей цих домовленостей, включаючи організації, які приймають членів, призначених урядовими органами, за умови, що таке членство не перешкоджає вільному вираженню поглядів організації»[4, с. 5].

Отже, аналіз міжнародних актів свідчить, що визначення МНУО поступово еволюціонувало – від загального згадування у Статуті ООН до більш комплексної концептуалізації, закріпленої у документах ЕКОСОР. На основі зазначених підходів багато ММУО розробили власні системи консультативного статусу та акредитації для неурядових організацій. При цьому варто підкреслити, що трактування МНУО варіювалося залежно від того, яка саме міжурядова організація формулювала визначення, часто адаптуючи його до сфери своєї діяльності.

З огляду на існування різних підходів до визначення МНУО, доцільним є з'ясування їхніх характерних ознак. Вагомий внесок у вирішення цього завдання було зроблено завдяки ухваленню Європейської конвенції про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій від 24 квітня 1986 р. (далі – Європейська конвенція 1986 р.). Держави, що приєдналися до Європейської конвенції 1986 р., зобов'язуються визнавати за МНУО, створеними відповідно до законодавства іншої Сторони цієї Конвенції, правосуб'єктність на основі мінімальних формальностей. Європейська конвенція 1986 р. не містить універсального визначення МНУО, проте встановлює перелік критеріїв, яким має відповідати організація. Так, відповідно до ст. 1, Конвенція застосовується до асоціацій, фондів та інших приватних установ, які: а) мають некомерційну мету міжнародної значущості; б) створені відповідно до внутрішнього законодавства Сторони; с) здійснюють діяльність принаймні у двох державах; д) мають зареєстрований офіс та органи управління на території однієї зі Сторін [5, с. 1].

Для більш детального розкриття ознак неурядових організацій варто звернутися до положень Міжнародної класифікації некомерційних організацій (МКНО), розробленої Програмою Розвитку ООН (ПРООН). Хоча класифікація орієнтована передусім на НУО, її положення можуть бути застосовні і для характеристики МНУО.

Отже, у МКНО визначено п'ять ключових ознак НУО.

Першою ознакою є організованість – наявність певної інституційної структури, стабільності діяльності та диференціації між членами і не членами. Таким чином, тимчасові або випадкові об'єднання, без чіткої структури та організаційної ідентичності не підпадають під визначення НУО.

Другою ознакою є приватний характер – організація має бути інституційно відокремленою від держави. Допустимим є отримання

некомерційною організацією державної підтримки або наявності у її органах управління державних представників, проте організація не може бути частиною державного апарату.

Третьою ознакою є самоврядність – здатність організації контролювати власну діяльність та управлінські процеси, а також мати реальну автономію ухвалення рішень. В окремих випадках, навіть за наявності формальної відокремленості від державних органів, НУО можуть бути настільки тісно контрольовані державою, або бізнесом, що їх функціонал фактично порівнюється до частин цих структур.

Четвертою ознакою є неприбутковий характер – неурядові організації можуть отримувати прибуток, проте він має використовуватися для реалізації статутних цілей, а не для розподілу між членами чи керівниками.

П'ятою ознакою є добровільність – будь-яка робота, підтримка, або співпраця із НУО має здійснюватися на волонтерських, або добровільних засадах. Не допускається жодної форми примусу при вступі до членства в НУО; співпраці з НУО; або при зборі пожертв [6, с. 2–3].

Список використаних джерел:

1 Ott J. S., Valero J. N. Nongovernmental Organizations and International Nongovernmental Organizations. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer International Publishing, 2017. P. 1–9. <https://share.google/5C8A5BqiWDTfzHhX>

2 Review of consultative arrangements with non-governmental organizations. Resolutions adopted by the Economic and Social Council during its 10th session, 7 February-6 March 1950. E/1661. 1950. P. 24–37. (ESCOR, 10th sess., Suppl. no.1). *United Nations. Digital Library*. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/212457?v=pdf&ln=en> (дата звернення: 10.11.2025).

3 Arrangements for consultation with non-governmental organizations. Resolutions adopted by the Economic and Social Council during its 44th session, 6-31 May 1968. E/4548. 1968. P. 21–26. (ESCOR, 44th sess., Suppl. no. 1). *United Nations. Digital Library*. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/214368?v=pdf&ln=en> (дата звернення: 10.11.2025).

4 Consultative relationship between the United Nations and non-governmental organizations : note / by the Secretariat. Economic and Social Council resolution 1996/31, adopted at the 49th plenary meeting, 25 July 1996. Includes "Arrangements for consultation with non-governmental organizations". P. 1–18. *United Nations. Digital Library*. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/442032?v=pdf&ln=en> (дата звернення: 10.11.2025).

5 European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations. P. 1–4. *Council of Europe*. URL : <https://rm.coe.int/168007a67c> (дата звернення: 12.11.2025).

6 Salamon L. M., Anheier H. K. The International Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1. *Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*, no. 19.

Самко Антон Миколайович,
аспірант Національного університету «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: Коломієць Наталія Володимирівна,
завідувач кафедри кримінального права та правосуддя Національного
університету «Чернігівська політехніка», д.ю.н., професор

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Корупція є одним із найнебезпечніших соціальних явищ, що підриває основи державності, довіру до влади та справедливості, гальмує економічний розвиток і процеси демократизації. Її існування зумовлене як людською природою, так і недосконалістю інститутів публічної влади. В історії людства боротьба з корупцією триває постійно, а для України це питання набуло особливої актуальності після набуття незалежності [3, с. 180]. Протягом тривалого часу в українському суспільстві сформувалася певна толерантність до корупційних проявів, що виражалось у сприйнятті їх як «нормального» чи «невідворотного» явища. Такий світогляд є руйнівним для будь-яких реформ і становить серйозну загрозу для розбудови правової, демократичної та мирної держави.

Попри високу суспільну стурбованість проблемою корупції, можливості громадян брати безпосередню участь в антикорупційній діяльності залишаються обмеженими. Намір держави розвивати партнерські відносини з громадянським суспільством у цій сфері часто має переважно декларативний характер. Актуальність питання участі громадськості у запобіганні корупції зумовлюється тим, що, незважаючи на численні спроби протидіяти цьому явищу, корупція й надалі залишається поширеною проблемою [3, с. 178-179]. Високий рівень її проявів в Україні підтверджується даними всесвітнього рейтингу Corruption Perceptions Index, який щороку укладає міжнародна антикорупційна організація Transparency International. За показниками за 2024 рік, Україна посіла 105 місце серед 180 країн світу [4]. Відповідно, формування ефективної системи запобігання корупції із широким залученням громадськості має розглядатися як одне із ключових завдань державної антикорупційної політики.

Після 2014 року в Україні були здійснені значні кроки у напрямі подолання корупції. Було суттєво оновлено антикорупційне законодавство, створено низку інституцій, зокрема Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Також запроваджено низку інноваційних механізмів забезпечення прозорості: відкриті реєстри, електронне декларування, систему публічних закупівель тощо. Та навіть за наявності розвиненої інституційної бази результати залишаються суперечливими, адже корупція продовжує бути глибоко вкоріненою у суспільне життя.

Якщо звернутися до міжнародного досвіду, можна констатувати, що боротьба з корупцією має передбачати як репресивні, так і превентивні заходи. В основі репресивного підходу лежить виявлення, розслідування та покарання винних осіб, тоді як превентивний орієнтується на формування культури доброчесності, прозорості та підзвітності влади. Саме на цьому етапі роль громадянського суспільства стає визначальною, адже громадські інститути здатні забезпечити незалежний контроль, підвищити правову обізнаність громадян, виховати нетерпимість до корупції та сформувати соціальний запит на чесне управління [3, с. 179].

Науковці наголошують на тому, що ефективна антикорупційна політика неможлива без залучення громадян. Як зазначає І. Коруля, спільною рисою для держав із успішним антикорупційним досвідом є саме активна участь громадських організацій у реалізації заходів протидії корупції. М. Мельник підкреслює, що громадяни є рушійною силою, здатною розірвати коло системної корупції, тоді як без підтримки суспільства діяльність державних інституцій часто втрачає ефективність. В. Ординський та В. Нестерович також відзначають, що лише партнерство між владою та громадянським суспільством може забезпечити реальні зміни у політичному та соціальному житті країни. Вони наголошують на необхідності створення дієвих механізмів участі громадськості у формуванні, реалізації та моніторингу антикорупційної політики. У цьому контексті особливе значення набувають діяльність громадських організацій, експертних спільнот і засобів масової інформації. Як слушно зазначають О. Бусол та О. Костенко, саме громадські структури повинні не лише контролювати виконання антикорупційних стратегій, але й ініціювати пропозиції щодо їх удосконалення, формуючи при цьому суспільну довіру до влади [3, с. 179–180].

За нинішніх умов боротьби з корупцією дедалі очевиднішим стає факт, що ефективність антикорупційної політики залежить не стільки від кількості перевірок і покарань, скільки від усунення передумов для виникнення корупції [1]. Джерелом більшості корупційних практик стає надмірно розгалужений та забюрократизований державний апарат, у межах якого чиновники мають широкий дискреційний вплив на розподіл ресурсів, видачу дозволів, контроль чи регулювання економічних процесів. Тому головним напрямом антикорупційної стратегії має стати не лише покарання за зловживання владою, а й системне скорочення сфер, де така влада може бути зловживана.

У даному контексті вагомим значення набувають лібертаріанські реформи, спрямовані на зменшення ролі держави в економіці, дерегуляцію, приватизацію та децентралізацію управління. Прикладом може слугувати Аргентина за президентства Хав'єра Мілея (2023–2025), який обрав курс на масштабне скорочення державних витрат, ліквідацію низки міністерств та агентств, спрощення податкової системи й лібералізацію ринку [5]. Подібний підхід ґрунтується на переконанні, що корупція не може процвітати там, де відсутній надмірний державний контроль. Зменшення бюрократичних бар'єрів, цифровізація послуг і передача більшості функцій приватному

сектору або громадам істотно знижують можливості для зловживань і хабарництва. Досвід інших держав, зокрема Грузії після реформ К. Бендукідзе та М. Саакашвілі, також підтвердив, що радикальне спрощення адміністративних процедур і ліквідація надлишкових дозвільних органів може дати швидкий і відчутний антикорупційний ефект [2].

Необхідно наголосити на тому, що просте «очищення» системи шляхом заміни кадрів чи пошуку «чесних чиновників» не дає стабільного результату. Сама структура влади, що створює спокусу для зловживань, потребує глибокої перебудови. Тільки тоді, коли державна система стане компактною, прозорою й технологічно модернізованою, зникне потреба в постійному контролі за кожним рішенням посадовців. А цей процес неможливий без активної участі громадянського суспільства, яке повинно виступати й своєрідним «сторожем» доброчесності влади, й ініціатором дерегуляційних змін, моніторингу державних рішень, розвитку незалежних медіа та громадського контролю над бюджетними процесами.

Отже, станом на сьогодні доцільним є перехід від переважно каральної моделі до системно-профілактичного підходу, спрямованого на усунення першопричин корупційних проявів. Ефективність антикорупційних заходів має забезпечуватися не лише посиленням відповідальності за правопорушення, а передусім ліквідацією структурних джерел потенційної корупції, серед яких провідне місце посідає надмірна розгалуженість державного апарату. У даному контексті скорочення бюрократичних структур, дерегуляція економічних процесів і розвиток механізмів громадського контролю становлять взаємопов'язані елементи стратегії запобігання корупції.

Бібліографічні посилання:

1. Іваницька О., Гермаш Ю. Роль громадянського суспільства в реалізації антикорупційної політики в Україні під час дії правового режиму воєнного стану. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 3(13). С. 395–405.

2. Реформи в Грузії 2004-2012 років: уроки для України. URL: https://lb.ua/blog/ivan_varchenko/283375_reformi_gruzii_20042012_rokiv.html (дата звернення: 17.10.2025).

3. Хабарова Т. В., Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право»*. 2023. № 35. С. 178–184.

4. Corruption Perceptions Index. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/ukr> (дата звернення: 17.10.2025).

5. One year of Javier Milei's economic policy. URL: <https://www.freiheit.org/one-year-javier-mileis-economic-policy> (дата звернення: 17.10.2025).

Турутя Захар Олегович,
аспірант кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник: Лук'янець Д. М.
професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного
факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
доктор юридичних наук, професор

**ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ «СПОСОБУ ЗАХИСТУ
ПОРУШЕНИХ ПРАВ» В АСПЕКТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗДІЙСНЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ**

У контексті вдосконалення організаційно-правових засад здійснення адміністративного судочинства в Україні слід з'ясувати те, яким чином термін “спосіб захисту” використовується у межах чинного законодавства. Конституція України як нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, що виступає основою як захисту прав і свобод за допомогою адміністративного судочинства (частина п'ята статті 125), так і базою правозахисної діяльності в цілому (статті 1, 3, 6, 8, 55 тощо), цей термін використовує у двох вищевказаних аспектах. Так, вона, з одного боку, використовує способи захисту як певні можливості окремих осіб, а з іншого – в аспекті реалізації чітко встановлених повноважень публічних органів влади та їхніх посадових осіб.

Зокрема, у Конституції України цей термін стосовно можливості осіб не наділених владними повноваженнями зустрічається у статті 34, де вказано на те, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. У доволі схожому контексті подається конституційна норма, зафіксована у частині шостій статті 55 Основного Закону України (кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань).

Тобто Конституція розглядає спосіб захисту прав особи як можливість обирати певний алгоритм дій, не заборонених законодавством та спрямованих на поновлення прав і свобод та захист (частина перша ст. 19). Як зауважує О. В. Петришин, конституційні принципи та норми набувають юридичної визначеності щодо певних способів правового регулювання щодо поведінки різних за особливостями свого правового статусу учасників суспільних відносин у відповідних сферах державного і суспільного життя [1, с. 140]. У цьому контексті такими способами поведінки здійснюється реалізації способів захисту прав і свобод.

Водночас Основний Закон України використовує термін “спосіб” як імперативно встановлений напрям діяльності органів публічної влади (органи

державної влади та місцевого самоврядування) їхніх посадових та службових осіб. У першу чергу, такий підхід сформульовано у частини другій статті 19 Конституції України про те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачено Конституцією та законами України.

У науково-практичному коментарі до ст. 19 Конституції України зазначено, що встановлення щодо органів державної влади та органів місцевого самоврядування спеціально-дозвільного типу правового регулювання є найбільш відповідним способом упорядкування їх діяльності в умовах правової держави, позаяк забезпечує підпорядкування реалізації владних функцій указаними органами та їх посадовими особами вимогам закону, вводить їх діяльність у чіткі, зрозумілі для усіх межі та саме таким чином обмежує можливості прояву свавілля. Закріплюючи заборону державним органам діяти поза законом, Конституція України виходить із визнання пріоритету права перед державою, утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина як головного обов'язку держави [1, с. 142].

Також у Конституції (стаття 31) вказано на те, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Вочевидь, законодавець у цьому контексті інтерпретує термінологію, пов'язану з розумінням способів як імперативно встановлені заходи, що здійснюються органами публічної влади, у тому числі й судами.

Таким чином, можна говорити про те, що термін «спосіб» стосується як окремих осіб та їхніх можливостей захищати свої права і свободи, так і діяльності органів публічної влади щодо вчинення конкретних дій передбачених законодавством та потрібних у тій чи іншій ситуації, у тому числі й для поновлення порушених прав і свобод. Така своєрідна дуальність зумовлена концептуальними засадами права та правопорядку, відповідно до яких форми реалізації права поділяються на прості та складні. Прості (безпосередні) форми реалізації норм права пов'язані з тим, що така реалізація може здійснюватися без участі компетентних органів публічної влади. Але існують такі правові норми, які людина та громадянин самотійно без втручання відповідних компетентних органів та посадових осіб реалізувати не зможе. З огляду на це виділяють таку складну форму реалізації права, як правозастосування, яка передбачає втручання відповідних компетентних органів [2, с. 82]. Вищевказане розуміння терміна “спосіб захисту”, що має місце як у правовій доктрині, так і у чинному законодавстві слід урахувати в аспекті змістовного наповнення способів захисту порушених прав в адміністративному судочинстві.

Якщо говорити про розуміння способів захисту в аспекті функціонування інституційних механізмів, то тут теж можуть існувати різноманітні аспекти використання такої термінології. Так, у юридичні науки

стосовно захисту прав і свобод за допомогою вирішення спорів та конфліктів використовується підхід поділу способів на досудові та судові. Стосовно досудових, позасудових систем захисту, слід зазначити те, що у юридичній літературі було сформульовано доволі сталу позицію використання терміну “спосіб захисту” до системи альтернативних можливостей захисту прав і свобод. Про це свідчить ціла низка дисертацій, які складають основу як приватно-правової, так і публічно-правової доктрини.

Отже, адміністративне судочинство в широкому сенсі може розглядатися як спосіб захисту прав і свобод та такий підхід не є помилковим. Такий підхід не є випадковим, адже він спирається на особливу візію адміністративного судочинства в аспекті захисту прав людини.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид, переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

2. Основи загальної теорії права : навчальний посібник / Т. Є. Кагановська, Є. І. Григоренко. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 144 с.

Анасенко Катерина Володимирівна,

студентка бакалаврату Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Зверєва Катерина Сергіївна,

старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету,
доктор філософії з міжнародного права

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Економічні масштаби транснаціональних компаній (далі – ТНК¹) є настільки великими, що їх можна легко уявити навіть пересічній людині. Водночас досить складно повірити, що сьогодні деякі ТНК за обсягами оборотних коштів перевищують економіку окремих держав. Наприклад, економіка Іспанії оцінювалася у 474 млрд доларів США, тоді як показник ТНК «Walmart» становив 482 млрд [1].

Кількість ТНК та їх вплив тільки збільшуються, про що свідчать дані Конференції ООН з торгівлі та розвитку. У 1990-х роках у світі налічувалося близько 37 000 ТНК, а вже на початку 2020-х їхня кількість перевищила 60 000 і понад 500 000 закордонних філій [2].

Попри такі масштаби ТНК досі не несуть міжнародно-правової відповідальності за порушення прав людини. При цьому кількість і характер таких порушень, на нашу думку, виходять за межі допустимого. Так, деякі

¹ Прим. автора. ТНК - це підприємства, які мають підрозділи у двох або більше країнах і здійснюють узгоджену політику через єдиний центр прийняття рішень [2]

ТНК порушують трудове законодавство, інші – забруднюють довкілля, треті – допускають дискримінацію корінних народів. Окремі компанії навіть співпрацювали з урядами, причетними до грубих порушень прав людини.

У відповідь на зростаючу кількість порушень прав людини з боку ТНК та активні дискусії щодо необхідності їх регулювання у 1970-х роках вирішено створити міжнародний документ, який би визначав поведінку ТНК. Таким актом стала Тристороння декларація МОП про транснаціональні корпорації та соціальну політику 1977 р. [3]. У ньому містяться основні принципи, щодо прав працівників, підкреслюється необхідність поваги до суверенітету держав, дотримання національного законодавства, рівного ставлення до місцевих і іноземних компаній, а також забезпечення гідних умов праці, оплати та безпеки працівників. Проте ця декларація здебільшого спрямована на регулювання трудових відносин усередині таких компаній, а не на запобігання всьому спектру можливих порушень прав людини у сфері праці.

У 1976 році, в межах Декларації про міжнародні інвестиції, були ухвалені Керівні принципи Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) для багатонаціональних підприємств [4], які з того часу неодноразово переглядалися. Після перегляду у 2000 році до них було включено положення про необхідність поваги до міжнародно визнаних прав людини, а в редакції 2011 року з'явився окремий розділ, присвячений правам людини. Також були оновлені розділи, що стосуються зайнятості, боротьби з корупцією, охорони довкілля та розкриття інформації. Примітно, що означені принципи застосовуються як до держав-членів ОЕСР, так і до ТНК.

Першою спробою на рівні ООН визначити чіткі правові стандарти, що регулюють діяльність ТНК у сфері прав людини, став Проект норм щодо відповідальності транснаціональних корпорацій та інших господарських підприємств, розроблений Комісією ООН з прав людини у 2003 р. [5]. У ньому наголошується, що корпорації повинні дотримуватися принципів рівності та недискримінації, забезпечувати безпечні умови праці, поважати права працівників, споживачів і місцевих громад, а також діяти відповідно до національного законодавства та міжнародних стандартів. Проте, Комісія ООН з прав людини не надала документу обов'язкової юридичної сили, залишивши його у статусі проєкту.

Керівні принципи ООН з бізнесу і прав людини, розроблені професором Джоном Раггі та схвалені Радою ООН з прав людини 16 червня 2011 року [6], закріплюють глобальний стандарт взаємодії держави, бізнесу та суспільства у сфері захисту прав людини. Ці принципи базуються на трьох складових: обов'язку держав захищати права людини, відповідальності компаній поважати ці права та необхідності забезпечення постраждалим ефективних засобів правового захисту. Ключовим поняттям є «належна обачність», яке означає обов'язок компаній виявляти, запобігати й усувати порушення, пов'язані з їхньою діяльністю. Хоча Принципи належать до категорії «м'якого права», на їхній основі розробляються національні плани дій у корпоративній сфері.

Попри відсутність універсального міжнародного механізму, деякі держави вдаються до використання національного законодавства для притягнення ТНК до відповідальності навіть за порушення, вчинені за межами їхньої юрисдикції. Так, у справі «Doe v. Unocal Corp.» 2005 року [7], група громадян М'янми подала позов проти американської енергетичної компанії Unocal Corporation до федерального суду Сполучених Штатів² за порушення міжнародного права у зв'язку з будівництвом газопроводу «Yadana». Позивачі стверджували, що компанія Unocal співпрацювала з військовим урядом М'янми, який під час реалізації проекту застосовував примусову працю, вчиняв насильницькі переселення, катування, згвалтування та навіть здійснював вбивства місцевих мешканців. Позивачі обґрунтовували, що Unocal, як інвестор і співвиконавець проекту, знала або мала знати про систематичні злочини, які здійснювала бірманська армія. Окружний суд спочатку відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що позивачі не довели прямої участі компанії в порушеннях. Однак у 2002 році Апеляційний суд частково скасував це рішення, визнавши, що корпорація може бути притягнута до відповідальності, якщо вона знала про злочини і сприяла їх вчиненню, надаючи матеріальну чи фінансову допомогу.

Важливо зазначити, що у 2014 році розпочалася робота над розробкою обов'язкового договору щодо відповідальності ТНК після ухвалення Радою ООН з прав людини резолюції A/HRC/RES/26/9 [8]. Було створено відкриту міжурядову робочу групу, яка з 2015 року провела серію сесій у Женеві, підготувавши кілька проектів тексту, останній з яких оприлюднено у 2023 році. Проте, Договір досі не був прийнятий, переговори тривають через розбіжності між державами щодо сфери дії Договору та обсягу відповідальності компаній.

Значним кроком у створенні обов'язкових норм щодо притягнення ТНК до відповідальності за порушення прав людини стало прийняття Директиви про належну обачність щодо корпоративної сталості, яка набула чинності 25 липня 2024 року. Вона зобов'язує великі компанії та певні середні підприємства, що діють на ринку ЄС, виявляти, запобігати та усувати порушення прав людини та негативний вплив їхньої діяльності на довкілля та клімат [9].

Отже, можна зробити висновок, що ТНК набули значного економічного та політичного впливу. Відсутність обов'язкових міжнародно-правових механізмів притягнення до відповідальності створює ризик безкарності за порушення прав людини. Це свідчить про потребу ухвалення обов'язкового міжнародного договору.

Список використаних джерел:

1. Green Duncan. The world's top 100 economies: 31 countries; 69 corporations. World Bank. 2016.

² Прим. автора: Позов було подано відповідно до Alien Tort Claims Act, який дозволяє іноземцям звертатися до місцевих судів у випадках порушення міжнародного права американськими компаніями

2. World Investment Report 2023 | Investing in sustainable energy for all. UN Trade and Development (UNCTAD).
3. Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy : Declaration of 1977
4. The OECD Guidelines for Multinational Enterprises. OECD. Policy Brief. 2001.
5. UN Draft Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights. U.N. Doc. 2003.
6. UN Guiding Principles. Business & Human Rights Resource Centre. URL: <https://www.business-humanrights.org>
7. Decision of The Superior Court of California of 2002 in Doe v. Unocal. URL: <https://earthrights.org/case/doe-v-unocal/>
8. Рада ООН з прав людини. Резолюція A/HRC/RES/26/9 від 17.07.2014.
9. Corporate sustainability due diligence. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/doing-business-eu/sustainability-due-diligence-responsible-business/corporate-sustainability-due-diligence_en

Андрущак Х. І.,

здобувачка вищої освіти Волинський національний університет
імені Лесі Українки

Науковий керівник: Булавина С. Є.,

доцент кафедри теорії та історії держави і права та порівняльного права
Волинського національного університету імені Лесі Українки, к. іст.н.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ У СТАНОВЛЕННІ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Питання людини, сенсу і призначення її буття в суспільстві займають одне з центральних місць у дослідженні проблеми прав і свобод людини та громадянина. Формування цих уявлень значною мірою було зумовлене морально-етичними засадами християнства, яке сприяло усвідомленню людиною власної гідності, цінності життя та особистої відповідальності.

Християнська традиція утвердила розуміння людини як самостійної, вільної особистості, що має невід’ємне право на життя. Володимир Мономах, засуджуючи смертну кару, стверджував, що кожна людина має право на той строк життя, який визначено їй Богом. “Ні правого, ні винуватого не вбивайте, – заявляє Мономах, – і не велить убивати його, якщо навіть заслуговуватиме смерті, і то не погубляйте жодного християнина”. Отже, ми бачимо, уже в далекому минулому ставилось питання про людину, як самостійний індивід, такий, що має право на саме найдорожче для нього – на життя, і ніхто не в праві його позбавити [1].

У загальній скарбниці теоретико-правових досліджень проблематики прав і свобод людини та їх гарантій гідне місце займає спадщина П. Русина (1450 – 1517 рр.). Потребою звернення до його творчості стали пошуки ним змісту людського життя, розуміння людської особистості.

Цікавими та прогресивними ідеями, які сприяють закріпленню прав і свобод людини насичена творчість типового представника українського

гуманістичного руху першої половини XVI ст. – філософа, історика та політолога С. Оріховського-Роксолана (1513 – 1566 рр.), якого колеги називали ”русинським (українським) Демосфеном, сучасним Ціцероном” [2].

Характеризуючи світогляд С. Оріховського-Роксолана можна сказати, що він був одним із перших східнослов'янських прибічників концепції суспільного договору в походженні держави. Він розглядає державу як зібрання громадян “поєднаних узгодженим правом і “спеціальною вигодою”, де щастя народу є найвище право” [1].

Певні ідеї зародження прав і свобод людини закладені у творчій спадщині Інокентія Гізеля (1600 – 1683 рр.). Український просвітник, філософ значну увагу приділяв проблемі людини, її моральності, де як прибічник християнської моралі намагався обґрунтувати ідеї громадянського гуманізму.

Проблема свободи людини порушена у дослідженнях **Теофана** Прокоповича (1677 – 1736 рр.), справжнє прізвище – Єлісей Церейський. Як професор Києво-Могилянської академії Т. Прокопович спрямовував свою діяльність на рішучу боротьбу за перебудову й очищення розуму людини від примар і перешкод для завоювання справжньої істини. Вчений прагнув звільнити природознавство, історію, літературу від схоластичних канонів [3].

Еволюційний аналіз розуміння сутності прав й свобод людини та їх гарантій привів до опрацювання творчої спадщини професора Петра Івановича Ліницького. Його ставлення до філософії як до справи розуму людського, вираження самосвідомості, де кожний наступний етап досліджень розкриває нові сторони поставлених питань і шляхів їх розв'язання, визначило світоглядне розуміння сутності людини та її зв'язків з навколишнім світом [1].

Відчутним поштовхом у подальшому розвитку проблематики прав та свобод людини і громадянина та їх гарантій була діяльність видатного українського мислителя та громадського діяча Михайла Петровича Драгоманова (1841 – 1895 рр.) – автора понад двох тисяч наукових праць, державно-правові ідеї якого є виразом “професійно-юридичного погляду на державу, право і політичну організацію суспільства” [1].

Поширення державно-правових ідей, спрямованих на здійснення прав і свобод людини в українській теоретико-правовій думці, пов'язується з представником класичного лібералізму Максимом Ковалевським (1851–1916 рр.) українським правознавцем, істориком, який відомий своїми порівняльно-правовими дослідженнями виникнення держави і права та закономірностями їх розвитку. Вчений ставився до держави як до своєрідного каркасу безпеки, засобу забезпечення перешкоди хаосу і захисту тих, хто її створює.

Наступним якісним кроком розвитку розуміння правового стану людини, її співіснування та співвідносин з суспільством і державою стало філософсько-правове дослідження Богдана Кістяківського (1868–1920 рр.), українського юриста, теоретика правової держави та філософії права [4].

Основну увагу він приділяв розгляду духовних настанов окремої людини в галузі суспільно-політичного життя і права, що власне і стало базою його теорії закону та правової держави, концепції демократії. Обґрунтовуючи свою теорію

законності і правової держави Кістяківський виходив з примату панування закону над всіма приватними, особистими і груповими інтересами, неправомірності пояснення закону з точки зору командної, довільної або інструментальної теорії позитивного (історичного) права, вважаючи абсолютно справедливою концепцію природного права з його утвердженням невідчужених довічних прав людини, їх незалежності від держави [1].

Узагальнюючи погляди та концепції представників української теоретико-правової думки, слід наголосити, що їхній внесок у розвиток національної правової традиції є надзвичайно вагомим. Саме завдяки їхнім науковим пошукам було закладено основи сучасного розуміння прав і свобод людини, їхньої природи та взаємозв'язку з державою. Ці мислителі сформували цілісну систему уявлень про гарантованість прав людини як невід'ємного елементу правової держави та демократичного суспільства. Тому їхній внесок у становлення та розвиток теоретико-правової категорії «гарантії прав і свобод людини і громадянина» слід визнати визначальним і таким, що зберігає актуальність у сучасній правовій науці.

Бібліографічні посилання:

1. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): дис.к.ю.н.:12.00.01/ НАВС. К., 2003. 198 с.
2. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2000. 177 с.
3. Гуренко М. М. Зародження та становлення ідеї гарантій прав і свобод людини і громадянина у ліберальній теоретико-правовій думці: монографія. К.: Логос, 2000. 167 с.
4. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: навч. посібник. Х.: Факт, 2001. 439 с.

Байбарза Дар'я Віталіївна,

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Захарко Андрій Володимирович,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СПОСОБИ ТА ПОРЯДОК ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

У межах досудового розслідування повідомлення про підозру відіграє ключову роль, оскільки воно узагальнює результати проведених слідчих (розшукових) дій, відображає зібрану доказову інформацію та окреслює подальший напрям розвитку кримінального провадження. З моменту вручення особі повідомлення про підозру починаються обчислюватися строки досудового

розслідування, що фактично означає перехід справи до нової фази, а також залучення особи як підозрюваного.

Теоретичні аспекти вручення повідомлення про підозру є відносно новим напрямом у системі досліджень кримінального процесу. Попри це, залишається надзвичайно актуальним питання належного обґрунтування повідомлення особі про підозру на стадії досудового розслідування, а також забезпечення неухильного дотримання вимог чинного законодавства під час реалізації зазначеної процесуальної дії [1, с. 177].

На сьогодні, в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі - КПК України) не роз'яснено поняття обґрунтованої підозри. Однак Європейський суд з прав людини визначає два варіанти тлумачення обґрунтованої підозри:

- 1) існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення;
- 2) також означає поріг, який повинна подолати підозра, щоб переконати об'єктивного спостерігача в тому, що факти, які є предметом обвинувачення, ймовірно, мали місце [2, с. 25].

Відповідно до цього підозра не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом, що прямо передбачено нормами КПК України, а саме ч. 3 ст. 17 КПК України [3]. Підозра не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом.

Процедура повідомлення про підозру врегульована Главою 22 КПК України. Відповідно до статті 276 КПК України повідомлення про підозру здійснюється у передбачених законом випадках:

1. затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;
2. обрання до особи одного із запобіжних заходів передбачених КПК України;
3. наявність достатніх доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення [3].

Слід зазначити, що належним чином складене та підготовлене повідомлення про підозру має важливе значення для забезпечення законності та обґрунтованості досудового розслідування. Письмове повідомлення складає слідчий, прокурор. У випадках неможливості його безпосереднього вручення особі, повідомлення про підозру може бути вручене у спосіб передбачений КПК України (ст. 111 КПК, глава 11 КПК) [3]. На підставі цього можемо визначити наступні способи вручення повідомлення про підозру.

Перший і найбільш усталений у правозастосовній діяльності органів досудового розслідування варіант це особисте вручення. Таким чином законодавець передбачив право слідчого безпосереднього виклику особи, шляхом вручення повістки, що повинна бути надана особі не пізніше ніж за три дні, коли вона зобов'язана прибути. Належним чином повідомлена особа зобов'язана прибути до слідчого у визначений ним день та час. Перед початком оголошення підозри та вручення її особі, слідчий повинен встановити особу, якій буде вручено таке повідомлення. Важливо повідомити

особі у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, вона підозрюється, роз'яснення суті підозри. А також роз'яснити суть процесуальних прав передбачених ст. 42 КПК України, роз'яснити їх суть та вручити процесуальну пам'ятку про права і обов'язки [4, с. 114].

Також під час здійснення спеціального досудового розслідування є певні вимоги, щодо повідомлення про підозру. Відповідно до ст. 297-5 КПК України, повістки про виклик підозрюваного надсилаються за останньою відомою адресою його проживання або перебування та обов'язково публікуються у засобах масової інформації загальнодержавного поширення і на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора [5, с. 39]. Вказана норма потребує вдосконалення, оскільки не гарантує реальне вручення повістки підозрюваному та може створювати формальну ситуацію повідомлення, яка не забезпечує фактичного ознайомлення особи з процесуальними діями. Крім того, публікація у засобах масової інформації та на офіційному сайті не завжди досягає підозрюваного, особливо якщо він змінює місце проживання або перебування, що може ускладнити здійснення правосуддя та ефективність спеціального досудового розслідування. Також на сьогодні в Україні досі не вироблено сталої позиції щодо надсилання/не надсилання повідомлення про підозру військовослужбовцям російської федерації на відому органу досудового розслідування України адресу дислокації відповідної російської військової частини (де проходить службу військовослужбовець, якому інкримінується вчинення воєнного злочину в Україні).

Отже, законодавство України передбачає певні механізми повідомлення – особисте вручення за місцем проживання або перебування, надсилання повістки поштою, а також під час спеціального досудового розслідування розміщення на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. Однак на практиці деякі норми, особливо щодо публікації, можуть мати формальний характер і не гарантувати фактичного ознайомлення підозрюваного з повідомленням.

Список використаної літератури:

1. Дізнання в Національній поліції : навч. посіб. / кол. авт. за загальною редакцією доктора юридичних наук, доцента, заслуженого юриста України М.С. Цуцкірідзе. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр., Київ: Гол.слідч.управл. Нац. пол. України, 2022. 316 с.

2. Посібник зі ст. 5 – Право на свободу та особисту недоторканність. 2024. 75 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 01.08.2025 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 10.10.2025).

4. Фараон О., Вручення повідомлення про підозру. *Jurnalul juridic national: teorie și practică, Національний юридичний журнал: теорія і практика*, 2014. 118 с.

5. Литвиненко О.Г., Груздь О.І., Окремі питання повідомлення про підозру. *Правовий часопис Донбасу*. 2024, 42 с.

Бараненко Богдан Євгенович,
студент Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Легка Оксана Володимирівна,
Професор кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів,
д.ю.н., професор

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ТА ПРАВО ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ НА ДОСТОВІРНУ ІНФОРМАЦІЮ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

У ХХІ столітті інформація стала одним із ключових інструментів і водночас зброєю, що визначає перебіг сучасних конфліктів. У сучасному світі інформація перетворилася на стратегічний ресурс, який визначає політичні процеси, міжнародні відносини та суспільні погляди. Водночас інформаційний простір дедалі частіше стає полем битви, де відбувається боротьба за свідомість і переконання людей. Одним із таких «напрямоків битви» є інформаційна війна. Вона стала невід'ємною складовою гібридних конфліктів ХХІ століття, у яких поряд із військовими діями застосовуються технології маніпуляції, дезінформації та пропаганди. Такі процеси безпосередньо впливають на реалізацію прав людини – насамперед на право цивільного населення на достовірну інформацію, від якого залежить здатність людини робити усвідомлений вибір, зберігати безпеку та формувати об'єктивне бачення подій [3, с. 268].

Інформаційна війна – це форма протиборства між державами або іншими суб'єктами, що здійснюється шляхом поширення дезінформації, маніпуляцій, психологічного впливу з метою послаблення супротивника без прямого застосування військових засобів. У науковій літературі інформаційну війну визначають як системну діяльність, спрямовану на зміну сприйняття подій, підрив довіри до державних інститутів та контроль над суспільною думкою [1, с. 57].

Як було вищезазначено, дії пов'язані з інформаційною війною впливають на права людини. Одним із таких є право цивільного населення на достовірну інформацію. Це право передбачає можливість кожної особи отримувати точну, об'єктивну та повну інформацію про події, що відбуваються у суспільстві та світі, без спотворення та маніпуляцій. Таке право є складовою свободи вираження поглядів, гарантованої статтею 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтею 10 Європейської конвенції з прав людини [4, 5]. У сучасних умовах реалізація такого права має вирішальне значення для функціонування демократичного суспільства, формування обґрунтованої громадської думки та протидії пропаганди. Інформаційна війна безпосередньо порушує право на достовірну інформацію, оскільки базується на поширенні викривлених фактів, фейкових повідомлень і пропагандистських наративів. У результаті такого впливу громадяни втрачають можливість формувати власну об'єктивну позицію, що

підриває принципи демократії та верховенства права. Таким чином, інформаційна війна стає не лише політичним, а й правовим викликом, що потребує міжнародної реакції та правових механізмів захисту [3, с. 268–269].

Інформаційна війна – це не окреме явище, а невід’ємна частина сучасних збройних конфліктів, спрямована на послаблення противника психологічно, політично й соціально. Вона стає інструментом досягнення воєнних цілей без прямого застосування сили, зокрема через спотворення фактів, створення паніки, дезорієнтацію населення. Такий вплив часто здійснюється через мас-медіа, соціальні мережі, фейкові новинні ресурси. До основних інструментів інформаційної війни можна віднести пропаганду, дезінформацію, фейкові повідомлення, використання ботів у соціальних мережах. Також поширеною практикою є створення фальшивих відео, маніпулятивних новин або альтернативних версій подій, що мають на меті дискредитувати супротивника. В цифрову епоху такі атаки поширюються блискавично, а їх вплив стає глобальним. Під час збройних конфліктів цивільне населення стає головною мішенню дезінформаційних та пропагандистських кампаній. Наприклад, поширення неправдивих повідомлень про гуманітарні коридори, евакуаційні шляхи або обстріли може становити серйозну загрозу для цивільного населення. Постійний потік фейків призводить до психологічного «вигорання» людей, втрати довіри до ЗМІ та офіційних джерел, що, в свою чергу, призводить до соціальної нестабільності [1, с. 57–58].

В умовах повномасштабної агресії РФ проти України питання захисту інформаційного простору набуло особливого значення. Україна приділяє значну увагу формуванню системи інформаційної безпеки, яка спрямована не лише на протидію дезінформації, а й на забезпечення реалізації прав громадян на достовірну інформацію. Важливим кроком у цьому напрямі стало створення Центру протидії дезінформації при РНБО України, який координує діяльність органів державної влади у сфері інформаційної політики та здійснює моніторинг інформаційних загроз. На міжнародному рівні поширення дезінформації та пропаганди можна віднести до порушень прав людини і загрози міжнародній безпеці. Розвиток інформаційних технологій створює нові можливості для захисту прав людини, але й, в першу чергу, породжує нові ризики їх порушення. [2, с. 234–235]. Саме тому ефективне забезпечення права цивільного населення на достовірну інформацію має базуватися на поєднанні законодавчих, освітніх та практичних заходів. Для цього також важливо не лише вдосконалювати національне законодавство, а й розвивати медіаграмотність, інформаційну культуру та навички перевірки інформації, особливо серед молоді, як ключову передумову інформаційної стійкості суспільства.

Отже, інформаційна війна у сучасних конфліктах є не лише засобом ведення збройної боротьби, а й серйозним викликом для міжнародної системи захисту прав людини. Забезпечення доступу цивільного населення до правдивої, перевіреної та об’єктивної інформації – це не лише питання свободи слова, а також важлива складова захисту людини та держави, адже

достовірна інформація допомагає людям орієнтуватися в подіях і зберігати спокій навіть у складних умовах.

Бібліографічні посилання:

1. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». Т. 7, № 2, 2020. С. 56–61.
2. Голосніченко Д.І. Право на достовірну інформацію в сучасних умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. № 12. 2024. С. 233–236.
3. Поправка М.О. Інформаційна війна в контексті гібридного конфлікту. Міжнародні та політичні дослідження. 2024. Вип. 38. С. 267–274.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n300

Берковська Кароліна Вікторівна,
студентка Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Легка Оксана Володимирівна,
професор кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів, д.ю.н., професор

THE PROHIBITION OF TORTURE AND ILL-TREATMENT IN NON-INTERNATIONAL ARMED CONFLICTS

The issue of prohibiting torture and ill-treatment in Non-International Armed Conflicts (NIACs) has acquired critical importance in the contemporary international system. Since most of today's conflicts are internal or internationalized, international law, guided by the principle of humanity, establishes an absolute, non-derogable prohibition regarding these acts. This fundamental requirement rests upon a dual legal foundation: International Humanitarian Law (IHL) and International Human Rights Law (IHRL). This dual foundation ensures comprehensive protection for individuals not taking an active part in hostilities and elevates the ban on torture to the status of a peremptory norm (*jus cogens*). This status confirms that the norm cannot be suspended or limited under any circumstances, even during armed conflict or a state of emergency. Consequently, this principle is universal and inevitably imposes criminal liability on perpetrators through international mechanisms.

The primary source for the prohibition of torture in NIACs remains Common Article 3 of the four Geneva Conventions of 1949. This article, often referred to as a “convention in miniature”, mandates a minimum humanitarian standard for all parties involved in a conflict “not of an international character”. Common Article 3 explicitly prohibits, at any time and in any place, with respect to persons taking no active part in the hostilities: “Violence to life and person”, in particular “murder of

all kinds, mutilation, cruel treatment and torture” and “Outrages upon personal dignity”, in particular “humiliating and degrading treatment”. The extension and clarification of these guarantees are found in Article 4 of Additional Protocol II (AP II) to the Geneva Conventions (1977), which focuses on the protection of victims of NIACs. AP II specifies these prohibitions, including physical and mental punishment. Furthermore, the prohibition of torture is recognized as a Customary Norm of IHL (Rule 90 of the ICRC Study), making it binding on all States regardless of their participation in the corresponding treaties.

The prohibition of torture in NIACs is not limited to IHL; it is powerfully supported by International Human Rights Law (IHRL), which applies concurrently and continuously with IHL, even during conflict, providing the prohibition with its absolute character. The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) in Article 7 directly prohibits torture. Crucially, Article 4 of the ICCPR includes this prohibition among the few rights that are non-derogable—they cannot be set aside, even in time of public emergency threatening the life of the nation. The Convention against Torture (CAT) of 1984 is the specialized instrument that defines torture in detail and obligates States Parties to take effective measures to prevent, investigate, and punish any acts of torture committed in any territory under their jurisdiction (Articles 2 and 16 of CAT).

One of the most significant aspects of this prohibition is its status as a peremptory norm of general international law (*jus cogens*). This means that no derogation is permitted from it. Violation of this norm constitutes the most serious international crime, incurring universal criminal responsibility. According to the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC), torture and cruel treatment, as stipulated by Common Article 3, are explicitly classified as war crimes in the context of NIACs (Article 8(2)(c)(i) and (ii) of the Statute). This allows for the prosecution of guilty individuals not only before national courts but also before the ICC, confirming the inevitability of punishment.

The prohibition of torture and ill-treatment in non-international armed conflicts is a cornerstone of the modern international legal system, embodying the core principle of human dignity. Its entrenchment in the key Geneva Conventions and Additional Protocol II, the absolute guarantees of the ICCPR and CAT, and its inclusion among war crimes in the Rome Statute of the ICC form a robust, multi-layered legal shield and confirm its universal and non-derogable value.

Bibliographic references:

1. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>
2. European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. URL: <https://rm.coe.int/16806dbaa3>
3. Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 1949. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949/article-3?gad_source=1&gad_campaignid=22787781333&gbraid=0AAAAADq16wV8X

wk1jcxM6q6UdTUf9j65C&gclid=CjwKCAiAlMHIBhAcEiwAZhZBUn7KGFgE_15zbN3Hj3cweXFrLv2kI5P8NGdDZT-d9oKKGiKdovkkLhoCIuYQAvD_BwE

4. Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 1949. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf?utm_source=substack&utm_medium=email

5. Additional Protocol to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II). Geneva, 1977. 26 p. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apii-1977>

6. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. New York, 1984. 19 p. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>

7. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR). New York, 1966. 19 p. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

8. Rome Statute of the International Criminal Court (ICC). Rome, 1998. 147 p. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

9. Customary International Humanitarian Law: Rule 90. Prohibition of torture, cruel treatment and corporal punishment / International Committee of the Red Cross (ICRC). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule90>

Біла Вікторія Миколаївна,

слухач магістратури навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Капарулін Юрій Валерійович,
доцент кафедри національного, міжнародного права
та правоохоронної діяльності
кандидат історичних наук, доцент

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ТЛУМАЧЕННІ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Право на життя є фундаментальним правом, яке закріплено статтею 27 Конституції України. Жодна людина не може бути свавільно позбавлена життя, а держава зобов'язана забезпечити захист цього основоположного права. У свою чергу, право на життя закріплено і міжнародними нормативно-правовими актами. Зокрема, Загальною декларацією прав людини 1948 року, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року. На жаль, збройна агресія російської федерації значно ускладнила захист права людини на життя. Проте, навіть не зважаючи на умови міжнародного збройного конфлікту ніхто не може свавільно позбавити людину життя, а держави не можуть відмовлятися від своїх зобов'язань щодо його захисту. Зокрема, дане

твердження узгоджується зі статтею 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, яка забороняє відступ від захисту права на життя навіть у надзвичайних ситуаціях [1, с. 19–20].

У цьому контексті важливим є питання забезпечення належного механізму захисту права людини на життя в умовах міжнародного збройного конфлікту. Як відомо, Конституція України гарантує кожному право звертатись за захистом своїх прав та свобод до відповідних установ. Крім того, у випадку використання всіх національних засобів правового захисту особа може звернутись до міжнародних судових інстанцій чи організацій, членом або учасником яких є Україна. Варто зауважити, що Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) є однією з найефективніших міжнародних судових установ, до яких мають право звертатися громадяни України. Так, ЄСПЛ розглядає скарги щодо порушень прав та свобод, гарантованих Європейською конвенцією про захист прав людини. При цьому, Суд у своїх рішеннях тлумачить зміст правових норм, які регламентують основоположні права людини. Розглянемо рішення ЄСПЛ у справі «Вячеславова та інші проти України» (2025 р.). У якому Суд підкреслив, що держава не виконала своїх обов'язків, оскільки не вжила належних заходів для запобігання насильству під час масових заворушень в Одесі 2 травня 2014 року та не забезпечила ефективного розслідування. При цьому, ЄСПЛ зауважив, що у зазначених діях є порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції (право на життя). Так, як здійснивши тлумачення згаданої статті Суд вбачає, що не було вжито належних заходів із боку працівників правоохоронних органів задля захисту права людей на життя [2].

Ще одним важливим судовим прецедентом є рішення ЄСПЛ у справі «Грузія проти Росії (II)» (2021 р.). В якому Суд наголошує що навіть не зважаючи на умови збройного конфлікту, держави не можуть обмежувати фундаментальне право людини на життя, крім випадків передбачених статтею 2 Конвенції [3].

Не менш значущим є рішення ЄСПЛ у справі «Шморгунов та інші проти України» (2021 р.). У цій справі Суд розглядав скарги, пов'язані з подіями на Майдані Незалежності в Україні у 2013–2014 роках, під час яких відбувалися масові порушення прав людини, зокрема права на життя. ЄСПЛ наголосив, що Україна не виконала своїх позитивних зобов'язань щодо захисту життя громадян, оскільки правоохоронні органи не вжили належних заходів для запобігання насильству та захисту учасників протестів. Крім того, Суд встановив порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції через відсутність ефективного, незалежного та своєчасного розслідування смертей, що сталися під час цих подій. ЄСПЛ підкреслив, що держава повинна забезпечити не лише фізичний захист права на життя, але й належне розслідування будь-яких його порушень, щоб встановити винних та запобігти безкарності [4].

Таким чином, Європейський суд з прав людини відіграє ключову роль у тлумаченні права на життя, закріпленого статтею 2 Європейської конвенції

про захист прав людини, формуючи стандарти його захисту навіть у складних умовах збройного конфлікту. Через свої рішення, Суд не лише констатує порушення, але й зобов'язує держави виконувати як матеріальні, так і процесуальні аспекти захисту права на життя. Згадані вище прецеденти підкреслюють необхідність превентивних заходів, ефективного розслідування та реформування національних механізмів для забезпечення відповідності міжнародним стандартам. Таким чином, ЄСПЛ сприяє зміцненню правового захисту права на життя в Україні, спонукаючи державу до вдосконалення правоохоронної та судової систем, особливо в умовах триваючої збройної агресії із боку російської федерації.

Список використаної літератури:

1. Біла В. М., Верховний головнокомандувач країни-агресора як військова ціль: проблеми визначення та кримінально-правове значення. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. № 3 (33). С. 17–27. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.02> (дата звернення 05.10.2025).
2. Стислий виклад Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Вячеславова та інші проти України» (Заява № 39111/14) від 13 березня 2025 року. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/2/1/0/5/1/0/stislui-viklad-risennia-jespl-u-spravi-viaceslavova-proti-ukrayini.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Грузія проти Росії (II)» (Заява № 38263/08) від 21 січня 2021 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207757> (дата звернення: 05.10.2025).
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шморгунов та інші проти України» (Заяви №№ 15367/14 та інші) від 21 січня 2021 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207418> (дата звернення: 05.10.2025).

Біла Вікторія Миколаївна,

слухач магістратури навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Войціховський Андрій Васильович,
професор кафедри конституційного і міжнародного права та прав
людини Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ: АНАЛІЗ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РОСІЇ В УКРАЇНІ

Військовополоненими за статтею 4 Женевської конвенції III — визнаються особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з категорій осіб: «1. Особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил. 2. Членів інших ополчень та добровольчих

загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам: а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; б) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; с) вони носять зброю відкрито; d) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни» [1].

У свою чергу, відповідно до пункту 1 статті 44 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій – під військовим полонем варто розуміти обмеження свободи осіб, які приймали участь у воєнних діях, з метою запобігання їх подальшої участі у збройній боротьбі [2]. Таким чином, можемо стверджувати, що особа яка належала до числа збройних формувань чи ополчень однієї сторони конфлікту, що потрапила в полон іншої сторони – набуває статусу військовополоненого. Отже, права такої особи захищаються нормами не лише національного, але й міжнародного гуманітарного права (далі МГП). Зокрема, статтею 13 вище згаданої конвенції, зазначено, що поводження із військовополоненими має бути гуманним та забороняється вчиняти дії які можуть становити загрозу їх життю чи здоров'ю. Тобто, незважаючи на статус військовополоненого особа має право на захист своїх прав і свобод [1].

Основоположними міжнародно-правовими актами, які регулюють правила поводження із військовополоненими є: IV Гаазька конвенція «Про закони і звичай сухопутної війни» від 18 жовтня 1907 року; III Женевська конвенція: «Про поводження з військовополоненими» від 12 серпня 1949 року; Додатковий протокол I від 08 червня 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року; Додатковий протокол II від 08 червня 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року.

Проте у контексті міжнародного збройного конфлікту, який наразі триває на території України внаслідок збройної агресії російської федерації (далі рф), на жаль, неодноразово фіксувалися випадки порушення прав українських військовополонених. Розглянемо конкретний приклад злочину, який було вчинено державою-агресором. Так, за інформацією Офісу Генерального прокурора, 3 січня 2024 року внаслідок штурму позицій українських військ поблизу села Времівка Волноваського району окупанти захопили двох військовослужбовців Збройних сил України. Після цього військовополонених вивели з бліндажу під прицілом автоматів і розстріляли в голову, а для впевненості у настанні смерті противник здійснив кілька контрольних пострілів [3]. За цим фактом правоохоронними органами відкрито кримінальне провадження за частиною 2 статті 438 Кримінального кодексу України (Воєнні злочини, що спричинили загибель людини) [4]. На жаль, цей випадок не є поодиноким, оскільки досить часто військовослужбовці рф вчиняють масові розстріли військовополонених, а

також допускають численні порушення правил їх утримання, що становить грубе порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Розглядаючи питання притягнення держави-агресора до відповідальності, слід підкреслити, що міжнародне право чітко встановлює правила ведення війни та поводження з військовополоненими. Норми МГП, зокрема Женевські конвенції, є обов'язковими для всіх держав-учасниць, незалежно від причин чи правової природи збройного конфлікту. Їхня мета полягає у забезпеченні гуманного ставлення до осіб, які перебувають у полоні, та гарантуванні захисту їхніх основних прав. Водночас російська федерація систематично порушує зазначені зобов'язання, вчиняючи воєнні злочини, зокрема позасудові страти та неналежне утримання військовополонених, що підтверджується численними задокументованими фактами [5, с. 20–21].

Варто зауважити, що 4 серпня 1989 року Верховна Рада СРСР ратифікувала Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, визнавши компетенцію Міжнародної комісії зі встановлення фактів відповідно до статті 90 цього протоколу. Однак, 16 жовтня 2019 року російська федерація в односторонньому порядку відкликала заяву про визнання компетенції Міжнародної комісії з встановлення фактів відповідно до пункту 2 статті 90 Додаткового протоколу I. Водночас рф залишається державою-учасницею самого Протоколу I, що не звільняє її від зобов'язань дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права. Цей акт, разом із подальшими порушеннями, такими як масові воєнні злочини на території України, свідчить про свідоме ігнорування росією принципів МГП. Такі дії, як розстріли полонених та застосування заборонених методів ведення війни, є не лише порушенням міжнародних зобов'язань, але й створюють основу для притягнення винних до відповідальності на міжнародному рівні. [6, с. 72–73]

Підсумовуючи, систематичні порушення російською федерацією норм міжнародного гуманітарного права, зокрема щодо поводження з військовополоненими, є серйозними воєнними злочинами, які вимагають негайного реагування міжнародної спільноти. Женевські конвенції та Додаткові протоколи встановлюють чіткі стандарти захисту прав військовополонених, які росія грубо ігнорує, вчиняючи акти насильства, такі як розстріли та неналежне утримання. Для забезпечення справедливості необхідно активізувати міжнародні механізми, включаючи Міжнародний кримінальний суд, для розслідування та притягнення до відповідальності винних. Лише через скоординовані зусилля міжнародної спільноти можна зупинити безкарність та відновити повагу до міжнародного права, гарантуючи захист прав жертв збройного конфлікту в Україні.

Список використаної літератури:

1. Женевська конвенція III про поводження з військовополоненими : міжнародна угода від 12 серпня 1949 року / База даних «Законодавство

України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 20.09.2025).

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) : міжнародна угода від 08 червня 1977 року / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_199 (дата звернення 20.09.2025).

3. Міллер І. Розстріл українських військових у Волноваському районі: прокуратура розпочала розслідування // ГЛAVКОМ : сайт. 06.01.2025. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/rozstril-ukrajinskikh-vijskovikh-u-volnovaskomu-raioni-prokuratura-rozpochala-rozsliduvannja-1039232.html> (дата звернення 20.09.2025)

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3040> (дата звернення: 20.09.2025).

5. Біла В. М. Верховний головнокомандувач країни-агресора як військова ціль: проблеми визначення та кримінально-правове значення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3 (33). С. 17–27. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.3.02> (дата звернення 20.09.2025).

6. Піскун І.І., Возник М.В. Загальна характеристика міжнародно-правового регулювання поведінки з військовополоненими. *Проблеми ефективності міжнародно-правового регулювання прав військовополонених* : матер. кругл. столу (м. Харків, 23 черв. 2023 р.) : електрон. наук. вид./редкол.: В. С. Батиргареєва, Н. М. Оніщенко, О. О. Пащенко та ін. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького нан україни ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2023. С. 70-74.

Bilichenko Mariia Vitaliivna,

student at the University of Customs and Finance

Supervisor: Legka Oksana Volodymyrivna,

Professor of the Department of International Law at
the University of Customs and Finance,
Doctor of Law, Professor

REALISATION OF THE RIGHT OF PEOPLES TO SELF- DETERMINATION IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY INTERNATIONAL CONFLICTS

Introduction. In the current context of growing military conflicts and movements for national identity, the issue of protecting human rights, in particular collective rights, is of particular importance. One of the basic principles of international law that ensures the stability of states is the right of peoples to

independently determine their political status and direction of development. At the same time, its implementation may conflict with other fundamental principles – territorial integrity and the right to peace – which makes the search for a balance between collective and individual rights a key challenge for contemporary international law.

Analysis of scientific research. The issue of the relationship between the right of peoples to self-determination and the principle of territorial integrity of states has been addressed in the works of K. Klymenko, A. Kaminsky, M. Moroz, O. Kolych, A. Usyk and I. Zhurba. The issue of autonomy as a form of realising this right has been studied by O. Shchekun, V. Gorelova and L. Khudoyar, who paid particular attention to the Crimean Tatar issue and the process of sovereignty of the Ukrainian people.

Presentation of the main material. The legal consolidation of the principle of self-determination of peoples (or the right of peoples to independently dispose of their own destiny) is found in Article 1 of the UN Charter, Article 1 of the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights, and Article 1 of the 1966 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. On the basis of this right, peoples freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development [2; 3].

At the same time, the implementation of this principle in modern conditions is controversial. It often becomes the subject of political manipulation and is used as a justification for aggression by one state against another. In such cases, the question arises of the limits of its application and the need to prevent abuse of the right to self-determination. Similar attempts can be traced in the context of the conflict between Kosovo and Serbia (2008) and the events in eastern Ukraine (after 2014), when references to the ‘will of the people’ were used to legitimise separatist movements and change the territorial status contrary to the norms of international law.

It should be emphasised that the principle of the right to equality and self-determination of peoples does not provide for secession as a mandatory form of self-determination; on the contrary, the right to secession is limited to special cases, which include decolonisation, the struggle against occupation and racist regimes. Priority in the exercise of the right to self-determination is given to the territorial integrity of the state [1]. Abuse of the principle of self-determination threatens the territorial unity of states, provokes internal conflicts and leads to massive violations of human rights – the right to life, security, freedom of movement and property. That is why the international community emphasises the need to exercise this right in accordance with the principles of peaceful settlement of disputes, non-interference and respect for the sovereignty of states.

At the present stage, one of the most effective ways to exercise the right of peoples to self-determination within a single state is to introduce an autonomous or federal system. This form of government provides greater opportunities for independent determination of the economic, social and cultural development of the territory. At the same time, it contributes to the preservation and consideration of the historical traditions, customs, cultural and religious characteristics of the local

population, without violating the principle of territorial integrity of the state. The prospects for the development of international law in this area lie in the formation of more effective mechanisms of self-determination capable of guaranteeing the protection of human rights and avoiding the emergence of new sources of tension.

Conclusion. The principle of self-determination of peoples remains one of the key guidelines for the development of international law, as it expresses the aspirations of peoples for freedom, dignity and preservation of their own identity. At the same time, contemporary challenges require the search for new legal and political mechanisms for its implementation, capable of ensuring the harmonious coexistence of states and communities. It is necessary to develop forms of self-determination that will contribute not to disunity but to the strengthening of societies – through cultural autonomy, participation in governance, guarantees of minority rights and inter-state cooperation. It is this approach that will make it possible to avoid conflicts and support peoples in their free and peaceful development.

Bibliographical references:

1. Клименко К. О. Співвідношення принципів територіальної цілісності держав і самовизначення народів у міжнародному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 69. С. 444–450. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.73> (дата звернення: 08.11.2025).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 08.11.2025).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 08.11.2025).
4. Щекун О. А., Горелова В. Ю. Автономія як механізм самовизначення корінних народів: міжнародний досвід та виклики для України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2025. № 2. С. 30–34. URL: <https://doi.org/10.32782/tnu-2707-0581/2025.2/04> (дата звернення: 08.11.2025).
5. Камінський А. О. Право на самовизначення націй (народів). *Внутрішнє і зовнішнє, «свій» і «чужий», національне та міжнародне: проблеми розуміння права в сучасних умовах* : Матеріали міжнар. круглого столу, м. Київ, 25 трав. 2021 р. С. 151–156. URL: https://fpmv.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/1_kpp/Materialy_naukovykh_zakhodiv/Zbirnyk_kruhloho_stolu_Astreiya_05_25_2021.pdf#page=151 (дата звернення: 08.11.2025).

Бочаров Владислав Артемович,
студент магістратури Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Легка Оксана Володимирівна,
професор кафедри міжнародного права Університету митної справи та
фінансів, доктор юридичних наук, професор

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Проблематика дотримання та реального захисту прав людини й громадянина на початку ХХІ століття постала однією з центральних для більшості правових систем. Інтенсивний розвиток інститутів прав людини впродовж останнього століття, демократизація та формування громадянського суспільства зумовили появу розгалуженої мережі міжнародних і національних нормативно-правових актів, спрямованих на визнання, гарантування та охорону основних прав, а також на створення ефективних механізмів їх реалізації та відновлення [1, с. 32–35; 3, с. 3–27]. Сучасні демократичні держави на рівні конституцій і законів закріплюють права, свободи й обов'язки людини та громадянина, а також процедурні запобіжники, що забезпечують їх здійснення та судовий контроль. У цьому контексті особливого значення набуває право на захист як ключова складова правового статусу особи [2, с. 118].

Україна виробила розгалужену нормативну базу у сфері поваги до гідності та інших фундаментальних прав, поєднавши конституційні гарантії з інституційними механізмами їх забезпечення. Попри загальну відповідність міжнародним стандартам, практика правозастосування стикається з проблемами, що ускладнюють повноцінну реалізацію положень Основного Закону про гідність, свободу та справедливість [4, ст. 3, 55]. Визнання прав і свобод людини найвищою соціальною цінністю детермінує діяльність державних органів і суспільних інститутів, а гуманістичні доктрини громадянського суспільства, природного права та правової, соціальної й демократичної держави надали цьому вектору ціннісне підґрунтя [12].

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України та запровадження правового режиму воєнного стану суттєво вплинули на всі без винятку правовідносини, організацію публічної влади й гарантії прав людини. Саме тому актуалізувалася потреба у переосмисленні оптимальних моделей захисту прав в екстраординарних умовах, з урахуванням меж допустимих обмежень і посилення позитивних зобов'язань держави [13]. Відповідно до Конституції України, право кожного «будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» є безпосередньою конституційною гарантією доступу до правового захисту [3, ст. 55]. Доктринально підкреслюється, що йдеться саме про право кожної людини, а його реалізація обмежується лише прямими заборонами, у такий спосіб закріплюючи широкий простір автономії особи у

виборі засобів захисту [4, с. 17]. Додатково наголошується на необхідності забезпечити реальну можливість вибору механізму захисту та недискримінаційний доступ до нього в умовах війни [5, с. 16].

Питання співвідношення понять «охорона» та «захист» прав у юридичній науці не має єдиного вирішення. У загальномовному вжитку «захист» ототожнюється з охороною, зосередженою на запобіганні небезпеці, гарантуванні недоторканності та запобіганні посяганням [7, с. 619]. У спеціально-юридичному сенсі низка авторів розрізняє ці категорії: охорона пов'язується зі створенням умов для нормальної реалізації прав, тоді як захист активується у випадку їх порушення, загрози порушення або перешкод у здійсненні прав [7, с. 186–190; 9, с. 166; 11]. Разом із тим змістовна спільність цілей і методів дає підстави розглядати ці дефініції як взаємодоповнювані елементи єдиного механізму забезпечення прав людини [9, с. 10; 14].

Судова практика та доктрина пропонують різні підходи до визначення способів і форм захисту. Поряд із юрисдикційними (судовими та адміністративними) процедурами значення мають неюрисдикційні моделі – самозахист, звернення до омбудсмана, громадських об'єднань, засобів масової інформації, міжнародних інституцій тощо. Є. Краснов наголошує, що захист – це усунення перешкод на шляху реалізації суб'єктивних прав, у якому беруть участь як публічні органи, так і приватні суб'єкти [11]. І. В. Берестовський підкреслює системний характер діяльності демократичної, соціальної та правової держави у запобіганні порушенням і відновленні порушених прав [14, с. 124–131].

В умовах воєнного стану особливого значення набуває питання меж дерогацій. Основоположні права і свободи, що становлять ядро правового статусу особи, не підлягають обмеженню навіть за надзвичайних обставин, оскільки саме вони забезпечують існування правової держави та демократичного порядку. Перелік таких прав має вичерпний характер та закріплений у Конституції України; інші гарантії можуть тимчасово обмежуватися лише тоді, коли це прямо впливає з введення воєнного стану і підтверджується законом [5, ст. 3, 64; 20]. Водночас відступ від низки положень міжнародних договорів із прав людини допускається лише настільки, наскільки цього вимагає гострота загрози, за умови офіційного повідомлення та дотримання принципів законності, необхідності й пропорційності [1, с. 32–35].

Зазначені принципи утворюють універсальний «трискладовий тест» для оцінювання допустимості обмежень. По-перше, втручання має спиратися на закон належної якості, доступний та передбачуваний. По-друге, переслідувати легітимну мету – національну безпеку, публічну безпеку чи охорону прав інших осіб. По-третє, бути необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним: влада зобов'язана обирати найменш обтяжливі засоби, доводити реальність загрози й періодично переглядати доцільність

запроваджених заходів [1, с. 32–35; 6]. Позитивні зобов'язання держави щодо захисту життя, гідності та фізичної недоторканності не припиняються, а навпаки – посилюються в умовах підвищених ризиків для цивільного населення [5, ст. 27–29].

Соціально-економічні стандарти не втрачають чинності під час війни. Навіть за умови встановлення трудової повинності мають дотримуватися гарантії мінімальної оплати праці, тривалості відпусток та міжзмінного відпочинку, так само як і процесуальні гарантії недискримінації та ефективного оскарження рішень, що обмежують права [20]. У майновій сфері ключовим є принцип справедливої компенсації у випадках примусового відчуження майна для потреб оборони: лише попереднє та повне відшкодування (або подальша компенсація в повному обсязі, якщо попереднє неможливе) відповідає критеріям законності й пропорційності та узгоджується з конституційними засадами захисту власності [5, ст. 41; 20].

Свобода вираження поглядів і доступ до інформації зазнають під час війни певних, але чітко обмежених дерогацій. Будь-які заборони чи обмеження не повинні перетворюватися на приховану цензуру; вони мають супроводжуватися переконливими обґрунтуваннями реальності загроз, підлягати швидкому незалежному перегляду та поважати вимоги недискримінаційності [1, с. 32–35]. Недопустимою є диференціація за політичними, мовними, релігійними чи іншими ознаками, якщо вона не має об'єктивного й розумного виправдання, безпосередньо пов'язаного з легітимною метою [5, ст. 24].

Судовий контроль посідає центральне місце в механізмі правового захисту. Суди перевіряють достатність і належність доказів, оцінюють наявність менш обтяжливих альтернатив, зіставляють інтенсивність втручання з досяжною метою та тестують відповідність рішень принципам рівності й належної мотивації. Значення судового захисту як найвищої форми відновлення порушених прав полягає у забезпеченні максимально можливих процесуальних гарантій і обов'язковості виконання судових приписів [13, с. 161–171]. У такий спосіб реалізується визначений Конституцією імператив ефективного засобу юридичного захисту [5, ст. 55].

Підсумовуючи, захист прав і свобод у період воєнного стану повинен здійснюватися в координатах конституційної законності, необхідності та пропорційності, з презумпцією збереження максимально можливого обсягу свобод і пріоритетом відновлення звичайного правового режиму за першої можливості. Держава зобов'язана підтримувати відкритість процедур, інституційну сталість та реальну доступність механізмів захисту – як юрисдикційних, так і неюрисдикційних, – забезпечуючи рівний доступ до правосуддя і недискримінаційне ставлення до всіх осіб, незалежно від умов воєнного часу

Бібліографічні посилання:

1. Пащенко О. Європейські стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства. *Право України*. 2006. № 4. С. 32–35.
2. Соколенко О.Л. Захист прав громадян як основна функція правової держави. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 118–121. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_2/118.pdf
3. Петришин О.В. До питання про загальнотеоретичне поняття прав людини. *Проблеми законності*. 1997. С. 3–27.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Бойчук Д.С. Щодо питання місця права на захист у системі прав людини. *Проблеми законності*. 2017. Випуск 136. С. 15–20.
6. Кожевнікова А. Засоби захисту прав людини в умовах російсько-українського конфлікту. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 233–242.
7. Сучасний тлумачний словник української мови. За заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2011. 1008 с.
8. Чорна С. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 186–190. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/31.pdf>
9. Савенко М.Д. Національна система правового захисту людини. *Наукові записки*. 2007. Том 64. С. 10–15. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6982/Savenko_Nacional%60na_sy%60stema.pdf?sequence=1&isAllowed=y
10. Краснов Є.В. Особливості судового захисту прав у сфері соціального забезпечення. *Актуальні проблеми теорії трудового права та права соціального забезпечення: монографія / кол. авт.; за заг. ред. Г.І. Чанишевої*. Одеса: Фенікс, 2015. С. 314–328. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5142/Krasnov%20Є.%20V.%20%20%20Osoblivosti%20sudovogo%20zahistu%20prav.pdf?sequ>
11. Берестовський І.В. Захист прав людини і громадянина як функція української держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 124–131.
12. Паршак С.А. Механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження у контексті правозахисної функції держави. *Європейські перспективи*. 2014. № 7. С. 157–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eure_2014_7_29
13. Гаврильців М.Т. Захист законного інтересу як передумова на звернення до адміністративного суду: поняття, сутність, види. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. Львів: ЛьвДУВС, 2016. Вип. 4. С. 161–171.
14. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. Ст. 250.

Везнюк Д. Р.,

здобувач вищої освіти другого (бакалаврського) рівня спеціальності 081 Право
факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

Щербак Г. Р.,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету

ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МЕЖІ ДОЗВОЛЕНОГО ТА ПРОБЛЕМА ЦЕНЗУРИ

Право на свободу вираження поглядів є одним із ключових елементів демократичного суспільства. Воно закріплене у статті 34 Конституції України та статті 10 Європейської конвенції з прав людини, де наголошується, що кожен має право вільно висловлювати свої думки, шукати, отримувати та поширювати інформацію. Це право є основою формування громадської думки, функціонування вільних медіа та діяльності громадянського суспільства. Однак під час війни воно отримує новий зміст і нові виклики, оскільки свобода слова стикається з реальними потребами національної безпеки та збереження життя людей.

В умовах широкомасштабної агресії проти України держава була змушена запровадити військовий стан, що передбачає можливість тимчасового обмеження деяких конституційних прав. Такі обмеження пов'язані із загрозою витоку інформації, яка може бути використана противником для коригування ударів, дестабілізації суспільства або психологічного тиску. Тому держава встановлює заборону на поширення даних про пересування військ, точні місця обстрілів, кількість загиблих до офіційного підтвердження, а також обмежує доступ до медіаресурсів, що поширюють ворожу пропаганду.

Водночас в умовах війни особливої ваги набуває питання критеріїв допустимих обмежень. Європейський суд з прав людини сформулював три умови легітимності втручання в свободу слова: обмеження повинно бути передбачене законом; переслідувати легітимну мету; бути необхідним у демократичному суспільстві. Це означає, що держава не має права вводити цензуру довільно — вона повинна обґрунтувати, що без таких заходів існувала б реальна загроза національній безпеці або правам інших осіб.

У період війни також загострюється проблема інформаційних операцій та пропаганди. Росія систематично використовує медіа, соціальні мережі та спеціальні психологічні кампанії для підриву морального духу українців, посилення панічних настроїв і дискредитації Збройних Сил України. У відповідь українська держава здійснила блокування проросійських телеканалів, інтернет-ресурсів та агентів впливу. Такі заходи розглядаються як форма інформаційної оборони і загалом відповідають міжнародним стандартам, якщо застосовуються прозоро та за зрозумілими критеріями.

Особливо чутливим питанням є межі критики влади та армії. З одного боку, відкрита критика має важливе значення для підтримання демократичних інститутів, запобігання корупції та зловживанням. З іншого боку – необґрунтована, емоційна або фейкова критика може бути використана ворогом і завдати шкоди обороноздатності. Важливо розрізняти добросовісну критику, спрямовану на покращення політики або привернення уваги до проблем, та свідомі інформаційні атаки, що містять маніпулятивні твердження, створені для послаблення довіри до держави. Саме тому в Україні розвивається практика інформаційних рекомендацій щодо коректного висвітлення бойових дій, діяльності ЗСУ та державних органів.

Надзвичайно актуальною стає проблема достовірності інформації. У період війни суспільство особливо вразливе до фейків, оскільки емоційний фон підсилює довіру до неперевірених повідомлень. Поширення неправдивої інформації здатне викликати паніку, хаос, погіршити логістику евакуації, спровокувати соціальні конфлікти. Саме тому держава, журналістські організації та громадські ініціативи активно розвивають проекти з медіаграмотності та фактчекінгу. Відповідальність за інформаційний простір покладається не тільки на органи влади, а й на кожного громадянина.

Отже, свобода вираження поглядів під час війни не зникає – вона трансформується. Держава має право тимчасово обмежувати її для захисту безпеки, але ці обмеження повинні бути виваженими, пропорційними та публічно обґрунтованими. З іншого боку, суспільство має усвідомлювати, що свобода слова під час війни – це не лише право говорити, а й відповідальність за наслідки сказаного.

Таким чином, завдання демократичної держави під час війни полягає у пошуку балансу між захистом інформаційного простору та збереженням можливості громадян вільно висловлювати свої думки. Це баланс між безпекою і демократією, і саме від його дотримання залежить, чи вдасться країні зберегти не лише територію, але й демократичні цінності, за які вона бореться.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко О. О. Сутність та особливості формування екологічних компетентностей майбутніх фахівців зі спеціальності «Екологія» у закладах вищої освіти. *Сучасні проблеми екології : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених*. Суми : Сум. держ. ун-т, 2024. С. 26–29. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/25666d26-1ee6-44e4-b073-8dfc190795bd> (дата звернення: 10.11.2025).

2. Гаврильченко І. О. Формування ключових компетентностей майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення іноземної мови : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр. Умань, 2020. 83 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/11879> (дата звернення: 10.11.2025).

3. Пальчун В. Г. Методичні засади управління процесом формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової

школи : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 129 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/25949> (дата звернення: 10.11.2025).

4. Самченко А. В. Сутність та особливості формування екологічних компетентностей майбутніх фахівців зі спеціальності «Екологія» у закладах вищої освіти. *Сучасні проблеми екології : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених (м. Суми, 17–18 квіт. 2024 р.)*. Суми : Сум. держ. ун-т, 2024. С. 132–134. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/f81b52db-7136-423d-ade6-7b3b5668035c> (дата звернення: 10.11.2025).

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.11.2025).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Дата ратифікації Україною: 17.07.1997. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 504. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.11.2025)

Вішняков Артем Віталійович,
курсант Сумської філії Харківського національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник: Шуміло Олексій Михайлович,
професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, професор

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАЛУЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ІЗ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ

Збройна агресія проти України та запровадження правового режиму воєнного стану зумовили необхідність переосмислення й розширення функцій Національної поліції України. Її діяльність вийшла за межі виключно правоохоронної сфери, охопивши також виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки, оборони та захисту територіальної цілісності держави. Необхідність чіткого нормативно-правового регулювання участі поліцейських у таких заходах зумовлена потребою забезпечення законності, ефективності міжвідомчої взаємодії та захисту прав працівників поліції у воєнний час. При цьому діяльність поліції під час війни ґрунтується на принципах законності, об'єктивності та неупередженості, а також на забезпеченні публічної безпеки й правопорядку.

Щодо конституційно-правових засад діяльності поліції у сфері оборони можемо зазначити наступне: відповідно до статей 17 та 19 Конституції України захист суверенітету та територіальної цілісності є справою всього народу, а діяльність органів державної влади та державних органів, зокрема

правоохоронних, має здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначений законом [1]. Конституційні норми закладають основу для визначення ролі поліції як складової сектору безпеки і оборони, яка взаємодіє з іншими суб'єктами – Збройними Силами України, Службою безпеки України, Національною гвардією, Державною прикордонною службою тощо. Таким чином, правовий статус Національної поліції в умовах воєнного стану має подвійний характер: з одного боку, – це орган охорони правопорядку, а з іншого – суб'єкт системи оборони держави.

Базовим актом є Закон України «Про Національну поліцію», у статті 2 якого визначаються головні завдання – зокрема, забезпечення публічної безпеки та охорони прав і свобод людини. Разом з тим після початку повномасштабного вторгнення до завдань поліції додано участь у реалізації заходів правового режиму воєнного стану (п. 24 ч. 1 ст. 23) [2]. Поліція також сприяє діяльності органів військового управління, протидіє диверсійно-розвідувальним групам, незаконним збройним формуванням і випадкам мародерства.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає особливості роботи органів державної влади, інших державних органів під час воєнного стану. Встановлює, що органи Національної поліції виконують функції із забезпечення громадського порядку, боротьби зі злочинністю, а також беруть участь у територіальній обороні, захисті стратегічних об'єктів, забезпеченні комендантської години, контрдиверсійних заходах та евакуаційних операціях [3]. Дає право поліції проводити перевірку документів, огляд речей і транспортних засобів, забезпечувати дотримання комендантської години та підтримувати порядок на блокпостах. Крім того, відповідні положення містяться у Законі України «Про оборону України», «Про національну безпеку України», Указах Президента України та постановах Кабінету Міністрів, які конкретизують порядок залучення поліції до виконання оборонних завдань.

Питання визначення правового статусу поліцейського під час участі у військових діях залишається предметом наукових дискусій, особливо в контексті норм міжнародного гуманітарного права. У випадках, коли поліцейські беруть безпосередню участь у бойових діях – наприклад, у складі зведених загонів чи спеціальних підрозділів, які діють організовано та під єдиним командуванням, – вони можуть набувати статусу законних комбатантів. Відповідно до положень Гаазьких конвенцій і Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, такий статус гарантує їм захист як військовополоненим у разі потрапляння в полон.

Поліцейські, які не беруть участі у бойових діях і продовжують виконувати свої звичні правоохоронні функції – зокрема, забезпечення порядку в тилкових районах чи на звільнених територіях - зберігають статус цивільних осіб. Це означає, що вони користуються захистом, передбаченим міжнародним правом, і не можуть бути об'єктом нападів, якщо не беруть безпосередньої участі у збройному протистоянні.

Залучення поліцейських до оборонних дій, охорони населених пунктів або протидії диверсійно-розвідувальним групам розглядається як виконання службово-бойових завдань. Такі дії потребують належної правової, професійної та тактичної підготовки з урахуванням вимог міжнародного і національного законодавства.

Ефективність виконання оборонних завдань залежить від узгодженості дій між поліцією, Збройними Силами, Національною гвардією, СБУ та місцевими органами влади. Відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020, одним із пріоритетів є забезпечення комплексного підходу до протидії збройним загрозам [4]. У цьому контексті Національна поліція виступає не лише як виконавець окремих функцій, а й як важливий елемент системи територіальної оборони, відповідальний за стабільність внутрішнього середовища держави.

Попри наявність комплексної нормативної бази, існує низка проблем, серед яких слід виділити: по-перше, неузгодженість повноважень поліції з компетенцією інших силових структур, що може створювати дублювання функцій; по-друге, відсутність чітких процедур міжвідомчої координації під час проведення спільних операцій у зоні бойових дій; по-третє, прогалини у правовому регулюванні соціального захисту поліцейських, залучених до оборонних заходів; по-четверте, недостатня деталізація механізмів залучення поліцейських до територіальної оборони, особливо у складі добровільних формувань громад. Потребує також удосконалення нормативна база щодо розслідування правопорушень, вчинених у зоні бойових дій, та застосування поліцейськими заходів примусу у воєнних умовах.

Нормативно-правові основи залучення поліцейських до виконання обов'язків із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності становлять складну систему актів різної юридичної сили, що забезпечують забезпечує легітимність залучення поліцейських до захисту суверенітету та територіальної цілісності, інтегруючи НПУ в систему оборони держави на період воєнного стану. Це розширення функціоналу вимагає чіткого розмежування повноважень та забезпечення дотримання норм МГП для захисту правового статусу поліцейських. Конституція України, базові закони у сфері оборони та національної безпеки створюють правові підвалини для такої діяльності. Водночас потребує подальшого вдосконалення законодавче забезпечення міжвідомчої координації, уточнення правового статусу поліцейських у зоні бойових дій та гарантій їх соціального захисту. Розв'язання цих проблем сприятиме підвищенню ефективності функціонування поліції як суб'єкта системи національної безпеки України та утвердженню принципу верховенства права навіть в умовах воєнного стану.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію Національної безпеки України» : затв. Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

Голуб Ганна Анатоліївна,
учениця 11 класу КЗ СОР Глухівського
ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою

Науковий керівник: Милютіна О. Л.,
вчитель історії КЗ СОР Глухівського ліцею з посиленою військово-
фізичною підготовкою

ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ (2022–2025 рр.)

Повномасштабне вторгнення стало ескалацією військового конфлікту, який тривав на Сході ще із 2014 року. Ця війна є яскравим прикладом, який підкреслює необхідність застосування норм міжнародного гуманітарного права, зважаючи на постійні порушення цих норм із боку рф. Міжнародна правова система, яка існує у сучасному світі покликана захищати цивільне населення в умовах війни. Дотримання принципів ведення війни прописані у Женевській конвенції (1949 р.) та її Додаткових протоколах [3], та Гаазькій конвенції про закони сухопутної війни [4]. Саме вони регулюють дотримання базових принципів ведення військових дій навіть у найскладніших умовах.

Із початком збройної агресії рф проти України, росія порушуючи правила та принципи ведення військових дій, взяла у полон тисячі цивільного населення та військових, яких утримують у таборах та в'язницях, недалеко від кордону або далеко від нього.

Для українських військовослужбовців росія створили щонайменше 20 місць, де утримують кілька тисяч наших бранців. Із початком війни більшість полонених перебували поблизу кордону в тюрмах та колоніях рф, але зараз українців переводять вглиб росії, а на окупованих територіях створюються нові місця утримання. Важливо наголосити, що умови перебування у колоніях жахливі, а поводження із військовополоненими суперечить нормам Женевських конвенцій. Цьому підтвердженням є свідчення наших

полонених, яких повернули із неволі. Вони згадують про моменти пережиті у полоні: стрес, страх, фізичне насилля, моральні травми, психологічний тиск. Водночас, сили залишатися і жити далі, сподіватися на краще давали побратими, які підтримували, допомагали пережити катування та допити, давали надію на краще майбутнє. Таких історій безліч, кожна із них унікальна та трагічна водночас, бо кожен полонений зазнав важких травм та пережив пекло [3].

Повернутий із полону азовець «Вишня» згадує своє перебування у полоні із фільмом жахів «Silent Hill». Потрапивши у полон, його катували, змушували забувати власну мову, били за татування із зображенням державної символіки.

Порушення норм та правил міжнародного гуманітарного права відбувається з боку РФ по всій лінії зіткнення та на окупованих територіях. Неодноразово наші полонені після повернення із неволі згадували, про перебування у таборах, наголошуючи на одній і тій проблемі – відсутність сприяння та підтримки із боку Міжнародних організацій та, звичайно, жахливі умови перебування.

Морський піхотинець Сергій Гриців «Курт» (1 окремий батальйон морської піхоти, 36 бригада ім. контрадмірала М. Білинського) згадує про своєрідні умови поводження з полоненими в неволі. Кожне місто мало свої особливості, але всі вони однаково були нестерпними. Наприклад, у деяких таборах о 13-14:00 год. була перевірка при якій наших бранців били, били просто так, за те, що українець. У Курську з 11:00 до 15:00 співали російські пісні. Полонений згадує 18 етапів та 12 в'язниць в яких йому доводилося побувати: Кострома, Таганрог, Курськ, Рефьортово тощо. Про умови перебування у полоні Сергій говорить із жахом. Із самого автобуса їх «зустрічали» побиттям, але що було далі стало для нього справжнім випробуванням сили духу та віри. У Костромі полоненому вибили зуби, зламали ребра та ніс, вирвали нігті. А за те, що відповіли не у тій манері, як хотілося б наглядчачам, побратиму зламали щелепу так, що вона аж вивернулася. Побиття полонених було щоденним, навіть за розмови між собою. Особливою формою покарання було стояння мовчки по 16 і більше годин, а за ці порушення, які фіксували камери, били по два рази на день [1].

Ці історії є підтвердженням порушення росією усіх міжнародних угод, вони розкривають тяжкі умови перебування у полоні, викривають злочини РФ по відношенню до військового та цивільного населення, підтверджують злочинні наміри ворога знищити українську націю та її захисників.

Нагальною проблемою усіх полонених залишається відсутність змоги захистити свої права. Ми бачимо тотальне порушення прав по відношенню до полонених: катування, побиття, допити із застосуванням сили, психологічний тиск. І жодного звернення наших бранців про допомогу. Наші захисники розуміли, їх захищати нікому, представники Червоного Хреста не

фіксують порушення, жодні міжнародні організації не відвідують табори ув'язнення, а це лише розв'язує руки катам.

Ще однією проблемою для виживання стало харчування. Їли військові стоячи протягом 3–5 хв, де їжа була схожа на їжу для собак. І якщо хтось не встиг поїсти, бо давали надто гаряче, то військовий був голодним. Спостерігачі насміхалися із полонених, порівнюючи із худобою, били, якщо помили «не так» посуд, приводів для побиття було багато.

У сучасному світі існує ряд правозахисних організацій, однією із яких є Human Rights Watch, яка постійно висвітлює у доповідях злочини рф проти цивільного населення, військові злочини, насильницькі депортація та катування. Ці документи є надважливими у формуванні громадської думки та підтвердження злочинів рф, бо становлять доказову базу для майбутніх судових дій [2, с. 1–28]. Завдяки співпраці із судовими органами, було створено цілу систему, яка допомагає здійснювати посилення контролю щодо виконання норм міжнародного права. Але, на жаль, існуюча система має ряд недоліків та проблем. Однією із найбільших проблем є складність документальної фіксації злочинів рф під час інтенсивних збройних дій, на тих територіях, куди доступ обмежений. Тоді росія цим користується, спотворюючи інформацію і звинувачуючи Україну. Ще однією проблемою є несвоєчасне оперативне реагування на правопорушення. Не всі організації, мають доступ до місця подій та не мають змогу навіть розпочати незалежне розслідування. До того ж, країна-агресор ускладнює діяльність міжнародних судових інституцій, а це призводить до неможливості притягнення винних до відповідальності.

Бібліографічні посилання:

1. Вибиті зуби, струм до геніталій і ненависть, яка мотивувала | 30 місяців полону морпіха Курта. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bhm2idhImpQ> (дата звернення: 17.10.2025).

2. Human Rights Watch. Воєнні злочини в Україні: обстріли цивільних, тортури та насильницькі депортації. Лондон. 2023. 28 с. URL: <https://www.hrw.org> (дата звернення: 11.10.2025).

3. В російському полоні: що відбувається з українськими військовими за стінами російських тюрем. Медійна ініціатива за права людини. URL: <https://mipl.org.ua/v-rosijskomu-poloni-shho-vidbuvayetsya-z-ukrayinskymy-vijskovymy-za-stinamy-rosijskyh-tyurem/> (дата звернення: 04.10.2025).

3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 20.09.2025).

4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Набуття чинності для України: 25 лип. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 23.09.2025)

Губа Назарій Олександрович,
здобувач освіти бакалаврського рівня Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівний: Боняк Валентина Олексіївна,
завідувачка кафедри теорії та історії держави та права, конституційного
права та прав людини Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України,
д.ю.н., професор.

ГЕНЕЗИС ТА РОЗВИТОК ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ (1991–2025 рр.)

В умовах триваючої агресії російської федерації проти нашої держави питання ветеранської політики не втрачає своєї актуальності. Метою тез доповіді є висвітлення генези та розвитку цієї політики в Україні в період незалежності.

Конституція України, як Основний Закон держави і суспільства, у ст. 3 закріплює, що: 1) саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; 2) права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; 3) держава відповідає перед людиною за свою діяльність; 4) головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини[1]. Такий підхід законодавця до забезпечення прав людини засвідчує, що здійснення заходів із забезпечення прав і свобод громадян, які брали участь у захисті нашої Батьківщини, є складовою вказаного конституційного обов'язку держави із утвердження і забезпечення основних прав і свобод особи.

Після здобуття незалежності Українська держава успадкувала радянську модель соціального забезпечення ветеранів, яка включала в себе насамперед систему надання пільг, компенсацій та знижок. Зазначений підхід знайшов своє відображення у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Указаний нормативно-правовий акт встановлював: а) правовий статус ветеранів війни; б) забезпечував створення належних умов для їх життєзабезпечення; в) сприяв формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до ветеранів[2]. Вказаний підхід хоча і був визначений формою соціального захисту вказаної категорії населення, однак залишався пасивним та не охоплював собою надання всіх аспектів повноцінної економічної, психологічної та суспільної реінтеграції ветеранів.

Ситуація змінилася у зв'язку з початком у 2014 році збройної російської агресії на сході України. Саме з цього часу почала формуватися нова ветеранська політика, переорієнтована на потреби учасників Антитерористичної операції (АТО) та Операція Об'єднаних Сил (ООС). Вона включала соціальний захист, всебічну соціальну, психологічну підтримку

ветеранів, забезпечення їх житлом, можливостями професійної перепідготовки та реалізації інших потреб.

З 2014 року кількість ветеранів у нашій державі збільшувалася рік від року, а після початку повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року ця цифра суттєво зростає. Така ситуація вимагала нових підходів до вказаної категорії осіб.

У 2018 р. Українською державою було започатковано перехід від вузького “пільгового” підходу соціального забезпечення до формування комплексної, людиноцентричної ветеранської політики: внаслідок реорганізації Державної служби у справах ветеранів було утворено Міністерство у справах ветеранів. Вказаний новий центральний орган виконавчої влади увібрав у себе функції, які до цього належали практично тридцятьом державним структурам [3].

Про пріоритетність напрямку ветеранської політики в державі засвідчила й Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р., у якій визначено основні напрямки, так званий «дорожній маршрут», який дозволяє систематизувати та впорядкувати дії як державних структур, так і інститутів громадянського суспільства для досягнення бажаного результату – «гідного визнання внеску ветеранів/ветеранок у захист Вітчизни, забезпечення комплексної державної підтримки для відновлення їх добробуту з урахуванням впливу бойового досвіду, добробуту членів їх сімей та кроссекторальної допомоги протягом усього життя відповідно до виявлених потреб кожного/кожної, а також сприяння зміцненню обороноздатності держави шляхом підвищення престижності військової служби (служби) та визнання ключової ролі ветеранів/ветеранок, зокрема під час проходження служби у військовому резерві, а також їх потенціалу для забезпечення економічного розвитку країни». Розпорядження кабінету міністрів України [4].

У листопаді 2025 р. на виконання доручення Президента України Кабінет Міністрів України представив державну цифрову платформу для ветеранів, ветеранок і їхніх родин під назвою “Ветеран PRO”. Вказана платформа увібрала в себе всю наявну інформацію про наявні пільги, існуючі програми та послуги [5].

В сучасних умовах системну ветеранську політику здійснює не лише Міністерство у справах ветеранів, але й інші органи центральної влади. Так, Міністерство внутрішніх справ (далі – МВС), сили якого сьогодні становлять близько 20% Сил оборони нашої держави у 2025 р. значно посилило роботу з ветеранами: 1) започатковано інститут радника Міністра МВС з питань ветеранської політики, яким призначено Героя України Дмитра Фінашина, ветерана Національної гвардії; 2) у всіх підрозділах системи МВС введено інститут помічників з питань ветеранської політики та ін.; 3) у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання розроблені та діють програми підтримки ветеранів.

Так, у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ створена та успішно діє комплексна програма підтримки, яка допомагає захисникам працевлаштуватися, інтегруватися в цивільне життя[6]. Опікуються ветеранами і інші заклади вищої освіти: ветерани, які пройшли війну та потребують уваги й допомоги, працюють у різних службах Харківського національного університету внутрішніх справ [7].

Отже, вищевикладене свідчить про необхідність та важливість здійснення ветеранської політики у нашій державі, а також надає можливість запропонувати авторську періодизацію ветеранської політики в Україні в період незалежності: 1991 – 2014 рр. – I етап (така політика спиралася на радянське минуле, декларацію преференцій та підтримки ветеранів, характеризувалася становленням ветеранської політики, що вирізнялась фрагментарністю); II період – 2014 – 2022 рр. Він характеризується зміною підходів до ветеранської політики у зв'язку з початком у 2014 році збройної агресії російської федерації проти України (відбулося формування нової комплексної, людиноцентричної ветеранської політики (соціальної, психологічної підтримки ветеранів, забезпечення реалізації інших законодавчо визначених можливостей), переорієнтування її на потреби учасників АТО та ООС; III етап – з початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. – дотепер (суттєве збільшення кількості ветеранів, що зумовило необхідність переосмислення підходів до здійснення такої політики, прийняття Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024 – 2027 роках та ін..

Отже, ветеранська політика в Українській державі рік від року набуває рис комплексності, міжсекторальності та все більше відповідає потребам ветеранів та їхніх родин. Вона є і залишається пріоритетним та самостійним напрямком діяльності держави, що потребує постійної уваги.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254 к/96-ВР. К., 1991.
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3552-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
3. Сучасна ветеранська політика: вимір перемоги?: новини ветеранів. URL: <https://nova.net.ua/suchasna-veteranska-polityka-vymir-peremohy> (дата звернення: 06.11.2025).
4. Про схвалення стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024 – 2027 роках: Розпорядження кабінету міністрів України від 29.11.2024 р. №1209 Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text>.
5. В Україні запрацював Ветеран PRO – єдина цифрова платформа для ветеранів, ветеранок та їхніх родин: Офіційний вебсайт Дніпровської обласної військової адміністрації. URL: <https://adm.dp.gov.ua/news/v-ukraini->

zapratsiuvav-veteran-pro-iedyna-tsyfrova-platforma-dlia-veteraniv-veteranok-ta-ikhnikh-rodyn (дата звернення: 06.11.2025).

6. Ректор Дніпровського державного університету внутрішніх справ Олександр Моргунов взяв участь у спільній нараді щодо працевлаштування ветеранів в Дніпропетровській області. URL: <https://dduvs.edu.ua/2025/07/17/rektor-dduvs-oleksandr-morgunov-vzyav-uchast-u-spilnij-naradi-shhodo-pratsevlashtuvannya-veteraniv-v-dnipropetrovskij-oblasti/> (дата звернення: 06.11.2025).

7. У ХНУВС підтримують ветеранів – захисників і захисниць України: офіційний веб сайт Харківського Національного університету внутрішніх справ. URL: <https://univd.edu.ua/uk/news/24484> (дата звернення: 06.11.2025).

Гуменюк Юлія Григорівна,

студент бакалаврату Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Гаврік Роман Олександрович,

професор кафедри конституційного, адміністративного і фінансового права Університету управління і права імені Леоніда Юзькова, к.ю.н., доцент

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ ТА ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ФОРМА АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ

Сучасний етап розвитку української держави характеризується посиленням ролі громадянського суспільства та зростанням значення цифрових технологій у взаємодії між державою, її владою і громадянами. В умовах глобальних викликів особливо важливим стає забезпечення ефективної комунікації між суспільством та органами державної влади.

У цьому контексті електронні форми участі громадян такі як петиції, звернення та запити набувають не лише інструментального, але й правозахисного значення. Вони виступають засобом адміністративного контролю та впливу на діяльність державних інституцій.

У сучасних умовах, коли Україна перебуває у стані збройної агресії, особливої уваги потребує питання забезпечення реалізації прав і свобод громадянина навіть у період воєнного стану. Саме звернення громадян до органів влади можуть виступати одним із ефективних механізмів такого захисту.

Основу правового регулювання інституту звернень громадян становить Закон України «Про звернення громадян», який у ст. 1 гарантує кожному право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [1].

Особливо важливою є стаття 23-1 цього Закону, якою передбачено можливість подання електронних петицій через офіційні вебсайти

Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України або органів місцевого самоврядування.

До того ж, у період воєнного стану застосовуються положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», які не скасовують право громадян на звернення, а лише можуть обмежувати окремі процедури з метою забезпечення безпеки держави. Зокрема ч. 2 ст. 20 цього Закону вказує нам, що це право не може бути обмежене у період воєнного стану [2].

Електронні петиції стали одним із небагатьох інструментів, який навіть у період надзвичайної ситуації забезпечує прямий канал комунікації між громадянами та владою. Петиції виконують важливу функцію зворотного зв'язку, коли громадяни мають можливість висловлювати свої позиції щодо суспільно важливих питань, вимагати реагування на бездіяльність органів влади або пропонувати шляхи вирішення проблем.

З адміністративної точки зору, електронна петиція є особливою формою колективного звернення, щ має ознаки адміністративного провадження. Вона запускає певну процедуру розгляду, яка завершується адміністративним актом. Це є офіційна відповідь або рішення органу державної влади. Дана процедура розпочинається подачею петиції через офіційний електронний ресурс, потім збирається необхідна кількість голосів, яка залежить від рівня органу державної влади. після цього відбувається офіційний розгляд петиції уповноваженим суб'єктом і публічне оприлюднення результатів розгляду на офіційному сайті.

Згідно з чинним законодавством, електронна петиція, яка набрала необхідну кількість голосів, обов'язково підлягає розгляду та офіційному реагуванню.

В умовах воєнного стану подання та розгляд електронних звернень і петицій мають свої особливості. Деякі органи влади тимчасово обмежували доступ до окремих сервісів, проте більшість з них була відновлена у форматі дистанційної взаємодії.

У практиці місцевого самоврядування деяких областей України спостерігається тенденція до підвищення активності громадян, які використовують електронні петиції як дієвий інструмент участі в управлінні під час війни.

Проте тематика електронних петицій порівняно з мирним часом змінилася. Переважна кількість таких звернення стосується питань оборони, підтримки військових, гуманітарної допомоги, соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, а також присвоєння державної нагороди військовим.

Також на початку війни петиції стосувалися забезпечення укриттів у навчальних закладах, підтримки родин загиблих військовослужбовців та інші. Такі ініціативи призводили до конкретних управлінських рішень органів державної влади, що підтверджує ефективність цього механізму навіть у період воєнного стану.

Тому електронні петиції та звернення громадян у період воєнного стану залишаються однією з ключових форм адміністративного захисту прав

громадян, забезпечуючи можливість впливати на процеси управління навіть в умовах обмежень.

Наявність таких інструментів сприяє збереженню довіри громадян до влади, підтримує демократичні принципи взаємодії суспільства і держави та формує нову культуру участі у публічному управлінні.

Бібліографічні посилання:

1. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

Demydova Diana,

Master's student at the University of Customs and Finance

Scientific leader: Lehka O.

Doctor of legal sciences, Professor of the Department of International Law,
University of Customs and Finance

PROBLEMS OF PROVIDING OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS ARE IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The safeguarding of human rights forms the cornerstone of any democratic society, ensuring the dignity, safety, and freedom of every individual. During martial law, however, the exercise of these rights becomes more complex due to the restrictions stipulated in Article 64 of the Constitution of Ukraine. These limitations may concern freedom of movement, access to education, healthcare, and justice. In such circumstances, civilians and internally displaced persons (IDPs) are among the most vulnerable groups [2]. Examining these challenges helps to evaluate how effectively national and international institutions protect human rights even under wartime conditions.

According to Article 64 of the Constitution of Ukraine, certain human and civil rights may be temporarily restricted during martial law, including freedom of movement, the right to property, education, and fair trial. Nevertheless, any such limitation must remain proportionate, justified, and necessary to maintain national security and state defense [1].

Legislative acts enacted under martial law often contain clauses that narrow citizens' rights. Examples include temporary bans on foreign travel for specific groups, limited access to information, increased state control over the media, and other measures that may affect human rights implementation [2].

Civilians uninvolved in hostilities are particularly exposed to violations such as violence, unlawful detention, forced disappearance, and shelling [5]. The Office of the Prosecutor General of Ukraine has reported numerous cases of civilian rights

violations since the onset of Russia's full-scale invasion, including illegal detentions and disappearances [4].

Martial law conditions also hinder access to justice. Court closures in conflict zones, movement restrictions, and the absence of proper legal aid in temporarily occupied areas complicate the exercise of the right to a fair trial [3]. Although legislative initiatives attempt to adapt the judiciary to wartime realities, these efforts do not always provide sufficient results.

Internally displaced persons face numerous obstacles in realizing their fundamental rights. Limited access to adequate housing, healthcare, education, and social protection remains a pressing issue. Therefore, the legal framework governing IDP status requires further improvement to ensure their integration and equal opportunities [7].

International organizations, such as the United Nations, the European Union, and the International Committee of the Red Cross, play a key role in observing the human rights situation in Ukraine and delivering humanitarian support [3]. They monitor violations, issue recommendations for their prevention, and contribute to bringing war criminals to justice.

To ensure effective human rights protection under martial law, Ukraine must undertake comprehensive legislative reforms. Key priorities include:

Adapting criminal procedures to wartime realities, particularly regarding the investigation of war crimes and disappearances [4].

Enhancing protection mechanisms for internally displaced persons by guaranteeing access to housing, healthcare, education, and social services.

Strengthening the judiciary's capacity to safeguard human rights and maintaining access to justice in conflict-affected regions.

Developing efficient systems for monitoring and responding to human rights violations committed by both state and non-state actors [4].

Safeguarding human rights during martial law presents a significant challenge that requires a delicate balance between national security and fundamental freedoms. Article 64 of the Constitution allows temporary restrictions, but they must align with international legal standards and principles of proportionality [6].

The experience of martial law demonstrates that civilians, IDPs, and other vulnerable populations frequently encounter rights violations, limited access to basic services, and obstacles in obtaining justice. Although the Laws of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" and "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons" establish a legal framework for protection, practical implementation remains insufficient and requires stronger oversight [7].

International partners continue to play an essential role by monitoring abuses, providing humanitarian aid, and supporting accountability for war crimes.

In conclusion, the effective protection of human rights under martial law is achievable only through a comprehensive approach combining legal adaptation, access to justice, protection of vulnerable groups, and active international cooperation. Such measures not only safeguard citizens' fundamental rights but also strengthen the rule of law, social stability, and national resilience.

List of sources used:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.11.2014. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 12.07.1984 № 8073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
7. Генеральна прокуратура України про порушення прав людини під час воєнного стану. URL: <https://gp.gov.ua/>

Золотаренко Валерія Борисівна,

студентка Сумського державного педагогічного університету імені
А. С. Макаренка

Науковий керівник: Кучук Андрій Миколайович,

професор кафедри права та публічного управління Сумського
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
д.ю.н., професор

УКРАЇНА ЯК ПРАВОВА ДЕРЖАВА: КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Конституція України, зокрема стаття 1, проголошує державу суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою [1], що формує нормативну основу для функціонування принципів верховенства права, поділу влади та захисту прав людини.

Український вчений А. Кучук визначає правову державу як систему, де панує право, що відображає волю більшості, забезпечують права людини та встановлюють взаємну відповідальність між державою і особою [2]. Проте реальна практика свідчить про значний розрив між конституційними деклараціями та їх імплементацією, що зумовлює необхідність аналізу як теоретичних засад, так і практичних викликів.

Верховенство права, закріплене у статті 8 Конституції України, є наріжним принципом правової держави. У широкому сенсі воно передбачає організацію державної влади, де право домінує над державними інститутами, а у вузькому – пріоритет права над законом у регулюванні суспільних відносин [3].

Забезпечення прав людини, як наголошує Загальна Декларація прав людини та стаття 3 Конституції України, є ключовим критерієм ефективності правової держави. Право на життя, свободу та особисту недоторканність має

гарантуватися державою, що вимагає не лише формального закріплення, а й реальних механізмів реалізації. Наприклад, реформи після Революції Гідності 2014 року, зокрема створення патрульної поліції, були спрямовані на захист прав громадян, але їх ефективність залишається обмеженою через системні недоліки.

Взаємна відповідальність держави та особи є ще однією засадою правової держави, закріпленою у статті 3 Конституції України, яка визначає права і свободи людини як основний орієнтир діяльності держави. Рівність перед законом, підзвітність влади громадянам та невтручання у справи громадянського суспільства створюють умови для захисту від беззаконня. Гіпотетичний приклад притягнення поліцейського до відповідальності за порушення правил дорожнього руху ілюструє необхідність однакового застосування закону до всіх, включаючи представників влади. Проте в реальності порушення цього принципу часто зумовлені корупцією та недостатньою інституційною незалежністю.

Принцип поділу влади, передбачений ст. 6 Конституції України, спрямований на запобігання узурпації влади шляхом розмежування функцій між законодавчою (Верховна Рада), виконавчою (Кабінет Міністрів) та судовою (Конституційний Суд і суди) гілками. Історично ця ідея сягає Конституції Пилипа Орлика 1710 р., яка вперше окреслила поділ на законодавчу, виконавчу та судову владу. У сучасних умовах незалежність гілок влади демонструється, наприклад, перевіркою законів Конституційним Судом, однак втручання у їх діяльність залишається викликом, що підриває баланс і ефективність.

Судова система, попри численні реформи, залишається слабким елементом правової держави. Незалежність суддів, яка є передумовою справедливого правосуддя, часто порушується через тиск або політичний вплив. Наприклад, об'єктивний розгляд справ про незаконне звільнення з роботи можливий лише за умови незалежності судів, що залишається недосяжною метою через брак системних змін, що підкреслює необхідність створення ефективних механізмів захисту прав громадян через суд.

Правова культура та свідомість громадян є важливими для функціонування правової держави. Недостатнє розуміння громадянами своїх прав і обов'язків обмежує їх здатність захищати власні інтереси та підтримувати правопорядок. Наприклад, знання прав споживача дозволяє вимагати компенсації за неякісний товар, що сприяє дотриманню закону. Запровадження системної правової освіти у школах та вищих навчальних закладах могло б підвищити правосвідомість, сприяти формуванню активного громадянського суспільства та підтримці принципів правової держави.

Загалом, Україна, попри конституційне закріплення принципів правової держави, не повною мірою відповідає цій характеристиці через розбіжності між нормами та їх практичною реалізацією. Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу: від зміцнення інституційної незалежності до підвищення правової культури громадян. Лише через системні реформи та активну громадянську позицію Україна зможе наблизитися до ідеалу правової держави, де право є основою суспільного і державного життя.

Отже, Конституція України декларує державу як правову, демократичну та соціальну, однак реалізація цих принципів стикається з системними викликами, що вимагають аналізу конституційних засад та практичних проблем. Верховенство права, поділ влади та захист прав людини є ключовими ознаками правової держави, але їх імплементація ускладнена недостатньою правовою культурою, слабкістю інститутів та впливом політичних чинників. Реформи після 2014 року, зокрема судової системи та органів правопорядку, демонструють спроби наближення до правової держави, проте брак незалежності судів та низька правосвідомість громадян гальмують прогрес. Подолання розриву між конституційними нормами та їх практичним втіленням можливе через системну правову освіту, посилення інституційної незалежності та забезпечення взаємної відповідальності держави і громадян.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України* 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кучук А. М. Модуси правової держави і громадянського суспільства : захід і схід. Проблеми формування правової держави в Україні в умовах глобалізації: монограф. Суми: ФОП Цьома С.П., 2018. С. 7–24.
3. Кучук А. М. Верховенство права як аксіологічна складова національної системи права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 562–565.

Зубко Кристина,

студентка юридичного факультету за спеціальністю «Право» 081,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ІНФОРМОВАНА ЗГОДА ЯК ГАРАНТІЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ У ПОСТМОРТАЛЬНІЙ РЕПРОДУКЦІЇ

Сфера застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема положеннями Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ), Сімейного кодексу України, Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а також наказом МОЗ №787 від 09.09.2013 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» та наказом МОЗ №579 від 19.11.2004 «Про затвердження порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показниками за бюджетні кошти».

Брак чіткого спеціального закону, що регулює статус ембріона *in vitro*, змушує судову практику шукати виходи у загальних нормах цивільного права, які не були первісно призначені для вирішення подібних біоетичних колізій.

Відповідно до статті 21 Конституції України усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [2]. Ніхто не має права вимагати від іншої особи вчиняти чи утримуватися від певних дій, крім як за її власною згодою, що також підтверджує те, що будь-яке медичне втручання може бути здійснене лише з дозволу пацієнта.

Чинне законодавство України, зокрема Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ), затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09 вересня 2013 року № 787, встановлює, що право власності на біоматеріал належить пацієнтам. Медичний заклад при цьому виступає лише зберігачем [3].

Інформована згода донора має вирішальне значення для постмортальної репродукції, оскільки вона гарантує реалізацію конституційних прав (на охорону здоров'я – ст. 49, приватність – ст. 32, інформацію – ст. 34 та гідне ставлення – ст. 28). З огляду на складність та етичну делікатність, процедура отримання згоди повинна бути чітко регламентована відповідно до світових стандартів, що особливо актуально в умовах російсько-української війни для забезпечення прав донорів та їхніх родин [4, ст. 235].

Виникає проблема волевиявлення (тобто питання попередньої згоди) після смерті: як забезпечити репродуктивну автономію особи, коли вона вже померла? Смерть особи (донора) унеможливорює отримання поточної згоди (волевиявлення) та перетворює узгоджений репродуктивний план подружжя на спір щодо розпорядження спільним біоматеріалом. Це створює колізію між особистими немайновими правами померлого (його репродуктивною волею), репродуктивними правами дружини (або чоловіка), яка пережила померлого (як співвласника та носія біоматеріалу), та спадковими претензіями інших родичів, як правило, батьків померлого, що яскраво проявилось у справі Центрального районного суду міста Дніпра № 203/4924/23 (рішення від 08.09.2025 р.).

Чинний Цивільний кодекс України чітко обмежує сферу спадкування. Згідно зі статтею 1219 ЦКУ, особисті немайнові права, які нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, не входять до складу спадщини. Репродуктивна воля та право на батьківство належать до категорії особистих немайнових прав. У справі № 203/4924/23 представник дружини померлого (відповідачки) наполягав на тому, що ембріони не є об'єктами цивільного права, які зазначені у ЦКУ, а отже, не можуть бути успадковані [5]. Цю позицію листом, який було додано до матеріалів справи, підтвердило Міністерство юстиції, наголосивши на відсутності статусу спадщини у кріоембріонів.

Якщо розглядати інформовану згоду ширше, ніж у межах національного законодавства, де відсутні положення про постмортальну репродукцію, варто розуміти, що вона стосується не лише волевиявлення особи на реалізацію репродуктивних прав після смерті. Інформована згода має містити відомості про можливі ризики, характер медичних процедур, добровільність участі донора та його партнера, а також порядок вилучення й зберігання статевих клітин. Подібний підхід закріплений у The Human Fertilisation and Embryology Act (2008) [6, ст. 449].

Вимога про наявність чітко оформленої письмової згоди на посмертне використання є важливою для запобігання зловживанням і гарантування свідомого вибору донора. Оскільки застосування репродуктивних технологій після смерті донора має незворотні правові наслідки, включно із

встановленням батьківства та спадковими правами, використання моделі презумпції згоди (за аналогією, що застосовується у деяких країнах для донорства органів) є недоречним. Перехід права на розпорядження біоматеріалом до третіх осіб або клінік без явного волевиявлення померлого суперечить суті особистих немайнових прав та принципам індивідуальної автономії. Відповідність майбутньої репродукції волі померлої особи може бути забезпечена лише через її пряме волевиявлення, оформлене заздалегідь.

Отже, виходячи з того, що ембріон щонайменше має мати право на певний рівень етичного та правового захисту, виникає необхідність у закріпленні такого правового статусу, який, з одного боку, забезпечував би захист його інтересів, а з іншого – дотримання інтересів людини, суспільства та розвитку науки [7].

Постмортальна репродукція має бути закріплена та врегульована у Вітчизняному законодавстві для можливості реалізації репродуктивного права після смерті, розширивши чинне законодавство України, а саме Загальні положення щодо допоміжних репродуктивних технологій. Також, мають бути чітко визначені права як спадкоємця народженої дитини від спадкодавця [8, ст. 450].

Інформована згода є обов'язковою правовою підставою для реалізації репродуктивної автономії в умовах постмортальної репродукції. Її необхідність впливає з гарантій конституційних прав померлого донора і принципу неможливості успадкування особистих немайнових прав. Враховуючи високу соціальну значущість цього питання в контексті воєнного часу та неприйнятність застосування презюмованої згоди, необхідно чітко регламентувати вимоги до згоди, яка повинна вичерпно фіксувати не лише дозвіл на використання біоматеріалу після смерті, але й усі юридичні наслідки (батьківство, спадкування) та порядок подальшого розпорядження матеріалом, забезпечуючи дотримання світових стандартів біомедичного права.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ МОЗ України від 09.09.2013 № 787 : станом на 29 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>
4. Афтanasів В. М., Панкевич О. З., Барабаш О. О. Інформована згода донора як гарантія забезпечення конституційних прав у процесі постмортальної репродукції. Право. Випуск 88: частина 4. 2025. С. 232–239.
5. Рішення суду (першої інстанції) Центрального районного суду міста Дніпра від 08.09.2025 у справі № № 203/4924/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130344534>.

6. Мусієнко А. В., Мусієнко М. А. До проблеми нормативно-правового забезпечення постмортальної репродукції: Україна та зарубіжний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. С. 448–450.

7. The protection of the human embryo in vitro. Report by the Working Party on the Protection of the Human Emryo and Fetus. (CDBI-CO-GT3). URL: [https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/activities/04_human_embryo_and_foetus_en/CDBI-CO-GT3\(2003\)13E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/activities/04_human_embryo_and_foetus_en/CDBI-CO-GT3(2003)13E.pdf).

Івченко С. М.,

студентка бакалаврату, спеціальність “Міжнародне право”
Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Невара Л. М.

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету, к.ю.н., доцент

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасна міжнародна політика характеризується переходом від закритої «кабінетної» дипломатії до публічної дипломатії, де ключовим актором стає світова громадськість. В епоху тотальної цифровізації та безпрецедентної швидкості обміну інформацією, соціальні мережі (СМ) перетворилися на домінуючий комунікаційний простір. У сфері прав людини, де емоційне сприйняття та швидка реакція міжнародної спільноти мають вирішальне значення, соціальні мережі набувають статусу не просто додаткового, а критично важливого інструменту. Для України, яка постійно протидіє зовнішній агресії та інформаційним маніпуляціям, захист прав людини через комунікацію є пріоритетом. Мета дослідження – проаналізувати теоретичні основи та практичні аспекти використання соціальних мереж як ефективного інструменту публічної дипломатії України для просування цінностей прав людини та протидії дезінформації на міжнародній арені.

Публічна дипломатія (ПД) – це сукупність технологій та інструментів зовнішньої політики, спрямованих на реалізацію стратегії держави через вплив на громадськість зарубіжних країн [1]. Вона є ключовим елементом «м'якої сили» (*soft power*), концепції, популяризованої Джозефом Наєм [2]. На відміну від традиційної дипломатії, орієнтованої на уряди та офіційні інституції, ПД зосереджується на прямій комунікації з іноземними громадянами, лідерами думок, медіа та неурядовими організаціями, використовуючи інформаційні проекти, культурні обміни та цифрову дипломатію. Права людини, як одне з трьох джерел «м'якої сили», відіграють критично важливу роль у цій комунікації. ПД допомагає сформулювати позитивний імідж країни як демократичної, людиноцентричної держави, мобілізує міжнародну громадську думку та політичну підтримку для захисту прав громадян, які постраждали від конфліктів, та ефективно протидіє пропаганді. У контексті України, ПД стала інструментом донесення світові

правди про злочини, скоєні окупаційними режимами, що відповідає принципу людиноцентричності, закладеному у Стратегії публічної дипломатії МЗС України [3].

Соціальні мережі (Twitter/X, Facebook, Instagram, Telegram) здійснили справжню революцію у комунікації, створивши явище цифрової дипломатії (*DigiDiplomacy*) [4]. Вони забезпечують прямий, нецензурований доступ до мільярдів користувачів, дозволяють миттєво реагувати на події в режимі реального часу, що критично важливо під час кризових ситуацій, а також дають можливість для двосторонньої комунікації, створення спільнот і залучення громадськості до діалогу, на відміну від односторонньої пропаганди. Завдяки цим платформам дипломатичні місії та державні діячі можуть особисто звертатися до іноземної аудиторії, встановлюючи емоційний зв'язок і пояснюючи свої позиції. Україна є одним із найбільш успішних прикладів використання цифрової дипломатії, особливо після початку повномасштабного вторгнення. Офіційні акаунти державних органів та особисто Президента України Володимира Зеленського стали основними джерелами для інформування світу про порушення прав людини, включаючи публікацію фото- та відеосвідчень військових злочинів (наприклад, Буча, Ірпінь) з негайним закликом до міжнародних організацій (ООН, МКС) про розслідування. Україна використовує сильні емоційні наративи, що апелюють до універсальних цінностей, а також інформує про обстріли цивільної інфраструктури, викрадення дітей та незаконне утримання громадян, що є прямими порушеннями міжнародного гуманітарного права. Спеціалізовані кампанії з використанням хештегів (наприклад, #SaveMariupol, #FreeUkrainianPows), залучення світових лідерів думок та використання візуального контенту (інфографіка, відео) у Instagram та Facebook для створення чітких, візуально переконливих доказів порушень [5], дозволили Україні утримувати високий рівень уваги світової спільноти до гуманітарної катастрофи та консолідувати політичну підтримку, перетворюючи дипломатію на масову, всесвітню справу.

Незважаючи на потужність соціальних мереж, їх використання у сфері прав людини пов'язане з низкою серйозних викликів. Найбільшою проблемою є використання СМ ворожими акторами для поширення дезінформації та пропаганди, фейків, маніпуляцій та підризу довіри до офіційних джерел [6], що створює «інформаційний шум» і ускладнює донесення правдивої інформації. Крім того, алгоритми СМ часто формують для користувачів «ехо-камери», де вони споживають лише ту інформацію, яка підтверджує їхні наявні погляди, що перешкоджає діалогу та призводить до поляризації. Ще одним викликом є відсутність єдиної координації між великою кількістю державних органів, неурядових організацій та волонтерських груп, які активно працюють у СМ, що іноді призводить до нескоординованості повідомлень. Прозорість регуляторної політики самих платформ також є проблемою, оскільки вона може призводити до несподіваного блокування важливого контенту про права людини. Попри ці виклики, цифрова дипломатія має величезний потенціал для розвитку.

Перспективи включають поглиблення співпраці з технологічними компаніями для розробки інструментів швидкої верифікації контенту (*fact-checking*), використання блокчейн-технологій для захисту свідчень про порушення прав людини [7], цілеспрямоване залучення діаспори для перетворення її на потужних адвокатів національних інтересів, а також інтеграцію даних із соціальних мереж (аналізу настроїв) у стратегічне планування традиційних дипломатичних переговорів. Важливим напрямком є також розвиток багатомовності контенту для розширення географії підтримки.

Отже, використання соціальних мереж є незворотною трансформацією публічної дипломатії, надаючи державам безпрецедентні можливості для просування цінностей прав людини. Для України цей інструмент став життєво необхідним для протистояння агресору та забезпечення міжнародної відповідальності за скоєні злочини. Ефективна цифрова дипломатія дозволила перетворити свідчення порушень на потужний політичний капітал, мобілізувавши фінансову та військово-технічну допомогу. Успішне донесення правди через СМ зміцнює міжнародну довіру до України, забезпечує її підтримку серед мільярдів людей і, як наслідок, серед їхніх урядів. Подальший розвиток цифрової дипломатії, подолання викликів дезінформації та посилення координації залишаються ключовими завданнями для забезпечення не лише міжнародного іміджу, а й національної безпеки держав.

Бібліографічні посилання:

1. Іванова Н. С. Публічна дипломатія як ефективний механізм зовнішньої політики держави. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Питання політології". 2017. Вип. 32. С. 121–126.

2. Soft Power: The Means to Success in World Politics – Joseph S. Nye, Jr. Chapter 4 Wielding Soft Power. URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/pantheon_files/files/publication/joe_nye_wielding_soft_power.pdf (date of access: 28.10.2025).

3. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки. Київ: МЗС України. [Електронний ресурс]. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf> (Дата звернення: 28.10.2025).

4. Краснопольська Т. М., Милосердна І. М. ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ОСНОВА НОВОЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ. Актуальні проблеми політики. 2022. № 69. С. 13–20. URL: <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1296> (дата звернення: 28.10.2025).

5. Димитрієв В. В. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: РОЛЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ. Public management and administration in Ukraine. 2022. № 32. С. 106–111. URL: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2022.32.20> (дата звернення: 30.10.2025).

6. Булгаков Д. О. Маніпуляції у мас-медіа як інструмент політичної боротьби. Політичне життя. 2024. № 2. С. 131–136. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.2.17> (дата звернення: 30.10.2025).

7. Ховпун О. Блокчейн у праві. Інтелектуальні інформаційні технології. URL: https://www.researchgate.net/publication/328789991_BLOKCEJN_U_PRAVI (дата звернення: 30.10.2025).

Кавунова Єлизавета Віталіївна,
студентка Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Легка Оксана Володимирівна,
професор кафедри міжнародного права Університету митної справи
та фінансів, доктор юридичних наук, професор

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

З плином війни на території України проблема інвалідності набуває все більшої актуальності. Збройна агресія не лише збільшує кількість травмованих осіб серед військових та цивільних, але і посилює вразливість осіб з інвалідністю через безробіття, руйнування наявної інфраструктури та вимушене переміщення.

Хоча тема інвалідності з часом стає менш табуованою в українському соціумі, це не відмінняє інших можливих джерел утиску такої категорії населення.

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю наводить таке визначення: «„дискримінація за ознакою інвалідності” означає будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження з причини інвалідності, метою або результатом якого є применшення або заперечення визнання, реалізації або здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, цивільній чи будь-якій іншій сфері. Вона включає всі форми дискримінації, у тому числі відмову в розумному пристосуванні» [1].

Аби не допустити дискримінації, особливо важливим є розгляд питання захисту прав осіб з інвалідністю в Україні.

У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. Отже, всі люди, в тому числі й з обмеженими можливостями, повинні бути забезпечені даним правом. Відповідно до статті 1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, взявши на себе зобов'язання вживати заходів щодо створення умов для повного залучення людей з інвалідністю в усі сфери суспільного життя та забезпечення належного рівня їх соціального захисту [4].

Основними принципами Конвенції про права осіб з інвалідністю є: повага до притаманної людині гідності, її особистої самостійності, зокрема свободи робити власний вибір, і незалежності; недискримінація; повне й ефективне залучення та включення до суспільства; повага до особливостей осіб з інвалідністю і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства; рівність можливостей; доступність; рівність чоловіків і жінок; повага до здібностей дітей з інвалідністю, що розвиваються, і повага до права дітей з інвалідністю зберігати свою індивідуальність [1].

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у: виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту; охороні здоров'я; соціальному захисті; забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю; наданні пристосованого житла; сприянні громадській діяльності. Соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою частиною діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає в наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду [3].

Пільги особам з інвалідністю надаються на підставі посвідчення, яке підтверджує відповідний статус, пенсійного посвідчення чи посвідчення, що підтверджує призначення соціальної допомоги відповідно до законів України "Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю", "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю" [3].

Отже, через війну збільшилася чисельність людей з інвалідністю та посилилися прояви окремих форм дискримінації, зокрема тих, що є наслідками архітектурних, транспортних і комунікаційних бар'єрів.

Завдяки законодавчим змінам, на сьогоднішній день, система соціального захисту інвалідів охоплює не лише державну соціальну допомогу та пенсійне забезпечення, систему пільг і компенсацій та соціально-побутове обслуговування, але й включає охорону здоров'я, освіту та зайнятість осіб з інвалідністю, а також соціальну і професійну реабілітацію та соціальну інтеграцію в суспільство. Тобто соціальний захист осіб з інвалідністю включає не лише матеріальні питання, але й увесь спектр проблем і потреб людського життя. [5, с. 8].

Проте наразі проблема прав людей з інвалідністю потребує остаточного перенесення з формальної у практичну площину.

Тому слід зосередити увагу насамперед на відновленні зруйнованої інфраструктури, створити комфортний доступ до медичних і реабілітаційних послуг для людей з інвалідністю, що може потребувати залучення міжнародної допомоги та інвестицій. При відбудові та будівництві важливо враховувати безбар'єрність для людей з інвалідністю. Також необхідно створити ефективну систему евакуації та переселення для людей з інвалідністю, розширити програми соціальної підтримки та забезпечити їх достатнє фінансування, створити доступні інформаційні ресурси та гарячі лінії, які надаватимуть особам з інвалідністю консультації та інформацію про права та доступні послуги.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення 08.11.2025).
2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (08.11.2025).
3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 08.11.2025).
4. Янчук А. О., Мазур Т. В. Посилення соціальних гарантій прав людей з інвалідністю як мета реформування засад державної політики України у сфері соціального захисту. Нове українське право. 2025. № 1. С. 113–122 URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/722/661> (дата звернення 08.11.2025).
5. Доступність до правосуддя осіб з особливими фізичними потребами. Львів, 2013. 160 с. URL: http://www.fond.lviv.ua/wp-content/biblioteka/Dost_do_pravosyddia_obmezemuh.pdf (дата звернення 08.11.2025).

Коваленко Марія Олександрівна,

студентка бакалаврату

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Невара Лілія Михайлівна,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державного торговельно-економічного університету, к.ю.н.

РИМСЬКИЙ СТАТУТ І ЗАХИСТ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Ухвалений в липні 1998 року, Римський статут став фундаментальним міжнародно-правовим актом, що започаткував діяльність Міжнародного кримінального суду (надалі – МКС). Його значущість полягає в тому, що він став першим актом на універсальному рівні, що кодифікував систему міжнародного кримінального правосуддя, визначив перелік злочинів, які

становлять найбільшу загрозу для міжнародного миру та безпеки, такі як: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії, що закріплені в статті 5 Статуту [1]. Відповідно, Римський статут заклав єдину юридичну силу для притягнення до відповідальності найвищих посадових осіб та командирів за злочини, які раніше часто залишалися безкарними.

Для України актуальність Римського статуту має особливий вимір. У контексті тривалої збройної агресії Російської Федерації саме механізми МКС створюють правові підстави для розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєнних на території України. Ратифікація та імплементація положень Статуту зміцнюють здатність держави захищати своїх громадян, підвищують легітимність вимог про міжнародну відповідальність агресора та сприяють інтеграції України у світову систему правосуддя. Це не лише юридичний інструмент боротьби, а й політико-правовий сигнал про відповідальність агресора, що сприяє інтеграції України у світову правову систему.

Однією з унікальних особливостей Римського статуту стало вперше на міжнародному рівні закріплене право потерпілих брати участь у судовому процесі. В статті 68 (3) Статуту передбачено, що потерпілі можуть висловлювати свої «погляди та застереження» на всіх відповідних етапах провадження, якщо це не порушує права обвинувачуваних і вимоги справедливого суду. Вони мають можливість через своїх представників подавати усні та письмові заяви, ставити запитання свідкам сторін, а також пропонувати власних свідків. Таким чином, механізм участі потерпілих змінив традиційну модель міжнародного кримінального правосуддя, надавши жертвам активну процесуальну роль [1].

Не менш важливим є право на репарації, закріплене у статті 75 Римського статуту. Потерпілі можуть отримати відшкодування шкоди у формі реституції, компенсації чи реабілітації. Це положення стало проривним, оскільки раніше міжнародні трибунали (наприклад, для Югославії чи Руанди) не передбачали індивідуальних механізмів компенсації. Для адміністрування репарації створено Фонд для жертв, який фінансується як за рахунок осіб, визнаних винними, так і з добровільних внесків держав та організацій. Фонд відіграє ключову роль у підтримці постраждалих громад, зокрема, шляхом програм соціальної реінтеграції та психологічної допомоги [2].

Україна тривалий час залишалася поза колом держав-учасниць Римського статуту, попри підписання документа ще в 2000 році. Основною перешкодою була позиція Конституційного Суду України, який у своєму Висновку від 11 липня 2001 року визнав деякі положення Статуту такими, що не відповідають Конституції, зокрема через положення про юрисдикцію МКС щодо громадян України [3]. Ситуація докорінно змінилася після початку збройної агресії Російської Федерації у 2014 році, коли держава фактично визнала юрисдикцію ad hoc МКС двома окремими заявами відповідно до статті 12(3) Римського статуту. Перша заява від 9 квітня 2014 року охоплювала події на Майдані у період з 21 листопада 2013 року до 22

лютого 2014 року [4], а друга – усі злочини, скоєні з 20 лютого 2014 року на території України у зв'язку з російською агресією [5]. Аналіз цих двох заяв дав Офісу Прокурора МКС усі підстави стверджувати про вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України.

Після повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року, продовження вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності, Прокурор МКС Карім Хан прийняв рішення про відкриття офіційного розслідування ситуації в Україні. Саме в межах цього розслідування у березні 2023 року було видано ордер на арешт президента РФ Володимира Путіна та Уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової за незаконну депортацію українських дітей. Це стало першим випадком, коли міжнародна інституція такого рівня безпосередньо притягнула до відповідальності керівництво держави-агресора.

Важливим кроком до міжнародного правосуддя стало ухвалення Закону України «Про ратифікацію Римського статуту та поправок до нього», яким Україна офіційно приєдналася до системи МКС і визнала всі Кампальські поправки, включно із злочином агресії [6]. Цим самим держава взяла на себе зобов'язання не лише співпрацювати з МКС, а й імплементувати положення Статуту у власну правову систему.

На практичному рівні вже розпочато гармонізацію Кримінального кодексу та Кримінального процесуального кодексу України. Зокрема, у проєкті Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з ратифікацією Римського статуту» передбачено доповнення КК України статтями, що визначають злочин агресії, злочини проти людяності, депортацію населення, сексуальне рабство, використання дітей у воєнних діях тощо. Окрім того, передбачено спеціальні процесуальні механізми для участі потерпілих, захисту свідків і передачі доказів до МКС. Для українських жертв воєнних злочинів відкривається реальна перспектива доступу до міжнародних механізмів відшкодування. Зокрема, постраждалі зможуть звертатися до Фонду для жертв МКС (Trust Fund for Victims).

Попри вагомі досягнення на міжнародному рівні, Україна стикається з низкою інституційних та правових викликів у сфері захисту жертв міжнародних злочинів. Основною проблемою залишається відсутність цілісного національного механізму репарацій, який би гарантував потерпілим право на компенсацію, реабілітацію та відновлення гідності. Хоча держава здійснює окремі виплати та соціальні програми для постраждалих від війни, вони не мають системного характеру й не відповідають стандартам, визначеним у статтях 68 і 75 Римського статуту та Basic Principles on the Right to a Remedy and Reparation (ООН, 2005) [7].

На нашу думку, для реалізації стандартів МКС необхідне створення спеціалізованого державного органу або Фонду допомоги жертвам міжнародних злочинів, який би координував співпрацю з Фондом для жертв при МКС (Trust Fund for Victims). Така структура могла б забезпечувати як матеріальні компенсації, так і програми психологічної, медичної та

соціальної реабілітації постраждалих громад, особливо дітей, жінок і жертв сексуального насильства, пов'язаного з війною

Окремої уваги потребує питання захисту свідків і потерпілих. За даними правозахисних організацій, чимало жертв бояться співпрацювати зі слідством через ризики помсти або повторної травматизації. Україна має адаптувати положення Закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» до реалій воєнного часу, зокрема шляхом впровадження дистанційних форм участі в суді, конфіденційного зберігання персональних даних та спеціальних програм захисту жертв сексуального насильства [8].

Попри труднощі, в Україні поступово формується нова практика відновлювального правосуддя, зорієнтована на визнання ролі жертв у процесі. Громадські ініціативи, як-от “Tribunal for Putin” або “Ukrainian Legal Advisory Group”, уже збирають і систематизують свідчення потерпілих, створюючи доказову базу для майбутніх судових процесів. Такі практики сприяють утвердженню принципу, за яким міжнародне кримінальне правосуддя стає не абстрактною ідеєю, а реальним інструментом захисту українських громадян.

Римський статут започаткував нову модель міжнародного кримінального правосуддя, у центрі якої стоїть людина, як жертва міжнародного злочину. Для України, яка переживає наслідки збройної агресії, систематичні порушення прав людини та масові воєнні злочини, імплементація його положень має не лише юридичне, а й глибоке моральне значення. Ратифікація Статуту у 2024 році відкрила перед українськими потерпілими реальну можливість бути почутими у Міжнародному кримінальному суді, отримати визнання заподіяної шкоди та відновлення справедливості. Водночас, ефективність цих механізмів залежить від спроможності держави створити дієву національну систему підтримки жертв – від компенсацій і реабілітації до гарантій безпеки свідків та учасників процесу.

Подальший розвиток українського правосуддя має ґрунтуватися на поєднанні міжнародних стандартів і внутрішніх механізмів, що забезпечують реальний доступ жертв до правосуддя. Саме інтеграція принципів Римського статуту у національну практику дозволить Україні не лише домагатися покарання винних, а й відновити довіру до права як до інструменту захисту людської гідності. У цьому полягає втілення основоположного принципу Статуту – немає миру без справедливості.

Бібліографічні посилання:

1. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 : станом на 21 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. Nuzban Y. Opportunities and challenges of victim participation in ICC proceedings. *Ukrainian Journal of International Law*. 2024. Vol. 1. P. 32–37. URL: <https://doi.org/10.36952/ujil.2024.1.32-37>

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>

4. Declaration of the Government of Ukraine under Article 12(3) of the Rome Statute : Official Records of the International Criminal Court від 09.04.2014. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/997/declarationRecognitionJurisdiction09-04-2014.pdf>

5. Declaration of the Government of Ukraine under Article 12(3) of the Rome Statute : Official Records of the International Criminal Court від 08.09.2015. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/other/Ukraine_Art_12-3_declaration_08092015.pdf

6. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3909-20>

7. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law : Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2005 (A/RES/60/147). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/N0549642.pdf>

8. National unity is impossible without protection of the rights of victims of Russia's armed aggression againsts Ukraine | ZMINA Human Rights Center. *ZMINA – Human Rights Center*. URL: <https://zmina.ua/en/statements-n/national-unity-is-impossible-without-protection-of-the-rights-of-victims-of-russias-armed-aggression-againsts-ukraine/>

Королянчук Ірина Валеріївна,
здобувач вищої освіти бакалаврського рівня,
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Ковбас Ігор Васильович,
професор кафедри публічного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича ,
доктор юридичних наук, професор

ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ ЯК ЗАСІБ ЗАОХОЧЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ

В умовах розбудови демократичної, соціальної та правової держави важливого значення набуває проблема удосконалення механізмів морального та правового стимулювання громадян. Одним із основних інструментів заохочення, що використовується в системі публічного управління, є

державні нагороди. Вони не лише відзначають досягнення громадян у професійній та суспільній діяльності, а й виступають символом визнання державою високих заслуг особи перед народом, виконуючи функцію мотиваційного, комунікативного та виховного впливу. Саме через систему нагород формується позитивний імідж державної служби, підвищується довіра громадян до публічних інституцій та зміцнюється моральна основа державного управління.

Державна нагорода – це не просто знак пошани чи вдячності, а особлива форма соціально-правового впливу, спрямована на стимулювання законослухняної, суспільно корисної поведінки громадян. Вона діє як засіб публічного заохочення, що підсилює віру людини у власну значущість, мотивує до подальшої активної участі у суспільному житті та підвищує престиж державної служби.

На думку І. В. Ковбас, нагородна справа в Україні є складним соціально-правовим явищем, що має як історичне, так і нормативне підґрунтя. Вона визначається як регламентована нормами права офіційна діяльність, пов'язана із впровадженням і застосуванням державних нагород за заслуги перед державою та українським народом. Діяльність включає не лише процедуру нагородження, але й організаційне, матеріально-технічне, інформаційне та ідеологічне забезпечення всього процесу [1, с. 81-86].

Важливим чинником функціонування нагородної системи є її структурна організація. Система державних нагород України має поліструктурний характер, що означає поєднання різних рівнів і складників. До основної частини належать власне державні нагороди – ордени, медалі, почесні звання, грамоти тощо, а також процедура їх присудження. Додаткову частину утворює організаційно-правове, матеріально-технічне, інформаційне та науково-методичне забезпечення. Таке поєднання основного й допоміжного рівнів створює цілісну систему, у якій кожен елемент виконує чітко визначену функцію. Вона гарантує прозорість, послідовність і стабільність процесу нагородження.

Нормативно-правові засади функціонування нагородної системи закріплені в низці документів, серед яких ключовим є Концепція вдосконалення нагородної справи в Україні, затверджена Указом Президента № 1177/2005 [3]. Документ визначає стратегічні напрями розвитку сфери державного нагородження, підкреслює необхідність збереження історичних традицій і формування сучасних механізмів нагородної політики. Концепція закладає правову основу для подальшого вдосконалення нагородного законодавства, визначення його дефініційного апарату та чіткої взаємодії між органами, що забезпечують нагородну діяльність [2].

Особливе місце у системі публічного управління посідає нагородна політика, яка є складовою єдиної державної політики. Її сутність полягає у юридично визначеному вираженні стратегії розвитку сфери державного

нагородження. Вона спрямована на легітимацію морального стимулювання як альтернативи адміністративному примусу.

Попри наявність розвиненої нагородної системи, в Україні досі існують певні проблеми у сфері нагородного законодавства. Однією з головних є відсутність законодавчо закріпленого визначення понять «нагородна справа» і «нагородна політика». Це призводить до розбіжностей у практиці застосування нагород, нечіткої диференціації між державними та відомчими відзнаками, а також до плутанини у термінології. Необхідним є впорядкування нормативної бази, розроблення системного нагородного кодексу, що визначав би принципи, структуру та процедури нагородження на державному рівні. Лише чітке правове регулювання може забезпечити прозорість, справедливість і довіру громадян до нагородної системи [5].

В публічному управлінні державні нагороди виконують не лише заохочувальну, а й культуро-формувальну функцію. Вони сприяють становленню корпоративної культури державної служби, у якій визнаються професіоналізм, ініціатива та доброчесність. Наявність ефективного механізму морального заохочення формує у службовців почуття гордості за свою діяльність і відповідальності перед суспільством [4].

Отже, державні нагороди є важливим інструментом реалізації публічного управління. Вони поєднують у собі правові, моральні та організаційні засоби впливу, сприяючи формуванню позитивної мотивації до суспільно корисної діяльності. Як засіб заохочення, нагороди зміцнюють довіру до влади, сприяють вихованню громадянської відповідальності та підтримують принцип соціальної справедливості. Саме тому вдосконалення нагородної системи є важливим напрямом розвитку української державності, оскільки воно забезпечує не лише ефективне функціонування системи публічного управління, а й формує духовно-моральний фундамент суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Ковбас І. В. Нагородна справа як об'єкт адміністративно-правового регулювання: поняття та зміст // *Прикарпатський юридичний вісник*. – 2020. – Вип. 1 (30). – С. 81–87.

2. Про державні нагороди України : Закон України від 16 березня 2000 р. № 1549-III // *Відомості Верховної Ради України*. – 2000. – № 21. – Ст. 162.

3. Концепція вдосконалення нагородної справи в Україні : Указ Президента України від 18 серпня 2005 р. № 1177/2005 // *Офіційний вісник України*. – 2005. – № 33. – Ст. 2007.

4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Харків : Право, 2017. – Т. 3 : Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. – 952 с.

5. Коритько Д.Г. Нагородна практика в Україні: юридичний аналіз основних понять. Форум права. 2010. С. 206–2015. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10kdgaop.pdf>.

Костюк Катерина Володимирівна,
студентка бакалаврату Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Філяніна Людмила Анатоліївна,
доцент кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів, к.ю.н., доцент.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Пріоритет прав і свобод людини і громадянина, закріплений в Конституції України, обов'язковий для всіх гілок державної влади, в тому числі і для органів досудового розслідування. Так, в Конституції закріплені основні принципи, реалізовані як в кримінальному судочинстві в цілому, так і в рамках досудового розслідування зокрема [2].

У ст. 2 Конституції України зазначено: «Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» [1].

Одним із прав, гарантованих ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є право на захист/юридичну допомогу, яке становить одну з основоположних засад справедливого судового розгляду. Це право кореспондується зі ст.ст. 7 та 20 КПК України, що передбачає, що кримінальне провадження здійснюється на засадах забезпечення права на захист [3, 5, 6].

Право на захист буде неоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться для засудження особи. ЄСПЛ вказує, що «забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення жорстокого поводження» [3].

Серед найбільш частих зловживань правами людини на етапі досудового розслідування виділяють: несповіщення про наявні права, перешкоджання у залученні захисника, проведення слідчих маніпуляцій без відповідного дозволу суду, а також використання фізичних, так і психологічних методів примусу. Слабка регламентація порядку затримання осіб породжує умови, сприятливі для посягання на право на свободу та недоторканність особистості.

В умовах воєнного стану правоохоронці часто зловживають своїми повноваженнями, прикриваючись «вимогами безпеки», що призводить до необґрунтованих обшуків та затримань [3].

Впровадження сучасних технологій, зокрема систем відеофіксації проведення слідчих дій, є одним із найефективніших інструментів

запобігання порушенням прав людини під час досудового розслідування [4]. Необхідно посилити роль адвоката на ранніх етапах розслідування, гарантувавши його обов'язкову присутність з моменту затримання або першого допиту [3]. Важливим напрямом вдосконалення є розвиток інституту судового контролю за дотриманням прав громадян на досудовому розслідуванні, зокрема шляхом посилення контролю за законністю слідчих дій [4].

Отже, фундаментальний характер та важливість права на захист, гарантованого ст. 6 ч. 3 п. «с» Конвенції, зумовив вироблення ЄСПЛ усталеної практики щодо поширення гарантій цієї статті не лише на судове провадження, а й на досудове розслідування. Порушення права особи на захист на стадії досудового розслідування може призвести до наслідків, які не завжди можуть бути виправлені під час судового провадження, що призведе до несправедливості національного провадження в цілому [3]. Таким чином, забезпечення прав людини на досудовому розслідуванні є критично важливим для підтримання законності та довіри громадян до державних органів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254/96-ВР / Верховна Рада України. Ред. від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Страшко О. П., Павлова Н. В. Забезпечення прав людини під час досудового розслідування в Україні: проблеми та напрями вдосконалення / Дніпровський державний університет внутрішніх справ. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/7647/1/38.pdf>.
3. Особливості реалізації права на захист під час досудового розслідування в контексті ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-25-osoblyvosti-realizacziyi-prava-na-zahyst-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya-v-konteksti-statti-6-pravo-na-spravedlyvyj-sud-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/>.
4. Тарасюк С. М. Використання сучасних технологій для забезпечення прав людини під час досудового розслідування // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 5. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2024/18.pdf.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Ред. від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рим, 4 листопада 1950 р. Ратифікована Україною 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Котляров Іван Володимирович,
студент бакалаврату Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Філянїна Людмила Анатоліївна,
доцент кафедри міжнародного права Університету митної справи
та фінансів, к.ю.н., доцент.

МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Проблема міжнародного кримінального переслідування злочину агресії набуває особливої актуальності у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, яка триває з 24 лютого 2022 року. Цей злочин є одним із найтяжчих порушень міжнародного миру і безпеки, що підриває основи світового правопорядку, визначені Статутом Організації Об'єднаних Націй. Введення принципу універсальної юрисдикції щодо злочину агресії у законодавство України свідчить про прагнення ефективно реагувати на такі глобальні виклики.

У статті 8 bis Римського статуту (у редакції Кампальських поправок 2010 року) зазначено: «злочин агресії» означає планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, яка фактично здатна контролювати або керувати політичними чи військовими діями держави, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабом є явним порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй [1].

Як зазначає Н. Ю. Рубаненко, злочин агресії є одним із найбільш дискусійних порушень у міжнародному кримінальному праві, тісно пов'язаним із використанням військової сили та незаконним її застосуванням [2]. На відміну від воєнних злочинів, які кваліфікуються як порушення законів і звичаїв війни (*jus in bello*), злочин агресії охоплює сам факт незаконного початку чи ведення війни (*jus ad bellum*). Таким чином, агресія виступає передумовою для скоєння інших тяжких міжнародних злочинів — воєнних злочинів та злочинів проти людяності, оскільки саме вона створює умови, у яких систематично порушуються основоположні права людини — право на життя, безпеку, свободу та гідність. З огляду на це, міжнародно-правова кваліфікація акту агресії має не лише юридичне, а й гуманітарне значення, оскільки дозволяє визначити джерело масштабних порушень прав людини та встановити персональну відповідальність політичного та військового керівництва держави-агресора.

Ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду у 2024 році стала історичним кроком у напрямі посилення міжнародно-правових механізмів захисту прав людини та протидії безкарності. Завдяки цьому Україна отримала можливість брати повноцінну участь у діяльності МКС, сприяти розслідуванню злочину агресії, воєнних злочинів і злочинів проти людяності, а також надавати докази для притягнення до відповідальності осіб, винних у грубих порушеннях міжнародного

гуманітарного права. Як підкреслює Т. І. Созанський, участь держав у системі МКС є важливим елементом міжнародної співпраці у сфері забезпечення миру, безпеки та прав людини [4].

Водночас механізм реалізації юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії залишається складним і дискусійним. Хоча Російська Федерація підписала Римський статут у 2000 році, вона не ратифікувала його, а 2016 р. заявила про намір не ставати стороною цього документа. Втім, відповідно до статті 12 Статуту, МКС може здійснювати юрисдикцію щодо злочинів, учинених на території держави, яка визнала юрисдикцію Суду. Україна зробила це у 2015 році, надавши МКС повноваження розслідувати злочини, скоєні на її території, починаючи з 2014 року [5]. Це означає, що дії представників російського військового та політичного керівництва, які призвели до збройної агресії, можуть стати предметом розслідування Міжнародного кримінального суду, незважаючи на те, що Росія формально не є стороною Статуту. Більше того, можливість притягнення винних осіб зберігатиметься і після завершення агресії, оскільки відповідальність за міжнародні злочини має індивідуальний характер і не обмежується статусом держави на момент судового розгляду. Таким чином, МКС залишається реальним механізмом для забезпечення справедливості та притягнення до відповідальності винних у злочині агресії проти України.

Отже, міжнародне кримінальне переслідування за злочин агресії важливе для підтримки миру та безпеки у світі. У світлі російської агресії проти України, робота Міжнародного кримінального суду є дуже важливою, адже він є головним органом для притягнення до відповідальності за серйозні злочини. Римський статут і Кампальські поправки дають юридичне визначення злочину агресії та визначають відповідальність тих, хто керує політичними та військовими діями держави. Україна, визнавши юрисдикцію МКС і затвердивши Римський статут, має всі можливості брати участь у міжнародній системі правосуддя. Досвід України показує, що навіть під час агресії держава може використовувати міжнародне право для фіксування злочинів, співпраці з міжнародними судами та зміцнення принципу покарання. Діяльність у цьому напрямку допоможе відновити справедливість, зміцнити правопорядок і створити нову систему міжнародної безпеки, де агресор нестиме відповідальність.

Бібліографічні посилання:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ від 17.07.1998 р. (зі змінами, внесеними Кампальськими поправками 2010 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 06.11.2025).

2. Рубаненко Н. Ю. Злочин агресії та воєнні злочини. *Forum Prava*. 2024. № 2. С. 89–90.

3. Газдайка-Василишин І. Суб'єкт злочину агресії за міжнародним та українським кримінальним правом. *Соціально-правові студії*. 2024. Т. 7. № 2.

4. Созанський Т. І., Броневицька О. М. (ред.). *Міжнародне кримінальне право : навчальний посібник*. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 312 с.

5. Заява України про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду відповідно до статті 12(3) Римського статуту від 08.09.2015 р. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/997-Ukraine_Art12-3_Declaration_2015-09-08.pdf (дата звернення: 06.11.2025).

Кравчук Вікторія Михайлівна,
студентка бакалаврату Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Гайдук Максим Олександрович,
в.о. доцента кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та
фізичного виховання Хмельницького університету управління та права імені
Леоніда Юзькова, док, філософ. з цив. зах.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОПОМОГУ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Гарантування реалізації невід'ємного права людини на отримання всебічної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій становить концептуально-структурну основу національної безпеки та системи соціального протекціонізму держави. В умовах інтенсивної ескалації природних, техногенних і воєнно-політичних ризиків особливої актуальності набуває проблема формування ефективно функціонуючої, інституційно збалансованої системи реагування та надання комплексної підтримки постраждалим особам. Зазначене право ґрунтується на конституційному принципі соціальної захищеності громадян і конкретизується у розгалуженому масиві нормативно-правових актів, що регламентують механізми надання матеріальної, медичної, психологічної та гуманітарної допомоги особам, які зазнали деструктивного впливу надзвичайних подій.

Кодекс цивільного захисту України детально унормовує алгоритм реагування на надзвичайні ситуації, принципи функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, а також визначає компетенцію органів державної влади й місцевого самоврядування, окреслює права, обов'язки та юридичну відповідальність громадян і суб'єктів господарювання. Отже, він виступає базовим інструментом нормативно-правового забезпечення реалізації конституційного права людини на захист і отримання допомоги в екстремальних обставинах [2].

У межах положень Кодексу громадянам гарантується забезпечення засобами індивідуального захисту, організація евакуації, надання медичної, психологічної та іншої необхідної допомоги, а також компенсація матеріальних збитків, завданих життю, здоров'ю чи майну внаслідок надзвичайних подій. Реалізація цих гарантій забезпечується через діяльність

центральных і територіальних органів виконавчої влади. Центральною ланкою у зазначеній системі виступає Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), що здійснює превентивні заходи щодо запобігання надзвичайним подіям, організовує реагування, проводить рятувальні та інші невідкладні роботи з ліквідації наслідків, а також координує взаємодію сил цивільного захисту [1].

Додаткове нормативно-правове підґрунтя врегулювання суспільних відносин у сфері захисту населення й територій у разі надзвичайних ситуацій формується не лише положеннями Кодексу цивільного захисту України, а й комплексом спеціальних законодавчих та підзаконних актів. Вони детально конкретизують механізми міжвідомчої координації, процедурну взаємодію між органами державного управління, підрозділами сил цивільного захисту, оперативно-рятувальними службами та системою соціального забезпечення осіб, що зазнали негативного впливу катастроф. Такі правові норми сприяють синхронізації діяльності державних інституцій, спрямованих на ефективну імплементацію комплексних заходів із попередження, локалізації та мінімізації наслідків катастроф природного, техногенного чи воєнного походження.

Важливим елементом правового механізму гарантування надання підтримки постраждалим виступає Закон України «Про гуманітарну допомогу», який закріплює фундаментальні правові, організаційні та соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарних ресурсів. Цей нормативно-правовий акт не лише окреслює правову архітектуру здійснення гуманітарних операцій, а й забезпечує транспарентність, підзвітність і відкритість усіх процедур, пов'язаних із наданням допомоги, зокрема у процесі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та відновлення життєдіяльності постраждалих територіальних громад [5].

Завдяки положенням цього закону держава створює юридичні умови для залучення міжнародної підтримки, включно з ресурсами Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного комітету Червоного Хреста та інших авторитетних гуманітарних інституцій [8].

У 2022 році було ухвалено низку законодавчих змін, спрямованих на конкретизацію компетенцій суб'єктів системи цивільного захисту та модернізацію механізмів надання допомоги особам, які зазнали впливу надзвичайних ситуацій [6]. У результаті цих нововведень підвищилася ефективність міжінституційної взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування та гуманітарними інституціями.

Ключовим нормативно-правовим актом підзаконного рівня, що визначає процедури надання грошової допомоги постраждалим, є Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року № 947 «Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій» [7]. Зазначений Порядок регламентує процедуру визначення обсягів і порядку надання грошової підтримки громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайних подій, а також встановлює правила

компенсації тим, чиє житло було зруйноване через надзвичайні ситуації воєнного характеру, спричинені збройною агресією Російської Федерації [7].

Координація державної політики у сфері цивільного захисту покладена на Міністерство внутрішніх справ України, яке здійснює реалізацію відповідної політики через Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Цей орган забезпечує оперативне реагування на кризові обставини, організацію рятувальних заходів і надання необхідної допомоги населенню [3].

Механізм реалізації права громадян на допомогу в умовах надзвичайних ситуацій є багатокомпонентним процесом, що охоплює правові, адміністративно-організаційні, соціальні та гуманітарні аспекти. Функція держави полягає не лише у створенні належної нормативно-правової бази, а й у забезпеченні її дієвого практичного застосування. Від оперативності та злагодженості дій суб'єктів системи цивільного захисту безпосередньо залежить збереження життя та здоров'я громадян, мінімізація матеріальних збитків і відновлення сталого функціонування суспільства.

Центральну роль у структурі забезпечення права громадян на отримання допомоги під час надзвичайних ситуацій, як уже зазначалося, відіграє Державна служба України з надзвичайних ситуацій. У межах своєї компетенції ДСНС здійснює постійну координацію з органами місцевого самоврядування, Національною поліцією, Збройними Силами України, закладами охорони здоров'я, а також із вітчизняними та міжнародними гуманітарними організаціями. Така взаємодія забезпечує цілісність і узгодженість функціонування єдиної державної системи реагування на надзвичайні події.

Практичний вимір допомоги постраждалим охоплює широкий спектр заходів: евакуацію населення з небезпечних територій, надання медичної, психологічної та соціальної підтримки, забезпечення продовольчими й гігієнічними ресурсами, питною водою, засобами індивідуального захисту та тимчасовим житлом. Значна увага приділяється також відновленню критично важливої інфраструктури, пошкодженої внаслідок природних чи техногенних катастроф. Діяльність ДСНС базується на міжвідомчих узгоджених планах реагування, що забезпечує швидку мобілізацію людських, технічних і матеріальних ресурсів із різних регіонів держави для досягнення максимальної ефективності дій [3].

Водночас, незважаючи на наявність достатньо розвиненого нормативно-правового забезпечення, рівень ефективності практичної реалізації права громадян на допомогу залишається недостатнім. Серед основних проблем варто виокремити обмежене фінансування заходів цивільного захисту, нерівномірний розподіл матеріальних ресурсів між адміністративно-територіальними одиницями, складність бюрократичних процедур отримання допомоги та недостатній рівень правової обізнаності населення [3; 4]. Вагомою проблемою є також відсутність інтегрованої електронної системи обліку постраждалих осіб, що ускладнює міжвідомчу координацію та сповільнює процес призначення і виплати допомоги.

Удосконалення зазначених напрямів сприятиме не лише підвищенню результативності системи реагування на надзвичайні ситуації, але й оптимізації міжвідомчої взаємодії, зміцненню координаційного потенціалу органів цивільного захисту та зростанню загальної готовності держави до дій у кризових умовах.

Отже, механізм реалізації права громадян на допомогу в Україні має системний і багатовимірний характер, охоплюючи як національні, так і міжнародні інструменти підтримки. Разом із тим, подальший розвиток цієї системи потребує вдосконалення у сферах фінансування, управління, інформаційної комунікації та цифровізації. Запровадження сучасних технологічних рішень забезпечить більш оперативне, прозоре й справедливе надання допомоги громадянам у надзвичайних обставинах. Ефективна модернізація системи реалізації права на допомогу можлива через посилення координації між центральними та місцевими органами влади, розширення міжнародного партнерства, підвищення рівня публічної підзвітності у використанні ресурсів, а також створення сучасних електронних інструментів для обліку, моніторингу та аналітики в сфері цивільного захисту.

Бібліографічні посилання:

1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційні статистичні дані щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, 2024 р. URL: <https://dsns.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2025).

2. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17> (дата звернення: 26.10.2025).

3. Міністерство внутрішніх справ України. Реалізація державної політики у сфері цивільного захисту: офіційний вебсайт. URL: <https://mvs.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2025).

4. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11. *Офіційний вісник України*. 2014. № 5. Ст. 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-п> (дата звернення: 26.10.2025).

5. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 09.04.1999 № 1192-XIV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 25. Ст. 207. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH3D400A> (дата звернення: 26.10.2025).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та удосконалення порядку надання допомоги постраждалим: Закон України від 09.07.2022 № 2394-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2022. № 42. Ст. 517. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2394-20> (дата звернення: 26.10.2025).

7. Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 № 947. *Офіційний вісник України*. 2013.

№ 101. Ст. 3741. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/947-2013-p> (дата звернення: 26.10.2025).

8. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). *Humanitarian Assistance and Disaster Response: Global Report 2024*. Geneva: UNDRR, 2024. URL: <https://www.undrr.org> (дата звернення: 26.10.2025).

Круглій Олексій Володимирович,
здобувач вищої освіти (першого бакалаврського рівня)
факультету історії, політології та національної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: Булавіна Світлана Євгенівна,
доцент кафедри теорії та історії держави і права та порівняльного права
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
кандидат історичних наук

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

В умовах російсько-української війни військовослужбовці в Україні – це ключовий ресурс захисту держави. Їхня ефективність залежить не лише від озброєння та підготовки, а й від довіри до держави та гарантій, що їхні права будуть захищені. В умовах збройної агресії і війни правовий захист військових набуває особливого значення: ризики порушень зростають (командні зловживання, затримки виплат, неврегульовані пільги тощо). Тому важливо окреслити базові права військовослужбовців, проаналізувати нові законодавчі ініціативи та виокремити проблемні аспекти та шляхи їх подолання.

Головним правовим актом є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р. (№ 2011-XI). Цей закон визначає гарантії для військових та їхніх сімей, а також права, обов'язки, пільги, відповідальність за їхнє порушення [1]. У 2009 р. було внесено зміни й уточнення до ст. 11 цього закону. У ній йшлося про заборону змін підпорядкування чи перепрофілювання військово-медичних та оздоровчих закладів, відчуження їхнього нерухомого майна [2].

У 2024 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист». Він передбачає право на вільне одержання, використання, поширення інформації, покращення речового, медичного, психологічного та соціального забезпечення військовослужбовців, встановлення п'ятиденного робочого тижня із двома вихідними днями та надання відпустки для лікування, право на безоплатну медичну допомогу військових та поліцейських [3].

У квітні 2025 р. зареєстровано законопроект № 13146, що пропонує доповнити Кодекс України про кримінальну відповідальність положеннями про «бойовий імунітет». Це означає, що дії військовослужбовців у межах

виконання бойових завдань без умислу порушити міжнародне право, не будуть підпадати під кримінальне провадження [4].

На основі Закону та інших нормативних актів можна класифікувати права військовослужбовців і членів їхніх сімей:

- *соціально-економічні*: грошове забезпечення, добові, підйомна допомога, компенсації (ст. 9, 14, 17); санаторно-курортне лікування, медична допомога, психологічна підтримка (ст. 9, 14, 17); забезпечення житлом (ст. 12); безоплатний проїзд (ст. 14); пенсійне забезпечення, одноразова грошова допомога при звільненні (ст. 15); відшкодування шкоди, оскарження рішень командування (ст. 17, 19);

- *громадянські / політичні / культурні*: свобода слова, участь у виборах, створення громадських об'єднань, право на освіту і навчання (ст. 13);

- *трудові / службові*: обмеження щодо звільнення, право поновлення служби (ст. 13);

- *права членів сімей військовослужбовця*: пенсія, допомоги, компенсації (ст. 13).

Крім того, Закон забороняє обмежувати права військових і їх родин без законної підстави (ст. 2), і зобов'язує державні органи забезпечити реалізацію прав (ст. 4).

Важливо, що військові в Україні мають право на безоплатну правову допомогу [5]. Спеціальні законопроекти й акти деталізують окремий аспект – пільги, виплати та компенсації у випадках поранення, втрати працездатності або загибелі військослужбовця.

Водночас існують проблемні аспекти, що потребують вирішення для забезпечення ефективного правового захисту військовослужбовців. Це: відсутній або слабкий контроль за виконанням гарантій – на місцевому рівні командири чи органи можуть нехтувати правами військових; у зоні бойових дій або в особливих умовах (мобілізація, евакуація) дуже складно забезпечити юридичний супровід або подання скарг; нестача практичних механізмів – мало постанов, каталогів рішень, шаблонів скарг, юридичної допомоги безпосередньо на місцях; деякі положення законів не враховують реалії сучасної війни (наприклад, служба за контрактом іноземців, добровольців, участь у миротворчих місіях); розбіжності між нормами українського права та міжнародними договорами; у деяких випадках міжнародні стандарти не імplementовані або їх застосовують неповно; проблеми з відстрочками, укриттями, визначенням ступеня втрати працездатності викликають спори; деякі законодавчі зміни (наприклад, щодо медогляду) вводять додаткові адміністративні навантаження на військових та громадян; багато військових не мають можливості звернутися до юриста; обмежені можливості для просвітницької роботи на передовій чи в районах активних бойових дій; затримки в інформаційному доступі – складно отримати актуальні версії законів, роз'яснення тощо; тиск командирів чи старших за посадою; недостатній рівень захисту інформаторів чи учасників процесу; страх репресій або дискредитації, особливо в умовах воєнного часу.

Серед конкретних рекомендацій, що їх дослідники пропонують державі, громадським організаціям, юристам, особам, які мають право розглядати скарги військових такі:

- здійснювати моніторинг, надавати висновки;
- прийняти закон про «бойовий імунітет» із урахуванням застережень міжнародного права;
- уніфікація й оновлення законодавства (включення положень про контрактників іноземців, добровольців, службу у миротворчих операціях, службу поза межами країни, компенсації за ПТСР);
 - підвищення обізнаності військових;
 - розвиток мережі безоплатної правової допомоги в ЗСУ;
 - моніторинг і контроль дотримання прав на місцях;
 - електронні системи звернень і скарг;
 - співпраця із міжнародними організаціями;
 - створення юридичних громадських організацій, університетів, адвокатських об'єднань;
 - аналіз судової практики та формування прецедентів через систематизацію рішень судів щодо справ військових, публікація висновків, навчальні кейси для військових юристів.

Отже, правовий захист військовослужбовців є однією із основних умов ефективності, мотивації та довіри у збройних силах. Українське законодавство вже містить багато гарантій, але їхня ефективність залежить від застосування, контролю і доступності. У сучасних умовах війни законодавство повинне бути адаптоване до нових реалій: контрактники, іноземці, служба в міжнародних операціях, бойовий імунітет тощо. Важливо, не лише ухвалити закони, а зробити так, щоб вони працювали на практиці: через моніторинг, контроль, обізнаність, інституційні механізми.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата зверення 25.10.2025).

2. Закон України «Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-17#Text> (дата зверення 25.10.2025).

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3621-20#Text> (дата зверення 25.10.2025).

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо обставин, які виключають кримінальну відповідальність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану та ведення воєнних, бойових дій. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56114> (дата зверення 25.10.2025).

5. Закон України «Про Про безоплатну правничу допомогу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата зверення 25.10.2025).

Кучук Денис Геннадійович,
студент Сумського державного педагогічного університету імені
А. С. Макаренка

Науковий керівник: Кучук Андрій Миколайович,
професор кафедри права та публічного управління Сумського
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
д.ю.н., професор

ДОКТРИНА НЕОБХІДНОСТІ VS ПРАВОВЛАДДЯ

Актуальність дослідження доктрини необхідності та правовладдя зумовлена зростанням кількості ситуацій, коли держави вдаються до надзвичайних заходів, апелюючи до принципу «необхідності». За таких умов виникає загроза підміни правовладдя винятковими режимами, що можуть легітимізувати порушення фундаментальних прав і свобод людини. Пандемія, війна, надзвичайні стани – усі ці явища актуалізують потребу в осмисленні меж допустимого державного втручання, аби необхідність не перетворювалася на виправдання свавілля.

Водночас протиставлення доктрини необхідності та правовладдя має не лише теоретичне, а й практичне значення. Йдеться про визначення того, чи може «необхідність» бути джерелом права або слугувати лише тимчасовим відступом від нього; як забезпечити пропорційність і контроль за рішеннями органів влади під час криз; які стандарти закріплені у практиці Європейського суду з прав людини та конституційних судів демократичних держав. Саме тому дослідження цієї теми є важливим для зміцнення правовладдя в Україні в умовах триваючих безпекових викликів.

У римській юридичній традиції існував відомий постулат *salus populi suprema lex* – «благо народу є найвищим законом». Саме з цього принципу, на нашу думку, бере початок ідея доктрини необхідності – правового підходу, що визнає можливість тимчасового відступу від звичних конституційних норм чи процедур у виняткових обставинах, коли це єдиний спосіб запобігти серйозній загрозі для держави або суспільства. Хоча зазначена доктрина здебільшого не має закріплення в текстах конституцій, вона фактично використовується владними інституціями чи судами як обґрунтування дій у ситуаціях, коли звичайні правові механізми виявляються неефективними.

Проблематику правової природи надзвичайних повноважень держави досліджували К. Шмітт [1], Дж. Агамбен [2], А. Росс [3], С. Холмс [4], які розробили концепції стану винятку, позаконституційної необхідності та тимчасового призупинення дії конституційного ладу. Їхні підходи дозволяють осмислити, яким чином у кризових умовах може змінюватися межа між правом і політичним рішенням, а також якою мірою держава може

виходити за межі звичайного правопорядку, не втрачаючи свого конституційного обґрунтування.

Основні ідеї цієї доктрини можна узагальнити таким чином. Передусім, необхідність розглядається як винятковий стан: дії, що формально суперечать конституції – наприклад, достроковий розпуск парламенту, обмеження прав чи запровадження надзвичайних повноважень – можуть бути виправданими лише за наявності трьох умов: а) наявна безпосередня й невідворотна загроза (збройний конфлікт, масові заворушення, природна катастрофа тощо); б) відсутні інші конституційно допустимі способи реагування; в) вжиті заходи є тимчасовими й пропорційними масштабові небезпеки, з обов'язковим поверненням до нормального конституційного порядку після завершення кризи. Крім того, важливою складовою доктрини є вимога легітимності: апеляція до необхідності не може бути виправданням свавілля, тому вона потребує визнання або судовим органом, або суспільством, що забезпечує запобігання можливим зловживанням владою.

Слід зауважити, що доктрина необхідності нерідко використовувалася в постколоніальних або політично нестабільних державах як засіб легітимації державних переворотів чи кризових рішень. Показовим є приклад Пакистану: у справах *Maulvi Tamizuddin Khan v. Federation of Pakistan* (1955) та *State v. Dosso* (1958) Верховний суд визнав правомірними дії, спрямовані на розпуск Установчих зборів і скасування конституції, мотивуючи це міркуваннями необхідності для збереження стабільності. Аналогічно, військове захоплення влади генералом Зія-уль-Хаком у 1977 році не було визнане незаконним, що засвідчило практичне використання доктрини як виправдання позаконституційних дій.

Певною мірою подібна логіка простежується і в європейському контексті – зокрема, у Бельгії під час тривалих конфліктів між фламандською та валлонською громадами щодо мовних прав. Найвідомішим прикладом є «Справа про деякі аспекти законів про використання мов в освіті в Бельгії» (так звана Бельгійська лінгвістична справа), розглянута Європейським судом з прав людини. У своєму рішенні Суд фактично застосував підхід, споріднений із доктриною необхідності, визнавши допустимими певні обмеження прав за умови, що вони спрямовані на досягнення легітимної мети та відповідають критерію необхідності [5].

Показовим прикладом тлумачення меж доктрини необхідності у контексті правовладдя є справа *Ex parte Milligan* (1866), у якій Верховний суд США скасував вирок військового трибуналу, що засудив цивільного – Лемюеля Міллігана – за звинуваченням у змові проти Союзу під час Громадянської війни. Суд наголосив, що навіть у часи воєнних конфліктів конституційні гарантії залишаються непорушними. Було сформульовано кілька принципових положень: маршальське право не може застосовуватись там, де діють цивільні суди; призупинення дії *habeas corpus* не надає військовим судам юрисдикції над цивільними; права можуть бути обмежені лише у випадку крайньої та доведеної

необхідності; остаточне рішення щодо обмежень належить Конгресу, а не президенту. Ці принципи закріпили пріоритет конституції над будь-якими винятковими заходами й стали підґрунтям для подальшого розвитку доктрини захисту цивільних прав у США [6].

Аналогічна логіка дотримання правовладдя навіть у ситуації «необхідності» простежується й у міжнародній юриспруденції. Так, у справі Габчіково-Надьмарош Міжнародний суд ООН підтвердив дію принципу *pacta sunt servanda*, водночас визнавши, що держави мають враховувати екологічні стандарти та принципи сталого розвитку при виконанні міжнародних договорів. Суд дійшов висновку, що Угорщина не мала права односторонньо зупиняти чи припиняти реалізацію проекту, оскільки заявлена «екологічна необхідність» не була невідворотною, а наявні менш радикальні засоби дозволяли уникнути шкоди. Це рішення показало, що навіть у ситуаціях потенційної загрози доктрина необхідності не може бути виправданням для порушення зобов'язань – а лише винятковим інструментом, застосовуваним у межах принципу пропорційності [7].

Отже, співвідношення доктрини необхідності та правовладдя виявляє напруження між вимогою збереження державності й обов'язком дотримання верховенства права навіть у надзвичайних обставинах. Правовладдя не заперечує існування необхідності, але вимагає, щоб вона залишалася винятком, обмеженим принципами пропорційності, тимчасовості та легітимного контролю. Забезпечення балансу між цими засадами є ключовою умовою запобігання узурпації влади та збереження довіри до правового порядку. Саме тому доктрина необхідності може бути допустимою лише остільки, оскільки вона не підриває фундаментальний принцип — пріоритет права над політичною доцільністю.

Бібліографічні посилання:

1. Schmitt, C. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago: University of Chicago Press, 2005. 70 p.
2. Agamben, G. *State of Exception*. Chicago: University of Chicago Press, 2005. 95 p.
3. Ross, A. *On Law and Justice*. London: Stevens & Sons, 1958. 377 p.
4. Holmes, S. *The Anatomy of Antiliberalism*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993. 330 p.
5. Case «Relating to Certain Aspects of the Laws on the use of Languages in Education in Belgium». Application no 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64. 23 July 1968. URL <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57525>
6. *Ex parte Milligan*, 71 U.S. 2 (1866). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/71/2/>
7. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia). URL <https://www.icj-cij.org/case/92>

Лабун Вікторія Сергіївна,
студентка 2 курсу бакалаврату
Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович,
здобувач вищої освіти, ступеня доктора філософії Державного
торговельно-економічного університету

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АДВОКАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Сучасний розвиток міжнародного публічного права позначається посиленням ролі регіональних механізмів захисту прав людини, які дедалі частіше виконують не лише судову, а й адвокаційну функцію. Європейський суд з прав людини, заснований на основі Конвенції 1950 року та Протоколів № 11 і 14, сьогодні виступає не просто судом, а інструментом впливу на політику держав і формування правової культури суспільства. Його рішення створюють підґрунтя для національних реформ, формують стандарти демократії та верховенства права, а також підсилюють роль громадянського суспільства.

Актуальність теми зумовлена тим, що ЄСПЛ стає дієвим механізмом адвокації, поєднуючи юридичний захист, політичний вплив і комунікаційні стратегії. Як зазначається в *Annual Report of the European Court of Human Rights, 2024*, публічність рішень підвищує їхній ефект і стимулює держави до правових змін. Український приклад демонструє, що рішення Суду сприяють реформам у судочинстві, виборчих правах та боротьбі з катуваннями (УГСПЛ, 2023).

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) був створений у межах Ради Європи у 1959 році як тимчасовий орган, проте завдяки Протоколу № 11 до Конвенції 1950 року у 1998 році він став постійним судовим інститутом з повноваженнями розглядати індивідуальні та міждержавні скарги. Суд діє на принципах субсидіарності: він не замінює національні суди, а забезпечує гармонізацію національної судової практики із європейськими стандартами прав людини, контролюючи дотримання Конвенції 1950 року та її протоколів. Конвенція виступає базовим джерелом правового регулювання, закріплюючи основні свободи та права людини, і формує правову основу для діяльності Суду. Водночас ефективність ЄСПЛ значною мірою забезпечується взаємодією з іншими органами Ради Європи, зокрема Комітетом міністрів, який здійснює контроль за виконанням рішень, Парламентською асамблеєю, що формує політичні пріоритети Ради Європи, та Уповноваженим з прав людини, який здійснює моніторинг ситуації у державах-членах та сприяє захисту прав людини на національному рівні. Така комплексна взаємодія робить ЄСПЛ центральним елементом регіональної системи захисту прав людини та потужним інструментом адвокації демократичних стандартів у країнах-членах.

Адвокація у міжнародному праві розглядається як діяльність, спрямована на просування, захист та реалізацію прав людини шляхом впливу на державну політику, правові норми та суспільну свідомість. Європейський суд з прав людини виступає у цій системі ключовим майданчиком для стратегічної адвокації, оскільки його рішення мають не лише юридичну, а й комунікаційну силу, стимулюючи держави-члени Ради Європи до змін у законодавстві та практиці.

Суд активно використовується неурядовими організаціями, правозахисниками та адвокатами для формування прецедентів через подання скарг, стратегічні справи та інструменти на кшталт *amicus curiae*. Це дозволяє не лише захищати права окремих заявників, а й створювати ширші стандарти прав людини, які впливають на національні системи правосуддя.

Інституційні механізми адвокаційного впливу ЄСПЛ включають обов'язковість його рішень відповідно до статті 46 Конвенції, контроль за їх виконанням через Комітет міністрів Ради Європи, а також публічний тиск через моніторинг та звітність. Завдяки цьому рішенням Суду набувають додаткового значення як інструмент зміни законодавства і практики держав, створюючи стандарти, що змушують держави впроваджувати зміни у внутрішньому правовому порядку.

Прецедентна сила рішень ЄСПЛ також посилює роль громадянського суспільства, оскільки правозахисники та адвокати активно використовують їх у національних судах як аргументи для відстоювання прав людини. Таким чином, діяльність ЄСПЛ поєднує юридичний контроль і стратегічну адвокацію, стаючи ефективним механізмом впливу на державну політику та розвиток демократичних стандартів у регіоні.

Практика Європейського суду з прав людини є наочним проявом його адвокаційного потенціалу та демонструє, як судові рішення впливають на розвиток національного законодавства і політики держав. Ключові справи, що мали значний адвокаційний ефект, включають *Dudgeon v. the United Kingdom* (1981), яка сприяла декриміналізації гомосексуальності у багатьох європейських державах, *Hirst v. the United Kingdom* (2005), що започаткувала широку дискусію щодо права голосу ув'язнених, *Burmych and Others v. Ukraine* (2017), що виявила системну проблему невиконання рішень національних судів, *Opuz v. Turkey* (2009), яка закріпила положення про гендерне насильство як форму дискримінації, та *Roman Zakharov v. Russia* (2015), що обмежила можливості масового стеження та захистила право на приватність.

В Україні адвокаційний вплив ЄСПЛ також наявний у ряді справ: рішення *Yaremenko v. Ukraine* та *Afanashev v. Ukraine* стимулювали реформу системи досудового розслідування, а *Ilmseher v. Germany* та *Sukachov v. Ukraine* створили стандарти поведінки із засудженими та вплинули на пенітенціарну практику. Ці приклади демонструють, що Суд не лише відновлює порушені права окремих осіб, а й формує загальні правила, що стають орієнтирами для законодавчих та адміністративних змін.

Виконання рішень ЄСПЛ виступає продовженням адвокаційного процесу: через моніторинг Комітету міністрів Ради Європи та публічну звітність забезпечується контроль за імплементацією рішень у національних системах. Це створює умови для поступового впровадження реформ у судовій, пенітенціарній та медіаційній сферах, а також стимулює розвиток громадянського суспільства, яке активно використовує прецедентні рішення у стратегічних кампаніях з просування прав людини.

Таким чином, практика ЄСПЛ демонструє синергію судового захисту та адвокаційного впливу, підкреслюючи роль Суду як ефективного механізму регіональної системи захисту прав людини, здатного формувати стандарти поведінки держав та сприяти демократичним змінам у суспільстві.

Адвокаційна діяльність Європейського суду з прав людини суттєво впливає на формування правової культури у країнах Ради Європи. Завдяки публічності рішень та широкому висвітленню у медіа змінюється суспільне сприйняття прав людини, а громадяни дедалі більше усвідомлюють свої права та механізми їх захисту. Суд сприяє формуванню нового типу правосвідомості – так званого «конвенційного мислення» – у суддів, адвокатів, журналістів та представників державних органів, яке орієнтується на європейські стандарти та принципи Конвенції.

Рішення ЄСПЛ дедалі активніше використовуються у правозахисній освіті, адвокатських кампаніях та діяльності омбудсменів, що посилює ефект адвокації і забезпечує трансляцію міжнародних стандартів у національні правові системи. Таким чином, Суд не лише захищає права окремих осіб, а й формує стійкі правові цінності та культуру дотримання прав людини у суспільстві, зміцнюючи демократичні інститути та підвищуючи ефективність механізмів захисту прав людини на регіональному рівні.

Європейський суд з прав людини є ключовим регіональним інструментом адвокації, що поєднує судову та публічну функції, забезпечуючи одночасно юридичний контроль та вплив на політичні процеси. Адвокаційна сила Суду проявляється у його здатності формувати правові стандарти, які змушують держави імплементувати норми Конвенції та адаптувати національні системи правосуддя до європейських принципів. Для України рішення ЄСПЛ залишаються основним поштовхом до реформування судової системи, зміцнення верховенства права та розвитку культури дотримання прав людини. Подальші дослідження мають зосереджуватися на оцінці ефективності виконання рішень Суду та розвитку адвокаційної співпраці між ЄСПЛ і громадянським суспільством, що дозволить підвищити практичну значущість рішень Суду та посилити їхній вплив на демократичний розвиток країн-членів Ради Європи.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. // *Офіційний вісник України*. 1997. № 29. Ст. 175. Доступно: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG ECHR+1

2. Протокол № 11 до Конвенц ... від 11 травня 1994 р. // *Офіційний вісник України*. 2006. № 13. Ст. 825.

3. Рекомендація CM/Rec(2021)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо підвищення ефективності виконання рішень ЄСПЛ. Strasbourg: Council of Europe, 2021. Доступно: https://search.coe.int/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a3f00e CoE Search+1

4. Council of Europe. *Annual Report of the European Court of Human Rights*, 2024. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2024.

5. Leach, P. *Taking a Case to the European Court of Human Rights*. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2021.

6. Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Виконання рішень ЄСПЛ в Україні: аналітичний звіт*, 2023. Київ: УГСПЛ, 2023.

7. Opuz v. Turkey, Application no. 33401/02, Judgment of 9 June 2009 // HUDOC Database [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int>

Леоненко Валерія Сергіївна,

студентка магістратури Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Легка Оксана Володимирівна,

професор кафедри міжнародного права Університету митної справи та фінансів, доктор юридичних наук, професор

РАТИФІКАЦІЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ УКРАЇНОЮ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

21 серпня 2024 року Верховна Рада України ухвалила закон про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС), що надало Україні статус повноправної сторони цього міжнародного договору, що визначає юрисдикцію МКС щодо найтяжчих міжнародних злочинів – геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів і злочину агресії. Для України це рішення означає інституційне закріплення участі у глобальній системі міжнародного правосуддя та відкриття нових механізмів захисту прав жертв війни й репресій, що тривають унаслідок збройної агресії російської федерації [1].

Ратифікація Статуту створює для потерпілих додаткові можливості доступу до правосуддя. МКС передбачає право жертв безпосередньо брати участь у провадженнях, подавати заяви та клопотати про відшкодування шкоди, де важливим елементом є діяльність Trust Fund for Victims (TFV) – спеціального фонду, що забезпечує репарації у формі компенсацій, реабілітації та відновлення для постраждалих від міжнародних злочинів. Даний механізм уже довів ефективність у справах інших держав – зокрема, у лютому 2024 року МКС призначив рекордні 52 мільйони доларів компенсації жертвам збройного конфлікту в Уганді. Для України TFV висловив готовність до надання допомоги та започаткування програм підтримки жертв російської агресії [2].

З правової точки зору ратифікація посилює відповідальність держави за дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини. Україна отримала

повний доступ до механізмів співпраці з МКС у питаннях розслідування злочинів, передачі доказів та арешту осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, які підпадають під юрисдикцію Суду, що дозволяє інтегрувати українське правосуддя у систему міжнародного кримінального правопорядку, що особливо важливо у випадках, коли національні судові органи об'єктивно не мають можливості притягнути винних до відповідальності. Для жертв воєнних злочинів це означає розширення шляхів до відновлення справедливості та отримання офіційного міжнародного визнання їхнього статусу потерпілих [3].

Водночас у процесі ратифікації Україна скористалася правом на тимчасове обмеження юрисдикції Суду, подавши декларацію відповідно до статті 124 Римського статуту, що означає, що протягом семи років після набуття чинності Статуту МКС не зможе розглядати справи щодо воєнних злочинів, вчинених громадянами України, крок спрямований на захист національних інтересів і стабілізацію судової системи, проте створює ризик звуження прав потерпілих, особливо у випадках, коли злочини вчинені представниками українських силових структур. Міжнародні правозахисні організації, зокрема Amnesty International, вже закликали Україну переглянути цю декларацію як таку, що обмежує доступ до правосуддя для всіх жертв без винятку [4].

У судовій практиці МКС вже має значні напрацювання, пов'язані з Україною, суд видав ордери на арешт володимира путіна та марії львової-білової за незаконну депортацію українських дітей з окупованих територій, а також ордери щодо російських військових командирів, відповідальних за атаки на цивільну інфраструктуру, тобто, ці рішення демонструють, що МКС готовий забезпечувати притягнення до відповідальності найвищих посадових осіб, незалежно від їхнього статусу, і формують прецедент для подальшого захисту жертв міжнародних злочинів в Україні [4].

Ратифікація України РС МКС створює прямі правові наслідки для потерпілих від міжнародних злочинів. Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» № 1906-IV від 29.06.2004 міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства і мають перевагу над законами за умови їх ратифікації. Після ратифікації РС МКС Україна отримує статус держави-сторони, що надає їй громадянам і жертвам можливість звернення за участю в процедурах Суду, зокрема через механізм участі потерпілих [5].

Однією з ключових переваг для захисту прав жертв є включення України в систему міжнародного кримінального правосуддя: РС МКС встановлює юрисдикцію щодо геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів і злочину агресії, що відкриває для потерпілих із України міжнародний механізм звернення у випадках, коли національні процедури недостатні або не спроможні забезпечити ефективне розслідування. Водночас принцип комплементарності передбачає, що МКС втручається лише якщо держава-сторона не спроможна чи не бажає діяти [6]. РС МКС передбачає механізм участі потерпілих і репарацій через відповідний фонд (наприклад,

Trust Fund for Victims). Тобто, для України це означає, що жертви міжнародних злочинів мають можливість вимагати міжнародного відшкодування, реабілітації або компенсації, коли національні процедури не здійснюються або не дають результату [6].

При цьому існують важливі обмеження: під час ратифікації Україна заявила декларацію на підставі ст. 124 РС, що означає відмову від прийняття юрисдикції МКС щодо воєнних злочинів, скоєних її громадянами чи на її території, протягом семи років після набуття чинності Статуту для України, ця декларація створює правову невизначеність і може вплинути на право потерпілих на доступ до правосуддя, якщо під юрисдикцію МКС не буде потрапляти частина злочинів [6].

Для України важливим є законодавче забезпечення імплементації РС МКС: необхідно привести Кримінальний кодекс, Кримінально-процесуальний кодекс та інші нормативні акти у відповідність із положеннями Статуту, у частині міжнародного співробітництва та кооперації з МКС Україна ще має законодавчі прогалини, що можуть обмежити ефективність захисту прав жертв [7].

Попри позитивні зрушення, головною проблемою після ратифікації залишається неповна імплементація норм міжнародного кримінального права в національне законодавство України. Положення розділу XX Кримінального кодексу України не повністю відтворюють визначення складів злочинів, передбачених статтями 6–8 Римського статуту, що створює ризик колізій між українськими та міжнародними нормами. Відсутність чітко визначених складів злочинів проти людяності та механізму відшкодування шкоди жертвам міжнародних злочинів обмежує реалізацію їхніх прав і суперечить принципу комплементарності, закріпленому у статті 17 Римського статуту, яка покладає на державу первинний обов'язок переслідувати винних [8].

Додатковою проблемою є недостатній рівень співпраці України з Міжнародним кримінальним судом. Відсутність окремого закону про співробітництво з МКС ускладнює виконання його запитів, передачу осіб і реалізацію рішень про репарації, що може порушувати вимоги статті 86 Римського статуту щодо повного сприяння Суду [8].

Отже, ратифікація РС МКС Україною є значним кроком у зміцненні захисту прав жертв міжнародних злочинів – вона відкриває додаткові можливості до правосуддя, участі потерпілих і репарацій [9]. Водночас її ефективність залежить від повноти імплементації Статуту у національне законодавство та від реакції на обмеження, встановлені декларацією за ст. 124, щоб не залишити потерпілих без міжнародного засобу захисту.

Список використаних джерел:

1. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX.
2. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. Інформація для постраждалих. URL: <https://www.icc-cpi.int/victims/ukraine>
3. Alec Knight. International Criminal Justice for Ukraine Must Be Accessible to Victims. International Center for Transitional Justice (ICTJ) 2024.

URL: <https://www.ictj.org/latest-news/international-criminal-justice-ukraine-must-be-accessible-victims%C2%A0>

4. Ukraine: Ratifying the Rome Statute a welcome step, but limitations must be addressed. Amnesty International 2024. URL: https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/08/ukraine-ratifying-the-rome-statute-a-welcome-step-but-limitations-must-be-addressed/?utm_source

5. Iryna Marchuk, Aloka Wanigasuriya. Ukraine's Perspective on the Long-Awaited Ratification of the Rome Statute and What Comes Next. Opinio Juris 2024. Електронний ресурс. URL: <https://opiniojuris.org/2024/08/29/ukraines-perspective-on-the-long-awaited-ratification-of-the-rome-statute-and-what-comes-next/>

6. Ukraine solidifies commitment to accountability with Rome Statute law. International Bar Association 2024. URL: <https://www.ibanet.org/Ukraine-solidifies-commitment-to-accountability-with-Rome-Statute-law>

7. Ukraine and the Rome Statute. Parliamentarians for Global Action 2024. URL: <https://www.pgaction.org/ilhr/rome-statute/ukraine.html>

8. Верховний Суд України. Застосування міжнародного кримінального права в національних і міжнародних судах, Міжнародний кримінальний суд: сучасні реалії 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1608750/>

9. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV.

Лістунова Анастасія Олександрівна,

студентка бакалаврату

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету

ЗАХИСТ ПРАВ ДИСКРИМІНОВАНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У сучасному суспільстві питання захисту прав дискримінованих груп населення набуває особливої актуальності, оскільки його можна назвати наріжним каменем демократичного суспільства України. В умовах повномасштабної війни та масштабних внутрішніх переміщень, проблема дискримінації та вразливості певних груп населення (осіб з інвалідністю, ветеранів, ВПО, етнічних та гендерних меншин) набуває особливої гостроти. Попри конституційне закріплення рівності (ст. 24 Конституції України) [1] та прийняття спеціального законодавства проти дискримінації, наявні механізми захисту часто виявляються недостатньо ефективними, тому варто дослідити проблематику дискримінованих груп населення.

Дискримінація – це нерівне ставлення, менш прихильне поводження з людиною через її певні ознаки (вік, стать, релігійні, політичні переконання,

громадянство, мову, расову приналежність, сексуальну орієнтацію тощо). Для України це поняття визначене на законодавчому рівні відповідно до Закону України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" [2].

Міжнародне право, особливо його гілка, присвячена правам людини, слугує фундаментальною базою для захисту громадянських прав навіть в умовах війни. Такі документи як Загальна декларація прав людини [3] та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [4], визначають принципи, яких держави повинні дотримуватися навіть під час надзвичайних ситуацій [5].

У Загальній декларації прав людини 1948 року, зокрема у статті 2 проголошується, що кожна людина має всі права і свободи без будь-якої різниці, зокрема за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану або іншого статусу [3].

Подібні положення містяться також у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [4] та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. [6], які зобов'язують держави забезпечувати рівність усіх осіб перед законом і гарантувати захист від дискримінації. Важливими документами з цього питання є також Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [7], Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [8] та Конвенція про права осіб з інвалідністю [9].

Щодо Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [8], то вона покладає на держави обов'язок гарантувати рівність прав і можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, у тому числі в умовах воєнних конфліктів. У період війни саме жінки нерідко стають жертвами насильства або змушені залишати свої домівки, тому реалізація положень Конвенції має важливе значення для збереження їхніх прав, безпеки та людської гідності.

Конвенція про права осіб з інвалідністю гарантує повагу до гідності, рівність і недискримінацію осіб з інвалідністю [9]. У контексті війни її норми вимагають від держав забезпечення доступу таких осіб до евакуації, медичної допомоги, гуманітарної підтримки, безпечного житла та доступної інформації.

Особливого значення в сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України набуває Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, яка визначає міжнародно-правові стандарти гуманного поводження з особами, що не беруть безпосередньої участі у бойових діях. Саме її положення мають особливе значення у забезпеченні захисту прав соціально вразливих і дискримінованих груп населення – жінок, дітей, осіб з інвалідністю, представників національних меншин та внутрішньо переміщених осіб, бо ці категорії громадян найчастіше зазнають насильства, примусових переселень, втрати житла, а також обмеження доступу до освіти й медичної допомоги. Женевська конвенція передбачає, що таким особам повинна надаватися підвищена гуманітарна допомога і правовий захист, а будь-які прояви дискримінації заборонені [10].

Однак численні факти, задокументовані міжнародними правозахисними організаціями, свідчать про масові порушення норм Конвенції російською

федерацією. Йдеться про тортури, примусове вивезення цивільних осіб, у тому числі дітей, насильство проти жінок, знищення об'єктів цивільної інфраструктури та порушення прав осіб, що належать до вразливих і дискримінованих груп. Такі дії розцінюються як воєнні злочини, за які передбачена міжнародна кримінальна відповідальність.

Україна, зі свого боку, виконує зобов'язання, визначені Женевською конвенцією, документує факти воєнних злочинів, забезпечує гуманітарну допомогу та підтримку постраждалим, особливо тим, хто належить до соціально вразливих категорій.

Таким чином, питання забезпечення прав дискримінованих і соціально вразливих груп населення під час війни є невіддільною частиною демократичного розвитку України. В умовах війни це питання набуває особливої ваги, адже саме ці категорії громадян найбільше потерпають від порушень прав людини, тому важливим є дотримання міжнародних норм у сфері прав людини, закріплених у Женевській конвенції, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та інших міжнародних договорах.

Україна, ратифікувавши ці міжнародні договори, взяла на себе зобов'язання гарантувати захист прав кожної особи незалежно від її статі, стану здоров'я, етнічної належності чи соціального становища. Однак умови воєнного стану зумовлюють необхідність вдосконалення національних механізмів реалізації цих норм, забезпечення належного розслідування воєнних злочинів та активної співпраці з міжнародними інституціями.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III). Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII № 2148-08, від 19.10.73 р.) Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

5. Огурцов О. П. Особливості захисту прав громадян під час війни, з точки зору адміністративного права. *Серія право: держава та регіони*, 2024 р. № 1(2). С. 148-149. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.25>

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН резолюцією 2200А (XXI) від 16

грудня 1966 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042 (дата звернення: 17.10.2025).

7. Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_105 (дата звернення: 17.10.2025).

8. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_207 (дата звернення: 17.10.2025).

9. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_g71 (дата звернення: 17.10.2025).

10. Конвенція Про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 15.10.2025).

Лубська Марія Олександрівна,
студентка Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

У сучасному світі, де права людини вважаються однією з головних цінностей, публічна дипломатія набуває все більшого значення. Вона дає змогу державам не лише підтримувати зв'язки з іншими країнами, а й активно впливати на формування міжнародного порядку, заснованого на гуманістичних принципах. Після Другої світової війни поняття прав людини стало важливою частиною міжнародного права, а вже наприкінці XX століття - одним з основних напрямів зовнішньої політики демократичних держав.

Метою цієї роботи є з'ясувати, що таке публічна дипломатія, яку роль вона відіграє у просуванні та захисті прав людини, а також розглянути приклади з судової практики й погляди науковців, які досліджували цю тему.

Термін «публічна дипломатія» має кілька загальних визначень, що відображають його концептуальний розвиток. По-перше, це безпосереднє спілкування держави з громадянами інших країн з метою впливу на їхнє мислення та уряди. По-друге, публічна дипломатія розглядається як засіб комунікації уряду, спрямований на поширення розуміння національних ідей, цінностей, інститутів, культури, а також національних цілей і політик. По-третє, це діяльність у сферах інформації, освіти та культури, спрямована на вплив на іноземні уряди через їхніх громадян [1].

Американський дослідник Джозеф Най із Гарвардського університету вважає, що основою публічної дипломатії є так звана «м'яка сила» (тобто soft power). Це поняття він увів у науковий обіг ще на початку 1990-х років. Під

«м'якою силою» Най розумів здатність держави впливати на інших не за допомогою військової чи економічної переваги, а через привабливість своїх цінностей, культури, політичної системи та зовнішньої політики. Він наголошував, що країна, яка послідовно підтримує демократію, права людини й свободу, викликає більшу довіру та симпатію у світі, ніж та, що покладається лише на «жорстку силу» [2].

Нідерландський учений Ян Меліссен наголошує на тому, що сучасна дипломатія має ґрунтуватися на діалозі, а не на односторонньому монолозі. За його словами, ефективність дипломатії не обмежується лише донесенням інформації чи просуванням власних інтересів. Справжнє взаєморозуміння стають можливими завдяки спільним дискусіям, відкритому обміну ідеями та врахуванню позицій усіх учасників процесу. Він наголошує, що публічна дипломатія повинна створювати умови для двостороннього спілкування - між державами, культурами та суспільними інституціями [3].

Публічна дипломатія відіграє ключову роль у захисті прав людини, дозволяючи державам впливати на міжнародну спільноту через силу переконання та ефективну комунікацію, а не примус. За допомогою освітніх, культурних та інформаційних ініціатив вона розповсюджує демократичні цінності, такі як свобода, рівність і гідність людини. Це також дає змогу урядам привертати увагу світової громадськості до випадків порушення прав людини, створюючи міжнародний тиск на країни, які допускають такі порушення. Публічна дипломатія сприяє підтримці рішень міжнародних судів та правозахисних організацій, перетворюючи їх у конкретні дії за допомогою медійних кампаній і офіційних заяв. До того ж вона допомагає формувати позитивний імідж держави, яка активно захищає права людини, що посилює її вплив і авторитет на міжнародній арені [4].

Усі рішення міжнародних судів супроводжуються активною дипломатичною роботою, що допомагає донести їх значення до світової спільноти. Такими рішеннями є, наприклад, справа «Ряшенцева та інші проти України». У цій справі ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини) через надмірну тривалість судового процесу в Україні. Суд встановив, що затягування розгляду справи порушило принципи ефективного правосуддя та права на справедливий суд. Це рішення підкреслює важливість забезпечення своєчасного та ефективного судового розгляду в Україні [5]. Ще можна розглянути справа «Богдан проти України». Щодо цієї справи, ЄСПЛ ухвалив рішення, що вказує на порушення права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 Європейської конвенції з прав людини) через незаконне затримання заявника. Суд встановив, що українські органи влади не надали достатніх підстав для затримання та не дотрималися процедурних вимог, що призвело до порушення прав заявника [6].

Також важливу роль у сфері публічної дипломатії мають міжнародні організації. Наприклад, Організація Об'єднаних Націй (ООН) ухвалює резолюції, створює спеціальні місії з прав людини, призначає спеціальних доповідачів. Хоча ці дії не завжди мають обов'язкову юридичну силу, вони впливають на репутацію держав і стимулюють їх до дотримання

міжнародних стандартів у сфері прав людини. Європейський Союз розвиває так звану цифрову дипломатію, використовуючи офіційні вебсторінки та соціальні мережі для поширення інформації про порушення прав людини та підтримки правозахисників. Одним із яскравих прикладів є кампанія “Stand up for Ukraine” (2022), яка об’єднала зусилля урядів і громадян для захисту українських біженців, підвищила обізнаність світової спільноти та продемонструвала ефективність публічної дипломатії у сучасних умовах. Не менш важливою є роль Ради Європи, яка застосовує публічну дипломатію через відкриті заяви щодо невиконання рішень ЄСПЛ, підтримку реформ у державах-членах і популяризацію стандартів прав людини. Такий підхід дозволяє створювати моральний і політичний тиск на держави для забезпечення виконання міжнародних зобов’язань і формує позитивний імідж організації як захисника прав людини [7].

Публічна дипломатія стала важливим інструментом зовнішньої політики України після 2014 року, коли розпочалася російська агресія. В умовах війни та інформаційної боротьби Україна активно використовує культурні, інформаційні та правозахисні ініціативи для формування міжнародної підтримки та захисту прав своїх громадян. Зокрема, Міністерство закордонних справ, Український інститут та Офіс Уповноваженого Верховної Ради з прав людини реалізують проекти, спрямовані на популяризацію української культури, мови, історії та правозахисних цінностей.

Науковці також активно підкреслюють важливість публічної дипломатії у зовнішній політиці України. Зокрема, О. Пристайко у своїх дослідженнях зазначає, що публічна дипломатія стала важливим напрямом зовнішньої політики України, особливо в умовах гібридної війни з Росією. О. Добржанська вказує на роль публічної дипломатії у формуванні міжнародної підтримки та протидії інформаційній агресії.

Отже, публічна дипломатія виступає важливим засобом у сучасній системі міжнародних відносин, дозволяючи державам просувати та захищати права людини за допомогою "м'якої сили", власних цінностей і культури, уникаючи застосування примусу. Вона охоплює не лише поширення інформації в односторонньому порядку, а й налагодження діалогу і двостороннього обміну думками з закордонними суспільствами, спрямованого на досягнення взаємного розуміння. Завдяки освітнім, культурним та інформаційним ініціативам публічна дипломатія ефективно підтримує демократичні цінності, привертає увагу до порушень прав людини у міжнародних судових справах та сприяє створенню міжнародного тиску. Діяльність таких структур, як ООН чи Рада Європи, отримує додаткову підтримку завдяки цьому інструменту, водночас для України у період після 2014 року він став критично важливим для протистояння агресії та забезпечення міжнародної солідарності. Таким чином, публічна дипломатія є гнучким механізмом, який перетворює гуманістичні принципи на конкретні зовнішньополітичні дії, сприяючи зміцненню глобального правового порядку.

Бібліографічні посилання:

1. Кукалець О. Є. Публічна дипломатія в теорії міжнародних відносин / О. Є. Кукалець // Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини». Вип. 5. Чернігів : [НДУ «Остерський економіко-гуманітарний інститут»], 2020. 141–147. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8273/1/17.pdf>
2. Слісаренко І. Теорія і практика «м'якої сили» в міжнародних відносинах / І. Слісаренко // Український науковий журнал «Освіта регіону». Політологія. Психологія. Комунікації. 2016. № 4. С. 102. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/24>
3. Melissen, J. (ред.). The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. – Houndmills; Basingstoke; New York : Palgrave Macmillan, 2005. 246 с. URL: https://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf
4. Роль публічної дипломатії у забезпеченні національної безпеки держави в умовах війни // Вісник МДУ. Політологія. Мукачєво. № 340/335. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/article/view/340/335>
5. Європейський суд з прав людини. Справа № 001-245383 / Європейський суд з прав людини. Страсбург : ЄСПЛ. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-245383%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-245383%22]})
6. Європейський суд з прав людини. Справа № 001-234485 / Європейський суд з прав людини. Страсбург : ЄСПЛ. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-234485%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-234485%22]})
7. Розділ 8. Участь міжнародних організацій у розвитку дипломатичних відносин. Міжнародні конференції як форма дипломатичної практики // Мегаліб – електронна бібліотека. URL: http://megalib.com.ua/content/2478_Rozdil_8_Ychast_mijnarodnih_organizacii_y_rozvitky_diplomaticnih_vidnosin_Mijnarodni_konferencii_yak_forma_diplomaticnoi_praktiki.html

Марченко Анастасія Олександрівна,

студентка бакалаврату

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Невара Лілія Михайлівна,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державного торговельно-економічного університету, к.ю.н., доцент

МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Питання захисту прав людини в умовах збройних конфліктів є одним із найскладніших і найважливіших викликів для сучасної системи міжнародного права. На відміну від мирного часу, де правова основа захисту є відносно монолітною, в умовах збройного протистояння вона спирається на дві основні, хоча й тісно пов'язані, галузі: міжнародне право прав людини (далі – МППЛ) та міжнародне гуманітарне право (далі – МГП). Розуміння функціональних відмінностей між цими двома системами є абсолютно

необхідним для адекватного аналізу механізмів реагування, які використовує Організація Об'єднаних Націй, зокрема її ключові органи – Комітет з прав людини та Рада ООН з прав людини (далі – РПЛ).

Співіснування цих двох систем породжує певні концептуальні суперечності. Хоча МГП часто розглядається як *lex specialis*, що має пріоритет у певних ситуаціях, правозахисні організації та органи ООН продовжують оцінювати воєнні дії через призму прав людини. Яскравою ілюстрацією цієї напруженості є резонансний звіт Amnesty International щодо України, який стверджував про порушення МГП з боку Збройних Сил України. Звіт викликав широку суспільну дискусію, оскільки військова тактика, яка може бути виправдана згідно з принципами МГП як пропорційна військова дія (наприклад, розміщення військових об'єктів у цивільній інфраструктурі для оборони), може бути розцінена в рамках МППЛ як порушення позитивного зобов'язання держави захищати життя своїх громадян. Цей приклад показує, що розбіжності між двома галузями міжнародного права є не просто теоретичною дискусією, а мають прямий вплив на оцінку конкретних подій у зоні бойових дій [1].

Ключовим принципом, що забезпечує дієвість МППЛ в умовах конфлікту, є принцип невідступності (*non-derogation*). Відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (далі – МПГПП), деякі права, наприклад право на життя, є настільки фундаментальними, що їх не можна обмежувати навіть у ситуаціях надзвичайного стану, включаючи збройні конфлікти. В той же час в умовах міжнародного збройного конфлікту позбавлення життя комбатанта комбатантом є правомірним з позиції МГП.

Комітет з прав людини має право видавати так звані Загальні зауваження, які є офіційним, авторитетним тлумаченням положень МПГПП. Ці документи мають величезне правове значення, оскільки вони роз'яснюють зобов'язання держав-учасниць в певних ситуаціях, що не завжди чітко прописані в самому Пакті.

Одним із найбільш значущих є Загальне зауваження № 36, яке детально тлумачить статтю 6 МПГПП про право на життя. У ньому Комітет прямо заявляє, що право на життя є верховним і не підлягає обмеженню навіть у ситуаціях збройного конфлікту. Документ уточнює, що право на життя не повинно тлумачитися вузько, а включає захист осіб від дій та бездіяльності, які можуть призвести до їх неприродної або передчасної смерті. Це тлумачення поширює зобов'язання держав захищати життя не лише від навмисного позбавлення, а й від передбачуваних загроз та ситуацій, що загрожують життю. Загальні зауваження є вирішальним інструментом для динамічного застосування МППЛ у складних ситуаціях, таких як збройні конфлікти, і надають чіткі вказівки державам, заповнюючи правові прогалини, які можуть виникнути, коли норми МГП не надають вичерпної відповіді [2].

Одним із найважливіших інструментів РПЛ для реагування на ситуації збройних конфліктів є створення незалежних комісій з розслідування та місій

зі встановлення фактів. Ці комісії збирають докази щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності.

Показовим прикладом є Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень щодо України, створена РПЛ 4 березня 2022 року. Її мандат охоплює розслідування всіх імовірних порушень МГП та МППЛ в контексті повномасштабного російського вторгнення. Робота комісії має довгостроковий характер, і її мандат був продовжений, щоб вона могла також розслідувати злочини геноциду. Комісія покликана доповнювати та спиратися на роботу інших механізмів, зокрема Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, яка діє в рамках Управління Верховного комісара з прав людини [3].

Ці незалежні комісії відіграють критично важливу роль у системі міжнародного правосуддя. Вони не просто фіксують факти, а збирають вагомі докази, які можуть бути використані в подальших кримінальних провадженнях. Таким чином, РПЛ служить своєрідним «фактичним двигуном» для ширшої системи міжнародного правосуддя, надаючи зібрані докази для таких інституцій, як Міжнародний кримінальний суд, який розслідує найсерйозніші злочини, включаючи воєнні злочини та злочини проти людяності.

Аналіз функцій та механізмів Ради ООН з прав людини та Комітету з прав людини показує, що ці органи не є конкурентами. Навпаки, вони виконують взаємодоповнюючі функції на різних, але критично важливих рівнях. Рада з прав людини є політичним, міжурядовим та проактивним органом, що має можливість оперативно реагувати на грубі порушення прав людини та гуманітарного права через створення комісій з розслідування та прийняття резолюцій. Її сила полягає в здатності мобілізувати міжнародну увагу та створювати політичний тиск на держави-порушники. Натомість, Комітет з прав людини є договірним, квазі-судовим та незалежним органом. Його процеси повільні та методичні, але його висновки мають високий правовий авторитет. Він забезпечує довгострокову, юридично обґрунтовану відповідальність, надаючи індивідуальним жертвам правовий захист після вичерпання національних засобів та тлумачачи норми права для всіх держав-учасниць [4, с. 69–82].

Попри важливу та взаємодоповнюючу роль, обидва механізми стикаються зі значними викликами. Найбільш очевидним є відсутність реальних примусових механізмів. Рекомендації Комітету та резолюції Ради не мають статусу обов'язкових судових рішень і покладаються на політичну волю та сумлінність держав-учасниць. Іншою суттєвою проблемою є політичний саботаж. Голосування за важливі резолюції, як, наприклад, за створення Комісії з розслідування щодо України, демонструє політичні розбіжності між державами, коли деякі країни утримуються або голосують проти. Залежність від голосування та політичного консенсусу може уповільнювати або повністю блокувати реагування. Нарешті, слід зазначити повільність процедур Комітету, що може призвести до того, що жертви порушень чекають на правосуддя роками.

Підсумовуючи, Рада ООН з прав людини та Комітет з прав людини є двома основними стовпами міжнародної правозахисної архітектури. Їхні

мандати, методи роботи та правова природа істотно відрізняються, але вони є взаємодоповнюючими елементами єдиної системи. Рада з прав людини функціонує як політичний інструмент швидкого реагування, мобілізуючи міжнародну спільноту та документуючи порушення для майбутніх судових процесів. Натомість, Комітет з прав людини діє як квазі-судовий орган, що забезпечує глибокий правовий аналіз, тлумачення норм та індивідуальний захист, надаючи жертвам можливість добитися справедливості на міжнародному рівні. Їхня колективна робота, що включає політичне засудження, створення комісій, роботу незалежних експертів, розробку правових тлумачень та розгляд індивідуальних скарг, є життєво важливою для забезпечення відповідальності та захисту прав людини в умовах найжорстокіших збройних конфліктів. Хоча обидва механізми не позбавлені суттєвих обмежень, зокрема відсутності примусових повноважень, їхня діяльність сприяє утвердженню міжнародного права та формуванню глобального консенсусу щодо неприпустимості порушень прав людини.

Бібліографічні посилання:

1. Ukraine: Ukrainian fighting tactics endanger civilians / Amnesty International, August 4, 2022. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/08/ukraine-ukrainian-fighting-tactics-endanger-civilians/>
2. International Covenant on Civil and Political Rights, art. 6; Human Rights Committee. General comment No. 36 (2019) on the right to life // United Nations Digital Library. 2019. URL: <https://docs.un.org/en/CCPR/C/GC/36>
3. Human Rights Council. Resolution 49/1 [Електронний ресурс] // United Nations Digital Library. 2022. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/RES/49/1>
4. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини : теорія і практика : монографія / М. Антонович. Київ : Київ.-Могилян. акад., 2007. 381 с.

Масяк Влада Миколаївна,

студентка бакалаврату

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Гайдук Максим Олександрович,

в.о. доцента кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання ХУУП ім. Л. Юзькова, док. філософ. з цив. зах.

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

У сучасному світі, де кількість надзвичайних ситуацій – від природних катастроф до воєнних дій – постійно зростає, тема безпеки людей з обмеженими можливостями набуває особливого значення. Це питання не лише про технічну готовність системи цивільного захисту, а передусім про цінність людського життя, про рівність і відповідальність суспільства.

Люди з інвалідністю є однією з найуразливіших категорій населення. Навіть у звичайних умовах вони часто стикаються з фізичними, інформаційними та

соціальними бар'єрами. А в умовах надзвичайних ситуацій ці бар'єри можуть стати реальною загрозою життю. За даними Департаменту соціальних питань ООН, системи реагування на катастрофи в більшості країн світу ще не повною мірою враховують потреби людей з інвалідністю, що знижує їхню здатність ефективно діяти під час небезпеки [6].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» щодо посилення захисту осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення при здійсненні містобудівної діяльності» (2020 р.), до маломобільних груп належать особи, які мають труднощі з самостійним пересуванням, отриманням необхідних послуг або інформації, а також орієнтуванням у просторі. До цієї групи належать люди з інвалідністю, особи з тимчасовими проблемами здоров'я, вагітні, літні громадяни та батьки з дитячими візками [3]. За статистичними оцінками, від 30 до 50 % населення України можна вважати маломобільними у тій чи іншій мірі. Обмеження мобільності можуть бути як постійними – через фізичні особливості, інвалідність чи похилий вік, – так і тимчасовими, спричиненими вагітністю, травмою, хворобою або стресом.

В Україні ця проблема набула ще більшої актуальності у зв'язку з воєнним станом. Під час евакуацій, пошуку укриттів чи отримання допомоги багато громадян із порушеннями здоров'я стикаються з труднощами через відсутність доступного транспорту, пандусів, ліфтів чи зрозумілих інформаційних повідомлень. За даними ACAPS, понад шість мільйонів українців мають інвалідність, і значна частина з них під час НС не може повноцінно скористатися навіть базовими засобами безпеки [5].

Проблема полягає не лише в інфраструктурі, а й у підготовці. Європейська мережа цивільного захисту підкреслює, що включення людей з інвалідністю в процес планування дій у разі НС значно підвищує ефективність реагування. Інклюзивність – це не просто соціальний акт, це практичний підхід до безпеки.

Щоб система реагування дійсно захищала всіх, варто звернути увагу на кілька ключових напрямів.

1. Планування та підготовка. Органи цивільного захисту повинні враховувати фізичні, сенсорні й когнітивні особливості людей з інвалідністю. Доцільно створювати реєстри таких осіб, щоб у разі НС можна було швидко координувати допомогу. Важливо, щоб рятувальники проходили спеціальні тренінги з комунікації та допомоги людям із порушеннями зору, слуху чи руху.

2. Системи оповіщення та евакуація. Сигнали про небезпеку мають бути доступними всім – через звук, світло або вібрацію. Евакуаційні шляхи повинні бути безбар'єрними, а укриття – обладнаними пандусами, широкими дверима, місцями для людей на візках. Важливо також передбачити можливість збереження й перевезення допоміжних засобів, таких як милиці, візки чи слухові апарати.

3. Відновлення після кризи. Інклюзивне відновлення – це ще один важливий аспект. Досвід країн ЄС показує, що лише тоді, коли людям з

інвалідністю забезпечують доступне житло, медичну й психологічну допомогу, вони можуть повернутися до активного життя [1]. Без цього існує ризик їхньої подальшої соціальної ізоляції.

Окремої уваги заслуговує український контекст. Згідно з даними Моніторингової місії щодо ситуації в галузі прав людини в Україні, було зафіксовано суттєві труднощі з доступом осіб із порушеннями фізичних і сенсорних функцій, а також людей похилого віку до бомбосховищ у населених пунктах, які зазнають бойових дій. У більшості сховищ відсутні належні умови для перебування осіб з інвалідністю, тому багато людей з цієї категорії, а також літніх громадян, через об'єктивні перешкоди змушені залишатися у власних домівках, ризикуючи життям.

Водночас збройні конфлікти спричиняють зростання числа осіб з інвалідністю внаслідок отриманих травм, підриваючи їх фізичне та психічне здоров'я. Такі особи стикаються з тими самими бар'єрами, що й люди з уже існуючими порушеннями, але без відповідного досвіду адаптації. Насильство, мінна небезпека, нестача продовольства, води, медичної допомоги, а також вплив несприятливих погодних умов створюють комплекс додаткових ризиків, які загострюють і без того складну психосоціальну ситуацію. Незважаючи на те, що Кодекс цивільного захисту України закріплює загальні принципи безпеки, питання інклюзії все ще залишаються другорядними. Необхідно розробити стандарти, що регламентують доступність укриттів, маршрутів евакуації, систем оповіщення. Це не формальність – це реальна необхідність, від якої залежить життя людей [4]

Також надзвичайно важливо, щоб люди з інвалідністю самі брали участь у плануванні заходів цивільного захисту. Такий підхід узгоджується з положеннями Конвенції ООН про права людей з інвалідністю – «Нічого про нас без нас». Їхня участь дозволяє враховувати практичні деталі, які фахівці часто не помічають [2].

Враховуючи це, питання безпеки життєдіяльності осіб з обмеженими можливостями під час надзвичайних ситуацій – це питання не лише технічне, а й моральне.

Щоб система цивільного захисту дійсно була ефективною, варто:

- Інтегрувати принципи інклюзивності в усі етапи планування.
- Забезпечити безбар'єрну інфраструктуру та доступну інформацію.
- Навчати фахівців і волонтерів особливостям допомоги людям з інвалідністю.
- Розвивати програми післякризової підтримки – реабілітації, психологічної допомоги, соціальної інтеграції.

Питання безпеки осіб з інвалідністю під час надзвичайних ситуацій – це перевірка зрілості держави та суспільства. Лише забезпечивши інклюзивність і рівні можливості для всіх, можна говорити про справжню ефективність системи цивільного захисту.

Бібліографічні посилання:

1. Ждан П., Лебідь М, Нікуліна О. Оцінка доступності інформування та оповіщення в кризових ситуаціях та процесі гуманітарного реагування. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-03/AssessmentAccessibility.pdf?utm_source (дата звернення: 07.11.2025).
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 : станом на 19 черв. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 07.11.2025).
3. Про внесення змін до Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" : Закон України від 17.11.2011 № 4052-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4052-17#Text> (дата звернення: 07.11.2025).
4. Сироїд, Т., Фоміна, Л. (2023). Міжнародний захист осіб з інвалідністю в ситуаціях ризику. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/106.pdf> (дата звернення: 07.11.2025).
5. Ukraine: Humanitarian access for people with disabilities. 05.06.2025. URL: https://www.acaps.org/fileadmin/Data_Product/Main_media/20250605_ACAPS_Ukraine_Humanitarian_access_for_people_with_disabilities.pdf (дата звернення: 07.11.2025).
6. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Division for Inclusive Social Development. Disability-Inclusive Disaster Risk Reduction and Emergency Situations. URL: <https://social.desa.un.org/issues/disability/disability-issues/disability-inclusive-disaster-risk-reduction/disability> (дата звернення: 07.11.2025).

Озійчук Тетяна Сергіївна,

студентка факультету управління та економіки
Хмельницького університету та права ім. Л. Юзькова

Науковий керівник: Гайдук Максим Олександрович

в.о. доцента кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та
фізичного виховання ХУУП ім. Л. Юзькова док, філософ, з цив. зах.

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР ЯК ОСНОВНА ПРИЧИНА НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Мета роботи – дослідити людський фактор, як одну з основних причин виникнення надзвичайних ситуацій на виробництві та в інших сферах діяльності людини. Незважаючи на розвиток техніки та вдосконалення організаційних процесів, помилки, пов'язані з особистісними характеристиками, знаннями, навичками та психофізіологічним станом працівника, залишаються ключовим джерелом аварій і нещасних випадків.

Складність сучасних технічних систем, висока ціна помилок та звикання до потенційних небезпек підвищують ризик виникнення надзвичайних ситуацій, а стомлення, психологічний стан та недостатня обізнаність лише

посилюють ці загрози. Саме тому вивчення людського фактору є актуальним для підвищення безпеки виробничої діяльності та запобігання аваріям [1].

Надзвичайна ситуація виникає в результаті сукупності обставин, що створюють загрозу життю, здоров'ю людей або завдають значних матеріальних збитків. Вона може бути спричинена техногенними, природними, антропогенними чи воєнними подіями. У цьому контексті особливе значення має людський фактор, оскільки помилки або недбалість людини можуть стати тригером для розвитку аварій, катастроф або інших надзвичайних ситуацій [5].

Надзвичайна ситуація (НС) – це подія або комплекс обставин, що створюють реальну загрозу життю та здоров'ю людей, завдають значних матеріальних збитків або порушують нормальне функціонування соціальних і технічних систем [4]. Виникнення НС пов'язане з поєднанням різних факторів, серед яких можуть бути природні явища, техногенні аварії, людські помилки чи соціальні конфлікти.

Для своєчасного попередження НС важливим є правильне визначення подій, що передують її виникненню, розуміння логіки розвитку ситуації та знання умов, які можуть спричинити небезпеку [4]. Надзвичайні ситуації розвиваються поетапно і проходять кілька взаємопов'язаних фаз, кожна з яких характеризується певними процесами та ризиками. У науковій літературі виділяють такі основні етапи на рис.1.

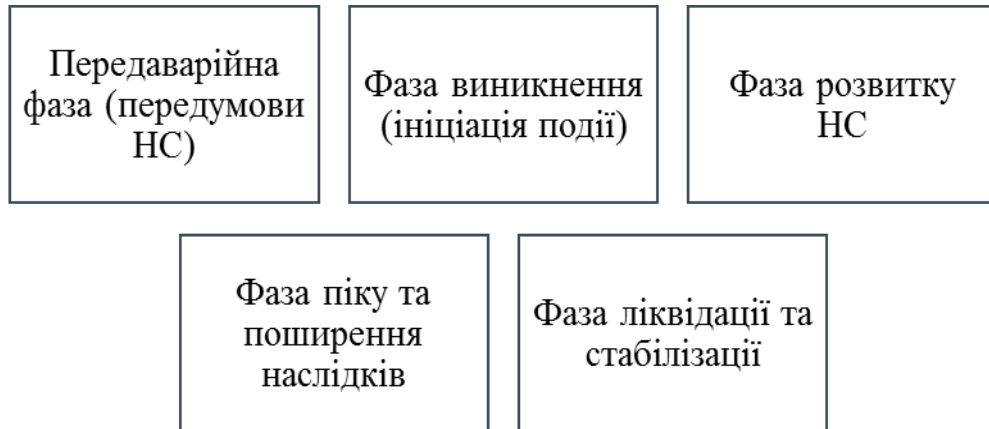

Рисунок 1. Фаза розвитку НС [4]

Ключову роль у виникненні надзвичайних ситуацій відіграє людський фактор. Помилки та недбалість людей здатні стати поштовхом до розвитку НС для розвитку аварій, катастроф і інших небезпечних подій. Вражаючими чинниками при НС можуть бути механічні, хімічні, радіаційні, термічні та біологічні фактори, які часто взаємодіють і посилюють наслідки. При цьому масштаб подій і їх вплив залежать не лише від природних або технічних умов, а й від дій людини, її своєчасності реагування, підготовки, організаційних навичок та психофізіологічного стану [3].

Сучасні дослідження показують, що людський фактор відіграє визначальну роль не лише в промисловій безпеці, а й у транспортній, енергетичній, медичній та соціальній сферах. Основними проявами цього фактора є недостатня кваліфікація персоналу, порушення правил безпеки, стрес, перевтома та недооцінка ризиків [5].

У транспортній сфері дослідження показують, що недотримання процедур та недостатній рівень підготовки водіїв і диспетчерів значно підвищує ймовірність виникнення ДТП, а у сфері технічного обслуговування повітряних суден людський фактор може стати причиною помилок під час експлуатації та ремонту літаків, що безпосередньо впливає на безпеку польотів [5; 7].

Власний аналіз показує, що навіть за умов високотехнологічного обладнання та сучасних систем контролю, недооцінка людського фактора або неефективне управління персоналом може стати вирішальним чинником виникнення надзвичайних ситуацій. Комплексне забезпечення безпеки повинно поєднувати технічні, організаційні та психологічні заходи, орієнтовані на мінімізацію ризиків, пов'язаних із поведінкою та станом людини.

Врахування людського фактора у системах управління безпекою дозволяє своєчасно ідентифікувати потенційні загрози, запроваджувати превентивні заходи та розробляти алгоритми дій у надзвичайних ситуаціях. Психологічні та фізіологічні характеристики працівників, їхній досвід, організаційні навички і рівень підготовки визначають ефективність реагування на небезпеки і безпосередньо впливають на зниження матеріальних збитків та збереження життя людей.

Аналіз аварій і катастроф у природній, техногенній та соціальній сферах підтверджує ключову роль людського фактора у запобіганні надзвичайним ситуаціям та мінімізації їх наслідків. Надзвичайна ситуація розвивається у часі: між початком впливу небезпечних чинників і початком дій рятувальних служб існує проміжок, протягом якого рівень небезпеки зростає. Характер розвитку події залежить від співвідношення інтенсивності небезпечних факторів та швидкості реагування рятувальних служб [2].

Таким чином, аналіз людського фактора є невід'ємною складовою дослідження надзвичайних ситуацій, оскільки він дозволяє визначити ключові причини аварій і катастроф, оптимізувати організаційні та технічні заходи безпеки, а також підвищити ефективність систем превентивного реагування. Подальше вивчення цього питання є актуальним для розвитку наукових підходів до управління ризиками та підвищення безпеки у всіх сферах життєдіяльності людини.

Список використаних джерел:

1. Аннамухаммедов А.О. Людський фактор як одна з причин виникнення надзвичайних ситуацій // Надзвичайні ситуації: безпека та захист. 2016. URL: https://eprints.zu.edu.ua/22322/1/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D1%83%D1%85%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2_%D0%90.%D0%9E..PDF

2. Інформаційно-аналітична довідка про виникнення НС в Україні упродовж 2019 року. URL: <https://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/103179.html> (дата звернення 05.11.2025).

3. Касьянов М. А. Ревенко Ю. П., Тищенко Ю. А. Захист населення в умовах надзвичайних ситуацій : навч. посіб. Луганськ: Вид-во Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля, 2003. 184 с.

4. Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення 05.11.2025).

5. Мельник О. М. Дослідження впливу фактору людини на ергатичні системи управління на транспорті. Транспортні системи та технології перевезень. 2023. № 25. С. 10–15. URL: <https://doi.org/10.15802/tstt2023/284487>

6. Наукова робота з галузі знань «Людський фактор» / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. Львів, 2021. URL: https://ldubgd.edu.ua/robota_lyudskiy_faktor_0

7. Нестеренко К., Рагулін С., Шарабайко А. Людський фактор у системі підвищення якості технічного обслуговування повітряних суден. Системи управління, навігації та зв'язку. 2020. Т. 1, № 59. 41–44 с. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/sunz/article/view/1779/1462>

Олійник Михайло Юрійович,

студент магістратури Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Легка Оксана Володимирівна, професор кафедри міжнародного права Університету митної справи та фінансів, доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року спричинило не лише безпрецедентну гуманітарну катастрофу, а й масові порушення міжнародного гуманітарного права. Однією з найгостріших проблем сучасного збройного конфлікту стало питання захисту прав українських військовополонених, які опинилися у полоні агресора в умовах систематичного ігнорування норм міжнародного гуманітарного права.

Тортури, нелюдське поводження, незаконне утримання та страти стали трагічною реальністю для багатьох українських полонених. Ця ситуація не лише завдає непоправної шкоди фізичному та психічному здоров'ю українських військових, але й підкреслює критичну необхідність посилення міжнародного тиску, дипломатичних зусиль та правових механізмів для захисту їхніх фундаментальних прав.

Для розуміння масштабів порушень необхідно насамперед визначити, які саме права мають українські військовополонені відповідно до міжнародного гуманітарного права.

Відповідно до статті 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, статус військовополоненого надається особам, які потрапили у полон під час збройного конфлікту, включаючи не лише регулярні збройні сили, а й учасників організованих рухів опору, добровольчих формувань та інших осіб, які беруть участь у захисті держави. Такий статус автоматично тягне за собою низку невід'ємних прав, які держава, що утримує полонених, зобов'язана беззастережно дотримуватися [1].

Згідно зі статтею 12 Женевської конвенції, військовополонені перебувають під контролем держави, що їх захопила, а не конкретних військових підрозділів чи осіб. Аналогічна норма закріплена в статті 4 розділу II Конвенції про закони і звичаї сухопутної війни та її Додатку [2].

Основоположним правом військовополоненого є право на гуманне поводження та повагу до людської гідності. Забороняються будь-які форми фізичного насильства, катування, медичні експерименти та каліцтва. Полонені не можуть бути об'єктами помсти чи залякування. Під час допитів вони зобов'язані повідомити лише базову інформацію про себе: прізвище, ім'я, військове звання, дату народження та особистий номер. Полонені мають право на належне харчування, медичну допомогу, одяг та контакти із зовнішнім світом, зокрема з родичами. Важливим є право на листування та отримання посилок, що дозволяє підтримувати зв'язок з рідними. Військовополонені не можуть бути примушені до роботи, особливо небезпечної чи принизливої. Використання полонених для розмінування територій, робіт у зоні бойових дій чи інших небезпечних операцій категорично заборонено та кваліфікується як воєнний злочин [1].

Незважаючи на чіткі положення Женевської конвенції щодо захисту прав військовополонених, російська федерація систематично порушує ці норми стосовно українських захисників, що перебувають у полоні. Докази таких порушень детально задокументовані у Доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини про ситуацію з правами людини в Україні за період з 1 грудня 2024 року по 31 травня 2025 року.

УВКПЛ задокументувало достовірні повідомлення про втрати 106 українських військовослужбовців, захоплених у полон російськими збройними силами, лише в період із кінця серпня 2024 року до травня 2025 року. Також, з початку повномасштабного вторгнення УВКПЛ підтвердило 88 випадків страт російськими збройними силами українських військовополонених, які припинили участь у воєнних діях [3].

Свідчення 117 українських військовослужбовців та двох осіб зі складу медичного персоналу, звільнених із російського полону, підтверджують існування сталих, широкомасштабних і систематичних практик катувань та жорстокого поводження. Більшість опитаних перебували в полоні понад два роки, і практично всі надали детальну інформацію про катування. Серед методів тортур зафіксовано сильні побиття, змушування до перебування в стресових позах, удари електричним струмом, атаки службових собак,

сексуальне насильство, тривале стояння, змушування до виснажливих фізичних вправ та систематичне приниження [3].

Впродовж звітного періоду щонайменше 125 українських військовополонених, захоплених у Курській області, були засуджені російськими судами за обвинуваченнями у тероризмі. Ці звинувачення стосувалися дій, які згідно з Женевською конвенцією є легітимними воєнними діями. Таке переслідування є грубим порушенням прав військовополонених [3].

За даними Офісу Генерального прокурора станом на 23 травня 2025 року, від початку повномасштабного вторгнення зареєстровано та перебуває на стадії розслідування 75 кримінальних проваджень, пов'язаних із вбивствами щонайменше 268 українських військовополонених російськими військовими. Тенденція до щорічного зростання кількості таких злочинів вказує на їх системний характер та ймовірну координацію з боку вищого політичного й військового керівництва рф [4].

Відповідно до вищенаведених фактів можна з упевненістю констатувати, що з боку рф відбуваються масштабні та систематичні порушення прав та відсутність будь-якого захисту українських військовополонених. На мою думку, такі дії свідчать про умисне ігнорування норм міжнародного гуманітарного права з метою завдання максимальної фізичної та психологічної шкоди українським захисникам та їхнім сім'ям.

Окрім того, великою проблемою для забезпечення прав українських військовополонених є неможливість ефективного впливу міжнародних організацій на рф. Росія фактично не допускає міжнародні моніторингові організації та представників Міжнародного комітету Червоного Хреста до місць утримання українських військовополонених. У випадках, коли МКЧХ все ж отримує доступ, то він є несистематичним та обмеженим.

На мою думку, дієвим шляхом забезпечення захисту прав українських військовополонених може стати їх інтернування на території так званих нейтральних країн, наприклад, до Туреччини або ОАЕ, де забезпечення їхніх прав може здійснюватися під міжнародним наглядом, з дотриманням Женевських конвенцій, що унеможливить знущання чи порушення з боку агресора. Також можливим варіантом може бути обмін військовополоненими за принципом "всіх на всіх", що дозволить швидко повернути всіх полонених додому. Крім того, не можна виключати й посилення санкцій усіма країнами світу проти рф, зокрема щодо нафтогазового сектору економіки, щоб створити економічний тиск, який змусить рф піти на можливі поступки, звільнити полонених та припинити порушення міжнародного права.

Отже, проблема забезпечення захисту прав українських військовополонених в умовах повномасштабної агресії рф залишається однією з найгостріших на міжнародному рівні. Масові тортури, страти та недопущення міжнародних організацій свідчать про системне порушення норм міжнародного гуманітарного права та Женевських конвенцій, що потребує посилення міжнародного тиску та впровадження реальних механізмів захисту полонених.

Бібліографічні посилання:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Міжнародний документ від 12.08.1949 р. Верховна Рада України. Законодавство України: оф. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
2. Вітюк Д. Л., Підгородецький В. О., & Лугін С. В. Захист та реалізація прав українських військовополонених в умовах сьогодення. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Вип. 4(17). С. 19–27. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/313/324>
3. Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні : 1 грудня 2024 р. – 31 травня 2025 р. Україна. URL: <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-08/2025-07-24%20OHCHR%2042nd%20periodic%20report%20on%20Ukraine%20UKR.pdf>
4. Офіс Генерального прокурора. Журналістське розслідування CNN про вбивство українських військовополонених. URL: <https://gp.gov.ua/posts/zurnali-stske-rozsliduvannya-cnn-pro-vbivstvo-ukrayinskix-viiskovopolonenix>

Onyshchenko Volodymyr,

Student at the University of Customs and Finance

Supervisor: Oksana Legka,

Professor at the Department of International Law at
the University of Customs and Finance, Doctor of Law, Professor

CURRENT ISSUES OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE DURING THE ARMED CONFLICT

Since the large-scale military aggression against Ukraine in February 2022, the Government of Ukraine has maintained a legal regime of martial law intended to ensure national defence and public order. This exceptional regime has entailed temporary restrictions on civil and political rights and has produced persistent legal and practical problems in protecting internationally recognized human rights – including a set of non-derogable guarantees that remain in force even in emergencies. The present theses summarize the contemporary situation, identify principal problem-areas, and indicate the main domestic and international instruments relevant for legal analysis and teaching [1;2].

The domestic legal framework is grounded in the Constitution of Ukraine and the Law on the Legal Regime of Martial Law, together with presidential decrees and government acts. Ukraine is also bound by the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) and the European Convention on Human Rights (ECHR) and Geneva Conventions [3; 4].

Martial law authorizes measures such as requisition of property for defence needs, curfews and movement restrictions, searches and inspections, and bans on mass gatherings - all subject to constitutional and treaty limits and to the general principles of legality, necessity and proportionality [5].

Core human rights problems in practice include threats to the right to life from hostilities and indiscriminate attacks, credible allegations of ill-treatment in detention or transfer that require prompt independent investigation, and significant strain on access to justice. Despite the constitutional guarantee that judicial protection cannot be suspended, the current situation in Ukraine imposes certain restrictions. Some courts have been relocated from conflict zones, while others work under limited access to infrastructure, disrupted communication, and excessive caseloads. These factors reduce the effectiveness of remedies and complicate the right to a fair trial. In addition, restrictions connected to mobilisation and exit permits for certain categories of men have raised questions of equality and freedom of conscience under international human rights law. Measures introduced to maintain security have led to a narrower media space and diminished public transparency, creating conditions conducive to self-censorship [6; 7].

Internally displaced persons, refugees, elderly persons and persons with disabilities encounter obstacles in securing housing, documentation and accessible services, while prisoners of war and other detainees require treatment fully consistent with the Geneva Conventions and common Article 3 standards. Civil society actors and human rights defenders are affected by broad limits on assembly and temporary constraints that reduce independent monitoring capacity; preserving civic oversight while protecting legitimate security needs remains a central tension [8; 9].

Derogation doctrine and oversight are essential to prevent emergency powers from becoming permanent erosions of rights. International law requires derogations to be strictly necessary, proportionate and temporary and subject to effective parliamentary and judicial review; national human rights institutions, judicial oversight and international monitoring by bodies such as the Council of Europe and UN mechanisms are the principal safeguards. Ukraine's practice of notifying and, where feasible, narrowing derogations demonstrates engagement with these obligations, but continuous scrutiny is required to ensure measures do not exceed what the security situation justifies [4; 10].

Accountability and post-conflict planning are necessary complements to immediate protections. Serious violations that may amount to war crimes, crimes against humanity or crimes of aggression engage both domestic processes and international mechanisms such as the International Criminal Court (ICC) - reinforcing the need to strengthen national investigative capacity, witness protection and evidentiary procedures. Long-term rights protection will require clear frameworks for reparations and restitution, institutional reform of law-enforcement agencies, judicial capacity-building and transitional justice measures that reconcile security, accountability and social cohesion. For students of international human rights law, Ukraine's wartime practice offers concrete lessons on the interaction of human rights law and international humanitarian law, the limits of derogation doctrine, and the institutional measures required to preserve the rule of law under extreme stress [11; 3].

REFERENCES:

1. Конституція України (1996). Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access: 05.11.2025)
2. Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" of 12.05.2015 No. 389-VIII. Official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (date of access: 05.11.2025)
3. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 1966. United Nations Treaty Collection. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf> (date of access: 05.11.2025)
4. European Convention on Human Rights, 1950. Council of Europe. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (date of access: 05.11.2025)
5. Council of Europe. "Reservations and Declarations for Treaty No.005 - Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 005)" URL: <https://www.coe.int/en/web/Conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=10&codePays=U> (date of access: 05.11.2025)
6. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. "Report on the Human Rights Situation in Ukraine," September 2025. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-07/24-07-03%20OHCHR%2039th%20periodic%20report%20on%20Ukraine.pdf> (date of access: 05.11.2025)
7. Supreme Court of Ukraine. "Access to justice in the context of war in Ukraine – article by Secretary of the Grand Chamber of the Supreme Court Vitalii Urkevych" 2024. URL: <https://court.gov.ua/eng/supreme/pres-centr/news/1891099/> (date of access: 05.11.2025)
8. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). "Ukraine Situation: Protection Monitoring Report," 2025. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/107945> (date of access: 05.11.2025)
9. Human Rights Watch «Ukraine | Country Page | World – Ukraine» 2025. URL: <https://www.hrw.org/europe/central-asia/ukraine> (date of access: 05.11.2025)
10. European Court of Human Rights (ECHR) «Guide on Article 15 of the Convention – Derogation in Time of Emergency», річне оновлення 31 серпня 2024. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_eng (date of access: 05.11.2025)
11. Rome Statute of the International Criminal Court (1998). United Nations Treaty Collection. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (date of access: 05.11.2025)

Осіпова Поліна Олександрівна,
студентка бакалаврату Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Легка Оксана Володимирівна,
професор кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів, д.ю.н., професор

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ПРОТИДІЯ КІБЕРПРОПАГАНДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження. Повномасштабне російське вторгнення продемонструвало критичну важливість інформаційної безпеки як невід’ємної складової національної оборони України. Гібридна війна, що поєднує військову агресію з масованими кібератаками та дезінформаційними кампаніями, вимагає комплексного підходу до захисту інформаційного простору держави. В умовах, коли інформаційні операції стають дедалі складнішими та масштабнішими, питання ефективності існуючих механізмів протидії набуває особливої актуальності для забезпечення державної безпеки та збереження демократичних цінностей.

Мета дослідження – проаналізувати функціонування багаторівневої системи інформаційної безпеки України, виявити проблемні аспекти координації між державними та громадськими інституціями, оцінити ефективність протидії дезінформації в умовах війни та визначити перспективи розвитку кібердипломатії як інструменту захисту національних інтересів у глобальному цифровому просторі.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності Україна сформувала багаторівневу систему захисту інформаційного простору, що включає ДССЗІ, Міністерство цифрової трансформації, ЦСКІБ та Центр протидії дезінформації при РНБО [1]. Урядова команда CERT-UA активно блокує фішингові атаки, що передаються через колаборантів у регіонах [1]. Попри наявність інституційної структури, її ефективність значною мірою залежить від координації між відомствами та їхньої спроможності оперативно реагувати на нові виклики. Дублювання функцій між Центром протидії дезінформації та Центром стратегічних комунікацій свідчить про відсутність єдиного стратегічного бачення [2], що розпорошує і без того обмежені ресурси – проблема, особливо критична в умовах війни.

Громадські організації з 2014 року стали основою протидії російській дезінформації, що значно підвищило резистентність суспільства після 24 лютого 2022 року [2]. Організації посилили моніторинг, фактчекінг та почали працювати з міжнародною аудиторією [2]. Активність громадського сектору демонструє зрілість українського громадянського суспільства та його здатність до самоорганізації в кризових умовах. Проте держава досі не створила механізму координації зусиль усіх стейкхолдерів [2], що є упущеною можливістю синергії, яка могла б посилити ефективність протидії дезінформації.

Важливим етапом стали зміни до Кримінального кодексу (статті 111, 111¹, 111² ККУ), які визначили склади злочинів державної зради та колабораційної діяльності [1]. До серпня 2024 року було зареєстровано 22 757 злочинів проти нацбезпеки, з них 10 175 – колабораційна діяльність [1]. Ці цифри наочно ілюструють масштаб проблеми внутрішньої дестабілізації, але водночас постає питання балансу між безпекою держави та демократичними свободами. Надмірна криміналізація створює ризики для свободи слова, що може підірвати довіру до демократичних інституцій у довгостроковій перспективі.

Згідно з опитуванням КМІС, 83,8% українців вважають, що Росія посилила дезінформацію після повномасштабного вторгнення [2]. При цьому 34,4% оцінюють протидію держави як ефективну, 49,2% – як частково ефективну [2]. Найбільше довіри – до Президента (42,7%), військових (34,4%) та марафону «Єдині новини» (28%) [2]. Високий рівень довіри до офіційних джерел свідчить про успішність державної комунікаційної політики. Однак централізація інформаційного поля навколо кількох джерел, хоч і виправдана в умовах війни, у довгостроковій перспективі може загрожувати медіаплюралізму та розвитку незалежних медіа.

Повномасштабне вторгнення створило нові групи ризику: ВПО, військові та їхні родини, мешканці окупованих та звільнених територій. При цьому відсутня стратегія інформаційної реінтеграції окупованих територій [2]. Це найслабша ланка системи, адже люди, які пережили окупацію, мають специфічне сприйняття інформації, психологічні травми та часто – досвід споживання російської пропаганди. Відсутність продуманої стратегії роботи з ними створює небезпечний вакуум, який ворог неодмінно спробує заповнити своїми наративами.

У контексті міжнародного виміру важливим є розвиток кібердипломатії, яку МЗС визначає як захист національних інтересів у кіберпросторі через дипломатичні інструменти та встановлення зв'язків з іншими державами і міжнародними організаціями. За 2023 рік СБУ нейтралізувала майже 4 тисячі кібератак на органи влади та критичну інфраструктуру. Оскільки кіберзагрози не знають кордонів, технічний захист без дипломатії є неефективним. Досвід України у протидії гібридним загрозам може бути використаний для формування міжнародних норм кіберповедінки та посилення співпраці з партнерськими державами. Активна участь у міжнародних ініціативах з кібербезпеки сприятиме євроатлантичній інтеграції держави.

Висновки. Україна створила функціональну багаторівневу систему протидії дезінформації, що охоплює кіберзахист, стратегічні комунікації, виявлення та нейтралізацію інформаційних атак, а також кримінальне переслідування колаборантів [1]. Проте система потребує системного вдосконалення у кількох напрямках.

По-перше, необхідне створення єдиної стратегії протидії дезінформації з чітким розподілом функцій між державними органами та посиленням

координації з громадським сектором. По-друге, критично важливою є розробка спеціальних програм для роботи з вразливими аудиторіями, зокрема мешканцями деокупованих територій, де відсутність стратегії інформаційної реінтеграції створює загрозу національній безпеці. По-третє, необхідні довгострокові інвестиції в медіаосвіту та розвиток критичного мислення населення, оскільки інформаційно стійке суспільство є найнадійнішим захистом від дезінформації.

Розвиток кібердипломатії як інструменту міжнародного співробітництва має стати пріоритетним напрямком, що дозволить Україні ефективніше захищати свої інтереси у глобальному кіберпросторі та брати участь у формуванні міжнародних норм кіберповедінки. Накопичений досвід протидії гібридним загрозам може бути використаний для посилення міжнародної співпраці у сфері кібербезпеки. Водночас необхідно зберігати баланс між вимогами національної безпеки та демократичними стандартами, що є критично важливим для майбутньої євроатлантичної інтеграції.

Бібліографічні посилання:

1. Ахмедова О. Інформаційна безпека як складова публічної політики протидії колабораціонізму. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2025. № 3. С. 7–12. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2025.3.1>

2. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітичний звіт. ГО «Український інститут медіа та комунікації». 2023. С. 66.

Очеретна Крістіна Ігорівна,

студентка Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Гайдук Максим Олександрович,
доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного
виховання Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, док. філософ. з цив. зах.

МІЖНАРОДНІ ГУМАНІТАРНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Під час збройних конфліктів цивільне населення, проживає найважчі моменти життя – загибель, поранення та руйнування житла. Збройні конфлікти залишають великі рани у долях людей та держав. Зазвичай, найбільш уразливою стороною є, було та залишається цивільне населення, люди, які навіть не беруть участь у цих конфліктах, але зазнають великі втрати та стають жертвами катувань, насильства та примусового переселення покидаючи свої будинки. Міжнародне гуманітарне право встановлює свої стандарти захисту цивільних, метою яких є мінімізація страждань та гуманізація збройних конфліктів. Вони

розробляють свої норми, правила та принципи, що регулюють поведінку сторін під час конфліктів. Сучасні конфлікти свідчать, що питання захисту цивільного населення залишаються актуальними і досі.

Міжнародні гуманітарні стандарти, що виявляють захист населення під час збройних конфліктів, ґрунтуються на системі джерел міжнародного гуманітарного права, які охоплюють низку норм таких як: звичаєві, договірні, судові та інституційні. Норми, що регулюють МГП, були розроблені державами шляхом прийняття міжнародних договорів і формування звичаєвого міжнародного права. Сучасне МГП вперше з'явилося з прийняттям первісної Женевської конвенції в 1864 році [1]. Найважливішою є Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, яка передбачає заборону насильства, депортацій та залякування цивільних осіб.

Не менш важливими є принципи МГП, які забезпечують певну єдність і системність його норм. У них застосовується аналіз усіх джерел міжнародного гуманітарного права. Також, принципи МГП мають відповідати змісту визнаних принципів загального міжнародного права, закріплених Статутом ООН, Декларацією про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р. і Заключним актом Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р [3]. До принципів належать: Принцип розрізнення – сторони збройного конфлікту завжди повинні розрізняти цивільних осіб та комбатантів, а також цивільні та військові об'єкти. Принцип заборони нападу невибіркового характеру – це заборона нападів, які не спрямовані на конкретну військову ціль, або влучають без розрізнення у військові цілі та цивільних осіб чи цивільні об'єкти. Принцип пропорційності при нападі – забороняються напади, які були б надмірними порівняно з очікуваною конкретною та безпосередньою військовою перевагою, що мали б одержати. Принцип вжиття запобіжних заходів під час здійснення нападу – слід вжити всіх практично можливих заходів, щоб уникнути випадкової загибелі цивільного населення, поранення цивільних осіб та пошкоджень цивільних об'єктів або принаймні звести такі випадки до мінімуму [2].

Праці Ж.-М. Генрі, К. Сассолі, а також Української асоціації міжнародного права підкреслюють наукові дослідження, та пояснюють, що принцип розрізнення комбатантів і некомбатантів є наріжним каменем МГП. Він передбачає, що обов'язок двох сторін конфлікту чітко відмежовувати цивільних осіб від учасників конфліктів та гарантувати їх захист від насильства будь-якою ціною. Вчені наголошують, що безпосереднє дотримання принципу передбачає не тільки правові, а й етичні зобов'язання держав. Також наукові аналітичні звіти, до прикладу дослідження Міжнародного кримінального суду та Українського центру прав людини, звертають особливу увагу на те, що ефективність міжнародних гуманітарних стандартів залежить від здатності міжнародної спільноти.

Захист цивільного населення включає не тільки уникнення прямих атак, а й захист від таких дій як: переселення, знищення майна без військової

необхідності, блокування гуманітарної допомоги. Роль неурядових і гуманітарних організацій у моніторингу та захисті через діалог зі сторонами, надання допомоги та відслідковувати порушення. Механізми доступу гуманітарної допомоги є те, що під час бойових дій обидві сторони повинні дозволяти доставку допомоги цивільному населенні. Порушення міжнародного гуманітарного права можуть бути розглянуті як воєнні злочини.

Міжнародні гуманітарні стандарти захисту цивільного населення становлять одну з ключових складових міжнародного права. Вони базуються на поєднанні договірних та звичаєвих норм, а також рішень міжнародних судових інституцій та національного законодавства держав. У сучасному світі, коли збройні конфлікти стають дедалі частіше та мають технологічний характер, дотримання гуманітарних стандартів стає не лише юридичним, а й моральним обов'язком міжнародної спільноти. Український досвід останніх років підтверджує, що МГП залишається актуальним до сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне гуманітарне право – Red Line Initiative. *Red Line Initiative*. URL: <https://www.endcrsv.org/uk/guidebook/мгп/> (дата звернення: 06.11.2025).
2. Основоволожні принципи міжнародного гуманітарного права (МГП) – Товариство Червоного Хреста України. *Товариство Червоного Хреста України*. URL: <https://redcross.org.ua/news/2025/03/107888> (дата звернення: 06.11.2025).
3. Поняття і принципи міжнародного гуманітарного права :: MegaLib.com.ua. *Електронна бібліотека онлайн MegaLib.com.ua*. URL: http://megalib.com.ua/content/10528_Ponyattya_i_principi_mijnarodnogo_gumanitarnogo_prava.html (дата звернення: 06.11.2025).

Паливода Сніжана Володимирівна,

студентка бакалаврату Навчально-наукового юридичного інституту
Державного університету економіки і технологій

Забєділіна Анастасія Ігорівна,

студентка магістратури Навчально-наукового юридичного інституту
Державного університету економіки і технологій

Науковий керівник: Веселов Микола Юрійович,
професор кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту
Державного університету економіки і технологій, д.ю.н., професор

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ІНТЕГРАЦІЇ ТА ЗАХИСТ КОЛЕКТИВНИХ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: ДИЛЕМА ПРАВОВОГО СТАТУСУ УГОРСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ

Дискусія навколо прав угорської національної спільноти в Україні є однією з найскладніших дилем у сучасній українській внутрішній та зовнішній державно-правовій політиці. Вона являє собою класичний конфлікт між двома легітимними інтересами: з одного боку – суверенним правом держави на впровадження політики інтеграції суспільства, зокрема через мову, з іншого –

вимогами щодо захисту колективних прав етнічної меншини, які активно артикулюються Угорщиною. Ця дилема стала ключовим фактором не лише у двосторонніх відносинах, але й у ширшому контексті європейської інтеграції України, де дотримання міжнародно визнаних і визначених у відповідних міжнародно-правових актах прав меншин є однією з фундаментальних умов [1].

Після 2014 року Україна взяла курс на формування єдиної політичної нації, у межах якої володіння державною мовою розглядається як інструмент рівності громадян. Зокрема були прийняті такі закони: Закон «Про освіту» (2017) та Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), які зміцнили роль української мови у публічному просторі, освіті, медіа, державній службі [2, 3]. Аргументація ґрунтується на тому, що володіння державною мовою – не є обмеженням, а навпаки створює можливість для громадян, які належать до національних меншин брати участь у суспільному житті, здобувати освіту та бути конкурентними на ринку праці [4]. Стаття 7 Закону «Про освіту» передбачила поступовий перехід середньої та старшої школи на викладання державною мовою. Аналіз результатів успішності до зазначеної реформи показав, що майже 70% випускників шкіл у місцях компактного проживання угорської громади не склали ЗНО з української мови, що суттєво ускладнює їх подальшу інтеграцію у загальнодержавну систему вищої освіти та ринок праці. Таким чином, формально, метою закону виступало не звуження прав національних меншин, а подолання соціальної сегреції [5].

Показовим є висновок Венеціанської комісії, яка визнала правомірність прагнення України посилювати роль державної мови, але звернула увагу на радикальність змін та недостатній рівень консультацій із національними меншинами: *«Засідання Венеціанської комісії завершилось. Комісія підтримала необхідність покращення вивчення української мови в системі освіти як чинника єдності та взаєморозуміння в суспільстві»*, – зазначила у 2017 році тогочасна міністр освіти і науки Лілія Гриневич [6].

У свою чергу, Угорщина різко розкритикувала прийняті Україною мовно-освітні реформи, розглядаючи їх як такі, що *«завдають удару в спину угорській меншині»* та порушують її колективні права. За словами міністра закордонних справ Угорщини Петера Сіярто, такі законодавчі зміни ставлять під загрозу функціонування більшості угорських навчальних закладів на Закарпатті, що на думку угорського політика, може мати довготривалі негативні наслідки для збереження угорської ідентичності в регіоні [7].

У 2023 році головна перспектива врегулювання статусу угорської меншини отримала нове правове підґрунтя із прийняттям Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». Цей документ став результатом виконання рекомендацій Європейської Комісії та створює баланс між інтеграційними прагненнями нашої держави й захистом культурної самобутності національних меншин в Україні. Закон розширює можливості використання мов меншин у сфері освіти, медіа та культури, що

демонструє готовність українського політичного центру до компромісу та зближення з європейськими стандартами [8].

Втім, попри ухвалення цього Закону, напруження у відносинах із Будапештом не зменшилось. Угорська сторона й до тепер продовжує наполягати, що українські реформи нібито загрожують збереженню угорської ідентичності на Закарпатті. Зокрема, прем'єр-міністр цієї країни Віктор Орбан заявив, що Угорщина надалі блокуватиме підтримку України в міжнародних структурах, *«поки мовні права етнічних угорців там не будуть відновлені»*. Політик наголосив: *«Вони хочуть перетворити угорські школи на українські, а якщо це не спрацює, то закрити їх. Ми не підтримаємо Україну в жодному питанні на міжнародній арені, доки вона не відновить закони, що гарантують права угорців»*. За його словами, в Україні обмежені права близько 150 тис. етнічних угорців на використання рідної мови після ухвалення у 2017 році Закону «Про освіту» [9].

Напруга в угорсько-українському діалозі ще підвищується. Особливо болісною для України ця проблема виглядає в контексті боротьби багатонаціонального народу України за свою незалежність, територіальну та політичну єдність та прагнення до євроінтеграції. Насправді маніпуляції угорського уряду з питанням дотримання/недотримання прав національних меншин в сусідній суверенній країні є тим «ударом у спину» на шляху інтеграції української політичної нації до європейської демократичної спільноти. Наразі політична верхівка Угорщини оголосила про проведення консультативного референдуму щодо вступу України до Європейського Союзу. В урядових бюлетенях були представлені «сім ризиків» для Угорщини – від фінансових та аграрних, до загроз ринку праці й пенсійної системи. Частина аргументів є маніпулятивною, оскільки вступ до ЄС передбачає обов'язкове приведення законодавства України у відповідність до європейських норм [10].

Питання прав угорської спільноти залишається ключовим викликом для України на шляху до ЄС. Держава прагне зміцнення національної єдності через державну мову, водночас адаптуючи законодавство до європейських стандартів щодо національних меншин. Подальший прогрес залежить від збереження балансу між інтеграційною політикою та гарантіями культурної ідентичності угорської громади в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Україна-Угорщина. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/ukr_ugorshina_a4_2020_print_2_.pdf
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 22.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 27.10.2025).

4. Interfax – Ukraine. (08.05.2019). Ukraine assures Hungary language law does not limit minorities' rights. URL: https://en.interfax.com.ua/news/general/586253.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 27.10.2025).

5. Майже 70% випускників шкіл у місцях проживання угорської громади не склали ЗНО з української мови. *УНІАН: новини*: 04.10.2018. URL: <https://surl.li/uxmwsc> (дата звернення: 27.10.2025).

6. «Це удар в спину»: Угорщина жорстко розкритикувала новий закон України про освіту. *УНІАН: новини*: 07.09.17. URL: <https://surl.li/adhoph> (дата звернення: 27.10.2025).

7. МОН: Венеціанська комісія підтримала необхідність кращого вивчення української мови. *BBC NEWS Україна: новини*: 8 грудня 2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-42280247.amp> (дата звернення: 27.10.2025).

8. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13.12.2022 № 2827-IX. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3389-20#Text> (дата звернення: 27.10.2025).

9. Reuter. (September 25, 2023). Hungary PM criticizes Ukraine, says no rush to ratify Sweden's NATO bid. URL: <https://surl.li/sppzov> (дата звернення: 27.10.2025).

10. В Угорщині проведуть референдум щодо вступу України до ЄС. Про що запитують виборців. *Суспільне новини*: 30 березня 2025. URL: <https://surl.li/wiasfv> (дата звернення: 27.10.2025).

Паутов Денис Сергійович,

студент 3 курсу спеціальність «Міжнародне право»
Державного торговельного-економічного університету

Науковий керівник: Панфілова Юлія Михайлівна,
доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельного-економічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Кожна людина має нескінченну кількість прав, які є універсальними, невідчужуваними та ґрунтуються на людській гідності та природній рівності людей. Концепція прав людини, закріплена у національних законодавствах, таких як Конституція України, та міжнародних документах, як-от Загальна декларація прав людини, охоплює широкий спектр прав на життя, свободу, працю, розвиток особистості та свободу думки. Основою прогресивних теорій прав особистості є ідея про людину як про вищу соціальну цінність суспільства і держави. Поняття прав людини відображає той факт, що за кожною особою визначається деякий комплекс природних, невід'ємних прав і свобод, що обумовлюються самим фактом існування людини і повинні розглядатися як гарантії її гідності. Це – складова частина багатьох

соціально-філософських вчень. Таке розуміння припускає і необхідність відповідних гарантій задоволення потреб особистості, а також захисту її визначених інтересів. Питання про ефективність таких гарантій на сучасному етапі розвитку людства придбало глобальний характер, що вимагає колективних міжнародних дій.

Джеймс Вілсон – один із батьків-засновників сучасної Америки, хто був одним із підписантів Конституції Сполучених Штатів, на питання щодо пропозиції додати до Конституції Біль про права заявив: «Неможливо перерахувати абсолютно всі права, якими наділена людина. Думаю, жоден із учасників Конституційного конвенту навіть не припускав такої спроби» [8, с. 361].

Наші права зазвичай не намагаються обмежувати, якщо вважають, що ми користуємося ними розумно та виважено. Зазвичай цензуру накладають не на загальновизнані чи популярні погляди, а на ті, що викликають суперечки або здаються надто радикальними. Проте ми маємо відстоювати навіть нерозсудливе використання прав, адже саме в цьому полягає їхня сутність – це невід’ємні права, а не надані кимось привілеї.

Звертаючись до історії виникнення прав людини, треба, в першу чергу, зазначити, що цей феномен почав формуватися ще з найдавніших етапів розвитку людства та держав на планеті. Одним із основоположних та фундаментальних письмових джерел є Біблія, у якій підкреслювалися найвищі цінності людини як творіння Божого [4, с. 224–225]. У ній містяться норми про загальну рівність, право власності, правила взаємин між людьми та судовий розгляд спорів. Саме з біблійних принципів поступово вирости сучасні уявлення про права людини. Варто зазначити, що багато положень Загальної декларації прав людини 1948 року мають спільні риси з біблійними настановами, що свідчить про спадкоємність морально-правових ідей у розвитку суспільства.

Наступним етапом розвитку та поширення принципу природної рівності прав людини була античність, а саме давньогрецькі софісти – Лікофрон, Антифон, Алкідам (VI–V ст. до н.е.). Вони зазначали, що всі людські істоти від народження мають однакові права, даровані природою, оскільки підвладні одній долі. Подібну думку висловлював і Сенека, вважаючи, що всі люди — «раби долі». На Сході ці погляди розвивав китайський філософ Мо-Цзи, який говорив про рівність усіх перед небом і походження держави з суспільної угоди. Втім, ця небесна рівність не завжди втілювалася в земному житті [8, с. 366]. Навіть в сучасних нормативно-правових актах держави Україна, а саме в ст. 3 Конституції України також визначено, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. З цього можна зрозуміти, що як і стародавні правові акти, так і акти нової епохи все одно націлена на визнання та встановлення прав людини основними цінностями.

Великого значення та дійсної потреби, права людини почали набувати лише в XX столітті. Це явище характеризується значно активнішим процесом

кодифікації та систематизації норм міжнародного права для їх кращого розуміння та застосування. Також, у призмі цього процесу знайшло витоки питання, яке стосується захисту прав дискримінованих груп населення, яке в подальшому стало одним із ключових завдань сучасного національного та міжнародного права. Активний прояв цього явища можна відстежити в політиці, освіті, працевлаштуванні, охороні здоров'я, доступі до послуг тощо. Основними формами вираження дискримінації – пряма, непряма, підбурювання, пособництво та утиск. Наперед треба зазначити, що відповідні обмеження та рамки є неправомірними діями, якщо вони не мають правового регулювання та належного обґрунтування зі сторони права чи держави.

В першу чергу, під дискримінацією треба розуміти ситуацію, коли окремого індивіда або групу осіб, залежно від їхніх ознак – раси, кольору шкіри, статі, віку, національного чи соціального походження, інвалідності, громадянства, мови, релігійних або політичних переконань, майнового чи сімейного стану, місця проживання та інших характеристик – обмежують у реалізації або користуванні правами і свободами. Основними сферами суспільних відносин у яких може застосовуватись дискримінація є: громадсько-політична діяльність; державна служба та служба в органах місцевого самоврядування; правосуддя; трудові відносини, у тому числі застосування роботодавцем принципу розумного пристосування; охорона здоров'я; освіта; соціальний захист; житлові відносини; доступ до товарів і послуг; інші сфери суспільних відносин [3, 5, с. 8].

Але, «священним ореолом» та «білим світлом в кінці тунелю» можуть слугувати, та невелика кількість міжнародних організацій та установ, таких як: ООН, ЕС ОБСЄ, Міжнародний суд з прав людини; принципів міжнародного права, норми національного та міжнародного характеру, а саме: Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966, Два факультативні протоколи 1966, 1989 року, які покликані захищати права людини будь-де та будь-коли.

Отже, кожна людина на нашій планеті має невідчужувані та універсальні права, що ґрунтуються на її гідності та природній рівності. Історично права людини формувалися від біблійних принципів і античних вчень до сучасних національних і міжнародних норм. XX століття стало періодом кодифікації та захисту прав, особливо дискримінованих груп — жінок, дітей, національних меншин і осіб з інвалідністю. Дискримінація у будь-яких сферах суспільного життя є неправомірною, якщо не має законного обґрунтування. Захист прав людини забезпечується міжнародними та національними механізмами, діяльністю організацій, таких як ООН, ОБСЄ, ЄС, і правовими нормами. Дотримання прав людини, формування рівності та толерантності є запорукою свободи, гідності та соціальної справедливості для кожної особи.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України : Основний Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.10.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 06.10.2025).
3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення 06.10.2025).
4. Бойко В. М. Захист прав дискримінованих груп населення: міжнародно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 230–233. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/53.pdf (дата звернення 06.10.2025).
5. Міжнародна організація з міграції (ІОМ). Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Київ, 2022. 28 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/iom_booklette-06_1kolonka_screen.pdf (дата звернення 06.10.2025).
6. Національний інститут стратегічних досліджень. Впровадження антидискримінаційного права в Україні: проблеми та перспективи. Київ : НІСС, 2016. 42 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-12/antydiskrim-ebb03.pdf> (дата звернення 06.10.2025).
7. Савчук О. В. Проблеми правового забезпечення рівності та недискримінації в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 9. С. 387–391. URL: http://lsej.org.ua/9_2024/96.pdf (дата звернення 06.10.2025).
8. Теліпко Е. В., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право : навчальний посібник .Київ : Центр учбової літератури, 2010. 608 с.

Петруновська Дар'я,

студентка 4 курсу бакалаврату

Державний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Невара Лілія Михайлівна,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права,
Державний торговельно-економічний університет, к.ю.н., доцент

ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ

Право кожного народу самостійно визначати свій розвиток вважається одним із головних принципів міжнародного права. Воно має вирішальне значення і для забезпечення прав національних меншин. Уперше цей принцип був зафіксований у Декларації ООН 1960 року про надання незалежності колоніальним країнам і народам, а згодом отримав розвиток у

багатьох міжнародних документах, що стосуються культурної, мовної та соціальної самобутності спільнот. Серед них особливо помітними є Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (1992), яка дає можливість національним меншинам вільно користуватися рідною мовою в освіті, культурі та медіа, а також Декларація ООН про права корінних народів (2007), де закріплено право цих народів на самовизначення, збереження мови й культури, розвиток освіти та економічне і соціальне зростання [1, 2, 3].

Важливу роль у цій сфері також відіграє Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин (1995). Вона визначає основні принципи охорони культурної та соціальної ідентичності, гарантує можливість участі меншин у суспільному житті та зобов'язує держави забезпечувати належний захист їхніх прав. У сукупності ці документи створюють міжнародну систему, яка допомагає поєднати гарантії для меншин і корінних народів із дотриманням територіальної цілісності держав [4].

В Україні право на самовизначення реалізується через культурні, мовні та соціальні гарантії, без надання права на політичне відокремлення. При цьому держава посилається на Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин (1995), ратифіковану Верховною Радою 9 грудня 1997 року, яка набрала чинності для України 1 травня 1998 року. Це дозволяє забезпечувати права національних меншин, зберігаючи водночас принцип територіальної цілісності держави. Таке поєднання гарантує дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини та культурної, мовної і соціальної самобутності спільнот [4].

Конституція та Закон України «Про національні меншини (спільноти) в Україні» гарантують права національних меншин, які проживають на території нашої держави. Закон визначає національні меншини як групи громадян, які не є українцями за національністю та мають спільну етнічну, культурну або мовну ідентичність. Цим законом забезпечується можливість користування рідною мовою, розвитку культурної самобутності, створення національних організацій і освітніх закладів, але не передбачається права на політичне відокремлення. Варто зазначити, що російська національна меншина становить етнічну меншість (17,3% всього населення України), має власну державу за межами нашої країни і тому не відноситься до корінних народів, а належить до національних меншин України [5, 6].

Існує також окремий закон присвячений корінним народам, що проживають на території нашої держави – кримські татари, караїми і кримчаки. Закон «Про корінні народи України» (2021 р.) визначає їх як корінні народи, закріплює право на самовизначення в межах Конституції, надає можливість економічного, соціального та культурного розвитку, а також визнає представницькі органи, такі як Меджліс кримськотатарського народу, як суб'єкти, що представляють інтереси своїх спільнот. Відповідно до статті 5 цього Закону, держава гарантує можливість вивчати мови корінних народів України, проводити наукові

дослідження, зберігати та розвивати мови корінних народів, що перебувають під загрозою зникнення [7, 8].

Прийняття Закону України «Про корінні народи України» стало важливим кроком у визнанні прав корінних народів, сприяючи їх інтеграції в українське суспільство при збереженні культурної та етнічної ідентичності. Закон відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини та прав корінних народів, зокрема Декларації ООН про права корінних народів [1, 7].

Окрім уже зазначених міжнародно-правових і національних актів, важливим кроком у розвитку державної політики щодо захисту прав національних меншин та корінних народів стало ухвалення Кабінетом Міністрів України Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року. Ця програма спрямована на формування стабільних інституційних умов на загальнодержавному та регіональному рівнях для реалізації прав і задоволення потреб осіб, які належать до національних меншин (спільнот) та корінних народів України. Документ передбачає створення ефективних механізмів забезпечення мовних, освітніх, культурних та інформаційних прав, а також сприяє активній участі представників цих спільнот у політичному, соціальному, культурному та економічному житті суспільства. Реалізація Програми покликана зміцнити міжетнічну злагоду, підтримати культурне різноманіття та сприяти інтеграції всіх спільнот у демократичний простір України [6, 8].

На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що право народів на самовизначення є одним із фундаментальних принципів міжнародного права. В Україні це право реалізується через законодавчі механізми, які гарантують захист і розвиток прав національних меншин і корінних народів. Закон «Про корінні народи України» підтримує культурну, соціальну та етнічну ідентичність відповідних спільнот і забезпечує їх гармонійну інтеграцію в суспільство. Не менш важливу роль у цьому процесі відіграє Державна цільова національно-культурна програма «Єдність у розмаїтті», яка підтримує міжетнічну злагоду, культурне різноманіття та активну участь представників національних спільнот і корінних народів у політичному, соціальному, культурному та економічному житті України, поєднуючи міжнародні стандарти захисту прав людини з інтересами державного суверенітету.

Біографічні посилання:

1. Декларація ООН про надання незалежності колоніальним країнам та народам (1960 р.). URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/colonial.shtml (Дата звернення: 19.09.2025)
2. Європейська хартія регіональних або меншинних мов (1992). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text Дата звернення: 19.09.2025)
3. Декларація ООН про права корінних народів (2007). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l56#Text (Дата звернення: 19.09.2025).

4. Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин (1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (Дата звернення: 20.09.2025)

5. Закон України «Про національні меншини (спільноти) в Україні» (№ 2827-IX, 2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20> (Дата звернення: 20.09.2025)

6. Невара Л. М. *Поняття мовних меншин і природа мовних прав у міжнародному праві* // Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 40. URL: <https://jusintergentes.com.ua/images/2024/1/Nevara.pdf> (Дата звернення: 10.10.2025).

7. Закон України «Про корінні народи України» (№ 1616-IX, 2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20> (Дата звернення: 20.09.2025)

8. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 26.09.2023 № 850-р «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2023-p#Text> (Дата звернення: 13.10.2025).

Погрибенник Роксолана Ігорівна,
студентка бакалаврату Державного торговельно-економічного
університету

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, асистент кафедри
міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ

Торгівля людьми – це глобальна проблема, явище ганебне та злочинне. Воно впливає не тільки на суспільство, а й на держави, зокрема ті, що мають складну економічну та демографічну ситуацію. «Торгівля людьми досягла масштабів епідемії за останні десять років, з річним глобальним ринком близько 42,5 млрд USD», – зазначає Рада Європи. В Україні, на час активної війни із ворогом, імовірність потрапити в рабство або бути викраденим значно зросла, адже багато людей втратили все своє майно, гроші, а тому більший ризик стати жертвою експлуатації через фінансові та психологічні проблеми.

Свобода, безпека та недоторканість є одними із ключових прав людини, а їх забезпечення одна з головних функцій держави. Однак механізм протидії торгівлі людьми зараз не є досконалим, а законодавча база має велику кількість недоліків, малоефективна, а в деяких країнах взагалі не підіймається це питання. Відсутність якісної співпраці між державами вповільнює шлях до розв'язання проблеми, тому єдиного способу викорінення досі не існує.

Найбільш вразливими категоріями людей є діти (особливо сироти або діти з неблагополучних сімей), жінки (найчастіше незаміжні та матері-одиночки), особи із фінансовими труднощами чи з проблемами психічного здоров'я, мігранти,

внутрішньо переміщені особи. Про це кажуть статистики та щорічні офіційні дані. Причини потрапляння в рабство можуть бути різними, наприклад, сплановане діяння кимось іншим, або власні вчинки через володіння неправдивою інформацією. Дитячу працю використовують здебільшого у сільському господарстві (70,9%), секторі послуг (17,1%) і промисловості (11,9%) [1].

Проблема із виявленням та протидією таких злочинів залишається актуальною, хоч й існує вже давно. Способи торгівлі людьми з кожним днем оновлюються, змінюються та еволюціонують, тому правоохоронні органи, об'єднання чи організації постійно стикаються з низкою проблем. Проте, протягом останніх двох сторіч у цьому напрямі було прийнято та впроваджено вагомий кількість нормативно-правових актів, що значно полегшують боротьбу. Найдієвішими в даній сфері можна вважати такі документи як: Міжнародний договір про боротьбу з торгівлею білими рабниками від 18 травня 1904 р. (м. Париж), Женевська конвенція про заборону торгівлі жінками та дітьми (1921), Конвенція про заборону рабства» (1927), Конвенція про примусову чи обов'язкову працю (1930), Загальна декларація прав людини (1948), Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами» (1949), Конвенція про політичні права жінок (1952); Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966); Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966); Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (1980), Конвенція проти катувань та інших нелюдських або принижуючих гідність видів поводження (1984); Конвенція про права дитини (1989); Декларація ООН про подолання насильства над жінками (1993); Підсумкові матеріали Четвертої всесвітньої конференції зі становища жінок у Пекіні (1995), Гаазька міністерська декларація щодо Європейських вказівок стосовно ефективних заходів для запобігання та боротьби із торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації (1997), Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999), Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності (так званий «Палермський протокол») (2000), Протокол про попередження і запобігання торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю людьми і підлітками (2000); Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (2005), Директива ЄС про боротьбу з торгівлею людьми (Директива 2011/36/ЄС), Стратегія ЄС щодо боротьби з торгівлею людьми (2021-2025) та ін [2].

Торгівля людьми може здійснюватися як в межах однієї країни (внутрішньодержавна), так і двох чи більше (транснаціональна). Це залежить від місця знаходження покупця або мети транспортування людини. Порівняно низька кількість арештів торговців різко контрастує з числом переслідуваних законом, обвинувачених, притягнених до відповідальності перед законом або зниклих чи депортованих жертв злочину, адже нерідко їх

визнають незаконними мігрантами чи співучасниками. В цьому полягає недосконалість механізму протидії торгівлі людьми. Такі ситуації, що, на жаль, є дійсно численними, трапляються через «механічне» застосування закону. На протидію таких ситуацій резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї був прийнятий Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. В статті 5 Протоколу йдеться про кримінальне переслідування мігрантів, а саме: «Цей Протокол не застосовується для кримінального переслідування мігрантів у силу тільки тієї обставини, що вони стали об'єктом діянь, зазначених у статті 6 цього Протоколу». В Україні цей протокол набув чинності 21 травня 2004 року [3].

Також важливо додатково згадати про вищевказаний Протокол про попередження, припинення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми (Протокол про торгівлю людьми), який був прийнятий у 2000 році Радою Організації Об'єднаних Націй в Італії [4]. Це перший глобальний юридично обов'язковий документ з узгодженим визначенням питань про торгівлю людьми, який встановлений в додаток до Конвенції «Проти Міжнародної організованої злочинності». Метою прийняття Протоколу було покращення міжнародного співробітництва у розслідуванні, переслідуванні та притягненні до кримінальної відповідальності торговців людьми, а також у захисті та допомозі жертвам незаконної торгівлі.

У наш час, попри системні заходи протидії торгівлі людьми, мільйони людей досі піддаються експлуатації щоденно. В державах із воєнним станом ситуація найбільш загострена та неконтрольована. Наприклад, в Україні, із початком повномасштабної війни значно збільшилась кількість жертв, особливо велику частку становлять особи, що втратили домівку, та інші вразливі групи осіб, які більш ймовірно можуть бути втягнені до незаконної торгівлі людьми та дітьми, незаконного усиновлення, торгівлі органами та незаконного донорства. Варто зауважити, що особи, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, також мають великий ризик стати жертвами торгівлі та рабства, зокрема у таких формах, як примушування воювати на стороні агресора, катування та гвалтування з боку військових, вивезення громадян України, у тому числі дітей, до Російської Федерації, поселення осіб до концтаборів [5].

Взаємодія і взаємодопомога країн у запобіганні та протидії транснаціональній злочинності набуває сьогодні унікальної глобальної місії, оскільки суттєво різні країни подекуди мають аналогічні загрози злочинності та відповідні шляхи її реалізації. Ефективний обмін інформацією, знаннями та досвідом приносить користь як окремим країнам, так і світовій спільноті в цілому, максимізуючи при цьому ресурси та мінімізуючи дублювання систем заходів. Доведено, що ООН відіграє ключову роль у запобіганні та протидії транснаціональній злочинності та, відповідно до Статуту, переслідує чотири стратегічні мети: підтримку міжнародного миру і безпеки, розвиток дружніх відносин між націями, здійснення міжнародного співробітництва у розв'язанні міжнародних проблем і в заохоченні поваги до прав людини,

бути центром для узгодження дій націй у досягненні цих загальних цілей. Участь України у міжнародній співпраці досі на шляху формування нормативно-правової бази, однак саме законодавчий плацдарм може стати тим фундаментом, на якому буде в майбутньому триматися успішна реалізація всіх перспективних планів та стратегій у цьому напрямі [6].

Бібліографічні посилання:

1. Антонопоулос Д. А., Качинська М. О., Джафарова О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із отриманням коштів від торгівлі людьми у Сполученому Королівстві. Журнал східноєвропейського права. 2023. № 106. С. 17.

2. Пилип В. В. Інститути громадянського суспільства України в протидії торгівлі людьми: міжнародно-правові стандарти. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. Т. 30, № 3. С. 219–229. URL: <https://doi.org/10.32631/vsa.2023.3.17> (дата звернення: 07.11.2025).

3. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 : станом на 11 берез. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_790#Text (дата звернення: 07.11.2025).

4. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 : станом на 4 лют. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 07.11.2025).

5. Луцький Т. М., Газдайка-Василишин І. Б. ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2023. № 1. С. 42–48. URL: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-6> (дата звернення: 07.11.2025).

6. Леган І. М. Теоретико-правові засади міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Ун-т Державної фіскальної служби України, 2021. 41 с. URI: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/7914> (дата звернення: 07.11.2025)

Попелишко Софія Олександрівна,
студентка бакалаврату Державного торговельно-економічного
університету

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ООН ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Поширення збройних конфліктів у сучасному світі супроводжується з масовими порушеннями прав людини хай то буде воєнними злочинами чи геноцидом, що підкреслює терміновість ефективного міжнародного захисту. Водночас механізми Організації Об'єднаних Націй залишаються

важливими інструментами в глобальній системі захисту прав людини принаймні у часи війни, коли національні судові системи можуть бути паралізовані або підпорядковані одній зі сторін конфлікту. Важливість цих питань підтверджується останньою практикою в Сирії та Україні, коли механізми ООН стали одним з основних джерел для документування злочинів і підтримки міжнародної солідарності.

Правова основа для роботи ООН у сфері прав людини складається зі Статуту ООН (1945), а також Загальної декларації прав людини (1948), що містять стандарти для захисту прав людини [1, 2]. Важливе місце займають норми міжнародного гуманітарного права, викладені в Женевських конвенціях 1949 року та їхніх Додаткових протоколах 1977 року, які визначають взаємозв'язок між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини, особливо під час збройних конфліктів [3, 4]. Також варто зазначити, що резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН формують політико-правові механізми реагування на кризові ситуації, виступаючи інструментами міжнародного впливу.

Основними механізмами ООН для захисту прав людини в умовах збройного конфлікту є повноваження Рада Безпеки накладати санкції, створювати міжнародні трибунали та передавати справи до Міжнародного кримінального суду (МКС). Попри часте скасування рішення через право вето постійних членів, Рада Безпеки залишається єдиним органом, який може приймати рішення щодо загроз міжнародному миру та безпеці. Генеральна Асамблея ООН діє шляхом прийняття резолюцій та формування спеціальних комітетів для формування політичного тиску на агресорів. Рада з прав людини ООН надає механізми розслідування та моніторингу у формі спеціальних доповідачів та комісій. Договірні органи, включно з такими органами, як Комітет з прав людини та Комітет проти катувань, розглядають індивідуальні скарги та заохочують держави дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань.

Взаємодія міжнародного гуманітарного права (МГП) з правами людини є характерною особливістю сучасного міжнародного права. МГП регулює права на ведення бойових дій, обмежуючи спосіб та методи ведення війни, тоді як права людини зосереджуються на обмеженні влади держави щодо зловживання над особистістю навіть у воєнний час. У справі "Конго проти Уганди" (2005) Міжнародного суду ООН визнав паралельну та одночасну дію обох режимів, що підкреслює їхню взаємодоповнюваність і необхідність спільного застосування в умовах збройних конфліктів [5].

Практичне застосування механізмів ООН висвітлює їх сильні та слабкі сторони. У Сирії Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень прав людини Ради з прав людини ООН задокументувала випадки нападів на цивільних осіб, катування та використання забороненої зброї [6]. На підставі її звітів Генеральна Асамблея ООН приймає резолюції, які закликають притягнути винних до відповідальності та передає матеріали до МКС. Попри те що ООН значною мірою залишається неактивною на цьому фронті, в

України механізми ООН використовуються за допомогою резолюцій Генеральної Асамблеї щодо російської агресії, діяльності Незалежної міжнародної комісії з розслідування та операцій управління Верховного комісара з прав людини [7]. Їхні представники фіксують порушення міжнародного гуманітарного права, опитують жертв та готують регулярні звіти, а також збирають докази для міжнародних судових органів.

Проте ефективність цих механізмів сильно обмежена політизацією та правом вето в Раді Безпеки, що заважає вжити рішучих заходів у випадках масових порушень прав. До того, відсутність механізму реалізації рекомендацій, недостатня координація між органами ООН та МКС, а також обмежені можливості моніторингу в умовах активних бойових дій сприяють зменшенню доцільності та ефективності захисних заходів.

Таким чином, механізми ООН відіграють центральну роль у міжнародній системі захисту прав людини під час війни. Вони відіграють особливо важливу роль у ситуаціях збройного конфлікту, що дозволяє підтвердити вчинення злочинів, генерувати політичний тиск та міжнародну відповідальність з боку злочинців. Ефективність заходів може бути досягнута з обмеженням права вето у випадках воєнних злочинів та масових порушень, створенням постійних моніторингових місій та цифрових платформ, що забезпечать швидкий збір та перевірку доказів. Для України ефективне використання механізмів ООН є не лише інструментом міжнародного правового опору агресії, але й важливим засобом захисту прав осіб, постраждалих від насильства. У перспективі зміцнення цих механізмів сприятиме не тільки притягненню винних до відповідальності, але й запобіганню злочинам проти людства в майбутньому.

Бібліографічні посилання:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй (з поправками) від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 25.10.2025).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.10.2025).
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 25.10.2025).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 25.10.2025).
5. ICPC. ICJ, Democratic Republic of the Congo/Uganda, Armed Activities on the Territory of the Congo. URL: <https://casebook.icrc.org/case-study/icj-democratic-republic-congouganda-armed-activities-territory-congo?> (дата звернення: 25.10.2025).
6. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic from 22 February 2012. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/721894?v=pdf> (дата звернення: 25.10.2025).

7. UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine. European External Action Service (EEAS). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/un-general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_und_en (дата звернення: 25.10.2025).

Пугач Влада Дем'янівна,
студентка бакалаврату Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Владовська Катерина Петрівна,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового
права Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, докт. філос. з права

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СВІТЛІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ № 16

Корупція є одним із викликів сучасним демократичним державам, оскільки підриває верховенство права, ефективність інституцій та довіру громадян до влади. Ціль сталого розвитку №16 («Мир, правосуддя та сильні інституції») визначає запобігання корупції та забезпечення прозорості державного управління як ключові елементи сталого розвитку [1]. Корупційні практики спричиняють неефективне використання бюджетних ресурсів, зниження рівня довіри до державних інституцій, а також порушення принципів соціальної справедливості та рівності перед законом. У цьому контексті антикорупційна політика постає не лише як елемент внутрішньої безпеки держави, але й як обов'язкова умова реалізації стратегічних цілей сталого розвитку.

Розбудова системи доброчесного врядування, забезпечення відкритості публічної влади та формування нульової толерантності до корупції є невід'ємними елементами виконання міжнародних зобов'язань держави та імплементації Цілі сталого розвитку № 16 у національну правову систему [3].

Конституція України закріплює основні принципи, що формують підґрунтя антикорупційної політики держави: верховенство права (ст. 8), поділ влади (ст. 6) та відповідальність держави перед людиною (ст. 3) [2]. Ці положення забезпечують нормативну основу для формування комплексної системи запобігання корупції, у межах якої органи державної влади зобов'язані діяти в межах повноважень і на підставі закону. Розвиток конституційних гарантій реалізується через систему спеціалізованих антикорупційних органів. До них належать: НАБУ – для розслідування корупційних злочинів; НАЗК – для контролю декларацій і конфлікту інтересів; САП та ВАКС – для забезпечення незалежного правосуддя у справах про корупцію [3]. Їхня діяльність спрямована на забезпечення прозорості, відповідальності та неупередженості у сфері публічного управління, що відповідає завданням ЦСР 16 щодо створення ефективних і підзвітних інституцій. Україна, як держава-учасниця Конвенції ООН проти

корупції (2003) та Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999), зобов'язана імплементувати міжнародні стандарти запобігання корупції у внутрішнє законодавство [4]. Це узгоджується із ЦСР №16, що передбачає «суттєве скорочення рівня корупції та хабарництва в усіх формах». У межах конституційної реформи та гармонізації законодавства Україна посилює роль парламентського контролю, публічності судових процесів і фінансової звітності державних службовців.

Антикорупційна система України, попри значний прогрес у законодавчому та інституційному забезпеченні, залишається вразливою до низки системних проблем. За висновками нещодавнього звіту OECD (2025), одним із головних викликів є низька готовність бізнесу повідомляти про випадки хабарництва та корупційного тиску з боку державних органів. Це свідчить про недостатню довіру до правоохоронної системи та створює бар'єри для ефективного реагування на порушення. Крім того, у контексті воєнного стану значно обмежено проведення системного тестування державних службовців на доброчесність, що підвищує ризики проникнення корупційних практик у державну службу. Ще однією проблемою є обмежене охоплення антикорупційних програм серед державних підприємств та учасників державних закупівель. Хоча законодавство передбачає відповідні заходи, їх виконання нерівномірне, а внутрішній контроль у багатьох установах залишається недостатньо ефективним. Важливим аспектом є також обмежена інтеграція приватного сектора у заходи з утвердження доброчесності: відсутність регулярних консультацій, навчальних програм та обміну кращими практиками з боку бізнесу створює додаткові ризики.

Для підвищення ефективності конституційно-правової антикорупційної системи доцільно:

1. Закріпити на конституційному рівні принцип доброчесності публічної служби;
2. Посилити роль громадянського суспільства у контролі за діями влади; підвищення рівня правової освіти, утвердження нетерпимості до корупції у суспільстві.
3. Розвивати електронні механізми прозорості – відкриті бюджети, публічні реєстри, електронні декларації.
4. Підвищення ефективності діяльності НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС та інших антикорупційних органів, забезпечення їх незалежності та професійності [5, с. 218–219]

Такі заходи сприятимуть виконанню завдань ЦСР №16 і посиленню довіри громадян до державних інститутів.

Антикорупційна політика України має чітке конституційне підґрунтя, однак для її ефективності необхідно поєднати національні механізми з міжнародними стандартами ЦСР №16. В умовах війни особливо важливими стають ефективна реалізація антикорупційного законодавства, розвиток антикорупційної освіти та залучення громадянського суспільства до контролю за діяльністю держави. Саме системність і конституційна

обґрунтованість антикорупційних заходів визначають потенціал України у досягненні миру, справедливості та сильних інституцій, що становлять сутність Цілі сталого розвитку 16.

Бібліографічні посилання:

1. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. 2015. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (дата звернення: 08.11.2025).
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 08.11.2025)
3. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 08.11.2025)
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 08.11.2025)
5. Бродзь А. С. Напрями антикорупційної реформи в Україні в умовах сучасних викликів / А. С. Бродзь. – Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024. URL: <https://jppasa.donnu.edu.ua/article/view/15756> (дата звернення: 08.11.2025)
6. OECD. OECD Integrity and Anti Corruption Review of Ukraine. Paris: OECD Publishing, 2025. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/oecd-integrity-and-anti-corruption-review-of-ukraine_4d9e5ab7/7dbe965b-en.pdf (дата звернення: 08.11.2025)

Рогова Валерія Сергіївна,

студентка Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник: Легка Оксана Володимирівна,
професор кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів,
доктор юридичних наук, професор

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИСКРИМІНОВАНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Незважаючи на існування розвиненої системи міжнародних правових норм, дискримінація залишається однією з найбільш серйозних проблем у сфері захисту прав людини. Різні соціальні групи, такі як жінки, етнічні та національні меншини, особи з обмеженими можливостями, представники ЛГБТ-спільноти, а також мігранти, біженці та внутрішньо переміщені особи, продовжують стикатися з нерівністю, несправедливістю та неповагою до їхньої людської гідності. Сучасне суспільство веде боротьбу за захист прав вразливих верств населення, які зазнають дискримінації в різних сферах життя, включаючи політику, економіку, культуру та соціальні зв'язки.

Ключову роль у протидії дискримінації та створенні рівних умов для всіх відіграють міжнародні юридичні механізми. Еволюція прав і свобод людини-це довгий і тернистий шлях: протягом історії відбувалося поступове звуження необмеженого впливу держави, а принципи рівноправності поширювалися на все більше число людей і аспектів соціального життя [2].

Після завершення Другої світової війни проблема дискримінації стала предметом пильної уваги світової спільноти. Це призвело до розробки ряду міжнародних угод, що вимагають від країн-учасниць гарантувати і зміцнювати повагу до прав людини. Міжнародна система захисту прав соціально вразливих груп була створена як на глобальному, так і на регіональному рівнях.

На глобальному рівні центральну роль відіграє система організації Об'єднаних Націй. Першим значущим документом стала Загальна декларація прав людини, прийнята в 1948 році. У ній стверджується, що всі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності і правах, і мають право на життя, свободу, особисту безпеку, свободу думки, совісті і віросповідання, а також право на отримання освіти. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) розвиває і доповнює список громадянських і політичних свобод, закріплених в декларації. До інших міжнародних документів у цій сфері належать: Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) та Конвенція про права інвалідів (2006). Спостереження за виконанням цих документів здійснюється відповідними комітетами ООН, які вивчають регулярні звіти держав і розглядають індивідуальні скарги [1].

Хоча міжнародні організації, особливо ООН та її спеціалізовані агентства, відіграють важливу роль у просуванні прав людини, можливості їх впливу мають межі. Деякі країни нехтують прийнятими міжнародними зобов'язаннями або не визнають постанови міжнародних судів [1].

На рівні регіонів основоположне значення мають такі угоди, як Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (прийнята в 1950 році), Міжамериканська Конвенція про права людини (почала діяти в 1969 році) і африканська хартія прав людини і народів (датована 1981 роком). Вердикти Європейського суду з прав людини і Міжамериканського суду з прав людини володіють обов'язковою силою для країн, що підписали дані Конвенції, і роблять значний вплив на їх законодавство. Прецедентне право ЄСПЛ має визначальний вплив на формування стратегій боротьби з дискримінацією, що наочно ілюструють розглядали у таких справах, як D. Н. та інші проти Чеської Республіки, Identoba та інші проти Грузії, А.С. проти України та ряд інших аналогічних випадків [3].

У багатьох державах населення відчуває дефіцит знань про свої законні права і способи їх відстоювання. Особливо гостро це відчувається серед соціально незахищених верств суспільства, які часто стикаються з нестачею відомостей і обмеженими можливостями отримання освіти. Більш того,

міжнародні організації та правозахисні ініціативи дотримуються різних підходів, мають різні пріоритети і переслідують власні цілі. В результаті, при реалізації захисту прав найбільш вразливих категорій громадян спостерігаються неузгодженість і розбіжності [2].

У багатьох країнах захист прав дискримінованих груп населення наштовхується на ряд складнощів, часто викликаних політичними або економічними міркуваннями. У ряді випадків державні органи вважають за краще ігнорувати наявність проблем, пов'язаних з дискримінацією, в прагненні забезпечити соціальну стабільність або стимулювати економічне зростання. Як наслідок, суттєві питання в області захисту прав людини можуть залишатися без належної уваги, оскільки влада побоюється, що їх рішення може спровокувати невдоволення або акції протесту. Разом з тим, останнім часом спостерігається тенденція до зміцнення міжнародно-правових інструментів, які все тісніше переплітаються з активізацією громадянського сектора і діяльністю некомерційних організацій. Їх робота вносить реальний внесок у поліпшення становища вразливих груп, оскільки саме вони часто здатні привертати увагу до проблем, які залишаються поза увагою офіційних структур. Взаємодія між міжнародними та національними правозахисними організаціями є важливим елементом цього процесу [4].

У числі найбільш гострих проблем в області захисту вразливих груп населення особливо виділяються активізація ненависницької риторики в інтернеті, що зберігається гендерна нерівноправність, упередження по відношенню до осіб, які шукають притулку, а також інтенсифікація міграційних потоків. Поряд з цим, сучасні напрямки розвитку вимагають перегляду стратегій протидії дискримінації з урахуванням глобальних трансформацій, включаючи розвиток цифрових технологій, збільшення міжнародної мобільності населення та еволюцію суспільних цінностей. Актуальним стає формування нових міжнародних норм, орієнтованих на забезпечення безпеки особистості в цифровому просторі, надання допомоги особам, переміщеним через кліматичні зміни, і боротьбу з укоріненими формами дискримінації. Істотний прогрес у сфері викорінення дискримінації та зміцнення прав людини може бути досягнутий тільки за умови застосування багатостороннього підходу, що об'єднує Правові засоби, освітні програми, політичну волю урядів і діяльну участь громадянського суспільства [4].

Окремої уваги заслуговує ситуація в Україні, де повномасштабна збройна агресія Росії створила додаткові ризики та вразливості для багатьох соціальних груп. Воєнні дії спричинили масове внутрішнє переміщення населення, зростання кількості осіб з інвалідністю внаслідок бойових поранень, підвищену вразливість жінок і дітей, а також нові форми дискримінації щодо ветеранів та людей, які пережили окупацію. У цьому контексті для України особливо важливими є ефективна імплементація міжнародних стандартів прав людини, зміцнення інституцій захисту, а також розвиток національних стратегій рівності та недискримінації, що

відповідатимуть викликам воєнного часу та періоду післявоєнного відновлення.

Міжнародно-правові інструменти захисту прав дискримінованих груп відіграють ключову роль у протидії дискримінації, проте їхня реалізація супроводжується низкою труднощів, які необхідно подолати для підвищення ефективності. Сучасні тенденції засвідчують, що світова спільнота й надалі приділяє значну увагу захисту прав уразливих груп і активно шукає нові підходи для їх підтримки.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.un.org/en/>
2. Ковальова, О. М. Міжнародно-правові стандарти недискримінації та їх імплементація в Україні. // Проблеми законності. 2022. № 158. С. 123–134.
3. Council of Europe. Combating discrimination and promoting equality in Europe. Strasbourg, 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/equality>
4. Мармазов, В. Є., Писаренко, Г. І. Міжнародне право прав людини: підручник. Харків: Право, 2020. 480 с.

Roshoshka Yelyzaveta,

Master's student of the University of Customs and Finance

Scientific supervisor: Oksana Legka,

*Professor of the Department of International Law,
University of Customs and Finance, Doctor of Law, Professor*

PROTECTION OF THE RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

The constitutional and legal framework for protecting the rights of internally displaced persons (IDPs) in Ukraine is based on the provisions of the Constitution of Ukraine, which guarantees every citizen equality of rights and freedoms, a non-discriminatory approach to their implementation, as well as social protection in cases of disability, unemployment, or other circumstances provided by law [1]. In accordance with Articles 24, 33, and 46 of the Basic Law, the state is obliged to ensure citizens the right to free movement, the freedom to choose their place of residence, and an adequate level of social guarantees. In the context of martial law, these provisions acquire special significance, as they provide the normative foundation for the realization of the rights of persons forced to leave their homes due to hostilities or occupation.

Given the specific nature of internal displacement, it is essential to clearly define the legal status of IDPs, which makes it possible to distinguish this category of the population from other groups facing difficult life circumstances. According to the legislation, an IDP is recognized as a citizen of Ukraine, a foreigner, or a stateless person who is lawfully residing in the territory of the state and has the right to permanent residence in Ukraine but was forced to leave their place of

residence due to armed conflict, temporary occupation, widespread violence, human rights violations, or emergencies of natural or man-made origin [2].

This definition is of great importance for the formation of a comprehensive system for the protection of IDPs, as it serves as the foundation for establishing mechanisms of state support, social security, and legal integration of such individuals into host communities. At the same time, it reflects international standards defined by the UN Guiding Principles on Internal Displacement, adapted to the national context of Ukraine.

In addition, the development of national legislation in this area demonstrates the state's commitment to ensuring a comprehensive system of legal guarantees for IDPs. In particular, the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons" of October 20, 2014, No. 1706-VII [2] (hereinafter referred to as Law No. 1706-VII) defines the legal status of such persons and specifies the main directions of state policy concerning their social, housing, labor, and educational support. Within the framework of this policy, special attention is given to creating conditions for restoring the social stability and economic self-sufficiency of IDPs, which, in turn, serves as a prerequisite for their integration into the public life of host territorial communities.

The State of Ukraine consistently implements a set of measures aimed at preventing forced internal displacement of the population, as well as ensuring an adequate level of protection of the rights and freedoms of persons who have already been affected by this phenomenon. In accordance with the provisions of the Constitution of Ukraine, national legislation, and international treaties ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine, the state ensures the establishment of legal, social, and institutional mechanisms for supporting IDPs [2]. These measures are intended to minimize the consequences of the armed conflict for citizens and to create conditions for their adaptation, social integration, and restoration of a normal living environment.

In the context of martial law, the institutionalization of state policy in the field of protection of IDPs acquires particular significance, as it entails the harmonization of domestic mechanisms with international humanitarian law standards. A key direction of this policy is the establishment of a system of legal guarantees that ensures the realization of the right to safe residence, social assistance, education, medical care, and return to the previous place of residence once the danger has been eliminated. In this context, state policy takes on a comprehensive character, integrating social, legal, economic, and security components.

Law No. 1706-VII [2] is the fundamental normative act that defines the legal status, basic rights, obligations, and mechanisms of social protection of IDPs. During the period of martial law introduced by the Decree of the President of Ukraine "On the Imposition of Martial Law in Ukraine" of February 24, 2022, No. 64/2022 [3] (hereinafter referred to as Decree No. 64/2022) and approved by the Law of Ukraine "On Approval of the Decree of the President of Ukraine" On Imposition of Martial Law in Ukraine of February 24, 2022, No. 2102-IX [4], the provisions of this Law were supplemented by norms aimed at strengthening the social guarantees for IDPs. In

particular, during the period of martial law and for six months after its termination or cancellation, the categories of IDPs determined by the Cabinet of Ministers of Ukraine are entitled to free temporary accommodation (subject to payment for utilities) without the time limitation provided for in paragraph nine of part one of Article 9 of the Law No. 1706-VII [2].

The introduction of these provisions reflects the state's commitment to ensuring the stability of the social environment for IDPs during the period of large-scale military operations. In essence, the mentioned provisions are aimed at implementing the principle of social solidarity, according to which the state assumes part of the socio-economic risks borne by citizens who have been forced to leave their homes. Moreover, the establishment of such guarantees provides the foundation for developing a system of long-term protection of IDP rights, which takes into account the stages of adaptation and subsequent integration into local communities.

Law No. 1706-VII [2] also establishes a set of legal guarantees for citizens who have been forced to leave their permanent places of residence as a result of armed aggression or other extraordinary circumstances. According to Article 7 of this Law, the state ensures the realization of the rights of registered IDPs to employment, pension provision, social insurance, social services, and education. Article 9 further details other rights and obligations of such persons, which indicates the state's intention to create conditions for their full integration into host communities.

In particular, the legislation stipulates that an IDP has the right to family unity and assistance from state authorities, local self-government bodies, and private entities in searching for and reuniting family members who lost contact due to displacement. Furthermore, the right is guaranteed to receive reliable information concerning circumstances that pose a threat to life or health, living conditions in temporary accommodation, as well as the state of infrastructure and the environment. The above demonstrates the orientation of state policy toward prioritizing the humanitarian and social aspects of population protection under wartime conditions.

An important area of state regulation is the provision of safe and adequate housing conditions for IDPs. Law No. 1706-VII [2] provides for the creation of appropriate conditions for permanent or temporary residence, reimbursement of utility costs in places of compact settlement, as well as the possibility of free temporary accommodation for up to six months. For socially vulnerable categories – large families, persons with disabilities, and elderly citizens – this period may be extended.

Special attention is given by the legislator to ensuring access to medical and social services. IDPs are entitled to receive medical care, access to medicines, and the placement of their children in educational institutions at their place of stay, which creates prerequisites for minimizing social risks and restoring a normal standard of living for displaced citizens. At the same time, the right is guaranteed to receive humanitarian and charitable assistance, free transportation in the event of voluntary return to the previous place of residence after the causes of displacement have been eliminated, as well as access to administrative services and state registration of civil status acts at the new place of residence [2].

Under the conditions of martial law, the procedure for registering IDPs is regulated by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the Registration of Internally Displaced Persons” of October 1, 2014, No. 509 [5], which has gained particular relevance following the introduction of martial law by Decree No. 64/2022 [3]. According to this Resolution, an IDP has the right to apply for a certificate to an authorized representative of the executive body of the local council or to a center for the provision of administrative services. This demonstrates the state’s intention to simplify the procedures for documenting IDPs and to improve the accessibility of administrative services even under wartime conditions.

At the same time, in accordance with the provisions of the Decree of the President of Ukraine “On the National Strategy on Human Rights” of March 24, 2021, No. 119/2021 [6], one of the priority strategic areas of state policy is defined as “Ensuring the Rights of Internally Displaced Persons.” This reflects Ukraine’s commitment to the consistent implementation of international human rights protection standards in the context of internal displacement. The strategic goal of this direction is to create comprehensive conditions for the equal realization, protection, and restoration of IDP rights, as well as to ensure their social integration with due consideration of gender and age characteristics.

At the same time, one of the key challenges addressed by the Strategy is the absence of long-term systemic mechanisms for the implementation of the rights and legitimate interests of internally displaced persons. In particular, the issues of housing provision, employment, access to public services, and the realization of the right to social protection remain pressing. The existence of these challenges is conditioned by the complex security situation, the destruction of infrastructure in the temporarily occupied territories, and the limited resource capacity of local self-government bodies. Thus, the implementation of this strategic direction requires coordinated actions among state institutions, local communities, and international partners with the aim of building an effective system of social and legal support for internally displaced persons.

Thus, in this context, it is essential to develop new foundations for the integration of IDPs, focused on overcoming the consequences of displacement and creating sustainable socio-economic conditions for their development. Integration should be regarded as a two-way process: on the one hand, it involves the adaptation of IDPs to new social and economic realities, and on the other hand, it entails the development of institutional capacity within host communities to effectively receive and support such persons. This approach ensures the transformation of policy from crisis response to a long-term model of sustainable social cohesion in Ukraine.

References:

1. Конституція України, 1996, No. 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80?lang=en#Text>
2. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", 2014, No. 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18?lang=en#Text>

3. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022, 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022?lang=en#Text>

4. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого, 2022, No. 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20?lang=en#Text>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01 жовтня, 2014, No. 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF?lang=en#Text>

6. Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня, 2021, No. 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021?lang=en#Text>

Рудик Валерія Денисівна,
студентка 4 курсу Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник:

Легка Оксана Володимирівна, професор кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів, д.ю.н., професор

FROM STRASBOURG TO UKRAINE: PRACTICAL AND THEORETICAL REFLECTIONS ON COMMUNICATING THE VALUES OF THE ECHR AMONG YOUTH

Human rights are not only norms enshrined in international treaties, but also a living code of European consciousness that forms the moral foundation of modern Europe. The European Court of Human Rights (ECHR), established within the framework of the Council of Europe, has become a symbol of the rule of law and human dignity. For Ukraine, which is simultaneously defending its independence and carrying out European integration reforms, communicating the values of the ECHR among young people is of particular importance, as it is the youth who today are becoming the driving force of social change and transmitters of European principles into everyday life.

In Strasbourg, during a study visit to the Council of Europe, I was able to see how these values function in practice. During a visit to the European Court of Human Rights, a meeting was held with the judge elected from Ukraine, Mykola Gnatovskyy. The conversation covered not only the Court's activities but also the challenges faced by contemporary European justice. One of these is the issue of holding the aggressor accountable for systematic human rights violations committed in Ukraine, including the occupation of territories and full-scale aggression. Mr. Gnatovskyy emphasized that despite Russia's expulsion from the Council of Europe, the Court continues to consider cases related to its actions prior to the official termination of its membership – a crucial signal to the international community about the inevitability of accountability.[1]

Another interesting aspect discussed was the future trends in human rights protection, particularly the role of artificial intelligence in European legislation. It

was noted that although technological development is accelerating, there are still insufficient legal foundations for establishing universal standards in this field. This presents new challenges for the ECHR, which must respond to digital risks without losing the balance between innovation and human rights.

Among the facts that particularly impressed the participants was that any person, regardless of age, can apply to the ECHR – theoretically, even a child or an infant through a legal representative. This underlines that the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms sets no age restrictions for access to justice, and the system itself is designed to be as open as possible to protect the most vulnerable groups.[2]

During meetings with representatives of the Council of Europe, special attention was given to the issue of children affected by the war: those missing, displaced, refugees, as well as those who have suffered psychological trauma. The discussions highlighted the importance of creating comprehensive support programs for such children, including through inclusive education and sports. Sports, as noted, are a powerful tool for socialization and recovery, and involving young people with disabilities in sporting activities is part of a broader inclusivity policy promoted by the Council of Europe.

The conversations also emphasized the remarkable activism of Ukrainian youth during the war. Representatives of the Council of Europe noted that young Ukrainians have become a symbol of resilience for the European community – they did not abandon their country but stayed, engaging in volunteer, educational, anti-corruption, and charitable initiatives. This reflects a true democracy in action, one that goes beyond political slogans and manifests itself in daily responsibility for one's state.

In this context, it is important to emphasize that European values such as democracy, human rights, and the rule of law are not abstract categories. They can and should be transmitted through practical experience – through dialogue, education, and cultural exchange. Communicating the values of the ECHR among youth is not only an educational goal but also a process of forming a new culture of participation. Young people who understand the principles of the Convention naturally become advocates of human rights within their communities.

At the same time, it is important to consider that the Council of Europe's youth policy is gaining new momentum, particularly through initiatives such as the European Youth Foundation's «Special call Ukraine», which provides grants for projects supporting young people affected by the war, without requiring co-funding.

In October 2025, at the 10th Conference of Ministers Responsible for Youth Affairs of the Council of Europe member states, held in Valletta (Malta), participants adopted a Declaration and a Resolution emphasizing the need for full youth participation in Europe's democratic recovery. This creates fertile ground for Ukrainian youth to become not only beneficiaries of support but also active agents in transmitting European values, integrating them into local practices – even under wartime conditions [3].

Thus, the path «from Strasbourg to Ukraine» is not merely a metaphor but a real process of bringing the ECHR's values back into the national context. Through youth initiatives, educational trips, and dialogue with international institutions, a

powerful, informal internalization of European principles is taking place. Today, Ukrainian youth are not merely participants but partners of the Council of Europe in shaping a democratic, open, and just Europe.

Бібліографічні посилання:

1. Gnatovsky M. The Strasbourg Court and Ukraine: De Jure Pacis Ad Jus Belli. European Convention on Human Rights Law Review. 2022. С. 1–7. URL: <https://doi.org/10.1163/26663236-bja10052>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Потреби молоді в Україні висвітлили на 10-й Конференції Ради Європи міністрів, відповідальних за молодь, на Мальті. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/needs-of-young-people-in-ukraine-highlighted-at-the-10th-council-of-europe-conference-of-ministers-responsible-for-youth-in-malta>.

Сенюк Олександра Олександрівна,
студентка Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Гаврік Роман Олександрович,
професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового
права Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, к.ю.н., доцент

СКОРОЧЕНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

У сучасних умовах збройної агресії проти України питання забезпечення прав і свобод людини набуває неабиякого значення. Війна як надзвичайний стан суспільного розвитку вимагає від держави оперативності, рішучості та концентрації управлінських ресурсів, що неминуче призводить до трансформації традиційних адміністративних процедур. Скорочені адміністративні процедури стають вимушеним інструментом для забезпечення ефективності діяльності органів публічної влади в умовах обмеженого часу, ресурсів та безпекових загроз. Водночас така оптимізація адміністративних процесів породжує низку викликів, пов'язаних із ризиками порушення принципів верховенства права, прозорості, рівності перед законом та доступу до правосуддя. Саме тому вивчення феномену скорочених адміністративних процедур у воєнний період є актуальним не лише з точки зору адміністративного права, а й у контексті загальної концепції прав людини.

Скороченими адміністративними процедурами є особливий порядок розгляду адміністративних справ, що передбачає зменшення процесуальних строків, спрощення процедурних дій та прискорене ухвалення рішень

адміністративними органами чи судами. Як зазначають сучасні науковці, а зокрема, В. Бевзенко, І. Коліушко, О. Пасенюк, така модель спрямована на забезпечення оперативності управлінських і судових процесів у ситуаціях, коли час є вирішальним чинником для забезпечення публічних інтересів, безпеки держави чи суспільного порядку. У чинному законодавстві України підґрунтям для впровадження скорочених процедур є Кодекс адміністративного судочинства України, який містить низку спеціальних норм, що регулюють терміновий розгляд певних категорій справ — наприклад, виборчих, оборонних, податкових [1, с. 137].

Водночас запровадження скорочених процедур у період воєнного стану є необхідним, бо пов'язаний з вимушеністю держави оперативно реагувати на виклики, які стосуються захисту національної безпеки, громадського порядку, функціонування органів влади та правового регулювання відносин між державою і громадянами. Водночас, як слушно зауважують правознавці, будь-яке скорочення строків або спрощення процедур не може нівелювати сутність і зміст основоположних прав людини. Стаття 64 Конституції України допускає можливість обмеження прав лише в умовах воєнного або надзвичайного стану, але навіть за цих умов держава зобов'язана забезпечити мінімальні стандарти справедливого адміністративного процесу [2].

З правової точки зору, скорочені адміністративні процедури передбачають встановлення спеціальних строків для вчинення процесуальних дій — як для учасників справи, так і для суду. За змістом статей 270–283 КАСУ такі строки є жорстко визначеними та, як правило, не підлягають поновленню. Наприклад, виборчі спори суд розглядає у дводенний строк, а справи щодо обмеження права на мирні зібрання — не пізніше наступного дня після надходження позову. Така правова конструкція забезпечує швидкість вирішення спору, однак створює потенційні ризики для реалізації права на доступ до правосуддя, адже сторона може не встигнути підготувати аргументовану правову позицію або зібрати належні докази [3].

Проблема полягає у тому, що скорочення процесуальних строків фактично звужує можливості учасників процесу реалізувати свої процесуальні права в повному обсязі. У мирний час це може компенсуватися стабільністю судової практики та рівнем правової визначеності, проте у воєнний період такі гарантії істотно послаблюються. Суди часто змушені діяти в умовах обмеженого часу, ресурсів та комунікацій, що підвищує ризик формалізації правосуддя. Тому, ключовим викликом є необхідність збереження балансу між оперативністю розгляду справ і реальним забезпеченням прав людини.

Варто додати, що запровадження скорочених строків має двоякий характер. З одного боку, воно сприяє підвищенню ефективності державного управління, дисциплінує учасників адміністративного процесу, запобігає зловживанням процесуальними правами. З іншого боку, така процедура може стати інструментом надмірної концентрації влади у виконавчих органах, що, у свою чергу, загрожує принципу верховенства права та справедливості.

Саме тому у практиці Європейського суду з прав людини неодноразово наголошувалося, що навіть у період надзвичайних обставин держава не може знехтувати основним змістом права на справедливий суд, зокрема у справі *De Cubber v. Belgium* [4].

Особливу увагу в цьому контексті слід приділити питанню поновлення строків, адже воєнний час створює об'єктивні перешкоди для своєчасного звернення до суду або виконання процесуальних дій. Відповідно до ст. 121 КАСУ, суд може поновити пропущений строк за наявності поважних причин, проте у випадку скорочених процедур така можливість, як правило, відсутня. Це означає, що навіть за наявності об'єктивних обставин (евакуація, окупація території, відсутність доступу до зв'язку) особа може втратити право на судовий захист. Тому надзвичайно важливим є вироблення нової судової практики, яка б враховувала специфіку воєнного часу і дозволяла гнучкіше тлумачити поняття «поважних причин» [3].

Отже, з огляду на це, можна констатувати, що скорочені адміністративні процедури є необхідним, але водночас і проблемним елементом адміністративного судочинства у воєнний період. Вони покликані забезпечити швидке реагування держави на кризові явища, але повинні впроваджуватися з дотриманням принципів правової визначеності, пропорційності та справедливості. Зрештою, основне завдання адміністративної юстиції – не лише ефективність, а й захист людської гідності як центральної цінності правового порядку. В умовах цих викликів важливо забезпечити, щоб будь-яке скорочення строків не перетворювалося на обмеження сутності прав людини. Науково обґрунтований підхід до реформування адміністративних процедур у воєнний час має базуватися на поєднанні двох засад: швидкості реагування та гарантій справедливого судового розгляду. Лише за такої умови скорочені процедури можуть стати не загрозою, а інструментом ефективного та правового управління, що відповідає духу Конституції України та європейським стандартам захисту прав людини.

Бібліографічні посилання:

1. Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччини, Україна): наук.-практ. посібник / Манн Томас, Мельник Р., Бевзенко В., Комзюк А.; пер. та адапт. з нім. Мельник Р.; за заг. ред. Бевзенка В. К.: алеута, 2013. 308 с.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.10.2025)

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 12.10.2025)

4. Справа *De Cubber v. Belgium* (26.10.1984) №9186/80. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57465> (дата звернення: 12.10.2025)

Solomon Anzhelika Yuriivna,
Bachelor's student at the University of Customs and Finance

Academic supervisor: Legka Oksana Volodymyrivna,
Professor of the Department of International Law of the University of
Customs and Finance, Doctor of Law, Professor

GENDER-BASED VIOLENCE IN THE DIGITAL SPACE

In the 21st century, the digitalization of society has significantly changed the ways we communicate, but at the same time, it has created new forms of threats, including gender-based violence (GBV) in the digital space. This phenomenon is becoming widespread, as modern technologies allow offensive or violent content to be shared instantly and anonymously.

According to Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 2012, which establishes minimum standards on the rights, support, and protection of victims of crime (Victims' Rights Directive), gender-based violence is violence directed against any person on the basis of sex, gender identity, or gender expression, or if it affects persons of a particular sex disproportionately [1]. Accordingly, GBV in the digital space is any act of such violence that is committed, escalated, or facilitated by information and communication technologies. This is not a «virtual» problem, but a real human rights violation with tangible consequences in real life.

Gender-based violence in the digital space covers a wide range of actions that cause physical, psychological, or moral harm through the use of digital technologies. The United Nations Population Fund identifies the following as the main forms of GBV: sextortion (blackmail with threats to disclose sexual information, photos, or videos); image abuse (distribution of intimate photos without consent); doxing (disclosure of private personal information); cyberbullying; gender and sexual harassment on the Internet; cyberstalking; online grooming for the purpose of sexual abuse; hacking; hate speech; impersonating another person on the Internet; using technology to search for victims of violence for the purpose of further violence; and much more [2].

All these forms of violence have common features – the speed of information dissemination, the anonymity of the perpetrator, and the difficulty in establishing their identity. This problem significantly complicates bringing the perpetrators to justice, contributing to a sense of impunity among them. As a result, victims are often left without the necessary legal protection, and violence continues to spread in the digital space.

The gender aspect of this problem is evident in the fact that women and girls are the main victims of digital violence. This is due to entrenched gender stereotypes, discriminatory social norms, and patriarchal behavior patterns. According to the EU Agency for Fundamental Rights, approximately one in ten women in the European Union aged 15 and older has experienced cyber harassment. This includes receiving unwanted or offensive emails or text messages of a sexual nature, as well as inappropriate or offensive comments on social media [3].

The consequences of gender-based violence in the digital space go far beyond the purely technical aspect. Victims experience emotional and psychological trauma, manifested in the form of depression, anxiety, fear, feelings of social isolation, as well as suicidal thoughts or attempts. Secondary victimization often occurs when victims are unfairly blamed for what happened to them, which only increases their suffering.

Therefore, it is important to create an effective system of psychological support, crisis centers, and hotlines so that victims can receive timely emotional, legal, and informational assistance. Such mechanisms not only help to restore the psychological state of victims, but also strengthen trust in state institutions, motivating citizens to report cases of violence, which helps to reduce the risk of its recurrence.

At the international level, the regulation of combating gender-based violence in the digital space is carried out through a number of legal acts. The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, also known as the Istanbul Convention, defines in Articles 33-42 the obligations of states to prevent various forms of gender-based violence [4]. It was the first international treaty to criminalize specific forms of GBV in the digital space, such as stalking and sexual harassment. The Convention obliges member states to implement comprehensive measures to prevent violence, ensure the protection of victims, and bring perpetrators to justice.

The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) considers violence against women to be an extreme form of discrimination [5]. Its General Recommendation No. 35 explicitly recognizes that gender-based violence also occurs in the digital sphere, hindering women's equal participation in social, economic, and political life [6].

Actions related to GZN in the digital space also violate articles of the Universal Declaration of Human Rights, in particular the right to life, liberty, and security of person (Article 3), the prohibition of torture or cruel treatment (Article 5), the right to privacy (Article 12), and freedom of opinion and expression (Article 19) [7]. Similar articles are also found in the European Convention on Human Rights, in particular Article 8, which states the right to respect for private and family life [8]. In response to these challenges, the European Union has adopted the Digital Services Act (DSA), which sets new standards of responsibility for online platforms, forcing them to fight more actively against the spread of illegal content and disinformation, which is an important step in protecting users' rights [9].

In Ukraine, the issue of GBV in the digital space is only just beginning to receive the attention it deserves. In 2022, Ukraine ratified the Istanbul Convention, demonstrating the importance of recognizing the problem of gender-based violence, particularly its digital aspects, and emphasizing the need to develop a comprehensive system to combat it. This step was significant for the adaptation of national legislation to European human rights standards.

The Law of Ukraine «On Preventing and Combating Domestic Violence» defines psychological violence, which can be committed through electronic means of communication [10]. The Criminal Code of Ukraine provides for liability for violation of privacy (Article 182), dissemination of images of a sexual nature

without the consent of the person (Article 301), extortion and coercion (Articles 189, 355) [11]. Also, in the context of personal information protection, the laws of Ukraine «On Information» [12] and «On Personal Data Protection» [13] regulate the collection, storage, and distribution of personal information.

Effective counteraction to GBV in the digital space requires further strengthening of the capacity of law enforcement agencies and the judicial system to investigate such crimes. It is also important to introduce specialized training programs for law enforcement officers to help them better understand the specifics of cyberspace and gender-based violence. In addition, effective coordination between government agencies, civil society organizations, and international partners is necessary to facilitate information sharing and the implementation of best practices.

Therefore, gender-based violence in the digital space is not just a «virtual» threat, but a very real one and a direct violation of human rights with serious consequences in real life. This violence can have serious consequences for the mental health and social life of victims. They often face difficulties in seeking help because they are afraid or distrustful of the justice system. The shortcomings of moderation mechanisms on technology platforms, combined with gaps in legislation that does not always keep pace with the rapid development of digital threats, only increase the vulnerability of victims.

That is why authorities, the public, and technology companies must work together to create a safe environment that protects the rights of every user, regardless of gender. In particular, it is important to develop effective mechanisms for responding to cases of violence, train law enforcement officers on the specifics of crimes in the digital space, and ensure that victims have access to the necessary support. Only by joining forces can we solve this problem and guarantee dignity and safety for every user in the digital environment.

Bibliographic references:

1. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=C> ELEX:32012L0029 (date of access: 15.10.2025).
2. Technology-Facilitated Gender-Based Violence: A Growing Threat. URL: <https://www.unfpa.org/TFGBV> (date of access: 16.10.2025).
3. Violence against women: an EU-wide survey. Main results report. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report> (date of access: 16.10.2025).
4. The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). URL: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/council-of-europe-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence> (date of access: 20.10.2025).

5. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (date of access: 20.10.2025).

6. Launch of CEDAW General Recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating General Recommendation No. 19. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/launch-cedaw-general-recommendation-no-35-gender-based-violence-against-women-updating-general> (date of access: 20.10.2025).

7. Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (date of access: 20.10.2025).

8. European Convention on Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights> (date of access: 20.10.2025).

9. The EU's Digital Services Act – European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_en (date of access: 20.10.2025).

10. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19> (date of access: 22.10.2025).

11. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (date of access: 22.10.2025)/

12. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (date of access: 22.10.2025).

13. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17> (date of access: 22.10.2025).

Степченко Софія Владиславівна,

студентка Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович,

асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

РАТИФІКАЦІЯ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МКС УКРАЇНОЮ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Римський статут є основою функціонування Міжнародного кримінального суду та довгий час був предметом активних дискусій в Україні. Після багаторічних дебатів Верховна Рада України, визнаючи юрисдикцію Міжнародного кримінального суду та закріпивши своє прагнення долучитися до міжнародного правосуддя, прийняла на засіданні 21

серпня 2024 року Закон України про ратифікацію Римського статуту Міжнародного суду та поправки до нього, внесений Президентом України Володимиром Зеленським.

Передумовами для створення Римського статуту стали мільйони жертв тяжких злочинів, що викликали занепокоєння всієї міжнародної спільноти. Зараз воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин агресії вчиняються кожен день на території України та багатьох інших країн. Вони не повинні залишатися непокараними, а їх ефективне переслідування має бути забезпечене як на національному рівні, так і шляхом посилення міжнародної співпраці.

Захист прав жертв злочинів за Римським статутом Міжнародного кримінального суду реалізується не лише у притягненні винних до відповідальності, а й гарантувати відновлення честі, гідності та прав постраждалих. Одним із головних досягнень Римського статуту є визнання права жертв брати участь у процесі. На відміну від попередніх міжнародних трибуналів, де жертви могли виступати лише свідкам, у Міжнародному кримінальному суді вони мають право подавати заяви, висловлювати свої позиції на різних етапах розгляду справи та вимагати компенсації за завдану шкоду. Важливу роль відіграє інституційна підтримка, яку Римський статут забезпечує для реалізації прав потерпілих. Для забезпечення цієї функції було створено Відділ з питань участі жертв і репарацій, створений у структурі Реєстру Міжнародного кримінального суду. Його завдання полягає у тому, щоб допомагати жертвам подавати заяви, орієнтуватися в процедурі Суду, забезпечувати комунікацію з представниками сторін і сприяти фізичному та психологічному захисту постраждалих. Крім того, створення спеціального Трастового фонду для жертв стало практичним інструментом реалізації права на відшкодування, дозволяючи фінансувати програми підтримки, реабілітації та компенсацій навіть тоді, коли обвинувачений не має достатніх ресурсів для сплати репарацій. Римський статут також приділяє увагу питанню безпеки жертв та свідків. Зокрема, стаття 68 Римського статуту передбачає заходи щодо захисту жертв і свідків, включаючи забезпечення їхньої фізичної безпеки, приватності та психологічної підтримки.

Подальший розвиток системи захисту жертв у межах Римського статуту пов'язаний із вдосконаленням процедурної практики та розширенням можливостей підтримки постраждалих осіб. Важливим напрямом удосконалення є посилення національних механізмів захисту жертв, які могли б тісно взаємодіяти з Міжнародним кримінальним судом у сфері збору доказів, забезпечення безпеки та реалізації компенсаційних заходів. Розвиток таких інституцій сприяв би оперативнішому доступу до правосуддя та зменшенню навантаження на самих потерпілих, які не завжди мають змогу безпосередньо звертатися до міжнародних судових органів.

Отже, в умовах війни з росією Римський статут стає важливим інструментом для міжнародної співпраці та правосуддя. Він відкриває можливість притягнення до відповідальності за злочини, які не можуть бути

ефективно розслідувані в межах національних систем, що є критично важливим для забезпечення справедливості та захисту прав жертв.

Ратифікація Римського статуту зміцнила євроінтеграційний курс України та дала можливості щодо виконання безпекових угод від європейських партнерів. Окрім того, Україна матиме можливість сприяти розслідуванню злочинів, скоєних росією на її території та підвищить шанси потерпілих від російської агресії на отримання компенсаційних виплат із цільового фонду Міжнародного кримінального суду.

Бібліографічні посилання:

1. Верховна Рада України. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. 2024. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/252711.html> (дата звернення: 08.11.2025).

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду // *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL статут_Міжнародного_кримінального_суду (дата звернення: 08.11.2025).

3. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] // *Український інститут стратегій глобального розвитку і адаптації (UISGDA)*. – 2024. URL: <https://uisgda.com/ua/verhovna-rada-ukraini-ratifikuvala-rimskij-statut-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu.html> (дата звернення: 06.11.2025).

4. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду // *Аналітичний дайджест. №127*. Рада з міжнародних досліджень та обмінів (IREX). 2024. URL: https://rdo.in.ua/sites/default/files/pdf/digest127_ukr.pdf (дата звернення: 06.11.2025).

5. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут – інтерв'ю з експертом // *Інтерфакс-Україна*. 2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/1074813.html> (дата звернення: 06.11.2025).

6. Римський статут як інструмент міжнародного правосуддя // *Матеріали наукової конференції. Logos Science Center*, 2024. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/download/2602/2639> (дата звернення: 08.11.2025).

7. Верховна Рада ратифікувала Римський статут [Електронний ресурс] // *Простір*. 2024. URL: <https://www.prostir.ua/?news=verhovna-rada-ratyfikovala-rumskyj-statut> (дата звернення: 08.11.2025).

8. Верховна Рада ратифікувала Римський статут // *Голос України*. 2024. URL: <https://www.golos.com.ua/law/9970> (дата звернення: 08.11.2025).

9. Що являє собою Римський статут та чому саме зараз для України важливо його ратифікувати // *Pravo.ua*. 2024. URL: <https://pravo.ua/shcho-iavliaie-soboiu-rumskyi-statut-ta-chomu-same-zaraz-dlia-ukrainy-vazhlyvo-ioho-ratyfikuvaty/> (дата звернення: 08.11.2025).

Тіхонов Анатолій Миколайович,
студент Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: Розумейко Дмитро Олексійович,
старший викладач кафедри права факультету суспільно-гуманітарних
наук та права Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА У ЗБОРІ ДОКАЗІВ ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ КОМПЕНСАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ

Повномасштабна збройна агресія проти України створила безпрецедентні виклики для національної системи правосуддя, зокрема щодо оперативного збору свідчень і доказів. Як результат активних бойових дій та окупації окремих територій виникає ризик втрати важливих доказових матеріалів. У даному контексті дистанційне судочинство (ДС) стало ключовим механізмом забезпечення доступу до правосуддя, дозволяючи потерпілим і свідкам брати участь у процесах без фізичної присутності, що зберігає безперервність судового розгляду навіть в умовах війни.

Метою даного дослідження є визначення впливу процедур дистанційного судочинства на якість формування доказової бази та оцінка її міжнародної прийнятності для подальшого використання у компенсаційних механізмах (Реєстр збитків, ЄСПЛ, МКС). Водночас, відзначимо, що швидкий розвиток ДС в Україні породжує нормативно-технічний розрив між національною практикою та міжнародними стандартами забезпечення цілісності цифрових доказів.

ДС реалізується через підсистеми відео-конференцзв'язку (ВКЗ) ЄСІТС. На законодавчому рівні проведення процесуальних дій у режимі ВКЗ врегульовано положеннями КПК України (ст. 336) [2] та Законом України від 23.02.2024 р. [4], які передбачають його застосування під час воєнного стану. Ідентифікація учасників здійснюється із використанням Кваліфікованого електронного підпису (КЕП), який формує базову ланку системи цифрової довіри [6]. Попри це, питання допустимості та належності доказів у судовій практиці залишаються дискусійними. Легалізація ВКЗ спростила процесуальні процедури, але не забезпечила створення уніфікованих стандартів фіксації цифрових доказів відповідно до міжнародних криміналістичних вимог. Це створює потенційний нормативно-технічний розрив і може впливати на рівень довіри міжнародних інституцій до української доказової бази.

Одним із ключових викликів функціонування дистанційного судочинства є забезпечення ланцюга зберігання доказів (Chain of Custody, CoC), що передбачає документально підтверджений облік усіх етапів руху доказу – від моменту збору до його використання в суді. Під час проведення засідань у режимі ВКЗ фіксуються як свідчення, так і електронні документи, а сформований протокол

виступає первинним процесуальним джерелом. Міжнародні стандарти, зокрема NIST SP 800-101 Rev 1, вимагають об'єктивно підтвердженого та криміналістично верифікованого CoC. У національній практиці суди нерідко обмежуються лише протоколом засідання, що не завжди відповідає вимогам міжнародної форензичної експертизи.

Крім процедурних аспектів, критичне значення мають технологічні гарантії цілісності цифрових матеріалів. Для підвищення міжнародної легітимності доказів необхідне застосування кваліфікованих часових міток, криптографічного хешування та захищених каналів зберігання. Хоча КЕП забезпечує базову ідентифікацію, наразі в Україні відсутній стандартизований протокол фіксації форензичних метаданих у межах дистанційних судових дій. Це створює додаткові ризики для цілісності інформації, навіть за наявності спеціальних заходів безпеки (наприклад, зміна зовнішності чи голосу свідка) [3]. Питання визнання доказів, отриманих у форматі ДС, має безпосереднє значення для майбутніх компенсаційних процесів. Реєстр збитків (RD4U) приймає заяви виключно в електронній формі [8], інтегруючи дані з національних цифрових платформ, зокрема системи «eВідновлення». Судові рішення, ухвалені в режимі ДС і підтверджуючі факти руйнувань чи інших збитків, підсилюють юридичну легітимність адміністративних актів, що прискорює їхнє використання в міжнародних компенсаційних процедурах.

Міжнародні судові інституції, зокрема ЄСПЛ та МКС, висувають високі вимоги до первинності та достовірності доказів. Недостатня якість технічної фіксації або відсутність належної верифікації може бути розцінена як порушення процесуальних гарантій. У контексті ратифікації Римського статуту [7] національні стандарти мають бути гармонізовані зі стандартами МКС (Dual Use Standard), що передбачає забезпечення можливості подальшого використання національно зібраних доказів у міжнародному кримінальному провадженні.

На практиці впровадження дистанційного судочинства стикається з низкою викликів: від технічних обмежень у прифронтових регіонах до процедурних проблем – ідентифікації учасників, забезпечення перекладу чи стабільності зв'язку. Найсуттєвішою загрозою є нормативна невизначеність: чинні процесуальні акти не містять чітких вимог щодо фіксації критичних метаданих. Якщо дистанційно отримані матеріали будуть відхилені міжнародними структурами (RD4U, ЄСПЛ) через технічні недоліки, це може підірвати легітимність усієї доказової системи, створеної в умовах війни.

Для усунення зазначених розривів необхідна координація між державними інституціями з метою розроблення єдиного цифрового протоколу, який би регламентував процес збору, хешування та зберігання електронних доказів відповідно до стандартів МКС і ЄСПЛ [5].

Таким чином, дистанційне судочинство є не лише інструментом забезпечення доступу до правосуддя під час війни, а й ключовим елементом формування доказової бази для міжнародних компенсаційних процесів. Без гармонізації технічних і нормативних стандартів із міжнародними

криміналістичними вимогами існує ризик втрати юридичної сили зібраних доказів на етапі міжнародного розгляду.

На сьогодні науковці та практикуючі юристи рекомендують зробити певні кроки для підвищення міжнародної легітимності дистанційних доказів [1]. Серед них:

1. Уніфікація стандартів фіксації доказів – розробити та закріпити на законодавчому рівні «Національний протокол збору та фіксації електронних доказів у режимі ВКЗ», який передбачатиме обов'язкове використання криптографічного хешування та кваліфікованих часових міток.

2. Підвищення кваліфікації учасників судового процесу, тобто запровадити системну підготовку суддів, прокурорів, адвокатів і експертів щодо роботи з електронними доказами, принципами Chain of Custody та міжнародними стандартами Римського статуту.

3. Створення безпечної інфраструктури зберігання – яка передбачає ініціювання створення державного захищеного сховища для довгострокового зберігання цифрових протоколів ВКЗ відповідно до вимог сучасного міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Дульський О.Л. Міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів органами досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2023 № 64. С. 128–132.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

3. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування / О.О. Юхно та ін. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/abe0d9ac-966d-45dd-b478-0c5903d72896/content> (дата звернення: 13.10.2025).

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи : Закон України від 23.02.2024 р. № 3604-IX. *ЛІГА : ЗАКОН*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN028109> (дата звернення: 09.10.2025).

5. Про вплив Римського статуту Міжнародного кримінального суду на розвиток національного правосуддя розповів голова КАС ВС. *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1763876> (дата звернення: 13.10.2025).

6. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. *Kodeksy.com.ua*. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_elektronni_dovirchi_poslugi/1.htm (дата звернення: 13.10.2025).

7. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21.08.2024 р. № 3909-IX. *ЛІГА : ЗАКОН*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T243909?an=1> (дата звернення: 13.10.2025).

8. Реєстр збитків для України. Council of Europe. URL: <https://rd4u.coe.int/uk/submit-a-claim> (дата звернення: 11.10.2025).

Толстюк Микита Олегович,
Student of the University of Customs and Finance

Supervisor: Filianina L.A., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Law University of Customs and Finance

RESTRICTION OF HUMAN RIGHTS UNDER MARTIAL LAW: PERMISSIBLE LIMITS ACCORDING TO INTERNATIONAL LAW

International law grants states the right to derogate from certain human rights obligations in times of emergency. However, this right comes with strict limitations. According to Article 4 of the ICCPR, states may derogate from their obligations only in cases of a public emergency [1] [2]. Such an emergency must also threaten the life of the nation and be officially proclaimed. The restrictions must be genuinely necessary and proportionate to the threat. Moreover, such measures must not conflict with other rules of international law and must not be discriminatory on the grounds of race, colour, sex, language, religion, or social origin. A state is also obliged to promptly inform other State Parties, through the UN Secretary-General, about the derogations, their reasons, and the termination of such measures.

Similarly, Article 15 of the ECHR provides for derogations in times of war or other public emergencies threatening the life of the nation. The restrictions must be limited to what is strictly required by the situation and must not contradict other international obligations [3]. The state must inform the Secretary-General of the Council of Europe about the measures taken and their termination. The European Court of Human Rights (ECtHR), for example, in the cases *Ireland v. the United Kingdom* (1978) and *Ukraine and the Netherlands v. Russia* (2023), has emphasized the need for judicial control over the proportionality of such restrictions [4] [5].

International humanitarian law complements these norms, as it applies directly during armed conflicts. In particular, it protects the civilian population, prohibits unnecessary suffering, and ensures basic rights such as protection from arbitrary deprivation of life or inhuman treatment, in accordance with the Geneva Conventions [6].

Even during martial law, certain rights remain non-derogable and inviolable. Article 4 of the ICCPR prohibits derogation from:

- The right to life (Article 6);
- The prohibition of torture, cruel, inhuman, or degrading treatment or punishment (Article 7);
- The prohibition of slavery and servitude (Article 8, paragraphs 1 and 2);

- The prohibition of imprisonment for failure to fulfil a contractual obligation (Article 11);

- The principle of *nullum crimen sine lege* (no punishment without law, Article 15);

- The right to recognition as a person before the law (Article 16);

- The freedom of thought, conscience, and religion (Article 18).

Under Article 15 of the ECHR, the following rights cannot be derogated from:

- The right to life (Article 2), except in respect of deaths resulting from lawful acts of war;

- The prohibition of torture (Article 3);

- The prohibition of slavery and servitude (Article 4, paragraph 1);

- The prohibition of punishment without law (Article 7).

These provisions safeguard the core of human dignity. For example, the prohibition of torture is absolute, as confirmed by the judgments of both the International Court of Justice and the ECtHR [7] [8].

However, for other rights — such as freedom of movement, assembly, expression, or privacy — restrictions are possible. Yet they must comply with the principles of necessity, proportionality, and temporariness. Comparative analysis shows that in the United States, the United Kingdom, France, Israel, and Ukraine, such measures may include curfews, censorship, or restrictions on public gatherings, but they remain subject to judicial review. For instance, in the U.S., the Supreme Court reviews proportionality (e.g., *Ex parte Milligan*, 1866); in France, the Council of State supervises measures taken during a state of siege; and in Ukraine, the Constitutional Court continues to function even under martial law [9].

Nevertheless, practice shows the risks of abuse. Reports by Amnesty International and Human Rights Watch record violations in countries with weak judicial oversight, where restrictions lead to mass arrests or censorship without justification. Moreover, statistical analysis confirms that independent courts significantly reduce the level of violations ($p < 0.05$) [9].

In conclusion, restrictions on human rights during martial law are permissible under international law but only within the limits defined by the ICCPR, the ECHR, and international humanitarian law. The key principles include official proclamation, necessity, proportionality, non-discrimination, and temporariness, accompanied by mandatory international notification. Non-derogable rights, such as the prohibition of torture or the right to life, remain absolute. Furthermore, state practice highlights the vital role of judicial oversight and international monitoring in preventing abuses. In today's conflicts, such as in Ukraine, it is crucial to adapt national legislation to international standards, maintaining a balance between security and human rights. This is not only a legal obligation but also a guarantee of preserving a democratic society after the crisis.

Sources:

1. International Covenant on Civil and Political Rights.
<https://www.ohchr.org>. URL: <https://www.ohchr.org> (date of access: 08.11.2025).

2. General comment no. 29, States of emergency (article 4) : International Covenant on Civil and Political Rights. UN Digital library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/451555> (date of access: 08.11.2025).

3. European Convention on Human Rights (ECHR) - EUR-Lex. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/european-convention-on-human-rights-echr.html> (date of access: 08.11.2025).

4. Ireland v. the United Kingdom. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57506%22%7D> (date of access: 08.11.2025).

5. Ukraine and the Netherlands v. Russia. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-222889%22%7D> (date of access: 08.11.2025).

6. The Geneva Conventions and their Commentaries. International Committee of the Red Cross. URL: <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/geneva-conventions-and-their-commentaries> (date of access: 08.11.2025).

7. Al-Adsani v. the United Kingdom. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-59885%22%7D> (date of access: 08.11.2025).

8. Judgment of 20 July 2012. Cour internationale de Justice - International Court of Justice | International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/node/103240> (date of access: 08.11.2025).

9. Stella Kelbia Roman Lutskyi Vitalii Skomorovskyi Olexandr Polishchuk Maksym Lysak. Ensuring the Rule of Law under Martial Law: A Comparative Study of Constitutional Mechanisms. CERIDAP. 2025. Fascicolo 3/2025

Turovska Albina,

Student at the University of Customs and Finance

Supervisor: Oksana Legka, Professor at the Department of International Law
at the University of Customs and Finance,
Doctor of Law, Professor

RATIFICATION OF THE ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT BY UKRAINE

On August 15, the President of Ukraine submitted draft laws № 0285 and № 11484 to the Verkhovna Rada concerning the ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC) and bringing national legislation into line with international obligations. This refers not only to the main document, but also to six amendments to it, including new provisions on war crimes, as well as the Court's jurisdiction over the crime of aggression. Among the ratified amendments are additions to Article 8, which include a ban on the use of certain types of weapons that are incompatible with the principles of international humanitarian law, as well as new Articles 8bis, 15bis, and 15ter, which define the concept of aggression and the procedure for exercising the jurisdiction of the ICC in relevant cases [1].

Ratification of the Rome Statute means recognition of the jurisdiction of the ICC over crimes of genocide, war crimes, crimes against humanity, and the crime of aggression committed on the territory of Ukraine or by citizens of Ukraine. This is a step that has profound significance for international responsibility, especially in the context of Russia's aggression. However, this process is accompanied by a number of legal and political risks, in particular regarding the possibility of investigations into the actions of Ukrainian military personnel, especially during operations on the territory of the aggressor state. In the context of combat operations, the line between the legitimate use of force and a possible violation of international humanitarian law remains blurred, complicating the legal assessment of actions in real time [2].

Simultaneously with ratification, the Law of Ukraine “On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in Connection with the Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court and Amendments thereto” was adopted. This act supplemented the CPC with a new Section IX, which regulates the procedure for cooperation with the ICC, and also introduced Article 31-1 into the Criminal Code, which provides for criminal liability of commanders and superiors for crimes committed by subordinates if the commander knew or should have known about these actions and did not take measures to prevent or stop them. It is this provision that is causing debate in academic circles due to its possible inconsistency with the Constitution of Ukraine, in particular Article 61, which enshrines the principle of individual criminal responsibility. Accordingly, a legal conflict arises, which, according to some researchers, should be resolved by amending the Basic Law [4].

Despite the existing contradictions, the adoption of these legislative acts was the final stage in the process of harmonizing Ukrainian legislation with international standards. This allowed Ukraine to acquire full status as a State Party to the ICC, as well as a number of important procedural and organizational rights. Ukraine now has the right to elect the ICC prosecutor and judges, nominate its own candidate, influence the Court's budget, and participate in shaping its agenda. Participation in the work of the Assembly of States Parties also opens up opportunities to strengthen Ukraine's international legal influence in combating war crimes, crimes against humanity, and the crime of aggression [2].

However, along with the advantages, there are also potential threats. In particular, there is a possibility that Ukrainian military personnel could be prosecuted for actions that could be interpreted as violations of international humanitarian law. Russia, as a state that is not a party to the Statute, does not fall under the automatic jurisdiction of the ICC, which creates an asymmetrical situation: the actions of the Russian Federation will be considered separately and only in the case of a separate initiative, while Ukrainian military personnel may find themselves under international legal supervision automatically. This situation could be exploited by the aggressor state for international pressure, disinformation campaigns, and attempts to delegitimize Ukraine's efforts to defend its sovereignty [3].

It is also worth considering the slowness of the ICC's processes. Investigations take years, and verdicts are handed down in the distant future. This

can lead to a sense of legal impunity or disappointment in the effectiveness of international justice among both Ukrainian society and partners [1].

In conclusion, ratification of the Rome Statute is undoubtedly an important and necessary step toward establishing international justice, strengthening Ukraine's position on the international stage, and creating additional legal mechanisms for bringing the aggressor to justice. However, this requires internal legal adaptation, careful analysis of the consequences, and readiness to defend the rights of Ukrainian citizens in international courts. The Rome Statute does not replace national jurisdiction, but operates on the principle of complementarity – supplementing rather than replacing. As a full member of the ICC, Ukraine not only has new instruments of influence, but also new obligations that require a balanced legal policy, adaptation of judicial practice, and harmonization with constitutional norms.

References:

1. Collection “Scientific Bulletin of UzhNU. Series: Law.” №. 18 (3). URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/18-3.pdf> (date of access: 20.10.2025)
2. Draft law №. 0285 (on ratification of the Rome Statute). Legislative initiative page on the website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44725> (date of access: 20.10.2025)
3. On the ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court and amendments thereto: Law of Ukraine No. 3909-IX of August 21, 2024. Official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (accessed on: 20.10.2025)
4. Criminal Code: Law of Ukraine dated April 5, 2001, No. 2341-III. Official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (accessed on: 20.10.2025)

Ушаков Нікіта Ігорович,

студент Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник: Воєводін Ігор Сергійович,

старший викладач кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
доктор філософії з міжнародного права

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Acquis communautaire (далі – *acquis*) – це сукупність правових норм, стандартів і зобов’язань Європейського Союзу (далі – ЄС), що охоплює договори ЄС, вторинне право ЄС, практику Суду ЄС та інші нормативно-правові акти [1]. Цей термін стосується принципів верховенства права, захисту прав людини, рівності, економічної інтеграції, а також правил, які країни-кандидати повинні

прийняти та імплементувати для вступу до ЄС. Acquis є динамічним, постійно оновлюється та поділяється на глави, які відображають різні сфери політики та законодавства. Так, глава 23 (судова система та фундаментальні права) та глава 24 (юстиція, свобода і безпека) безпосередньо стосуються захисту прав людини і основоположних свобод [2].

ЄС розглядає acquis як основу для забезпечення єдності та стабільності серед держав-членів. Будь-яка держава, що бажає вступити до ЄС, повинна відповідати ключовим критеріям набуття членства, як-от стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу до меншин і їхній захист, згідно з Копенгагенськими критеріями. Процес вступу передбачає адаптацію національного законодавства держав-кандидатів до acquis через два етапи: гармонізацію (приведення законів у відповідність) та імплементацію (практичне застосування) [3, с. 4–5].

Україна розпочала адаптацію до acquis після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році, що стало ключовим кроком на шляху до інтеграції. Отримання статусу кандидата в червні 2022 року та початок переговорів у червні 2024 року прискорили цей процес. Звіт про виконання Угоди про асоціацію за 2024 рік, підготовлений українським урядом, свідчить про 81% прогресу в імплементації Угоди, з акцентом на юстицію, боротьбу з корупцією та права людини [3, с. 3, 40–43].

Оцінку прогресу держав-кандидатів щодо означених процесів здійснює Європейська Комісія. У своєму звіті про Україну за 2024 рік Комісія зазначила, що Україна здійснила деякі ключові реформи, зокрема перегляд законодавства щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин, наголосивши на необхідності вирішення питання щодо повної імплементації Стамбульської конвенції, прийняття законодавства про захист даних відповідно до стандартів ЄС, покращання умов у в'язницях, просування деінституціалізації дорослих з інвалідністю та людей похилого віку, а також покращення ситуації зі свободою ЗМІ [4]. Водночас у звіті за 2025 рік зазначається, що захист прав людини в Україні загалом на належному рівні: обмеження воєнного стану розумні та виправдані, ратифіковано Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., ухвалено план дій для національних меншин і запущено Індекс гендерної рівності. Також Комісія позитивно відзначила створення 12 центрів Barnahus (просторів безпеки, де дитина, яка пережила насильство або стала його свідком, отримує комплексну допомогу в чутливий, професійний та дружній до неї спосіб), ухвалення стратегії деінституціалізації осіб з інвалідністю до 2034 року, визнання судом сімейних прав одностатевої пари, наголошуючи на необхідності проведення подальших швидких реформ для того, щоб Україна повністю відповідала стандартам ЄС у сфері прав людини [5].

Окрім означеного, Комісія допомагає Україні в її зусиллях щодо реформ, підтримуючи проєкт «Підтримка впровадження європейських стандартів щодо боротьби з дискримінацією та прав національних меншин в Україні», що реалізується Радою Європи в 2023-2026 рр. Цей проєкт має на

меті підтримати Україну на ранніх етапах переговорів про вступ до ЄС, зокрема, шляхом виконання Висновку 2022 року щодо заявки України про членство в ЄС шляхом узгодження законодавства та політики, пов'язаних із захистом від дискримінації та правами осіб, що належать до національних меншин, з європейськими стандартами [6]. Слід також згадати програму Ukraine Facility (2024-2027), яка забезпечує фінансування реформ, зокрема у сферах правосуддя, боротьби з корупцією та захисту довкілля [3, с. 29].

Варто наголосити, що у 2025 році завершено скринінг законодавства, завдяки чому у вересні того ж року розпочалися переговори за главами 23 і 24. [7]. Вбачається, що за умови продовження підтримки ЄС та послідовного виконання рекомендацій, до 2027 року Україна може досягти відповідності стандартам *acquis communautaire* на рівні 80-90 %. Звіт України за 2024 рік також підкреслює успіхи в політичному діалозі та національній безпеці, що є важливим внеском у загальний прогрес [3, с. 40–56]. Хоча постконфліктний перехід України ще не розпочався, вирішення означених питань є критично важливим для подальшого просування до членства в ЄС.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що адаптація законодавства України до *acquis communautaire* ЄС є складним, але стратегічно важливим процесом, який визначає її шлях до набуття статусу члена ЄС. Незважаючи на виклики, спричинені війною та внутрішніми проблемами, Україна демонструє значний прогрес у реформуванні ключових сфер, дотичних до захисту прав людини. На нашу думку, з підтримкою ЄС та послідовною імплементацією реформ Україна має реальні перспективи досягти високого рівня відповідності стандартам *acquis* до 2027 року. Означене не лише сприяє інтеграції, а й зміцнює демократичні інституції та права громадян, закладаючи основу для сталого миру та процвітання.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 04.10.2025).

2. Chapters of the *acquis*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en (дата звернення: 25.10.2025).

3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/Звіти%20про%20виконання%20Угоди%20про%20асоціацію/zvit-pro-vikonannia-ugodi-pro-asociaciiu-za-2024-rik.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).

4. Ukraine 2024 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic And Social Committee and the Committee of Regions. URL: <https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf> (дата звернення: 30.10.2025).

5. Ukraine 2025 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic And Social Committee and the Committee of Regions. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 05.11.2025).

6. Support for implementing European standards relating to anti-discrimination and rights of national minorities in Ukraine. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/support-for-implementing-european-standards-relating-to-anti-discrimination-and-rights-of-national-minorities-in-ukraine> (дата звернення: 30.10.2025).

7. Україна завершила процес скринінгу на відповідність до Європейського законодавства. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/news/ukraina-zavershyla-protses-skryninh-na-vidpovidnist-do-ievropeiskoho-zakonodavstva> (дата звернення: 04.10.2025).

Фесенко Дар'я Сергіївна,

студентка Державного торговельно-економічного університету,
факультету міжнародної торгівлі і права

Науковий керівник: Голубева Вікторія Олегівна,
професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
ДТЕУ, к.ю.н., професор

ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Торговельно-економічні санкції стали одним із важливіших інструментів сучасної політики, що застосовується державами для впливу на поведінку інших країн, компаній або осіб, які загрожують міжнародній безпеці, правам людини чи державним інтересам. Для України це питання має особливе значення, адже санкції стали частиною системи захисту від збройної агресії. Актуальність теми зумовлена зростанням ролі санкцій як інструменту міжнародного впливу в умовах глобальної нестабільності, збройних конфліктів та захисту прав людини. З одного боку, санкції покликані забезпечити дотримання норм міжнародного права, протидіяти агресії та порушенням прав людини. З іншого – їх запровадження може мати негативні соціально-економічні наслідки, що впливають на добробут населення та реалізацію основоположних прав і свобод людини.

Різновиди санкцій еволюціонували від блокад до складної системи економічного впливу, що поєднує політичні, фінансові та технологічні інструменти [4, с. 11–15; 2, с. 130–134]. У сучасному світі санкції стали важливим елементом міжнародного правопорядку, хоч і викликають дискусії щодо легітимності та гуманності їх застосування. Разом із тим, будь-які економічні обмеження мають прямий зв'язок із правами людини – зокрема, із правом власності, підприємницькою діяльністю та правом на справедливий суд, тощо [4, с. 74], тому важливо, щоб під час ухвалення санкцій держави і міжнародні

організації дотримувалася принципів законності, пропорційності та справедливості.

Міжнародне право визначає, що навіть у разі запровадження санкцій держави зобов'язані дотримуватися базових стандартів прав людини. Згідно із Статутом ООН [8, ст. 41, 42], Проектом статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння [13, ст. 50], міжнародними пактами 1966 р. про громадянські і політичні права [6, п. 3 ст. 12] та про економічні, соціальні і культурні права [7, ст. 4], Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) [5, п. 2 ст. 10], будь-які обмеження мають бути законними, пропорційними та необхідними в демократичному суспільстві.

У практиці Європейського Союзу санкції застосовуються саме як засіб захисту прав людини та верховенства права. Це закріплено в Рішенні Ради ЄС (CFSP) 2020/1999 [10] та Регламенті (ЄС) 2020/1998 [12]. Ці акти передбачають можливість застосування обмежувальних заходів проти фізичних та юридичних осіб, відповідальних за тортури, позасудові страти, насильницькі зникнення, рабство, торгівлю людьми чи інші грубі порушення основоположних прав. Але, санкції не повинні порушувати право на власність, право на справедливий суд, право на працю, свободу пересування, **а також** право на достатній життєвий рівень [5, ст. 6, 7, Протокол № 1 ст. 1; 6]. Таким чином, санкції в ЄС мають на меті не покарання, а захист жертв та запобігання подальшим порушенням, що є окремою умовою їх легітимного застосування.

Важливою особливістю сучасних санкцій є їх таргетований (вибірковий, адресний) характер. ЄС, як і ООН, застосовує адресні санкції – лише до конкретних фізичних та юридичних осіб, причетних до порушень міжнародного права [2, с. 134, 143]. У санкційних списках ЄС зазначаються повні ПІБ, дати народження, посади, громадянство та інші ідентифікаційні дані осіб, щодо яких ухвалено обмеження. Такий підхід виключає колективну відповідальність і відповідає принципу справедливості. Подібний підхід застосовується й ООН. Відповідно до ст. 41 Статуту ООН [8], санкції можуть бути введені Радою Безпеки у випадку загрози миру або актів агресії. Починаючи з 1990-х років, ООН перейшла від загальних економічних блокад до адресних санкційних режимів (наприклад, щодо «Аль-Каїди», КНДР, Лівії), де обмеження спрямовані лише проти осіб, безпосередньо причетних до порушень. Для захисту прав людини у цих процедурах створено інститут омбудсмена, який розглядає звернення щодо виключення зі списків, що є проявом принципів справедливості та пропорційності [4, с. 34].

В Україні санкційна політика розглядається як один із засобів протидії агресії, але її застосування повинно бути чітко врегульованим і зрозумілим для всіх учасників. Важливим завданням є забезпечення прозорості рішень, адже суспільство має знати, кого і за що включають до санкційних списків. Публічність таких рішень допомагає запобігти зловживанням і підвищує рівень довіри до державних інститутів [9].

Так, до 2014 року Україна не мала окремого законодавчого акта щодо санкцій, а окремі обмежувальні заходи застосовувалися лише в рамках міжнародних зобов'язань, зокрема резолюцій Ради Безпеки ООН та рішень ЄС. У 2014 році реакцією на анексію Криму та початок війни на Донбасі стало прийняття Закону України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII «Про санкції» [3], а у подальшому після повномасштабного вторгнення внесення змін до цього закону в бік посилення санкційної політики.

Відповідно до положення ст. 1 Закону України «Про санкції» з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави можуть застосовуватися спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи. Санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, до іноземців, осіб без громадянства, суден, повітряних суден, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність [3]. Застосування санкцій має ґрунтуватися на принципах законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті та ефективності [3, п. 2 ст. 3]. Санкції запроваджуються рішенням Ради національної безпеки та оборони України (РНБО), яке вводиться в дію Президентом України на певний строк або безстроково [3, ст. 5]. Перелік можливих санкцій закріплено в ст. 4.

Водночас необхідно враховувати, що санкції можуть впливати і на доброчесних підприємців, які співпрацювали з компаніями чи контрагентами, що потрапили під обмеження. Це призводить до блокування рахунків, зупинення зовнішньоекономічної діяльності, втрати партнерів. У практичному аспекті виникають проблеми із дотриманням права на справедливий судовий розгляд і права на ефективний засіб юридичного захисту. У більшості випадків рішення про санкції ухвалює РНБО без участі зацікавлених осіб, що позбавляє їх можливості представити свої аргументи. Також відсутній механізм адміністративного перегляду санкцій, а судова практика щодо їх оскарження залишається обмеженою [1; 9].

Ще одним викликом є необхідність дотримання балансу між національною безпекою та захистом прав людини. Санкції не повинні перетворюватися на інструмент політичного тиску або колективного покарання. Їхня головна мета – запобігати загрозам і забезпечувати стабільність, не порушуючи основоположних прав і свобод. Для цього важливо, щоб під час прийняття рішень враховувалася не лише доцільність санкцій, а й їхні соціальні та економічні наслідки. Санкційна політика має бути не лише ефективною, а й справедливою. Необхідно розвивати механізми взаємодії з громадянським суспільством, залучати правозахисні організації до моніторингу та оцінки наслідків санкцій. Це допоможе зробити державну політику більш відкритою та орієнтованою на захист прав громадян. Таким чином, торговельно-економічні санкції є невід'ємним

інструментом захисту міжнародного правопорядку та національної безпеки, однак їх застосування повинно базуватися на повазі до прав людини. Україна, запроваджуючи санкції, має дотримуватися принципів законності, пропорційності, прозорості та ефективного судового контролю.

Збалансована санкційна політика передбачає не лише обмеження для агресорів, а й механізми захисту прав осіб, яких санкції зачіпають без належних підстав. Лише поєднання безпекових і правозахисних підходів забезпечить ефективність санкцій як інструменту державної політики та відповідність України міжнародним стандартам прав людини. Такий підхід відповідає Цілі сталого розвитку № 16 «Мир, справедливість та сильні інститути» [14], яка передбачає зміцнення верховенства права, захист прав людини й забезпечення відповідальності за порушення міжнародного правопорядку.

Бібліографічні посилання:

1. Бем М. Ризики для прав людини, пов'язані із новими видами санкцій. *Центр Дністрянського*. 24.05.2022. URL: <https://dc.org.ua/news/riziki-dla-prav-ludini-povazani-iz-novimi-vidami-sankcij> (дата звернення: 10.11.2025).

2. Голубева В.О. Правові аспекти розвитку застосування Європейським Союзом санкцій (обмежувальних / рестриктивних заходів). *International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects*. International collective monograph. Volume II. NMBU, Research and Education. Oslo, 2024. P. 127-154.

3. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. Редакція від 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 10.11.2025).

4. Коваль Д., Бернацький Б. Санкційний довідник: уроки для України з практики іноземного санкційного законодавства та міжнародного права. Аналітичний звіт. Київ: Центр прав людини ZMINA. 2023. 96 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/03/zmina-encyclopedia-of-sanctions_web.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

5. Конвенція (РЄ) про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.11.2025).

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 10.11.2025).

7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 07.11.2025).

8. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. Редакція від 16.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 10.11.2025).

9. Хавронюк М. Про “санкції” як спеціальні обмежувальні заходи: регламентація і ризики застосування. *Центр політико-правових реформ*. 02.03.2021. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/pro-sanktsiyi-yak-spetsialni-obmezhuvalni-zahody-reglamentatsiya-i-ryzyky-zastosuvannya/> (дата звернення: 10.11.2025).

10. Council Decision (CFSP) 2020/1999 of 7 December 2020 concerning restrictive measures against serious human rights violations and abuses. *Official Journal of the European Union*. L 410 I/13. 07.12.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020D1999> (дата звернення: 10.11.2025).

11. EU. Consolidated list of persons, groups and entities subject to EU financial sanctions/ URL: <https://data.europa.eu/data/datasets/consolidated-list-of-persons-groups-and-entities-subject-to-eu-financial-sanctions?locale=en> (дата звернення 07.11.2025).

12. Regulation (EU) 2020/1998 of the Council of 7 December 2020 concerning restrictive measures against serious human rights violations and abuses. *Official Journal of the European Union*. L 410 I/1. 07.12.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R1998> (дата звернення: 10.11.2025).

13. Resolution (GA UN) adopted by the General Assembly [on the report of the Sixth Committee (A/56/589 and Corr. 1)] No 56/83. Responsibility of States for internationally wrongful acts. 12.12.2001. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/454412?ln=en> (дата звернення 07.11.2025).

14. UN. 17 Goals to Transform Our World. Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/> (дата звернення: 07.11.2025).

Филимонова Ксенія Віталіївна,

студентка Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету

ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ОКУПАЦІЮ, ЧЕРЕЗ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила безпрецедентні порушення прав людини, серед яких особливо вразливою групою стали діти, що опинилися на тимчасово окупованих територіях. Масові викрадення, депортації, насильницькі переміщення та русифікація українських дітей набули системного характеру і свідчать про свідоме знищення національної ідентичності майбутнього покоління українців.

Ці дії порушують норми міжнародного гуманітарного права, зокрема Конвенцію ООН про права дитини [1], Женевські конвенції 1949 р. [2], а також кваліфікуються як воєнні злочини та злочини проти людяності, відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [3].

Необхідність системного документування цих злочинів є надзвичайно важливою для подальшого притягнення відповідальних до міжнародної кримінальної відповідальності та для відновлення справедливості щодо постраждалих дітей. Україна спільно з такими міжнародними організаціями, як ООН, ЮНІСЕФ, Європейський суд з прав людини, Міжнародний

кримінальний суд, активно працює над збором доказів, створенням реєстрів депортованих дітей та розробкою механізмів їх повернення.

Після початку збройної агресії російської федерації проти України систематично фіксуються випадки незаконного переміщення та депортації українських дітей з тимчасово окупованих територій до росії або на території, що перебувають під контролем окупаційної влади. За даними українських та міжнародних правозахисних організацій, ці дії часто здійснюються під приводом «евакуації» чи «оздоровлення», але фактично мають на меті розрив зв'язків дітей з батьками, рідними та українським суспільством. Такі випадки порушують статті 9, 10 та 11 Конвенції ООН про права дитини [1], які гарантують право на збереження сімейних зв'язків і захист від незаконного переміщення.

Окупаційна адміністрація проводить цілеспрямовану політику русифікації, знищуючи право дітей на національну ідентичність, мову та культуру. У школах запроваджується навчання за російськими програмами, викорінюються будь-які згадки про Україну, а дітей змушують брати участь у заходах із символікою держави-агресора. Таким чином, порушується право на освіту закріплене у статтях 28 і 29 Конвенції ООН про права дитини [1] та статті 53 Конституції України [4].

Надзвичайно проблемною є практика використання дітей у пропагандистських цілях – участь у масових заходах, зйомках пропагандистських сюжетів, примусове прийняття громадянства країни-окупанта.

Процес документування злочинів проти дітей на окупованих територіях залишається надзвичайно складним. Основною перешкодою є відсутність безпечного доступу до місць утримання дітей та закритість окупованих територій як для українських, так і для міжнародних спостерігачів. Через це значна кількість фактів насильницьких депортацій, незаконних усиновлень або примусової русифікації залишається непідтвердженою офіційно. Також відчувається нестача єдиної державної бази даних про депортованих і зниклих дітей, що ускладнює пошук і повернення постраждалих. Важливою проблемою є складність перевірки доказів і свідчень відповідно до міжнародних стандартів, аби вони могли бути використані у кримінальних провадженнях.

Захист прав дітей, які пережили окупацію, неможливий без залучення міжнародно-правових інструментів. Ключову роль у цьому відіграє Конвенція ООН про права дитини [1], що гарантує право кожної дитини на життя, ідентичність, освіту та захист від незаконного переміщення. Міжнародний кримінальний суд уже розпочав розслідування фактів насильницької депортації українських дітей, визнаючи такі дії воєнними злочинами. Водночас Європейський суд з прав людини розглядає міждержавні позови України проти російської федерації щодо системних порушень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [5]. Значну підтримку надають міжнародні організації, зокрема ЮНІСЕФ, Amnesty International та Save the Children, які беруть участь у зборі доказів, евакуації дітей і наданні гуманітарної допомоги.

Крім правових аспектів, окупація має тяжкі психологічні наслідки для дітей, багато з них стикаються з посттравматичними розладами,

порушеннями емоційного розвитку та соціальної адаптації. Це створює додаткові виклики для подальшої реінтеграції та психологічної реабілітації дітей після звільнення територій.

Відновлення прав дітей, які пережили окупацію, є складним тривалим процесом з великою кількістю нюансів, що вимагає комплексних юридичних, соціальних і психологічних заходів. Серед першочергових завдань – повернення дітей з окупованих територій та з території рф, що супроводжується значними юридичними й дипломатичними труднощами. Після повернення діти потребують реінтеграції – відновлення доступу до освіти, медичної допомоги, соціальних гарантій і психологічної підтримки.

У сучасних умовах повномасштабної війни права дітей залишаються одними з найвразливіших, а їх системні порушення на окупованих територіях створюють довготривалі загрози для розвитку всього суспільства. Процес документування порушень має ґрунтуватися на міжнародно-правових стандартах, застосуванні цифрових технологій фіксації доказів та співпраці з міжнародними партнерами. Водночас відновлення прав дітей виходить за межі суто правової сфери – це моральне, соціальне й гуманітарне завдання, яке вимагатиме об'єднання зусиль держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 №995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 №995_154. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 14.07.1998 №995_588. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 №995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Четвертак Марія Василівна,

студентка магістратури спеціальності «Міжнародне право»
Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Невара Лілія Михайлівна,
доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету к.ю.н.

СТАТУС ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Міжнародне гуманітарне право – це система правових норм, що визначає порядок ведення збройних конфліктів і спрямована на захист осіб, які не беруть участі або вже припинили участь у бойових діях. Основна мета міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) полягає у мінімізації

страждань цивільного населення, гарантуванні гуманного поводження з жертвами війни та встановленні обмежень щодо способів і засобів ведення бойових дій. В МГП існує принцип розрізнення, згідно з яким сторони збройного конфлікту повинні «завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні об'єкти та військові цілі та, відповідно, скеровувати свої операції тільки проти військових цілей» [1, с. 90].

Основою МГП є Женевські конвенції 1949 року та два Додаткові протоколи до них 1977 року. Ці документи закріплюють основні правила, що регулюють захист цивільного населення та інших осіб, які не беруть участі в бойових діях. IV Женевська Конвенція спрямована на захист цивільного населення під час збройного конфлікту. Вона закріплює заборону нападу на цивільне населення, забороняє жорстоке поводження, катування та депортацію [2].

Відповідно до ст. 48 I Додаткового Протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі – Додатковий протокол I), «для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів» [3].

Додатковий протокол I називає цивільною будь-яку особу, яка не належить до категорії «особового складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті» тобто комбатантів. Цивільні особи користуються спеціальним захистом, за винятком окремих випадків і періоду, коли вони беруть безпосередню участь у воєнних діях (ч. 3 ст. 51 Додатковий протокол I). Важливим є те, що у разі сумнівів щодо того, чи є особа цивільною, вона вважається цивільною в значенні цього протоколу.

Відповідно до Додаткового протоколу I цивільне населення складається з цивільних осіб і наявність серед цивільного населення окремих людей, які не підпадають під визначення цивільних осіб, не позбавляє решту населення цивільного статусу і захисту, який надається міжнародним гуманітарним правом. Цивільне населення не повинно бути об'єктом нападів, заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення.

Стаття 75 Додаткового протоколу I гарантує захист цивільного населення, яке знаходиться на окупованій території, забороняє взяття заручників у будь-який час і в будь-якому місці незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів.

Таким чином, свавільне затримання цивільних і, тим більше, взяття їх в заручники чи полон, насильство над життям, знущання, катування, колективні покарання чи погрози вчинити такі дії є серйозним порушенням норм МГП.

Від початку збройної агресії рф проти України з 2014 року і особливо після повномасштабного вторгнення рф на територію України тисячі цивільних українців перебувають у незаконному ув'язненні ворога. За

оцінками фахівців, у російському полоні може утримуватись від 7 до 16 тисяч цивільних осіб, включно з тими, кого було захоплено ще з 2014 року, зокрема на території окупованого Криму. Згідно з інформацією Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, станом на лютий 2025 року в результаті обмінів вдалося звільнити лише 173 цивільних особи.

«Росія в принципі не визнає, що вона утримує цивільних в полоні. Це при тому, що ми бачимо і маємо ці підтвердження зі свідчень військовополонених, яких звільнили. Вони розповідають, що цивільних і військових утримують на одних й тих самих умовах, в одних і тих самих місцях, подекуди в одних й тих же камерах. Тобто, по факту цих цивільних утримують як військовополонених, але Росія абсолютно не комунікує те, що вона в полоні тримає цивільних. У них немає ніякого статусу. Їх просто викрали», – розповіла в коментарі для «Радіо Свобода» журналістка та документаторка Медійної ініціативи за права людини (МІПЛ) Марія Климик [4].

Відповідно до положень МГП, військовополонені та цивільні особи мають перебувати в різних правових статусах і знаходитись в різних умовах утримання. Однак росія систематично ігнорує ці вимоги, порушуючі Женевські конвенції стороною яких вона є.

Постає питання щодо того чи передбачені якісь правові механізми обміну або повернення «цивільних полонених»? На відміну від військовополонених, IV Женевська конвенція та Додаткові протоколи до неї не передбачають порядку репатріації цивільних, вони користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. Міжнародне право містить загальну заборону взяття у заручники цивільних, тобто передбачена можливість їхнього вільного пересування. На практиці ж, повернення цивільних осіб не є системним та переважно відбувається разом з обміном військовополонених.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що статус цивільних осіб під час збройних конфліктів визначається нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема IV Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни 1949 року та Додатковими протоколами до неї. Саме ці документи встановлюють основні гарантії безпеки, гуманного поводження та заборону насильства щодо цивільних осіб.

Отже, норми міжнародного гуманітарного права чітко визначають особливий правовий статус цивільних осіб у період збройних конфліктів і гарантують їм захист від будь-яких форм насильства, катувань чи незаконного позбавлення волі. Незважаючи на це, росія грубо порушує положення Женевських конвенцій, незаконно утримуючи тисячі українських цивільних громадян без належного правового статусу, відповідних умов та доступу до міжнародного контролю. Такі дії є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права та можуть розглядатися як воєнні злочини.

Відсутність ефективного механізму повернення цивільних заручників ускладнює реалізацію їхніх прав і потребує вдосконалення міжнародно-

правових норм. Необхідним є створення чітких процедур для звільнення незаконно утримуваних цивільних осіб, а також забезпечення належної відповідальності за злочини, вчинені під час збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Мельцер Нільс. Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Інформаційний бюлетень МКЧХ. 2020. 398 с.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 09.10.2025).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I): Протокол Орг. Об'єдн. Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 09.10.2025).
4. Інтернет-джерело: «У російському полоні перебуває близько 7 тисяч цивільних українців». Сайт Громадської Організації «Кримськотатарський ресурсний центр». URL: <https://ctrcenter.org/uk/u-rosijskomu-poloni-perebuvaye-blyzko-7-tysyach-cyvilnyh-ukrayincziv> (дата звернення: 09.10.2025).

Чорна Діана Олександрівна,

студентка факультету міжнародної торгівлі та права, Державного торговельно-економічного університету, Україна

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, асистент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС МАСОВИХ ДЕПОРТАЦІЙ

Масові депортації цивільного населення це один із найтяжчих злочинів проти людяності, що порушують основні права людини й підривають міжнародну безпеку. У сучасних умовах воєнних конфліктів та окупаційних режимів ця проблема є ще більше актуальною для України, де держава зобов'язана гарантувати захист своїх громадян відповідно до національного та міжнародного права. Конституція України (статті 3, 25, 29, 33) закріплює невід'ємні права на свободу, особисту недоторканність і свободу пересування, які не можуть бути обмежені під час як і воєнного, так і надзвичайного стану [1]. Ці норми складають основу правового реагування на випадки примусового переміщення й є орієнтиром для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Національна правова система України формує багаторівневу основу для протидії масовим депортаціям. Кримінальний кодекс України містить положення, які встановлюють відповідальність за незаконне позбавлення волі, викрадення людей, примусове переміщення й інші злочини проти

особистої свободи. Кримінально-процесуальний кодекс забезпечує процесуальні гарантії належного розслідування, захисту потерпілих і змагального провадження, що і є ключовими елементами правосуддя у випадках масових депортацій.

Важливим інструментом реагування є Закони України, зокрема: Закон України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою», який визначає статус депортованих осіб, гарантує відновлення їхніх прав та передбачає державну підтримку репатріації та соціальної реінтеграції [2]. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою»», яким запроваджено нові положення щодо визнання депортацій українців з Польщі [3].

Також існують й укази Президента України, що визначають механізми гуманітарної допомоги, репатріації та соціального захисту постраждалих осіб: Указ Президента України «Про Координаційну раду з питань захисту та безпеки дітей», який регулює порядок моніторингу тимчасово переміщених дітей та їх репатріації [4]. Указ Президента України «Про заходи щодо деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя», який передбачає організаційні механізми захисту громадян України на окупованих територіях [5].

Міжнародно-правові механізми посилюють національні гарантії. Україна є учасницею основоположних конвенцій, які забороняють насильницьке переміщення населення та співпрацює з Європейським судом з прав людини та Міжнародним кримінальним судом, які мають юрисдикцію розглядати справи про масові депортації як воєнні злочини й злочини проти людяності. Особливе значення має документування доказів, взаємна правова допомога, міжнародні розслідування й обмін інформацією між правоохоронними органами, що дозволяє притягувати винних до відповідальності незалежно від місця скоєння злочину.

Особливої уваги потребує захист дітей і вразливих груп, які, на жаль, найчастіше стають жертвами депортацій. Міжнародні договори, зокрема Конвенція ООН про права дитини, а також і національні норми зобов'язують державу забезпечити ідентифікацію, реєстрацію, повернення та соціальну підтримку неповнолітніх, яких було примусово вивезено. Водночас механізми компенсації та відновлення порушених прав передбачають не тільки кримінальне переслідування винних, але й цивільні та адміністративні інструменти – програми реінтеграції, матеріальні виплати, психосоціальну допомогу та довгострокову підтримку жертв.

Міжнародно-правові гарантії захисту цивільного населення під час масових депортацій базуються на поєднанні конституційних принципів, кримінального права, законів України й указів Президента. Ефективність їх реалізації залежить від комплексного підходу, тобто: своєчасного розслідування злочинів, належного процесуального захисту жертв, міжнародної співпраці та постійного документування доказів. Закони України й укази Президента передбачають механізми репатріації,

гуманітарної допомоги, соціальної реінтеграції та правової реабілітації жертв, включаючи дітей та вразливі групи населення. Співпраця України з міжнародними інституціями та правозахисними організаціями створює додаткові важелі для притягнення винних до відповідальності та відновлення прав і гідності жертв. Саме така багаторівнева та взаємопов'язана система гарантій іме запорукою реального захисту цивільного населення та встановлення верховенства права навіть у надзвичайних умовах воєнних операцій та окупації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України), 1996, № 30, ст. 141) від 01.01.2020, підстава – 27-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закони України “Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою” від 01.01.2025, підстава – 4059-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1223-18#Text>
3. Закони України “Про внесення змін до Закону України "Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою” щодо визнання депортованими громадян України, які у 1944-1951 роках були примусово переселені з територій, на яких компактно проживало українське населення та які на той час входили до складу Польської Республіки” від 16.07.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4540-20#Text>
4. Указ Президента України “Питання Координаційної ради з питань захисту та безпеки дітей” від 05.07.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2023#Text>
5. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя” від 24.03.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text>

Шаповал Анастасія Сергіївна,

студентка магістратури

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Невара Лілія Михайлівна,

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державного торговельно-економічного університету, к.ю.н., доцент

ПИТАННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ СУДОВИХ РІШЕНЬ, ВИНЕСЕНИХ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

Три роки тому розпочалося повномасштабне вторгнення проти України, яке стало кульмінацією того, що агресор розпочав в далекому 2014 році. 24 лютого 2022 року Указом Президента № 64/2022 на території України було введено воєнний стан, який триває й донині. Статтею 1 Закону України “Про

правовий режим воєнного стану” надано визначення поняттю “воєнний стан”, в межах якого передбачено тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина [1].

Попри вищезазначену законодавчо закріплену можливість, існує низка прав, відступ від яких неможливий за жодних обставин. У частині 2 статті 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що під час війни або іншої суспільної небезпеки не є реальним відхилення від положень статті 7 Конвенції, відповідно до яких нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом [2]. Подібна норма міститься у статті 64 Конституції України, сенс якої зводиться до того, що особу неможливо покарати без рішення суду.

З огляду на це, виникають досить логічні питання щодо того як українська влада має ефективно забезпечувати захист даного права на тимчасово окупованих територіях та що робити з рішеннями окупаційних судів після звільнення та повернення цих територій під контроль влади України.

На жаль, відповідь на перше питання є категоричною, адже єдине, що залишається українській владі це належним чином документувати випадки порушення права на справедливий суд та звертати на них увагу міжнародної спільноти. Друге питання є дійсно актуальним. За даними Представництва Президента України, лише в АР Крим станом на 13 вересня 2022 року, було передано на розгляд суду 972 952 цивільних й 85 822 кримінальних справ [3]. Наразі важко повноцінно уявити масштаб проблеми, адже відсутні вірогідні дані щодо розгляду справ та кількість винесених рішень на інших окупованих територіях.

Україна є непохитною щодо визначення правового статусу подібних рішень. У частині 3 статті 9 Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” вказано, що будь-які акти видані органами на окупованих територіях, є недійсними та не створюють правових наслідків, окрім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану [4].

Винятки, до вищевказаної норми були прийняті 7 травня 2022 року з метою усунення негативного впливу на права цивільних осіб з окупованих територій та полегшення встановлення факту укладення ними правочинів. До того часу простежувалась негативна тенденція у судовій практиці щодо відмови у підтвердженні вчиненого такою категорією осіб правочину. Показовою, в межах даного дискурсу, є позиція сформована Верховним судом у постанові від 16 листопада 2022 року у справі №759/1443/22. Перша судова палата Касаційного цивільного суду, ще до внесення відповідних змін, визначила, що документи видані окупаційними органами влади можуть

братись до уваги судом в порядку статті 315 ЦПК України, тобто в межах окремого провадження [5].

Даний підхід є цілком обґрунтованим та визнаним на міжнародній арені. У своєму Консультативному висновку щодо Намібії Міжнародний суд ООН заявив наступне: “Невизнання південно-африканської адміністрації цієї території не повинно призвести до позбавлення народу Намібії переваг від міжнародної співпраці. Зокрема, в той час, як офіційні дії, що здійснюються урядом Південної Африки від імені або щодо Намібії після закінчення терміну дії мандата, є незаконними й нечинними, ця неспроможність не може бути поширена на такі дії, як, наприклад, реєстрація народження, смерті та шлюбу; ігнорування наслідків таких дій можуть призвести до погіршення становища жителів цієї території”(пункт 125) [6].

Цей висновок широко застосовується у практиці Європейського суду з прав людини, зокрема у рішенні по справі *Cyprus v. Turkey*. У пункті 96 зазначено, що ігнорування наявних *de facto* органів окупаційної влади є далеким від абсолютного. Окрім того, подібне невизнання сприяє погіршенню і так скрутного становища людей, які перебувають під окупацією та мають мінімальний рівень прав. У тому ж рішенні пунктом 92 визначено, що визнання актів окупаційної влади у контексті захисту прав людини ніяким чином не легітимізує таку владу [7].

Проте, постає питання чи є даний підхід застосовним до рішень ухвалених у кримінальній юрисдикції, зважаючи на численні новини щодо притягнення до відповідальності громадян України, як цивільних так і військових, на окупованих територіях. Особливо гостра ситуація саме з військовими, адже відповідно до норм звичаєвого та договірного міжнародного гуманітарного права, вони не можуть бути притягнуті до відповідальності лише за факт участі у військових діях.

У своєму рішенні по справі *Ukraine v. Russia (re Crimea)* ЄСПЛ в контексті порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, встановив та підтвердив, що після набуття чинності так званого “Договору про приєднання”, внаслідок загальних регуляторних заходів, що є однозначним порушенням міжнародного права та міжнародного гуманітарного права, суди були змушені керуватися нормами російського законодавства. Це, своєю чергою, призвело до втрати ними статусу таких, що встановлені відповідно до закону.

З цього випливає, що суди, які діють на окупованих територіях не є валідними, а їх рішення не є законними. Проте, на жаль, ми маємо ситуацію, коли поточне визнання рішень є необхідним з огляду на існування таких ординарних ситуацій як грабежі, вбивства тощо. Життя триває, а тому задля уникнення негативного впливу на права людини, потребується швидка реакція з боку окупаційної влади, яка наразі здійснює ефективний контроль на цих територіях.

Однак це не звільняє нас після повернення тимчасово окупованих територій від вибудовування подальшої стратегії щодо таких рішень. Якщо

ситуація з винятками, зазначеними у статті 9 Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”, більш-менш однозначна, то з кримінальними провадженнями все набагато складніше. Рішення в таких справах ухвалюються з гарантованим порушенням норм матеріального та процесуального права, а тому потребують перегляду.

По-перше, для охоплення такої кількості справ необхідно забезпечити відповідний кадровий резерв. Варто подумати над створенням комісії суддів, яка буде визначати чи підлягає справа перегляду чи ні.

По-друге, існує потреба у створенні законодавчого акта про реінтеграцію, в якому будуть чітко прописані критерії віднесення справ до категорій таких, що вимагають перегляду, статус комісії суддів та загалом процедура повернення окупованих територій до повноцінного життя.

По-третє, було б доцільним створити реєстр, до якого комісія або постраждалі від незаконних рішень особи мали змогу вносити потенційні справи на розгляд.

Також варто подумати над установленням перехідного періоду для перегляду справ судами. В межах такого періоду слід призупинити дії строків позовної давності аби постраждалі особи мали час на подання необхідних документів.

Цікавою є пропозиція судді Печерського районного суду Марії Палаєвої щодо можливості застосування норм процесуальних кодексів в межах розділу про визнання рішень іноземних судів до даної категорії справ [8]. Щоправда, в такому випадку варто розробити порядок щодо алгоритму та критеріїв віднесення справ до таких, що підпадають під перегляд або визнання українськими судами.

З огляду на вищезазначене стає зрозумілим, якою б не була майбутня стратегія України щодо реінтеграції окупованих територій, першочергово вона має бути чіткою, зрозумілою та такою, що не допускає правової невизначеності. Саме це сприятиме швидкому встановленню необхідних процесів, створенню нової судової практики та подальшому розв’язуванню питання повернення мешканців до активного способу життя.

Бібліографічні посилання:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.10.2025)

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.10.2025)

3. Якими можуть бути підходи щодо документів, виданих в окупації?: веб-сайт. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/093b00c58c2b1f04ee638b1ebbb003f9d56a6b639_original.pdf (дата звернення: 04.10.2025)

4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 04.10.2025)

5. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного суду від 16.11.2022 р. у справі № 759/1443/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651726> (дата звернення: 04.10.2025)

6. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970): веб-сайт. URL: https://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1971.06.21_namibia.htm (дата звернення: 05.10.2025)

7. Case of Cyprus v. Turkey: веб сайт. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-59454%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59454%22]}) (дата звернення: 05.10.2025)

8. Як Україна повинна реагувати на судові рішення, видані в окупації?: веб-сайт. URL: <https://zmina.info/articles/yak-ukrayina-povynna-reaguvaty-na-sudovi-rishennya-vydani-v-okupacziyi/> (дата звернення: 05.10.2025).

Ярова Руслана Олександрівна,
студентка бакалаврату
Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Щербак Геннадій Ростиславович,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії, асистент кафедри
міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Повномасштабна агресія Росії проти України призвела до виникнення понад 5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Через загрозу бойових дій і небезпеку для життя безліч людей були змушені покинути свої домівки. В таких обставинах питання визначення правового статусу, забезпечення соціального захисту та дотримання базових прав внутрішньо переміщених осіб стало неймовірно актуальним. Україна має обов'язок забезпечити ці права як на внутрішньому рівні, так і в рамках міжнародного законодавства, згідно з нормами, передбаченими міжнародними угодами, а також актами ООН і Ради Європи.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це громадяни України або іноземці, які змушені залишити своє постійне місце проживання через збройні конфлікти, насильство, порушення прав людини чи стихійні лиха, але залишаються в межах державного кордону. Їхні права регулюються Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». До цих прав належать можливість тимчасового проживання, соціальний захист, доступ до освіти та медичних послуг. Біженці, на відміну

від ВПО, це особи, які залишають країну свого громадянства або постійного проживання через обґрунтовані побоювання переслідувань за расовими, релігійними, національними, соціальними або політичними мотивами. Їхній правовий статус визначається міжнародним законодавством, зокрема Конвенцією ООН від 1951 року та Протоколом 1967 року, а також нормами національного законодавства країни перебування. Біженці мають права на притулок, доступ до освіти, медичних послуг, працевлаштування та юридичний захист. Отримання статусу біженця передбачає обов'язковий перетин державного кордону й проходження індивідуальної адміністративної процедури перевірки [1]. Їхній статус регулюється, зокрема, Конвенцією про статус біженців від 1951 року та Протоколом 1967 року. Основними міжнародними документами, що регулюють захист прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО), є Керівні принципи ООН щодо внутрішньо переміщених осіб, ухвалені у 1998 році, Європейська конвенція з прав людини (1950 рік) (ЄКПЛ) та Міжнародний пакт про громадянські й політичні права, затверджений у 1966 році (МПГПП). Керівні принципи ООН окреслюють права внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і зобов'язання держав щодо їх захисту. Вони включають гарантії на такі аспекти, як право на життя, доступ до охорони здоров'я, освіти, житла та праці. Ці принципи охоплюють три ключові етапи: момент переміщення, період перебування та безпечне повернення або інтеграцію [2]. ЄКПЛ забезпечує захист основних прав внутрішньо переміщених осіб, серед яких право на життя, свободу, особисту безпеку, заборону катувань і дотримання приватності [3]. Водночас МПГПП зобов'язує державу гарантувати рівність перед законом, участь у суспільному житті, доступність правосуддя та соціальних послуг [4].

В Україні питання, пов'язані з внутрішньо переміщеними особами, регулюються Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Цей закон визначає ключові права ВПО, способи їх реалізації, а також покладає на державні органи обов'язок забезпечувати соціальну підтримку, надання житла, медичну допомогу та доступ до освіти [5]. Дотримання прав ВПО забезпечується через урядові постанови, що регулюють реєстрацію, соціальну допомогу, компенсації за проживання та інтеграцію у громади. Вони відображають адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, зокрема Керівних принципів ООН 1998 року, та забезпечують правову основу для реалізації прав ВПО в Україні. Проте на практиці існують проблеми: обмежена доступність житла, бюрократичні бар'єри, недостатнє фінансування, затримки соціальних виплат, а також складнощі з доступом до освіти та правосуддя через брак інфраструктури та інформації. Це свідчить про необхідність вдосконалення законодавчої та організаційної основи захисту прав ВПО [6].

В Україні посилюють захист внутрішньо переміщених осіб, впроваджуючи законодавчі реформи, розвиваючи співпрацю з міжнародними організаціями та використовуючи світові правові механізми. Діючі закони гарантують переселенцям рівноправний доступ до соціальної допомоги,

освіти та медичних послуг, забезпечуючи їм однакові права з рештою громадян країни [7]. У співпраці з міжнародними організаціями, такими як UNHCR та МОМ, уряд працює над узгодженням гуманітарної допомоги з національними реформами і створенням довгострокових рішень для інтеграції та повернення ВПО [8]. Крім того, Україна активно використовує міжнародні юридичні механізми, включаючи ініціативу зі створення спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності російських посадовців за злочини агресії. Це свідчить про прагнення держави захищати права людини та забезпечувати справедливість на міжнародному рівні.

Україна частково впроваджує міжнародні стандарти захисту прав внутрішньо переміщених осіб, однак залишаються проблеми з житлом, соціальними виплатами, освітою та медичними послугами. Для ефективного забезпечення прав переселенців потрібна подальша адаптація норм, вдосконалення законодавства й співпраця з міжнародними організаціями для довгострокових рішень інтеграції та повернення.

Бібліографічні посилання:

1. Організація Об'єднаних Націй. Комісія з прав людини. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення: *Додаток до звіту Представника Генерального секретаря Ф. Дента відповідно до резолюції Комісії 1997/39*. 1998. URL: <https://docs.un.org/ru/E/CN.4/1998/53/Add.2>.

2. Ситуація з правами людини в Україні: Внутрішньо переміщені особи. Офіс Верховного комісара ООН з прав людини. 2025. Ст. 9-23. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>

3. Європейська конвенція з прав людини та її протоколи. Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>

4. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права. Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-international-covenant-on-civil-and-political-rights>

5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20 жовтня 2014 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

6. Zhuravel V., Da I., Deneha, O., Vitruk V., & Bielousov V. The right to social security for internally displaced persons: the experience of Ukraine. *Estudios Constitucionales*. 2023. Ст. 145–165. URL: https://www.scielo. cl/pdf/estconst/v21n2/0718-5200-estconst-21-02-145.pdf?utm_source

7. Басова І. (2017). Внутрішньо переміщені особи та їх правовий статус: український контекст. *Juridica International. Law Review*. URL: <https://surl.li/htjthe>

8. Sustainable Cooperation: Ukraine and UNHCR Are Building the Social Sector Together. Міністерство соціальної політики України. 30.08.2025. URL: <https://surl.li/vnbrdz>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
НА УНІВЕРСАЛЬНОМУ
ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ»**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

21 листопада 2025 р.

Матеріали подано в авторській редакції

Підписано до друку 22.12.2025. Формат 60/84 1/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 16,88. Облік.-вид. арк. 15,00. Тираж 100 прим.
Замовлення № 4.
Дніпро: Університет митної справи та фінансів
(свідоцтво про видавничу діяльність ДК № 6198 від 24.05.2018 р.). 49000,
м. Дніпро, вул. Володимира Вернадського, 2/4